పోతన భాగవతము - భాషాతత్త్వ సమాలోచనము

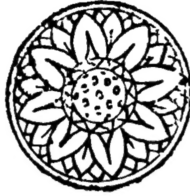

494.8275
ఆద--పోత
63,967

డా॥ వై. ఆదెప్ప, ఎం. ఏ., ఎం. ఇడి., పిహెచ్ డి.

Monaroy

న భాగవతము -
షాతత్త్వ సమాలోచనము

వై. ఆదెప్ప, ఎం. ఏ., ఎం. ఇడి, పిహెచ్. డి.

1985 లో నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయమువారిచే పిహెచ్. డి. పట్టముపొందిన సిద్ధాంత గ్రంథము.

ప్రథమ ముద్రణ : ఫిబ్రవరి 1987

ప్రతులు : 1000

మూల్యము : రు. **75/-**

హక్కులు రచయితవి.

తె.శా.క
C.7695

ప్రతులకు :-

నాగరాజా పబ్లికేషన్స్

Prop : వై. నాగరాజమ్మ
31-16-30 A
బుల్లెమ్మ వీధి
మాచవరం
విజయవాడ—520004.

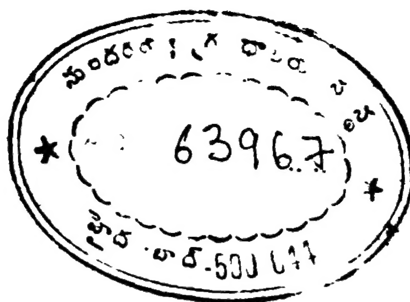
ముద్రణ : శ్రీ రాఘవేంద్ర ప్రింటింగ్ వర్క్స్,
విజయవాడ-1.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము
కళాభవన్
హైదరాబాదు
వారి
ఆర్థిక సహాయముచే
ఈ సిద్ధాంత గ్రంథము
ముద్రింపబడినది.

శ్రీమతి & ప్రొఫెసర్ తూమాటి దొణప్పగారి

ఆశీస్సులతో

ఈ సిద్ధాంత గ్రంథము ముద్రింపబడినది.

పోతన భాగవతం—శృంగారం: రచన : డాక్టర్ లేళ్ళ
చెర్వు భానుప్రసాదరావు, పేజీలు: 200, వెల: 80
రూపాయలు, ప్రతులకు: శ్రీమతి మేళ్ళచెర్వుల లక్ష్మీ
కుమారి, భరద్వాజ, 4—2—6, బండలబజారు, ముని
సిపల్ హైస్కూలు వెనక, నరసరావుపేట—522 601.

రచయిత సతీమణితో

అభిప్రాయములు

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

ఆచార్య తూమాటి దొణప్ప
ఎమ్ ఎ, పిహెచ్ డి, డి లిట్
కులపతి

కళాభవనం
హైదరాబాద్-500 004

తేది -2-1987

అర్థార్థులకు విపులార్థాలను ప్రసాదించగల విజ్ఞానసర్వస్వం వైయాసికమైన భాగవతం. దీనిని తెనిగించిన పోతన వాణిచిత్తవశీకరణైకవాణి. ఏతద్వాణీ విలాసాల వివరణమే ప్రకృతకృతి 'పోతన భాగవతము-భాషాతత్త్వ సమాలోచనము' నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయంనుంచి పి ఎచ్. డి పట్టం పొందిన సిద్ధాంత ప్రబంధమిది.

ఏతత్కర్త వర్ధిష్ణువు, పై అచెప్ప శాస్త్రసంసేవనం వల్లనూ, ఆచార్యోపదేశం వల్లనూ, స్వయుక్తి సంపత్తి వల్లనూ, మంచి వ్యుత్పత్తిని సంతరించుకొన్న బుద్ధిశాలి ప్రాచీన వ్యాకరణ మర్యాదలనూ, ఆధునిక భాషావిజ్ఞాన మర్మాలనూ వలసినంత ఆకళించుకొన్న వ్యుత్పన్నుడు పుష్కరకాలంపైగా డిగ్రీ కళాశాలలలో పైతరగతుల విద్యార్థులకు తెలుగు భాషాసాహిత్యాలను బోధిస్తున్న అధ్యాపకుడు

విచారణనిపుణత్వం, శాస్త్రీయ విశ్లేషణం, సమగ్ర నిరూపణం ఈ రచనయందలి ముఖ్యలక్షణాలు నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం తెలుగు శాఖలో నా పర్యవేక్షణలో చిరంజీవి అచెప్పచేసిన పరిశ్రమకు ఫలంగా రూపొందిన ఈ రచనను గూర్చినేను ఎక్కువగా చెప్పడం శ్రేయంగాదు.

సత్యంజ్ఞాన మనంతం నిరంతరం జయతి' అని గురుచరణుల వాక్కు తథాస్తు.

తూమాటి దొణప్ప

Dr. C. R. SARMA, *M A, M Litt, Ph D,*
Professor & Head,
Department of Telugu
Madurai Kamaraj University,
MADURAI-625 021

బమ్మెర పోతన ప్రసాదించిన భాగవతం మందార మకరంద మాధుర్యానికి మారు పేరు ఆ మాధుర్యాన్ని చవి చూసేందుకు రచయితలు పలువురు ప్రయత్నించారు, కృతకృత్యులయ్యారు కాని ఆ భక్త కవి భాషాతత్త్వాన్ని పరిశీలించిన వారు చాలా మంది లేరు అందులోను నిశితంగా పరిశీలించినవారు అసలు లేరన్నా అతిశయోక్తి కావనుకుంటాను కాగా, సుప్రసిద్ధ పరిశోధక విద్వాంసులు ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారి పర్యవేక్షణలో మిత్రులు డాక్టర్ వై ఆదెప్పగారు సాగించిన పరిశోధనకు ఫలితంగా వెలువడిన యీ బృహద్గ్రంథం భాషాసేవకుల్ని బహుధా అలరించగలదనడంలో నా కెలాంటి సందేహమూ లేదు

ఈ సిద్ధాంత గ్రంథంలో ఎన్నో వ్యాకరణాంశాలు సాధికారికంగా చర్చించబడ్డాయి. వర్ణవిచారం మొదలుకొని వాక్య విజ్ఞానం దాకా గల విభిన్న విషయాలను ఆదెప్పగారు పరిశీలించారు అవసరమైన సందర్భాలలో ఇతర ద్రావిడ భాషలలోని అంశాలను కూడా వివరించారు ఇలా తులనాత్మకంగా పరిశీలించడం అవసరమే కాక అభిలషణీయం కూడా ఇందువల్ల గ్రంథం విలువ పెరుగుతుందని నా నమ్మకం.

ఈ వివిధ విషయాలతో పాటు, పోతన కృతిలో ప్రయుక్తమైన లోకోక్తులు నుడికారాలు మొదలైన వాటిని కూడా వివరించడం జరిగింది అందువల్ల పోతన ఉపయోగించిన భాషా విశేషాల నన్నిటిని రచయిత ప్రస్తావించినట్లు భావించవచ్చు ఆసక్తిగొలిపే అంశాలు ఎన్నో చోటు చేసుకోవడం వల్ల, సిద్ధాంత గ్రంథమే అయినా, ఇది సాహిత్యోపాసకుల్ని అలరించగలదని నేను భావిస్తున్నాను

మిత్రులు ఆదెప్పగారు సాహిత్యంలో అముద్రితంగా ఉన్న విషయాలను గ్రహించి యీ కోవకు చెందిన రచనలు చేయవలెనని నా కోరిక, ఇందుకు ఆయన అర్హులని కూడా భావిస్తున్నాను

మధుర
23-1-87

చల్లా రాధాకృష్ణ శర్మ

Prof. V. Ramachandra
M A., Ph. D.,

Professor
Department of Telugu,
University of Madras,
MADRAS-600 005

Madras-5
19-1-87.

ప్రియమైన డా॥ ఆదెప్పకు,

మీ సిద్ధాంత గ్రంథమైన 'పోతన భాగవతము-భాషాతత్త్వ సమాలోచనము''ను చదివితిని

పురాణ కవులలో సహజ పాండిత్య బిరుదాంకితుడై అతి స్వతంత్రుఁడైన బమ్మెరపోతన భాగవత భాషాతత్త్వమును వివరించెడి ప్రయత్నమెంతో ప్రశంసనీయమైనది స్వతంత్రులైన కవుల ప్రయోగములు భాషాతత్త్వ ప్రదర్శనమునకు మఱింతగా నుపకరింపఁగలవు

శాస్త్రీయమైన మీ గ్రంథరచనా ప్రణాళిక పోతన భాగవత భాషాతత్త్వ నిరూపణమున కనుకూలమైయుండి మెప్పు గొల్పుచున్నది.

పోతన కవిత్వ తత్త్వము నెఱుంగుటకైన భాగవతమునె చదువవలెను ఆ భాగవత భాషా తత్త్వము నెఱుంగుటకు మీ గ్రంథము పఠించవలెను దీనిని చదివిన వారే భాగవతమును చదివినవారు.

శుభాశంసనములతో,

పి. రామచంద్ర చౌదరి

Dr. Smt T. Susheela M A, Ph. D,
READER M I L DEPT
DELHI UNIVESITY DELHI-7

శ్రీ ఆదెప్పగారి పిహెచ్ డి సిద్ధాంత వ్యాసానికి నేను కూడా ఒక పరీక్షకురాలినిగా ఉన్నాను అప్పుడా వ్యాసాన్నిసమగ్రంగా చదివాను ఇప్పుడేముద్రిత ప్రతిని మరల పఠించే అవకాశం కలిగినందువల్ల చాలా ఆనందంగా వుంది భాషా శాస్త్ర కోవిదులు, సాహిత్యతత్త్వవేత్తలు అయిన శ్రీ తూమాటి దొణప్పగారి పర్యవేక్షణలో రూపొందిన ఈ గ్రంథం తెలుగు సాహితీ సరస్వతికి మరో నూత్నాలంకారంగా అమరింది ఆదెప్పగారి భాషాశాస్త్ర, వ్యాకరణ విషయ జ్ఞానములు మెచ్చుకోదగ్గవి పోతన భాగవతంలో వర్ణముల నిర్వచన నిరూపణనుంచి సామెతలు నుడికారముల వరకు వున్న భాషని చక్కగా కూలంకషంగా పరిశీలించారు ఈ పరిశీలన తెలుగు భాషా చరిత్రక్రమ వికాస పరిణామాల అధ్యయనానికి బాగా తోడ్పడుతుంది తెలుగు భాషా పరిణామ దశలో పోతన కాలం సంధియుగం అని అనవచ్చును ఇతని భాగవతంలో ప్రాచీన అర్వాచీన రూపాల ప్రయోగాలు రెండూ మేలు కలయికను పొందాయి కాబట్టి ఇతని భాషానుశీలనం ఎంతో అవసరం పోతన భాగవత భాషానుశీలనం చేసిన వారిలో వీరే ప్రథములను కుంటాను ఈ గ్రంథం సాహితీ విద్యార్థులందరికీ ఉపకరించడం మాత్రం కాక, సాహితీ ప్రియుల మన్ననలందు కొంటుందనడంలో ఏమాత్రం సందేహం లేదు

పుస్తకం చివర జోడించినమూడు అనుబంధాలు 1 వైకృతపదములు 2 సమాసములు 3 ధాతువులు ఎంతో ఉపయోగపడేవిగా ఉన్నాయి వైకృతపదములలోవైకృత పదములు సంస్కృత భవములతో కూడిన పట్టికతోపాటు తులనాత్మక పరిశీలనకొరకు ప్రాకృత రూపాలని కూడాయిచ్చారు అలాగే "సమాసముల"లో, విభిన్నప్రకారముల సమాసాల వివరణయిచ్చారు ఇక 'ధాతువుల' లోధాతువుల వర్గీకరణతోపాటువాటిఅర్థాలనికూడా వివరించారు ఈఅనుబంధాలు వెంటనేసంప్రదించడానికి ఎంతోవుపయోగకరంగావుంటాయి ఇటువంటి ఉత్తమ గ్రంథంరచించిన శ్రీఆదెప్పగారినిఅభినందిస్తూశుభాశంసనలనందిస్తున్నాను వీరు ముందుముందు విద్యార్థులకు, విద్వజ్జనులకూ ఉపయోగపడే ఎన్నోగ్రంథాలు రచించేటట్లు సరస్వతీదేవి కృపచూపాలని ప్రార్థిస్తున్నాను

కొత్తఢిల్లీ

సుశీల.

1-2-87.

Dr. R. V. S. SUNDARAM
I K S University of Mysore,
Manasagangothri, MYSORE- 570006

"పోతన భాగవతము - భాషాతత్త్వ సమాలోచనము" అనే సిద్ధాంతగ్రంథం భాషాసాహిత్యవేత్తల దృష్టిని ఆకర్షిస్తుందనడంలో సందేహం లేదు. అర్థప్రధానంగా వికాసం చెందుతూ వచ్చిన ప్రాచీన తెలుగు సాహిత్యంలో శబ్దానికికూడా తగినంత ప్రాధాన్యాన్ని ఇచ్చిన పోతన భాగవతం ప్రత్యేక స్థానాన్ని సంపాదించుకుంది. భాషాతత్త్వ సమాలోచనానికి అర్హమైన విశేషాలను అందించగల విశిష్టకావ్యం భాగవతం. ఈ కారణంవల్ల డా. వై. ఆదెప్ప రచించిన ఈ సిద్ధాంతగ్రంథం ఆసక్తికరమైంది.

ఆధునిక భాషాశాస్త్ర దృష్టితో ప్రాచీన కావ్యాలను పరిశీలించే పని ఇటీవలే మొదలైంది. ఇలాంటి సిద్ధాంత గ్రంథాలు కొన్ని వెలువడినా, విభిన్న సాహిత్య ప్రక్రియలద్వారా అభివ్యక్తమైన తెలుగు భాషా స్వరూపాన్ని విస్తృతంగా పరిశీలించవల్సి ఉంది. ఈ మార్గంలో డా॥ వై. ఆదెప్పగారి ప్రకృత పరిశీలన విద్వాంసులనూ, పరిశోధకులనూ ఆకర్షించగలదని నమ్ముతున్నాను.

ఆర్వీ యస్. సుందరం

అవతరణిక

197 వ సంవత్సరము ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమందు యం ఏ పూర్తి చేసితిని 1972 వ సంవత్సరము శ్రీ చింతలపాటి బాపిరాజు ఓరియంటల్ కాలేజీ (లేపాక్షి)లో తెలుగు ఉపన్యాసకులుగా చేరితిని 1974 వ సంవత్సరము అక్టోబరు 0 వ తేదీన ప్రైవేటు కాలేజి ఉద్యోగమునకు స్వస్తి చెప్పి రాయదుర్గము ప్రభుత్వ జూనియర్ కళాశాలలో తెలుగు జూనియర్ లెక్చరరుగా చేరితిని ఉన్నత విద్యపై గల గాఢాభిలాషతో 1975 వ సంవత్సరము రీజనల్ కాలేజీ ఆఫ్ ఎడ్యుకేషను, మైసూరులో Summer School Cum Correspondence Course నందు ప్రైవేటుగా బి ఇడి పూర్తి చేసితిని తదుపరి 1977వ సంవత్సరములో రాయదుర్గము నుండి పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా నిడదవోలుకు బదిలీ అయితిని ఆ సమయమున హిమాచల్ ప్రదేశ్ యూనివర్శిటీ వారు నిర్వహించు యం ఇడి పరీక్ష ప్రైవేటుగాSummer School cum CorreSpondence Courseలో చేరి పూర్తిచేసితిని పూజ్యులు, గురువులు, శ్రేయోభిలాషులు అయిన ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారు ఒక సారి అకస్మాత్తుగా హైదరాబాదులో కనిపించిరి నేను పిఎచ్ డి చేయవలయునను తృష్ణను వారికి వ్యక్తము చేసితిని వారు దానికి ఆమోదముద్ర వేసిరి 1982 వ సంవత్సరము నాగార్జున యూనివర్సిటిలో ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారి ఆధ్వర్యవమున పిఎచ్ డి రిజిస్ట్రేషను చేసితిని వారు ఎప్పటికప్పుడు నా యెడ వాత్సల్యములో తగిన సలహాలు ఇచ్చుచు వ్రాసిన విషయములను సరిదిద్దు చుండిరి దైవ వశాత్తు వారు తెలుగు విజ్ఞాన పీఠమునకు ప్రత్యేకాధికారిగా 1985 జనవరిలో నియమితులైరి హైదరాబాదులో ప్రత్యేకాధికారి పదవితోపాటు, అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ నిర్దేశక పదవిని స్వీకరించిన నాటి నుండి వారు విరామములేని కార్యక్రమములలో మునిగిరి ఎప్పుడు విరామములభించిన అప్పుడు రాత్రివేళలలో ఎంతో శ్రమతో నేను వ్రాసిన విషయములను సరిదిద్దుట జరిగినది.

అగష్టు 1985లో ఈ సిద్ధాంతగ్రంథమును నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయము వారికి పి హెచ్. డి పట్టము కొరకు సమర్పించుట జరిగినది డిసెంబరు 1985లో నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయము వారు డాక్టరేటు పట్టమును ప్రకటించిరి తెలుగువిశ్వవిద్యాలయము వారు అందించిన రూ 5000 - ఆర్థికసహాయముతో ఈగ్రంథమును ముద్రించుచున్నాను ముద్రణసమయములో ఎన్నిసార్లు సవరించినను అక్కడక్కడ తప్పులు దొర్లుట సంభవించినది పాఠకులు దీనిని మన్నించ గలరని కోరుచున్నాను "పోతన భాగవతము-భాషాతత్త్వ సమాలోచనము అను ఈ గ్రంథము పాఠకులకు ప్రయోజన కారి కాగలదని నమ్ముచున్నాను

డా వై. ఆదెప్ప.

కృతజ్ఞతాభివందనములు

నా పరిశోధనమునకు అవకాశమును కల్పించి, సమయానుకూలముగా తగిన సలహాలను అందించుచు తమ కార్యక్రమములందు తలమున్కలగుచున్నప్పటికిని నేను వ్రాసిన విషయములను మొదటినుండి చివరివరకు ఎంతో సహనముతో సరిదిద్దుచు పరిశోధన పూర్తి అగుటకు సహకరించి గ్రంథ ముద్రణము తరువాత ఆశీస్సులందించిన పూజ్యులు గురువర్యులు వాత్సల్యపూరితులు ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారికి మనఃపూర్వక నమోవాకములు తమ విధిని నిర్వర్తించుచు అడిగిన వెంటనే సందేహములను నివృత్తిచేసి సహకార మందించిన డాక్టర్ ఆకురాతి పున్నారావుగారికి నా హృదయ పూర్వక నమస్సులు కొద్దిపాటి పరిచయముతో నేనడిగిన సందేహములను తీర్చిన మాన్యులు అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ ఉప నిర్దేశకులు డా యస్ శివరామమూర్తిగారికి నాకృతజ్ఞతాభివందనములు పరిశోధన ప్రైవేటుగా చేయుటకు అనుమతించిన ఉన్నత విద్యాశాఖ నిర్దేశకులవారికి నా కృతజ్ఞతా సుమాంజలులు. అవసరమైన పుస్తకములను అడిగిన వెంటనే ఇచ్చిన అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ గ్రంథాలయాధికారి గారికి, సిబ్బందికి, సకాలములో గ్రంథమును ముద్రించి యిచ్చిన శ్రీ రాఘవేంద్ర ప్రింటింగ్ వర్క్సు అధినేత శ్రీ సుకమంచి మోహనరావుగారికి, ఈ సిద్ధాంత గ్రంథమును ముద్రించుటకు ఆర్థిక సహాయము రు 5000/- అందించిన తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము వారికి నా కృతాజ్ఞతా పూర్వక నమస్సులు.

ఈ సిద్ధాంత గ్రంథమును పరిశీలించి అభిప్రాయము అందించి ఆశీర్వదించిన విద్వాంసులు ఆచార్య చల్లారాధాకృష్ణశర్మగారికి, భాషాశాస్త్రనిపుణులైన శ్రీమతి T సుశీల గారికి, శ్రేయోభిలాషి గురుతుల్యులైన ఆచార్య వి రామచంద్ర చౌదరి గారికి మిత్రులు డా ఆర్ వి యస్ సుందరంగారికి నానమస్సుమాంజలులు

పరిశోధన ముద్రణ సమయములలో సహాయ సహకారము లందించిన నా సహధర్మచారిణి శ్రీమతి వై నాగరాజమ్మకు నా కృతజ్ఞతలు.

విజయవాడ
13 2 87

డా వై ఆదెప్ప

విషయానుక్రమణిక

4. క్రియారూప విజ్ఞానము

0. ప్రవేశిక

పోతన భాగవతము-భాషాతత్త్వ సమాలోచనము

భారత భాగవత రామాయణములు ఆంధ్ర వాఙ్మయమున గల ఉత్తమోత్తమ గ్రంథములు. అందు వ్యాసప్రోక్త సంస్కృత భాగవతమును సహజ పాండిత్య విభవలాంఛనుడైన బమ్మెర పోతనామాత్యుడు అనువదించినాడు. వారు యథోచితముగా సంస్కృతాంధ్రములు మేళవించి అందరును మెచ్చునట్లు రచించిన ఉభయ భాషా రచనాశోభితుడాయన.

నివాస ప్రాంత విషయమున వివాదాభిప్రాయములున్నను పోతన పదునైదవ శతాబ్దమువాడని పరిశోధకులు నిర్ధారించిరి. వీరభద్ర విజయము, భోగినీదండకము, నారాయణ శతకము కర్తృత్వవిషయముగా వాదోపవాదములు ఉన్నవి. ఆంధ్ర భాగవత భాగములు అనేక కారణములచే నశించుటచే అనువదింపబడి అచ్చు రూపమును పొందినవి. పంచమస్కంధమును బొప్పరాజు గంగయయు, షష్ఠస్కంధమును ఏర్చూరి సింగనయు, ఏకాదశ, ద్వాదశ స్కంధములను వెలిగందల నారయయు పూరించినట్లు ప్రత్యక్ష ప్రమాణముల ఆధారముగా పరిశోధకులు నిర్ణయించిరి. మిగిలిన భాగములందు ద్వితీయ చతుర్థ స్కంధములలోను దశమ స్కంధము ఉత్తర భాగమునందును ఇతర కవుల చేయి కొంతలో కొంత కలదను అభిప్రాయమును కలదు. ప్రస్తుత సమీక్ష వ్యాసమునకు ఆంధ్ర భాగవతము నందలి ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థ, సప్తమ, అష్టమ, నవమ, దశమ స్కంధములలోని భాషా ప్రయోగములు ఆధారముగా స్వీకరింపబడినవి.

భగవంతుడు శబ్ద శాస్త్రమునకు కారణుడని పోతన మనసార నమ్ముట వలన-

పలికెడిది భాగవతమట
పలికించు విభుండు రామభద్రుండట నే
బలికిన భవహరమగునట
పలికెద వేఱొండు గాథ పలుకగనేలా అని

భాగవత రచన తనది కాదని రంతోక్తిగా వ్యక్తీకరించుట అతని వినయ సంపదలకు వివేక పరిపాకమునకు నిదర్శనముగా భావింపనగును.

పోతన ప్రాచీనులైన నన్నయాదులకు అనంతరులైన పెద్దనాదులకు నడుమి కాలము వాడైనందున అటు ప్రాచీన లక్షణములు ఇటు అర్వాచీన లక్షణములు పోతన రచనలో కన్పట్టుచుండుట వలన ప్రస్తుత పరిశోధనము పోతన రచించిన భాగవతములో పైన పేర్కొనిన భాగములందలి భాషా విశిష్టతల స్వభావ స్వరూపములను సావవర్తితముగ, సోదాహరణముగ నిర్ధారించుటకు పరిమితము చేయబడినది.

ఈ పరిశోధనా ఫలితములు ఆరు అధ్యాయములందు వక్ష్యమాణ క్రమమున వివరింపబడినవి.

మొదటి అధ్యాయము వర్ణ విచారము

ఇందు పోతన భాగవత భాగమున ప్రయోగింపబడిన తత్సమ తద్భవ, దేశ్య పదములందున్నట్టి వర్ణముల విశ్లేషిస్తు వివరణము, వాని వ్యుత్పత్తి పరిణామముల వివరణములు ప్రదర్శితములైనవి

రెండవ అధ్యాయము సంధి వివేచనము

సంధి నిర్వచనము దాని భేదములు, పోతన పాటించిన విధానములును ఉదాహరణ పూర్వకముగా ఇందు వివరితములైనవి

మూడవ అధ్యాయము నామవాచక విజ్ఞానము

నామ ప్రాతిపదికలు ఇందు ప్రాథమిక, విశిష్ట నామములు
విభక్తి ప్రత్యయములు, భావార్థక
వ్యతిరేక భావార్థకములు

తత్సమ పద నిర్మాణము — అజంత ప్రాతి పదికలు
హలంత ప్రాతి పదికలు

వైకృతి పద నిర్మాణము, అన్య దేశ్యములు, సర్వనామ, సంఖ్యావాచక, విశేషణ, లింగవచన, నామ విభక్తులు వాని రూప నిష్పత్తి, విభక్తి విపర్యయము, సమాసము మొదలగునవి ఉదాహరణ వ్యాఖ్యకముగా విశ్లేషింపబడినవి

నాల్గవ అధ్యాయము క్రియా రూప విజ్ఞానము

ఇందు ధాతు నిర్మాణము, సామాన్య సంశ్లిష్ట సంయుక్త ధాతువుల స్వరూప స్వభావములు, సార్వనామికానుబంధములు, కాలబోధక ప్రత్యయములు, సామాన్య సంయుక్త సమాపక క్రియలు, అకర్మక, సకర్మక, ప్రేరణార్థకములు, అసమాపక క్రియలు, క్రియా విశేషణములు మొదలగు విషయములు పరామర్శింపబడినవి

ఐదవ అధ్యాయము వాక్య విజ్ఞానము

సామాన్య వాక్యములు క్రియారహిత వాక్యములు, క్రియా సహిత వాక్యములు, సంశ్లిష్టవాక్యములు, సంయుక్త వాక్యములు, అనుకృతివాక్యములు ఉపపత్తులతో పరిశీలించుట జరిగినది

పోతన ప్రయోగించిన ప్రధాన లోకోక్తులు, నుడికారములు ఆరవ అధ్యాయమున వివరింపబడినవి.

ఈ సిద్ధాంత గ్రంథమున నిర్ధారితమైన సారాంశము సింహావలోకనముగ సమీక్షింపబడినవి.

ఈ సిద్ధాంత వ్యాసమునకు నాలుగు అనుబంధములు జోడింపబడినవి వైకృత పదములు - మాతృకలతో కూడిన పద పట్టిక మొదటి అనుబంధమందును, రెండు మూడు నాలుగైదు ఆరు మొదలగు అంశముల సమాసముల వర్గీకరణము రెండవ అనుబంధమందును, ఆచ్ఛికములైన సామాన్య, సంశ్లిష్ట, సంయుక్త ధాతువులు తత్సమ సంశ్లిష్ట ధాతువులు వాని అర్థ వివరణము మూడవ అనుబంధమందును. ఉపయుక్త గ్రంథపట్టిక నాల్గవ అనుబంధమందును ప్రదర్శింపబడినవి.

1. వర్ణవిచారము [PHONOLOGY]

1.0 వర్ణ వ్యవస్థ :

పోతన భాగవత భాషయందలి వర్ణముల తీరుతెన్నులను పరిశీలించిన ఈ క్రింది స్వరూపము వ్యక్తమగును. ఈ వర్ణములను రెండు భాగము లుగా విభజింపవచ్చును.

1. దేశ్య పదఘటితములైన వర్ణములు
2 తత్సమ పదఘటితములైన అదనపు వర్ణములు

1.1 పోతన భాషలో గల దేశ్య పదఘటితములైన వర్ణములను అచ్చుల, హల్లుల విభాగము ననుసరించి పరిశీలింతము.

1. అచ్చులు . 10 :

అ ఇ ఉ ఎ ఒ అను అచ్చులు ఐదు, వాని దీర్ఘములైన ఆ ఈ ఊ ఏ ఓ అనునవి ఐదు మొత్తము పది. హ్రస్వ, దీర్ఘము లనెడు భేదమేకాని నిజమునకు అది ఒక అచ్చే; ఆ పక్షమున అ, ఇ, ఉ, ఎ, ఒ లతో పాటు దీర్ఘమును చేరిన ఆరచ్చులు మాత్రమే తెలుగున నున్నట్లు లెక్క

అచ్చుల పట్టిక :

ఇందు కొన్ని వివృతములు, అర్ధవివృతములు మరికొన్ని సంవృతములు, అర్ధసంవృతములు కొన్ని అగ్రస్వరములు మరికొన్ని పశ్చాత్ స్వరములు. వీని వివరణము క్రింది పట్టికలో రూపితము.

	అగ్రస్వరము (Front Vowel)	పశ్చాత్ స్వరము (Back Vowel)
సంవృతము	ఇ	ఉ
అర్ధ సంవృతము	ఎ	ఒ
వివృతము	అ	

ఐ, ఔ లను సంధ్యక్షరములని అందురు. ఈ రెండును తెలుగున గల అచ్చులలో వ్యాకరణకారు లందరును పఠించిరి. కాని, ఇవి ప్రత్యేక వర్ణములు కావు. అర్థము భేదించు స్వభావము వానికి లేదు. ఐ ఔ లలో తొలుత అ కారమును స్వరవ్యంజనముల పిమ్మట య కార వ కారములును క్రమముగా సమాహారములయి యున్నవి. అనగా తొలుత స్వరధర్మమును, ఆ మీద వ్యంజన ధర్మమును కలిసినవి. కావున వీనిని ప్రత్యేక వర్ణములుగా స్వీకరింపలేదు. ఇవి క్రమముగా అయి (అయ్) అవు (అవ్) లు వాని రూపాంతరములని చెప్పవచ్చును.

పోతన ప్రయోగములు :

ఐ : 'మంద బుద్ధులమైన మమ్ము' 1-320

అయి : 'శోకంబయిన లోకంబు' 1-295

ఔ : 'నమరన్ విన్న నయంచెనేని విజనంశ శ్రీకరుండౌదుడిన్' 7-351

2. హల్లులు : పోతన భాషలో ప్రయుక్తములైన హల్లులు మొత్తము 21 :

దేశ్య తత్సమ పద ఘటితములైన హల్లులు ఇక్కడ ఈయబడినవి.

అవి :	ప బ	త ద	ట డ	చ జ	క గ
	ఫ భ	థ ధ	ఠ ఢ	ఛ ఝ	ఖ ఘ
	మ	న	ణ		
	వ	ర ల	ఱ ళ	య	
		స	ష	శ	హ

1.1.1. పోతన భాగవతమున వచ్చు అచ్చుల నిర్ధారణమును క్రింది విధముగా పరిశీలింపవచ్చును.

/అ, ఇ/	ప్రథమాచ్చు	ద్వితీయాచ్చు
అజాది	హలాది	
అది 4-220	మమ్ము 3-528	

	ఇది 4-394	మిమ్ము 4-607	—
	అట్టి 8-76	నన్ను 4-161	
	ఇట్టి 4-404	నిన్ను 4-358	—
/అ, ఉ/	అంద్రు 3-944	మద్దు 10.పూ.1328	నడపు 1-224
	ఉంద్రు 4-816	ముద్దు 9-168	నడుపు 10.ఉ.7
/అ, ఎ/	అట్టి 7-53	చలి 9-171	
	ఎట్టి 10 పూ 676	చెలి 9-320	—
	అద్ది 4-256	రండు 10.పూ.1269	
	ఎద్ది 4-67	రెండు 10.పూ.1228	—
/అ, ఒ/	అక్కు 8-182	చక్కు 10 ఉ,523	—
	ఒక్కు 10 పూ.1738	తొక్కు 10 ఉ 1031	—
/ఇ, ఉ/	ఇంట 4-86	చిట్టు 10 ఉ 1172	వాడి 10.పూ 867
	ఉంట 8-61	చుట్టు 10 ఉ 568	వాఁడు 1-99
/ఇ, ఎ/	ఇంత 3-397	చిక్కు 3-309	అది 3-721
	ఎంత 8-389	చెక్కు 10 పూ 1082	అదె 9-405
	ఇన్ని 8-565		వారి 1-304
	ఎన్ని 10 పూ 1709		వారె 10 ఉ.502
/ఇ, ఒ/	ఇత్తు 4-289	చిక్కు 3-309	—
	ఒత్తు 7-259	చొక్కు 10.ఉ.1031	—
/ఉ, ఎ/	ఉక్కు 10.ఉ 403	తొలి 10.పూ.807	అదరు 10.ఉ 55
	ఎక్కు 10.ఉ 1292	తెలి 9-432	అదరె 9-455
/ఉ, ఒ/	ఉండు 7-184		
	ఒండు 4-890	—	—
/ఎ, ఒ/	ఎల్లి 10 పూ.801	మెఱుగు 3-604	—
	ఒల్లి 10 పూ.678	మొఱుగు 8-87	

1.1.1.2 అచ్చులందు హ్రస్వదీర్ఘముల భేదక ప్రవృత్తి-
ప్రథమాచ్చుగా

	అజాది	హలాది
/అ, ఆ/		వలు 4-492 పాలు 4-418
/ఇ, ఈ/	ఇరు 4-219 ఈరు 4-402	విను 3-20 పీను 8-452
/ఉ, ఊ/	— —	కుడు 9-438 కూడు 8-331

1.1.1.3 దీర్ఘముల మధ్య అచ్చులు

/అ, ఈ/	అ 2-85 ఈ 10 పూ.1033	మాకు 7-43 మీకు 4-733
/అ, ఊ/	అర్పు 3-620 ఊర్పు 10.పూ 1756	మాయరు 8-448 మూయరు 8-448
/అ, ఓ/	అ 3-227 ఓ 9-283	క్రాలు 10.పూ.213 క్రోలు 3-194
/ఈ, ఊ/	ఈరు 4-402 ఊరు 10 పూ.725	
/ఈ, ఏ/	ఈరు 4-402 ఏరు 2-9	నీరు 10.ఉ.114 నేరు 10.పూ.656
/ఈ, ఓ/	ఈరు 4-402 ఓరు 7-95	
/ఏ, ఓ/	ఏరు 2-9 ఓరు 7-95	

1.1 2.1. హల్లుల శ్వాసనాద భేదము

	పదాది	అపదాది
/క, గ/	కట్టి 10.ఉ 140	చనక 9-230
	గట్టి 10 పూ 838	చనగ 1-50
/చ, జ/	చలము 10 పూ 140	చల్లు
	జలము 8-600	జల్లు 9-315
/ట, డ/	పాటు 2-33	
	పాడు 10 పూ.725	
/త, ద/	—	—

1.1.2.2 ద్విత్వరూపములు :

/క్క, గ్గ/	—	అక్క 8-182
		అగ్గ 10 పూ 1214
		ఎక్కు 10 ఉ 1292
		ఎగ్గు 3-130
/చ్చ, జ్జ/	—	—
/ట్ట, డ్డ/	—	గట్టి 10.పూ 838
		గడ్డి 1 420
		పట్టు 10 ఉ 84
		పడ్డ 3-623
/త్త, ద్ద/	—	ఎత్తు 10 పూ 145
		ఎద్దు 10 ఉ.521
/ప్ప, బ్బ/	—	అప్పు 1-406
		అబ్బు 1-173
/న్న, మ్మ/	—	
		అన్న 10 పూ 150
		అమ్మ 10 పూ.150
		కమ్మ 1-347
		కన్న 3-130

/య్య, ల్ల/ — ఒయ్యన 10 పూ 609
ఒల్లన 3-158

1.1.3 వర్ణముల నిర్వచన వ్యాప్తులు :

1.1.3 1 అచ్చులు (OWELS) :

/అ/ సంపూర్ణ వివృత అగ్రహ్రస్వ స్వరము :
(OPEN SHORT FRONT VOWEL)

పదాది	పద మధ్యము	పదాంతము
అది 4-220	గనపు 10 పూ 881	చిఱుత 10 పూ 224
అల్లుడు 10 పూ 50	కదమ 10 పూ 848	త్రొక్కుట 10 పూ 368
కమ్న 8-652	చెనకు 10 ఉ 566	దొరగ 10.ఉ 417

/ఆ/ సంపూర్ణ వివృత అగ్ర దీర్ఘస్వరము :
(Open Long Front Vowel)

ఆతము 10 పూ 624	చూలాలు 9-610	అకటా 1-162
నాలుగు 9-8	పొల్పారు 10 పూ 355	ఎట్టెట్టా 10 పూ.1257

/ఇ/ తాలవ్య సంవృత విస్తారిత హ్రస్వస్వరము :
(Close Front Spread Short Vowel)

ఇద్దఱు 10 పూ 1082	కోరిక 3-507	ఎఱమి 10 ఉ 180
చిఱుత 10 పూ 224	తేనిడు 10.పూ.951	తొయ్యలి 10 పూ 1454

/ఈ/ తాలవ్య సంవృత విస్తారిత దీర్ఘస్వరము :
(Close Front Spread long Vowe)

ఈవియు 3-589	కన్నీరు 10 ఉ 344	చుమ్మీక 4-20
చీకటి 9-132	పన్నీరు 10 ఉ.241	

/ఉ/ సంపూర్ణ సంవృత పశ్చాదోష్ఠ్య హ్రస్వ స్వరము :
(Back Close Rounded Short - Vowel)

ఉడుకు 10 పూ.635	కినుక 10 ఉ 912	ఎగ్గు 1-517
చుట్టము 3-146	పడుగు 10 పూ.706	మఱపు 10.పూ.224

/ఊ/ సంపూర్ణ సంవృత పశ్చాదోష్ఠ్య దీర్ఘస్వరము :

(Back Close Rounded long - Vowe)

ఊర్పు 10 ఉ 741

కూడు 9-299 — —

అపదాది దీర్ఘము ఉండవు

/ఎ/ అర్ధ సంవృత విస్తారిత అగ్ర హ్రస్వ స్వరము :

(Half Close Front Spread Short - Vowel)

ఎంత 8-389 — ఒక్కతె 4-47

పెక్కు 10 ఉ 541 —

/ఏ/ అర్ధ సంవృత విస్తారిత అగ్ర దీర్ఘ స్వరము :

(Half Close Front Spread Long - Vowe)

ఏము 9-118

మేలు 10 ఉ.328 — —

అపదాది దీర్ఘము ఉండవు.

/ఒ/ అర్ధ సంవృత పశ్చాదోష్ఠ్య హ్రస్వ స్వరము :

(Half Close Back Rounded Short - Vowel)

ఒరలు 10 పూ.1658

చొక్కు 7-150 — —

/ఓ/ అర్ధ సంవృత పశ్చాదోష్ఠ్య దీర్ఘ స్వరము :

(Half Close Back Rounded Long - Vowel)

ఓడు 7-93 పద మధ్య దీర్ఘము సమస్త

పోడు 8-67 పదములలో మాత్రమే కన్పించును

నెమ్మోము 10 పూ.346

1.1.3.2 హల్లులు : (CONSONANTS)

దేశ్య వర్ణములైన క గ చ జ ట డ ణ త ద న ప బ మ య ర ల ళ వ స హ తత్సమ పదఘటిత వర్ణములు మహాప్రాణములైన ఖ ఘ ఛ ఝ ఠ ఢ థ ధ ఫ భ లు ఊష్మములైన శ, ష లు (ఈ తత్సమ పదఘటిత వర్ణములు తెలుగున ప్రయోగవశమున ప్రవేశించినవి అన్యేచ అనుప్రవిశంతి శబ్దయోగ వశాత్, అని వ్యాకర్తలు నుడివిరి) వీనికి చెందిన వర్ణ నిర్ణయముల చర్చ క్రింద చూపబడినవి.

/క/ జిహ్వామూల హనుమూలీయ శ్వాసవత్ స్పర్శము।

(Unvo ced Unaspırated Dorso-Velar Stop)

పదాది	అపదాది	ఉపదావర్ణముగా
కూతురు 3-378	చక్కని 8-669	కలికి 10.ఉ 331
కొడుకు 9-44	చేకులు 4-734	తోక 10.ఉ.544

/ఖ/ జిహ్వామూల హనుమూలీయ శ్వాసవత్ స్పర్శము :

(Unvoıced Aspırated Dorso – Ve ar Stop)

ఖగము 10 పూ.275	అఖిల 1-62	రేఖా 3-85
ఖడ్గము 1-121	దుఃఖము 4-95	శిఖి 2-260
ఖరము 2-49	సుఖము 4-282	శాఖ 1-83

/గ/ జిహ్వామూల హనుమూలీయ నాదవత్ స్పర్శము :

(Voıced Unasp rated Dorso – Velar Stop)

గీటు 9-120	ఎగయు 1-452	ఈగ 8-0
గెల్పు 8-154	వగపు 1-224	మడుగు 9-59

/ఘ/ జిహ్వామూల హనుమూలీయ నాదవత్ స్పర్శము

(Voiced Aspirated Dorso - Velar Stop)

ఘనుడు 2-75 మేఘము 3-639 అనఘా 1-104

ఘోరము 3-938 విఘాతు 3-376 అఘ 1-47

ఘూకము 1-342

/చ/ తాలవ్య శ్వాసవత్ స్పృష్టోష్మము :

(Unvoiced Unaspirated Palatal Affricate)

చెడు 10.పూ 534 తోచెను 7-145 కలచు 10 ఉ.929

చెప్పు 3-82 గోచి 1-77

/ఛ/ పైదాని వలె

ఇందలి ప్రత్యేకత మహాప్రాణము

ఛిన్నుడు 2-66 పింఛము 9-599 మూర్ఛ 3-985

/జ/ తాలవ్య నాదవత్ స్పృష్టోష్మము :

(Voiced Unaspirated Palatal Affr cate)

జిలుగు 10.ఉ 804 — —

జేగురు 10.ఉ.742 — —

/ఝ/ అంతయు పైదానివలె. ఇందలి ప్రత్యేకము మహాప్రాణము.

ఝషము 8-212 ఝుంఝూనిల 3-986 —

ఝిల్లి 8-25 —

/ట/ మూర్ధన్య శ్వాసవత్ స్పర్శము :

(Unvoiced Unaspirated Retroflex Stop)

టంకరించు 7-334 అరాటము 1-250 ముచ్చట 1-282

(ధ్వన్యనుకరణము) దాటుల 10 పూ 851 చీకటి 10 ఉ.1306

/ఠ/ పైదానివలె. ఇందలి ప్రత్యేకత మహాప్రాణము.

కఠ 9-615	కంఠము 2-51	—
	పీఠము 3-282	—

/డ/ మూర్ధన్య నాదవత్ స్పర్శము ।

(Voiced Unaspirated Retroflex Stop)

డప్పి 1-459	అడరు 1-34	చెడు 10 పూ.534
డాయు 3-550	వడపు 1-224	ఈడు 4-402

/ఢ/ పైదానివలె. ఇందలి ప్రత్యేకత మహాప్రాణము.

—	మూఢులు 1-84	—
—	రూఢము 8-711	—

/ణ/ మూర్ధన్యాను నాసికము ।

(Voiced Unaspirated Retroflex Nasal)

—	—	జాణ 8-318

/త/ దంత్య శ్వాసవత్ స్పర్శము :

(Unvoiced Unaspirated Dental Stop)

తామ 10.ఉ 1026	నేతులు 10 పూ.899	తోడుత 10 పూ.774
తాలిమి 10ఉ.10	మూతులు 10.పూ.523	వదంతి 4-825

/థ/ అంతయు పైదానివలె. ప్రత్యేకత మహాప్రాణము.

—	ప్రథమ 8-13	కథ 1-51
		వీథి 1-420

/ద/ దంత్య నాదవత్ స్పర్శము :

(Voiced Unasp rated Dental Stop)

దొంగ 8-648	పొదుగు 10.పూ.178	అలంది 10.ఉ.674
దొంతులు 3-415	మొదలి 10 పూ.807	వయ్యెద 10.ఉ.170

/ధ/ పైదానివలె. ఇందలి ప్రత్యేకత మహాప్రాణము.

ధనము 2-53 క్రోధము 2-130 బాధ 3-71
ధీరులు 1-138 విధాత 2-225 వధ 1-35

/న/ దంత్యాను నాసికము :

(Voiced Unaspirated Dental Nasal)

తెలుగు నందలి 'న' వర్ణము నాలుగు విధములైన ధ్వనులుగా వినిపించు చున్నది. వీని వ్యాప్తి వివరముగా నిర్ణయింపనగును

1 జిహ్వామూల హనుమూలీయాను నాసికము [ఙ]

2 తాలవ్యాను నాసికము [ఞ]

3 దంతమూలీయాను నాసికము [న]

4. దంత్యాను నాసికము [న]

ఈ నాల్గింటిలో దంత్యానునాసికము (న) మాత్రమే వర్ణము. తక్కినవి కావు. ఙ, ఞ, ' న ' లు పరిసర నిర్ణీత వ్యాప్తిలో గల సవర్ణములు (Allophones) మాత్రమే పరిసరాలనుబట్టి వీని పాత్రను నిరూపింప వచ్చును.

ఙ, ఞ, ' న ' అను ధ్వనులు, (న) దంత్యానునాసికమునకు సవర్ణములు.

/న/ త, ద లకు పూర్వము వచ్చును :

అంతకుడు 10.పూ.1423 కొంత 10 పూ.429
అందరు 7-32 కొందలు 10.ఉ.1215

'న'. పదాదిని, అచ్చుల మధ్య, ద్విరుక్తస్థితి, పదాంతమందు వర్తించును.

నగవు 10.ఉ 270 కనలు 9-425 కొన్ని 10.ఉ.111
నీవు 4-631 కనరు 10 పూ 123 కన్ను 10 పూ 1667

అనియెన్ 4-687

మొదలన్ 3-361

ప్రస్తుతము దంత్యామ నాసికము : (న)

అంత 3-790

— కొందఱు 7-148 —

/ప/ ఉభయోష్ఠ్య శ్వాసవత్ స్పర్శము :

(Unvo ced Udaspırated Bı ab al Stop)

పగలు 8-27	మాపటి 10 పూ 1129	చూపు 10 పూ.292
పెక్కు 10.ఉ.544	ఏపారు 8-170	వేలుపు 8-269

/ఫ/ ఉభయోష్ఠ్య శ్వాసవత్ స్పర్శము :

(Unvoıced Aspırated B labıal Stop)

పదాది	అపదాది	ఉపదా
ఫణము 8-211	కఫము 3-983	—
ఫాలము 1-521		—
ఫుల్లాంక 9-222		—

/బ/ ఉభయోష్ఠ్య నాదవత్ స్పర్శము :

(Voıced Unasp rated Bı abıal Stop)

బిడ్డ 3-983	ఏబంగ్రుదు 9-497	ద్రొబ్బు 10.పూ.1143
బొంకు 8-643	చిబుకము 10.ఉ.1162	గుబ్బ 19.పూ 213

/భ/ ఉభయోష్ఠ్య నాదవత్ స్పర్శము :

పైదానివలె. దీనియందలి ప్రత్యేకత మహాప్రాణము.

భారము 1-378	అభిజ్ఞ 1-34	ప్రభ 1-34
భిక్షలు 1-114	లాభము 2-20	వల్లభ 1-38
భీతి 1-318	ఏభుదు 1-358	

/మ/ ఉభయోష్ఠ్యాను నాసికము :

(Voiced Unaspirated B abial Nasal)

మేము 10 ఉ.378	అమరు 2-460	తాలిమి 9-462
మేలు 10.ఉ.328	వేమఱు 10.ఉ.961	మనసు 10 పూ 11

/య/ తాలవ్య అంతస్థ నాదవత్ స్పర్శము :

(Fr ctionless Pa atal Cont nuant Semi – Vowel)

పదాది వ్యాప్తి	బయలు 10.ఉ.232	అరయు 10.ఉ.658
లేదు	కయ్యము 8-626	తేవియ 10.పూ.951

/ద/ దంతమూలీయ తాడితము : (Apico Alveolar Flap)

రండు 10 పూ 1209	తిరుగు 10 పూ 85	పేరు 10 ఉ 508
రెండు 10 పూ 1228	వెరవు 4-348	వేవురు 9-536

/ఱ/ దంతమూలీయ అధిక కంపితము :

(Apico – alveolar more tri led - Continuant)

ఱట్టు 15.ఉ 492	కఱచు 1-435	కొందఱు 7-148
ఱంకె 10 పూ 709	మెఱుగు 3-604	చెఱ 10 ఉ 746
ఱేడు 8-401	వెఱగు 10 పూ 1785	నూఱు 10 ఉ.295

/ల/ దంతమూలీయ పార్శ్వికాంతస్థము :

(Apico – alveolar lateral Continuant)

లావు 8-419	బలియు 9-171	తేలు 7-150
లేత 9-559	వలపు 4-146	బెబ్బులి 10 ఉ 238
లేమి 4-409	సొలయు 4-228	మీరలు 10 పూ 1024

/ళ/ మూర్ధన్య పార్శ్వికము :

(Retrof ex lateral Continuant)

పదాది	తాళము 0 పూ 1381	కాళ్ళ 8-60
వ్యాప్తిలేదు		క్రొత్తళ్ళ 10 పూ 1506

/వ/ ఉభయోష్ఠ్యాంతస్థము : (Bilabial Semi - Vowel)

వదస 10 ఉ.1000	ఏవురు 9-703	అవి 3-719
వీడు 7-185	తవిలి 3-691	వగవు 1-224
వేడిమి 10 పూ 934	తవిరి 3-415	వీవు 7-166

/శ/ తాలవ్యోష్మము : (Palatal Fricative)

శబ్దము 1-516	శుకుడు 1-36	కులిశ 3-85
శరము 1-163	లేశము 1-160	ఊర్వశి 2-132
శుభము 2-5	కేశవు 3-510	

/ష/ మూర్ధన్య ద్రోణికోష్మము :

(Retroflex Groove Fricative)

షోడశ 3-263

మేషము 4-157

విషయము

/స/ దంతమూలీయ విస్తారితోష్మము :

(Apico - Alveolar Spread Fricative)

సిగ్గు 10 పూ.1033	ఎసగు 3-138	దాసి 10 ఉ.849
సెలవు 10.ఉ.533	కొసరు 10.ఉ.834	మొనసి 10.ఉ 195
సొబగు 4-562	ముసలి 9-175	వెలిసి 10.పూ.1342

/హ/ నాద తంత్రీ యోష్మము :

(Glottal Aspirated Fricative)

పోతన వాడిన దేశ్య పదములలో 'హ' కార ఘటిత రూపములు లేవు. తత్సమ తద్భవములలోను, ఎరవు తెచ్చిన పదములలో 'హ'కార ఘటితములు కన్పట్టుచున్నవి

హయము 9-205 ఆహరించు 10.పూ.607 ఉహ 10 ఉ.411
హీనుఁడు 4-574 ఓహటించు 7-391
హేయము 10 ఉ 939 ఆహారము 3-39

1.1 4 తెలుగున పదాదియందు గాని, అపదాదియందు గాని సంయుక్త వర్ణ నిర్మాణము మిక్కిలి అరుదు. మూల ద్రావిడ భాషలోని సంయుక్త వర్ణ నిర్మాణము తెలుగున ఏర్పడుట అర్వాచీనలక్షణము. క గ త ద ప బ మ వ స అను ఈ తొమ్మిది హల్వర్ణములు మొదటి వర్ణములుగాను రేఫ ద్వితీయ వర్ణముగాను రూపొందిన సంయుక్తత దేశ్య పదములందు కన్పట్టును. క, ఫ, ధ, వ, బ, వ, శ అను ఏడు హల్వర్ణములు మొదటి వర్ణములుగాను రెండవ వర్ణము రేఫముగాను, ఖ, ధ, శ, లు మొదటి వర్ణములుగా య రెండవ వర్ణముగాను, త, ధ, శ, స మొదటి వర్ణములుగా 'వ' రెండవ వర్ణముగాను 'శ' వర్ణము అకారముతోను, స వర్ణము ఖ, త, ఫ ల తోను తత్సమములందు పదాదిగా సంయుక్తత చెందును.

ఇవి వర్ణవ్యత్యయము కారణముగా ఏర్పడినవని విజ్ఞుల వివేచనము. ప్రాచీన ద్రావిడ భాషలో నాటి ధాతు నిర్మాణములో మూడవ స్థానమందు ప్రవర్తితమైన రేఫ/ఱ ద్వితీయ స్థానమునకు వర్ణవ్యత్యయము కారణముచే మారి పిమ్మట రేఫగా మార్పుచెంది పదాది సంయుక్తతకు కారణమైనది. అపదాది యందు ట, డ, న, ప, య, ర, ల లు మొదటి వర్ణములుగాను క గ చ డ త వ, మ, ర, వ లు రెండవ వర్ణములుగాను దేశ్యములందు కన్పట్టుచున్నవి తత్సమములందు క, ఖ, గ, ఘ, ఢ, ణ, త, థ, ద, ధ, న, బ, భ, మ ర, ల, శ, ష, హ లు మొదటి వర్ణములుగాను క గ ఘ చ ఛ ట ర ణ త థ ధ న ప ఫ భ మ య ర వ ష లు రెండవ వర్ణములుగా కన్పట్టుచున్నవి. ఇవి యన్నియు పద మధ్యాచ్చు లోపము వలన సిద్ధించిన సంయుక్త వర్ణములు

1. క వర్ణమునకు దేశ్యములందు పదాదిలో పరముగా రేఫము వచ్చును.

పదాది	అపదాది
క్రుస్సి 10.పూ 1117	—
క్రోలు 4-925	—

తత్సమములందు పదాదిగా క వర్ణమునకు రేఫము, అపదాదిగా, త, య, ర లు వచ్చుచున్నవి.

క్రమము 7-412	ముక్తి 3-547
క్రోధము 8-624	రక్తి 3-563
	వాక్యము 10.ఉ.997
	చక్రము 8-109

2. ఖ వర్ణమునకు 'య' సంయుక్తత యందు వచ్చును.

ఖ్యాతి 4-101	సౌఖ్యము 1-44
	సాంఖ్యము 10.పూ.1471

3. గ వర్ణమునకు దేశ్యములందు పదాదిలో పరముగా రేఫము వచ్చును.

గ్రుడ్డి 1-313	గ్రద్దన 10 పూ.1342

తత్సమములందు క వర్ణమునకు అపదాదిగా ధ, న, య, రలు సంయుక్త వర్ణములుగా కవ్పించుచున్నవి.

పదాది	అపదాది
	దగ్ధము 10.ఉ.1206
	అగ్ని 3-342
	యోగ్యుడు 4-379
	ఉగ్రుడు 10.ఉ 1149

4. ఘ వర్ణమునకు పదాది యందు 'ర', అపదాదియందు య, రలు సంయుక్తతలో వచ్చును.

ఘ్రాణము 3-963 | శ్లాఘ్యము 4-453
అఘ్రాణము 83-35

5. చ, ఛ, జ, ఝ వర్ణములకు సంయుక్తత లేదు.

6. దేశ్యములందు ట వర్ణము అపదాదిగా న, ర లతో సంయుక్తత చెందును.

— | కట్నము 10 పూ 1208
తొట్రు 9-706

తత్సమములందు అపదాదిగా పర వర్ణముగా 'ట' కన్పించు చున్నది.

కష్టము 7-406
అష్టమి 10 పూ.1429

ఠ వర్ణమునకు సంయుక్తత లేదు.

7. దేశ్యములందు అపదాదిగా 'డ' వర్ణము క, చ, త, ప, య, వ లతో కలిసి సంయుక్తత చెందును.

పదాది | అపదాది
మాడ్కి 10 పూ.787
ఏడ్పు 3-1005
తోడ్తెచ్చు 10.ఉ 981
దాడ్పు 3-821
ఈడ్యము 3-742
ఏడ్వరు 3-830

8. ఢ వర్ణము అపదాది యందు య, ర లతో కలిసిన సంయుక్తత చెందును.

— | ఆఢ్యుడు 1-60
మేఢ్రంబు 3-899

9. తత్సమములందు 'ణ' వర్ణమునకు అపదాదిగా 'య' కారము సంయుక్తత యందు వచ్చును.

—	కారుణ్యము 10 పూ.1497

దేశ్యములందు అపదాదిగా 'ణ' వర్ణము ద ర, డల ల కలయికతో సంయుక్తత యందు కవిపించును

పదాది	అపదాది
	ఎవమండ్రు 9-722
	పండ్లు 10.ఉ.881

10. తవర్ణము దేశ్యములలో పదాది యందు రేఫముతో సంయుక్తత చెందును.

త్రవ్వ 8-183	—
త్రాడు 10 పూ 355	—

తత్సమములందు తవర్ణము పదాదిగా 'వ' కారముతో అపదాదిగా వ, మ, య, లతో కలిసి సంయుక్తత యందు వచ్చును.

త్వక్కువ 3-425	యత్నము 10 ఉ 74
	ఆత్మ 3-474
	సత్యంబు 4-720

11. 'థ' వర్ణము యరలతో కలిసి సంయుక్తత అపదాదిగావచ్చును.

—	తథ్యము 7-202
—	మిథ్య 7-135

12. దేశ్యములందు 'ద' వర్ణమునకు పదాదిలో రేఫము, అపదాదిగా 'య' కారము సంయుక్తత యందు వచ్చును.

ద్రొబ్బు 10 పూ 1159	అద్యము 10.ఉ.1129

తత్సమములందు 'ద' వర్ణమునకు అపదాదిగా ఘ, య కార
ములు సంయుక్తత యందు వచ్చును.

ఉద్ఘాట 8-63
ఉద్యోగము 10 ఉ 124

13. 'ధ' వర్ణమునకు పదాది యందు య, ర, వ లు, అపదాది యందు య, ర, వలు సంయుక్తత యందు వచ్చును

ధ్యానము 3-920
ధ్రువుడు 4-314
ధ్వని 4-99
విధ్యుక్త 4-439
సంధ్య 8-69
రంధ్రము 1-393
అధ్వరము 4-5?9
గంధర్వ 4-29

14. దేశ్యములలో 'న' వర్ణమునకు క, గ, పలు అపదాది సంయుక్తత చెందును.

కిన్క 10.ఉ.579
కన్గవలు 10 పూ.1220
పాన్పు 10 ఉ.1276

15. పవర్ణమునకు దేశ్యములందు రేఫము పదాదియందు, 'ద' కారము అపదాదియందు సంయుక్తత చెందును.

ప్రొద్దు 10.పూ 532
ప్రోచు 3-990
అప్ద 10 ఉ.1253

తత్సమములలో 'ప' వర్ణమునకు పదాదియందు రేఫము, అపదాదియందు 'త' 'ర' కారములు వచ్చును.

ప్రేమ 9-466
ఆప్తుడు 4-823
విప్రవ 3-593

'ఫ' వర్ణమునకు పదాది, అపదాదులందు సంయుక్తత పోతన భాగవతమున కన్పింపదు.

16. బ వర్ణమునకు పదాదియందు రేఫము దేశ్యములందు సంయుక్తతలో వచ్చును.

బ్రదుకు 10 పూ 690

తత్సమములందు అపదాదిగా 'బ' వర్ణమునకు 'ధ' కారము సంయుక్తతయందు వచ్చును.

పదాది	అపదాది
	అబ్ధి 10 పూ 546
	అబ్ధ 10 పూ 582
	స్తబ్ధవు 4-477

17. భ వర్ణమునకు పదాది, అపదాదులందు రేఫము సంయుక్తతయందు వచ్చును

భ్రష్ట 3-437	విభ్రమ 4-107

18. దేశ్యములందు 'మ' వర్ణమునకు రేఫము పదాది సంయుక్తతయందు వచ్చును.

మ్రొక్కు 10.ఉ 963	—
మ్రొగ్గు 10 పూ 1143	—

తత్సమములందు 'మ' వర్ణమునకు రేఫము అపదాదిగా సంయుక్తత చెందును.

—	వమ్రములు 4-124

19. దేశ్యములందు అపదాదిగా 'య' వర్ణమునకు 'వ' కారము కారము సంయుక్తతయందు వచ్చును.

—	చెయ్వులు 9-392

20 దేశ్యములందు ర వర్ణమునకు అపవాదిగా క, గ, చ, త, ప, మ, వ లు సంయుక్తత యందు వచ్చును

— తార్క్యుని 10 ఉ 846

— అర్గుడు 9-422

— ఊర్పు 10 పూ 1756

— తీర్తును 3 656

— ఏర్పడ 9-183

— అర్మిలి 3-457

— అర్వారు 7-267

తత్సమములందు 'ర' వర్ణమునకు అపదాదిగా గ, ఘ, చ, ఛ, ణ, త, థ, ధ, ప, భ, మ, య, వ, షలు సంయుక్తతయందు వచ్చును.

— దుర్గము 10 ఉ 157

— దీర్ఘ 8-183

— అర్చ్ఛల్ 10 ఉ 521

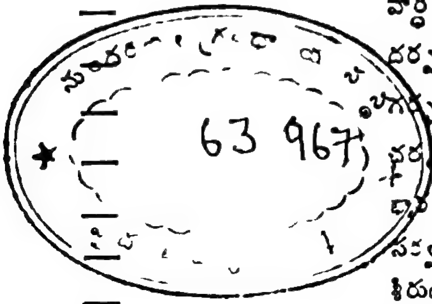
— మూర్ఛ 3-985

— కర్ణము 10 పూ 1233

— ఆర్తులు 4-456

— తీర్థము 3 9

— వార్ధి 8-201

63 967

— దర్పము 10 ఉ 381

— [illegible]గర్భము 1-181

— ఘర్మము 3-555

— [illegible] 4-823

— సర్వము 4-125

— శీర్షుండు 8-139

21. దేశ్యములందు 'ల' వర్ణమునకు క, గ, చ, త, ద, ప, మ వ లు అపదాది యందు సంయుక్తములుగా వచ్చును.

—	మేల్కాని 10 పూ.148
—	వీల్గు 10 పూ 1637
—	తాల్చు 10.పూ.1352
—	కొల్తురు 10 ఉ.699
—	చల్ది 8-489
—	పొల్పారు 10 పూ 772
—	క్రేల్మడి 10 పూ.1715
—	వెల్వడి 10 పూ.1047

తత్సమములందు 'ల' వర్ణమునకు క, అపదాదిగా సంయుక్తత యందు వచ్చును.

—	శుల్కము 10.ఉ.133

22. దేశ్యములందు 'వ' వర్ణము పదాదిగా రేఫముతో కలిసి సంయుక్తత చెందును.

పదాది	అపదాది
వ్రయ్యలు 10 పూ 1174	—
వ్రేటు 10.ఉ 382	—

తత్సమములందును 'వ' వర్ణము పదాదిగా రేఫముతో కూడి సంయుక్తత చెందును.

వ్రాతము 10 పూ 919

23. శ వర్ణమునకు పదాదిగా య, ర, ల, వకారములు, అపదాది యందు చ, న, మ, య, ర, వలు సంయుక్తతయందు వచ్చును

శ్యామ 10 ఉ 26	ఆశ్చర్యము 4-87
శ్రోణి 8-506	ప్రశ్న 8-503

శ్లాఘ్యము 4-454	రశ్ములు 10.ఉ 1303
శ్వశుర 3-898	కశ్యపు 8-495
—	శ్వశుర 3-898
—	ఐశ్వర్యము 4-286

24. ష వర్ణమునకు క, ట, ర, ణ, ప, ఫ, మ, య, లు అపదాది యందు సంయుక్తత చెందును

—	శుష్కించు 8-376
—	తుష్టుఁడు 1-517
—	నైష్ఠిక 4-214
—	విష్ణుఁడు 1-65
—	పుష్ప 2-68
—	విష్ఫుత 4-240
—	యుష్మ 4-197
—	దూష్య 10 పూ.1414

25. దేశ్యములందు 'స' వర్ణమునకు పదాదిలో రేఫము సంయుక్తత యందు వచ్చును.

స్రుక్కు 9-564	—

తత్సమములందు 'స' వర్ణమునకు ఖ, థ, న, ఫ, వ లు పదాదియందు ధ, ఫ లు సంయుక్తతయందు వచ్చును.

స్ఖలిత 3-451	గృహస్థ 3-789
స్థితి 1-393	విస్ఫార 4-116
స్నానము 10 పూ 113	
స్ఫురణ 2-239	
స్వామి 3-554	

26. దేశ్యములందు 'హ' వర్ణమునకు 'వ' కారము అపదాదిగా సంయుక్తమందు వచ్చును

గహ్వరము 10 పూ 1613

1.1 5 భిన్న హల్సంయోగము రెండు వర్ణములకేగాక మూడు వర్ణములకు వ్యాప్తి కలుగవచ్చును. తెలుగు భాషా నిర్మాణములో మూడు హల్లులవరకు ఈ భిన్న వర్ణ సంయోగమము కలుగును.

1. ణ, ద, రేఫము తండ్రి 3-25
   వాండ్రు 10 పూ 1522
   పిండ్రు 10.పూ 1522
   పెక్కండ్రు 7-19
2. ణ, ద, ల : వండ్లు 10 పూ 615
   పిడగండ్లు 10 పూ 1558

1.1 6 పదాదియందు ద్విత్వమురాదు అపదాదిగా ద్విత్వములువచ్చు వర్ణములు క గ చ ఛ జ ఝ ట డ ణ ద ధ న ప బ భ మ య ల ళ శ వ శ లు. ఇవి ద్విత్వ పట్టిక యందు చూపబడినవి. తత్సమ వర్ణములైన ఛ ఝ ధ భ అందు ఒక ప్రత్యేకత గలదు క్రింది వర్ణము మహా ప్రాణముగా నున్నను మీది వర్ణము అల్ప ప్రాణముగా లిఖించుట సంప్రదాయము. ఇది లేఖన సౌలభ్యము నిమిత్తము కావ్యములలో లిఖింపదగుచున్నదని గ్రహింప వచ్చును. (తద్భవమైన లెస్స, క్వార్థకములుగా దేశ్యములైన క్రుస్సి, ప్రస్సిలందు, కస్సుమను, బుస్సుమను వంటి ధ్వన్యనుకరణములలో 'స' కారమునకు ద్విత్వస్థితి గలదు. సాధురేఫమునకు ద్విత్వములేదు).

పోతన భాగవతమున గల ప్రయోగములు :

1. క వర్ణము /క్క/ అపదాదిగా ఉపధా
   ఇక్కడ 10 పూ 1042 చుక్క 10 పూ.1302
   ఒక్కతె 4-7 చొక్కు 7-150
   నిక్కము 10 పూ.162

2. గ వర్ణము /గ్గ/

అగ్గము 10 పూ.1214 ఎగ్గు 10 పూ.332
సిగ్గు 3-472
బెగ్గిలి 10 పూ.22

3. చ వర్ణము /చ్చ/

అచ్చట 4-247 తెచ్చు 4-510
చెచ్చెర .0 ఉ.39 మెచ్చు 4-663
వచ్చని 10 పూ 1316 రచ్చ 10.పూ.1717

4. ఛ వర్ణము /చ్ఛ/

విచ్ఛేదము 3-835 ఇచ్ఛ 1-124
తుచ్ఛ 3-441
మ్లేచ్ఛ 10 పూ.1665

5. జ వర్ణము /జ్జ/

తత్సమమునందు — అజ్జ 10 పూ.848
తద్భవమునందు: బుజ్జగించి 7-159 ఒజ్జ 7-179

6. ఝ వర్ణము /ఝ/

ఉజ్ఝిత 8-49

7. ట వర్ణము /ట్ట/

చుట్టాలు 8-648 అట్టి 4-698
కట్టు 10.ఉ.140
చిట్టు 10.ఉ.1172

8. డ వర్ణము /డ్డ/

అడ్డము 8-464 బిడ్డ 10.పూ.867
ఒడ్డదు 7-194

9 త వర్ణము /త్త/

నెత్తురు 3-604 అత్త 10.పూ.992
ఇత్తు 4-289

10. ద వర్ణము /ద్ద/

ఇద్దఱు 9-722 ఎద్ది 4-240
మద్దుల 10 పూ.1328 పెద్ద 7-132
ముద్దు 10.ఉ.265

11. ధ వర్ణము /ద్ధ/

ఉద్ధవ 3-163 బుద్ధి 1-34
పద్ధతి 1-501 సిద్ధి 1-45

12. న వర్ణము /న్న/

కన్నీరు 10.ఉ 344 అన్న 10.పూ.150
మున్నీరు 10 ఉ.344 చిన్న 8-396

13. ప వర్ణము /ప్ప/

ఇప్పుడు 4-397 కొప్పు 10.పూ.1729
ఎప్పుడు 4-627 మెప్పు 10.ఉ.352

14. బ వర్ణము /బ్బ/

ఉబ్బరిక 10.పూ.1345 అబ్బు 10.ఉ.1193
బెబ్బులి 10.ఉ.238 మ్రబ్బు 10.పూ.565

15. భ వర్ణము /బ్భ/

ఇబ్భంగి 3-757 —
ఎబ్భంగి 7-20 —

16. మ వర్ణము /మ్మ/

కమ్మవి 10 పూ.106
కమ్ముఁడు 8-662 అమ్మ 3-564
ఇమ్మ 4-551

17. య వర్ణము /య్య/

కొయ్యలి 10 పూ.1454 —
తద్భవములలో — అయ్య 9-442

18. ఱ వర్ణము /ఱ్ఱ/

కుఱ్ఱఁడు 9-215 అఱ్ఱు 10.ఉ.605
గుఱ్ఱము 9-207 ఎఱ్ఱ 8-244

19. ళ వర్ణము /ళ్ల/

అల్లుడు 10.ఉ.595 ఎల్లి 10 పూ.93
చెల్లెలు 9-246 తల్లి 10 పూ.55.

20 ళ వర్ణము /ళ్ళ/ :

— ఎదుళ్ళ 10.పూ.462
నదనళ్ళ 9-3'
మొగిళ్ళ 9-33

ఈ ద్విత్వ ళ కారము అకాదమీ ప్రతిలో కన్పించుచున్నది. వావిళ్ళవారి ప్రతిలో ఎదుళ్ళ, నదనళ్ళ, మొగిళ్ళ అవి గలదు

21 'వ' వర్ణము /వ్వ/

అవ్వల 10.పూ.150 త్రవ్వ 3-637
మువ్వురు 9-638 దువ్వ 10 ఉ.223

22 శ వర్ణము /శ్శ/

దుశ్శల 3-477 —
విశ్రేశ్శయ 3-879

1.1.7 రేఫశకట రేఫములు (ర. ఱ లు)

ర, ఱ ల వివయమున పట్టింపు సుమారు 11వ శతాబ్ది అవగా నన్నయ కాలముమందియే నడల నారంభించినది. పోతన వాడిన ఉభయ రేఫముల ప్రయోగములు అనవాదుకాదు. తిక్కన తరువాతి కవులు ఈ రేఫ సాంకర్యముగావించిరి. కనుక పోతనాది కవులు దీనిని పాటింపలేదు. చిన్నయసూరి మతము మేరకు ఱ ప్రత్యేక వర్ణముకాదు. కాని నవ్య భాషా విజ్ఞానము మేరకు శకట రేఫము ప్రత్యేక వర్ణము. పోతన ర, ఱ, ల మైత్రి అంగీకారయోగ్యమని ప్రయోగములను బట్టి తెలియుచున్నది. శ్రీనాధునిలో రేఫ శకట రేఫల సాంకర్యము కలదు.

తర్షణి విజ్ఞాన మీ సూక్ష్మ మెఱిగి కామము (కాశీ 3-70)

పోతన ప్రయోగములు :

'వార్థి తలాటముల్ ... . యమ్మహో
'దార్థ పరాక్రమ .... లాఘవంబు ద
ల్మాటమునతించుచుం .... పదాతాదిక ప్రదు
క్షోర్ధ గ కోటి వోలె .... రోషమూర్తులై' 4-326
'వ ర్థ పర .... భూ
వ ర్థ ధృతరాష్ట్రి ... . యొం
ఫార్దు ల జయింప గోరి.... .... లం
దలు పృథు లౌటయున్, ... 3-43
'ర్జు పరంపరలఁ గ్రమ్మఱన్ పుతుఁగట్టిన్ 10 పూ.385
క్రి దంతంబులు మూపులందు మెఱయన్ ఘర్మాంబువుల్ మోము
10.పూ.1321

సాధు రేఫ, శకట రేఫములకు అర్థ భేదము గల పోతన ప్రయోగములు :

ఏరికిన్	3-755	(ఎవరికైనను)
ఏఱు	10 పూ 656	(చిన్న ప్రవాహము)
కోరు	10.ఉ 963	(యాచించు)
కోఱు	10 ఉ 910	(పండ్ల సంబంధము)

1.1.8 'ఋ–రు' ల సాంకర్యము (యతి మైత్రి)

నన్నయ భారతమున 'ఋ-రి' లకు యతిపాటింప బడినది అందు ఋ వర్ణము రి వర్ణోచ్చారణమును కల్గియున్నది. తరువాత కవులు నన్నయ ననుగుణముగ ఋ- రి యతి పాటించిరి నన్నయప్రాసలోను ఋ-ర లను పాటించెను.

యతి : ఋత్విజాండ్రని విదారించి పూజించితే భార.సభా. 2-11

ప్రాస : ఆ ఋషి పుత్రుఁడుఁ గట్టిన
చీర్ర లు .... భార. అరణ్య - 3-104

శ్రీనాధుని కావ్య భాష యందును ఋ-రల ప్రాస గలదు.

ఆ ఋషుల జాడ శివునకు ....
దార .... పరి గ్రహ
దార ....
పార పు .... హర 4-44

పోతన భాగవతములోని ప్రయోగములు :

.... భూరి సంసారదు
ష్కృతులం ద్రోతురు కాలవక్ర మహితాస్త్రిందట్టి 10 ఉ.1334

ఇది అకాడమీ సంపాదకుల ఉదాహరణము. అకాడమీ వారి ప్రతిలో 'మహితాసింబట్టి' అన్న పాఠము స్వవచన వ్యాఘాతముగ స్వీకరించిరి. వ్రాత ప్రతులలో పెక్కుచోట 'మహితాస్త్రిందట్టి' కనిపించుచున్నది. పీఠికలో సంపాదకులు చెప్పినట్లు 'మహితాస్త్రిందట్టి' పాఠము వ్రాతప్రతులలో నున్నదానిని వారేల స్వీకరింపలేదను ప్రశ్న కలుగును. ఇదిగాక మరొక ఉదాహరణము భాగవతమున లేదు. ఇదియును దశమస్కంధ ఉత్తర భాగమున నుండుట ఆలోచింపదగిన విషయమే.

1.1.9 'ఉ-వు' వర్ణముల సాంకర్యము :

పాల్కురికి సోమన వృషాధిప శతకమున 'ఉ-వు' లకు యతిని పాటించెను.

సేవునకు ననుంగు వాడనని యుత్సుకతన్ వృషాధిప. శ-

పోతన ప్రయోగము :

'....... .... గో
వునగణుతింపధాతయును నోపదు మాధవ యేమి చెప్పుదున్ ..
10.ఉ 462

ఉడిగితి పట్టుగావున దాసఁ జేసి 4-365

1.2.0 ధ్వని పరిణామములు (PHONETIC CHANGES)

రూపభేదముండి సమానార్థములు కలిగిన పదములు కొన్ని గలవు. పదమధ్యలోపములు, అచ్చులలో దీర్ఘములు, వర్ణముల వ్యత్యాసములు మార్పులు, ద్విరుక్త అదిరుక్తముల భేదములు మొ॥ ఇందు కనిపించును. పోతన భాగవత మందలి ఈ మార్పులు క్రింద చూపబడినవి.

1.2.1 అచ్చులందు కలిగిన మార్పులు :

మొదటి పదమున హ్రస్వముండి తరువాత దీర్ఘములు వచ్చును. శబ్దములో మార్పున్నను అర్థములో మార్పుండదు ఈ మార్పు పదాది, పదాంతములందెక్కడైనను రావచ్చును

పదాది మార్పు :		ఆకారము :	
అతడు	4-82	ఆతడు	9-202
అతండు	10 పూ.1111	ఆతండు	4-517
అతని	4-88	ఆతని	4-333
అరయ	10.ఉ.658	ఆరయ	10 పూ 559

అపదాది :

ఆహరించు	10 పూ 891	ఆహారించు	8-202
ఎవ్వడు	4-720	ఎవ్వాడు	3-561
ఎవ్వరు	7-69	ఎవ్వారు	4-50
వలుమలు	4-492	వలుమాలు	10 ఉ 1317
పెండ్లము	9-471	పెండ్లాము	9-376

కారము :

పదాది	: ఇతడు	4-454	ఈతఁడు	10 పూ 669
అపదాది	: ప్రతికారము	4-861	ప్రతీకారంబు	10 ఉ.932
	గాండివము	10 ఉ 1292	గాండీవము	10 ఉ 1297

కారము :

పదాది	: పురుషుడు	4-862	పూరుషుడు	10 పూ.103
అపదాది	: చేకులు	4-734	చేకూరు	10.ఉ.668

ఏ కార, ఒ కారముల హ్రస్వ దీర్ఘభేదములు పోతన భాగవతమున కనిపించుట లేదు.

1 2.2. హల్లులందలి మార్పులు కొన్ని పదములలో ఒక హల్లు లోపించి దాని స్థానమున మరొకటి వచ్చి అర్థమున మార్పులేకుండ జరుగును.

పోతన భాగవత ప్రయోగములు

1.2.2 1 'గ-వ' లు వివిమయ వర్ణములు :

'క్వచిద్గ కారోవ : అని లక్షణము. గకార వకారములు పరస్పర వివిమయ వర్ణములు ప్రాచీన రూపములలోగల 'గ' కారమే నేడు 'వ' కారముగా మారుచున్నది కొన్నిచోట్ల 'గ' ప్రాచీనము మరికొన్నిచోట్ల 'వ' అర్వాచీనము.

ఏడ్గురు (అర్వాచీనము) 9-709 ఏడ్వురు (ప్రాచీనరూపము) 10.ఉ.165

కగిలి (ప్రాచీనము) 10 ఉ 943 కవిలి (అర్వాచీనము) 4-918

వలుగురు (అర్వాచీనము) 9-701 వలువురు (ప్రాచీనము) 9-701

*[1]<u>చేగ</u> గల చెలకు వింటను (చేగ > చేవ) 10 పూ.767

<u>కవిలి</u>కావింప వాపవకమూజా (కవిలి > కగిలి) 10 ఉ.771

ధ్రువునిఁ గనుంగొని <u>తివక</u>యాదరింప (తి వక > తిగుచు) 4-219

1.2.2.2 'డ-ద' వర్ణములు :

తెలుగునందలి 'డ' కారాది రూపములు ప్రాచీనములని, 'ద' కారాది రూపములు అర్వాచీనములని వ్యాకర్తలయభిప్రాయము.

---

*1. ఆచార్య టి. దొణప్ప, పోతన భాషా విశిష్టతలు.

పోతన భాగవత ప్రయోగములు :

'........ .. .. సజ్జన

స్తవ మధురాపురిన్ విడిచి దాగుటకున్ మదిఁ జింతనొందుచున్' 3-92

(డాఁగుట > దాగుట)

తాపము నొంది నెవ్వగల దయ్యుచు గ్రుయ్యుచు విట్టు గూయుచున్

(దయ్యుచు > దయ్యుచు) 10 పూ.267

డించి 10 పూ.494 (డిఁచి > దించి)

దగ్గఱ 9-89 (డగ్గఱ > దగ్గఱ)

డాగడు 10 పూ 1013 (డాగడు > దాగడు)

పై ప్రయోగములందు 'డ' కారము 'ద' కారముగా మారినట్లుఁ గన్పట్టుచున్నది కాని యివి నిర్ధారిత ప్రయోగములు కావు. పోతన సమకాలికుడైన శ్రీనాథుని యందును, భాగవత కర్తలలో ఒకరైన బొప్పన గంగయ రచనా రీతిలో నిది కన్పించుచున్నది. శ్రీనాథుని ఉదాహరణము:

నిర్ధారితము కాదు.

దప్పిగొన్నట్టి వారి కా దప్పి దీఱ
నలిల పూరంబు హితవా? యాజ్యంబుహితవా

(దప్పి > దప్పి)

గంగయ ఉదాహరణము :

కై వడుపుత్రుల వేఁదఱదా యఁ బిలిచి 5-66

(డాయ > డాయ)

1.2.2.3. 'ద-ణ' ల పరస్పర వినిమయము :

కణఁకన్ వారలు వెండి మోక్షనిరపేక్ష ప్స్వారతులై యుండితా

మణి............ 3-880 (కణకన్ > కదకన్)

1.2.2.4 ద కారము 'త' కారముగా మారుట ।

తెలుగున 'ద' కార రూపములు ప్రాచీనములు. 'త' కార రూపములు అర్వాచీనములు, పద మధ్య 'ద' కారముండి చివర 'ఉ' వర్ణము గల ప్రయోగములలోని నాద సవర్ణమైన 'ద' కారము శ్వాససవర్ణత కారముగా మారుటకు 'క్వచిత్తోదః' అని వికృతి వివేక కారిక సూత్రించినది. అదుకు, ఉదుకు బ్రదుకు, మెదుకు మొ పదములలోని పదమధ్య 'ద' కారము ప్రాచీనము. అతుకు, ఉతుకు, బ్రతుకు మొ॥ పదములలోని పదమధ్య 'త' కారము అర్వాచీనము.

పోతనకు పూర్వము ద, 7 త గా మారుట నెడు మార్పు తెలుగున కన్పించుటలేదు. పోతన భాగవతమందు గల నిర్ధారక ప్రయోగములలో 'ద' కారము కలదు కొన్ని ప్రతులలో కొన్ని చోట్ల 'త' కార ప్రయోగములు కన్పించుచున్నవి. ఇది లేఖకుల అజాగ్రత్తవలనగాని, పరిష్కర్తల అలసత్వము వలనగాని జరిగి యుండవచ్చును నిర్ధారకములు కాని క్రింది ప్రయోగముల గమనింపనగును

బ్రతుకుఁ దలచి మీరు బహు విధముల	1–207
పసిడి కాయలోని ప్రాణి బ్రతుకు	2–51

క్రింది పోతన ద కార ప్రయోగములు నిర్ధారకములు.

1. నిదురించిన శిశువాకాని కిదుకుచు	10 పూ 250
2. చదికిలఁ బడి యొక యంతయు మెదలక మిదుకంగలేక	10 ఉ.557

1.2.2.5 'ల–న' గా మారుట ।

తెలుగునందు ల–న పరస్పర వినిమయము బాల ప్రసిద్ధికెక్కిన వర్ణ పరిణామము. ములగ > మునగ, తెలుగు > తెనుగు మొదలగునవి ఇందుకు నిదర్శనములు.

'. . ...' అ
ర్జున పౌరుషము పూని వగ్గముంచేఁ జోద్యంబుగాఁ బట్టుచున్
'మునికోలన్ వడిఁ దూల్చి ... .'   1-223

'మునికోల' అను పదము 'ములు గఱ్ఱ' అను అర్థముగల ములుకోల నుండి ఉద్భవించినది. మునికోల ∠ ములుకోల

1.2.3. పద మధ్యమున దీర్ఘ స్వరమున్న రూపములు.

తెలుగున ప్రాచీన దశలో దీర్ఘ స్వరము పదాది యందు మాత్రమే ప్రయుక్తము అపదాది దీర్ఘస్వరము వచ్చుట అర్వాచీనలక్షణమునకు నిదర్శనము పద మధ్య దీర్ఘస్వరమున్న రూపములు రెండు విధములు.

1 సహజ దీర్ఘ స్వరములుగల రూపములు

2. ముపర్ణక లోపము వలన హ్రస్వ స్వరములు
దీర్ఘ స్వరములుగా మారిన రూపములు

1. సహజముగా దీర్ఘస్వరములున్న రూపములు :

'ఆరాటము మదినెలుఁగము
పోరాటము లింద్లు కదలఁబట్టువు... ....'   1-251
కొడుకుల బెండ్లాము జంప గురుదానతియాన్'   9-471

2 ముపర్ణక లోపమువలన హ్రస్వము దీర్ఘమగుట కలవారు చుట్టాలు గారు   10.ఉ.232 [చుట్టము+లు]

వియ్యాన వింత వయినం
గుయ్యాలింపంగదయ్య ... . 10 పూ 1057 [వియ్యము+న]

లోప దీర్ఘము: పదమధ్యమున వర్ణములోపించి దాని ముందు వర్ణమునకు దీర్ఘము వచ్చును. పువ్వుఁబోడి 9-175 పూబోడి

1.2.4 ఒక పదమందు ఒకే వర్ణము ద్విరుక్తముగాను, అద్విరుక్తము గాను పోతన భాషలో వాడబడినది. ఇందు శబ్దభేదమేకాని అర్థ భేదము లేదు

ఇవుడు	4-259	ఇవ్వుడు	4-397
ఎవుడున్	4-720	ఎవ్వుడున్	4-720
ఎవండు	4-846	ఎవ్వండు	4-732
ఎఱ	8-216	ఎఱ్ఱ	8-244
ఒకడు	4-89	ఒక్కడు	4-412
ఒకరుండు	9-110	ఒక్కరుండు	4-280
ఒక	9-142	ఒక్క	4-435
పిన	9-224	పిన్న	9-211

ద్విరుక్త, అద్విరుక్తములు పదమధ్య పదాంతములందు కవిప్రయుక్తములు. ఎదంతమువన్నవి.

1.2.5 ఇయాంతములు, ఎదంతములు :

తెలుగునందు దేశ్య పదములలో ఎదంతములు ప్రాచీనములనియు ఇయాంతములు అర్వాచీనములని శాస్త్రకారులమతము. తద్భవములలో ఈ పద్ధతి వ్యతిరేకము. ఇందు ఇయాంతములు ప్రాచీనములు. ఎదంతములు అర్వాచీనములు.

పోతన ప్రయోగములు : దేశ్య పదములు :

'మృదు గతిఁ బువ్వుదేవియరమించుచు...' 3-194 [అర్వాచీనము]

వరవ గతింబూవుఁ 'దేనెఁఆవిగొను' 4-490 [ప్రాచీనము]

'........ వివిధ వృక్షములఁదేనియలువడిపె 10 పూ.951

అందు తమ్ములఁ తేనెలావి చొక్కుచు మ్రోయు 1-154 [ప్రాచీనము]

తద్భవములు :

.... యశోద యింటికిం

చేడియలేఁగి చూచిరి 10 పూ 187 [ప్రాచీనము]

పీటఁగల చేడెలెల్లను 10-పూ.1248 [అర్వాచీనము]

చేడియ, చేడె ∠ ప్రా. చేడియా ∠ సం. చేటికా

పీఠెలు దండంబులనియు 9-693 [అర్వాచీనము]

పీఠ ∠ ప్రా. పీఢియా ∠ సం. పీఠికా.

పంచవన్నియలు పేలు పేల కనకరజిత పాత్రంబులనించి

10-ఉ-346 [ప్రాచీనము]

వన్నియ ∠ ప్రా. వణ్ణియా ∠ సం. వర్ణికా

పై పోతన ప్రయోగ పద్ధతి

'ఏదంతతా చనమ్మా మన్యతర స్వామి యాంతానాం'

అను చింతామణి సూత్రమున కనుగుణముగా కన్పించుచున్నది.

1.2.6 పదములందు మధ్యాక్షరము తొలగింపబడుట :

కావున	4-419	కాన	3-342
బంధువుల	10 పూ 1707	బంధుల	10 పూ.1720
కోడుకావి	1-374	కోకావి	10.ఉ 1157

1.2.7 పద మధ్య అజ్లోపము :

పదమధ్యమున డ, వ, వ, య, ర, ల - ల మీది అచ్చులకు లోపము. పోతన భాగవతమందలి లోపరహిత రూపములు, లోపసహిత రూపములు క్రింద ఈయబడుచున్నవి

డ కారము :

అడుగు	7-160	అడ్గు	7-160
ఏడుచు	7-824	ఏడ్చు	10 పూ.148
కోడుకాము	7-155	కోడ్కాము	10 ఉ.1316
పీడుకొలుపు	10.ఉ.1315	పీడ్కొలుపు	10.ఉ.1132

లోపసహిత రూపములు మాత్రమే కలిగినవి.

ఏడ్వురు	10 ఉ.165
మాడ్కులు	10-పూ. 045
మాడ్కి	9-170

వ కారము :

కనుగవలు	4-223	కన్గవలు	10 పూ.1220
కివుక	10 ఉ 912	కివ్క	10.ఉ.579

పానపు 10 పూ 248 పాన్పు 10 ఉ.1276

లోప సహిత రూపములు మాత్రమే కల్గినవి.

చొప్పి 8-183 కన్పొమలు 4-748

ప కారము :

అపుడు	4-375	అప్డు	10.ఉ.1253
ఇపుడు	4-259	ఇప్డు	3-569
ఎపుడున్	4-720	ఎప్డున్	4-195

'కావిపోవు' నందలి మధ్య అచ్చులోపించి' కాన్పోవు. కావలసియుండగా మకముబదులు పూర్ణబిందుపు వచ్చి 'కాంపోవు' అను రూపమేర్పడినది

కావిపోవు 10.ఉ 38 కాంపోవు 3-986

యకారము :

చెయువుల 10.పూ 695 చెయ్వుల 9-392

రేఫము :

కూరిమి 10 ఉ.1729 కూర్మి 4-101

లోపసహిత రూపములు మాత్రమే కలవి

కోర్కి	1-544	మూర్వురు	9-156
కోర్కులు	10.ఉ.638	మిర్కిట్లు	10.ఉ 1306
కర్లి	9-626 [∠ కరలి]		

ల కారము :

అలిగి	10.ఉ.1110	అల్గి	10.ఉ.892
ఇలువరున	9-382	ఇల్వరున	10.పూ.992
కలుగు	10.పూ.1702	కల్గు	4-884
గెలువు	10 ఉ.703	గెల్వు	10.పూ.1560
చలిది	7-57	చల్ది	10.పూ.493
వలువురు	9-701	వల్వురు	9-677

విలుపు	3-432	విల్పు	3-439
పలుకు	3-445	పల్కు	3-444
పలుమాఱు	10 ఉ 1319	పల్మాఱు	7-271
పొలుపు	10 ఉ.1158	పొల్పు	9-466
బలిమి	9-171	బల్మి	3-477
వెలుగొండ	10-ఉ-1211	వెల్గొండ	4-181
వేలుపు	10.పూ 886	వేల్పు	10.పూ.1082

లోప సహిత రూపములు :

పల్దిమఱ్ఱి	10.పూ 223
చెల్వం	10 పూ.1010

1.2.8 స్వరముల కలయిక [సమీకరణము] :

అచ్చు పరస్పర ఆకర్షణముచే పరమైన అచ్చు రూపమునే పొందును. దీనినే ఇదంతములకు బహువచనంబు పరంబగునపుడు త్వంబగు' అని సూరి సూత్రించెను.

గిరి + లు : గిరులు 10.ఉ 400

2. సంధి వివేచనము (MORPHO-PHONEMICS)

2.0.0

సంధియను పారిభాషిక పదము సంస్కృత వ్యాకరణములనుండి తెలుగులోనికి ఇతర శాస్త్రీయ పదములవలె వచ్చినది. 'సమ్' ఉపసర్గ పూర్వకమైన 'ధా' ధాతువునకు 'కూడు' లేక 'చేరు' అను అర్థము గలదు. సంధి యనగా కూడిక, చేరిక, కలయిక అని భావము. ఈ సంధి సహిత కలిగిన యేర్పడునవి సంస్కృతవ్యాకర్తలు వివరించిరి. సంహిత యనగా సన్నికర్ష అని అర్థము. సంహితకలిగినపుడు సంస్కృతము లోని అచ్చులకు, హల్లులకు నాలుగు విధములైన మార్పులలోనేవైన గలుగవచ్చునని వైయాకరణులంగీకరించిరి అవి ఆగమ, లోప, వికార, ప్రకృతి భావములు.

దీనిని గుర్తించిన తొల్కాప్పియనారు తన వ్యాకరణమున తమిళ పదములను పరిభాషగా నుపయోగించెను [1]

పుణర్చి - సంధి, మెయ్‌పిఱిదాదల్-వర్ణవికారః

మిగుదల్-ఆగమః కున్ఱల్-లోపః, ఇయల్పు-ప్రకృతిభావము.

[2] అచ్చునకు అచ్చు, హల్లున కచ్చు, హల్లునకు హల్లు, అచ్చునకు హల్లు పరమైన సంధి కార్యములు గలుగునని తొల్కాప్పియనారు చెప్పెను. కన్నడ వ్యాకరణమున శబ్దమణి దర్పణకారుడు కేశిరాజు [3] రెండు లేక అంతకంటె ఎక్కువ వర్ణములు పరస్పరము కూడునది సంధి' యని లక్షణమును నిర్వచించెను. [4]కేతన, [5]పెద్దనలు పై విధము

---

1. అవై తామ్ మెయిపిఱిదల్ మిగుదల్ కున్ఱల్ ఎన్ఱు
   ఇవ్వెన మొ వతెరియు మారే, తొల్, ఎత్తు 110
2. తొల్. ఎత్తు 108
3. శబ్దమణి దర్పణ, సూత్రము 49
   'ఎరడుంపల వుంవర్ణం పరస్పరం కూడు వందమదు సంధివలం'
4. మొదలి పదము తుదివర్ణము పదలక పై పదము మొదలి వర్ణము కొరవ్ గదియగ సంధులు నాదగు [ఆం భా]

గనే సంధిని నిర్వచించిరి ఈ లక్షణము కాలక్రమమున మార్పును పొందినది. అధర్వణుడు 'ఆద్యంతవర్ణయోరైక్యం సన్ధి రిత్యుచ్యతే బుధైః । పూర్వస్య పరరూపత్వమత్ర నియతం భవేత్ [సంధి-1] అని సూత్రీకరించెను తెనుగున అధర్వణుని పద్ధతినే పాటించిరి చిన్నయసూరి [6]'పూర్వ పరస్వరంబులకుం బరస్వరంబేకాదేశంబగుట' సంధియనంబడు' అని నిర్వచించెను తొలిపద మందలి చివరి వర్ణము, పర పదమందలి తొలి వర్ణము సంహితను పొందునపుడు రెండు వర్ణములకు బదులు పర పదాది వర్ణము నిలుచుట సంధి సంధి యనగా వర్ణముల సంయోగమని సామాన్యార్థము, దీనినే [7]వర్ణసంహిత అనియు అందురు. రెండు అర్థవంతమైన పదములు లేక పదాంశములు కలయిక వలన భాషాసంప్రదాయమును బట్టి కొన్ని మార్పులు గలుగును వర్ణముల యుచ్చారణములో ముఖయంత్రము వివిధ ప్రయత్నములను గావించును. ఉచ్చారణ త్వరయొక్కటి ఈ ప్రయత్నమునకు సహకరించును. కావున 'చేరిక' లేక 'కూడిక' తప్పనిసరి. [8]కాని యిది అన్ని భాషలకు సమానముగాదు ప్రకృతము పోతన భాగవతమున గల సంధుల స్వరూపమును పరిశీలింతము.

తెలుగు భాష యందు 'ఙ, ఞ, ణ, ఱ 'ఋ, ౠ, ఌ, ౡ, తప్ప మిగిలిన దేశీయములైన అచ్చులు, హల్లు లన్నియు పదాదిలో వచ్చును. బహువచనమున 'లు' వర్ణము దీని పదాంశమైన 'ల్' ను, ద్రుతము తప్ప తక్కిన హల్లులు తెలుగు శబ్దములకు చివర రావు. [9]పదాదిని 'ఋ, ౠ' వర్ణములు సంధిలో 'ర, ల,' లతో సమానము. పదాంతమున కనిపించు 'ల్' వర్ణము బహువచనమును బోధించును.

---

5 అది శబ్దాంత వర్ణంబునంత్య శబ్దపూర్వవర్ణ వర్ణంబుతో గూడ బొత్తు చేత సంధి యగును [కావ్యా. చూ]

6. బా. వ్యా. సంధి. సూ. 1

7. కోరాడ రామకృష్ణయ్య, సంధి, పుట 17

8. 'సూర్యశ్రీ', తెలుగు భాషా చరిత్ర, పుట 213.

9. బా వ్యా, ప్రకీర్ణ, సూ 1.
'పదాద్యంబులు ఋ, ౠ వర్ణంబులు ర, ల తుల్యంబులు'

ఉదా :/ర్/ :

'నరుమాటల్ విని నవ్వులో మఖయ సేనామధ్యమక్షోణిలో' 1-220.
'మీరేతెంచిన జాడ గానక వగన్' .. ..
మీరాముల్ మఱదుల్ తనూజులు గురుల్
మీ సోదరుల్ బంధువుల్... ....10 పూ 976.
'మగువల్ సిక్కౖలెతొల్లివల్లభులకున్. ....10. పూ 993.
'మొరసెన్ నిర్జరదుందుభుల్ జలరుహ మోదంబులై వాయువుల్.....'
8-117.

పోతన భాగవతమున రేఫళ కారాంతములైన యుదాహరణములు లభ్యము కాలేదు

తెనుగున సాహిత్య దశ ప్రారంభమగు నాటికే పదములు అజంతము లుగా పరిణత స్థితిని పొందినవి అందువలన తెలుగున అచ్సంధి అధిక ప్రాముఖ్యమును పొందినది సంధికార్యములు రెండు విధము లుగ జరుగును

1. ప్రాతిపదికకు విభక్తి ప్రత్యయము పరమైనపుడు సంధి జరుగును.
2. [10]విభక్తి సంబంధములేని రెండు పదములకు సంధి జరుగవచ్చును. అప్పుడు ఒక వర్ణముగాని ఔపవిభక్తిక ప్రత్యయముగాని ఆగమ మగును. ప్రాతిపదికకు ప్రత్యయమునకు మధ్య సంభవించు దానిని పదమధ్య సంధి యందురు (Internal sandhi)

పదవనాడు	1-473
ఐదవయేట	10 పూ 487
నాలవ మాసంబు	3-992
మూడవ బాముస	10 పూ 131
రెండవ యర్థంబు	10 పూ 126

స్వతంత్ర శబ్దముల మధ్య సంభవించు దానిని పదాంత సంధి యందురు (external sandhi)

10. కోరాడ రామకృష్ణయ్య, సంధి, పుట 33

చెక్కుటద్దము	4-58
తవరియుండు	1-232
పసిడి యుయ్యెల	10 ఉ.180
ముద్దరాలు	9-72

2.1 0 సంధులు నాలుగు రకములు

1 అచ్చు + అచ్చు (Vowel + Vowel)

2 అచ్చు + హల్లు (Vowel + Consonant)

3. హల్లు + అచ్చు (Consonant + Vowel)

4. హల్లు + హల్లు (Consonant + Consonant)

పై నాల్గింటిలో మొదటిది స్వరసంధి, తక్కినవి హల్సంధులుగా విభ యింపవచ్చును

2.1.1 అచ్చు + అచ్చు (Vowel + Vowel)

[11]స్వరసంహిత యందు (in vocalic junction) మొదటి పద మందలి అంత్యాచ్చు నియతముగ లోపించును.

ఓడు + ఇంచు	:	ఓడించు	4-95
చేరు + ఇక	:	చేరిక	7-101
తప్పు + ఇంచు	:	తప్పించు	3-419
మొదలు + ఎడు	:	మొదలెడు	1-341
రాజు + అట	:	రాజట	1-211

2.1.2 ఉదంతములు :

ఇందలి పూర్వపదములు ఉదంతములై, పర పదాది యందు అచ్చులు ప్రవర్తిల్లును ఉత్తున కచ్చు పరంబగునపుడు సంధి యగు.

[బా. వ్యా. సంధి 1]

-ఉ+అ-<అ : నేరు+అడు	:	నేరడు	7-54
పొమ్ము+అను	:	పొమ్మను	4-76
ముగురము+అయ్యు:		ముగురమయ్యు	4-20
ఏమను+అది	:	ఏమనది	3-885

---

11. బా. వ్యా. సంధి సూ. 11

-ఉ+ఆ-<ఆ : ఎట్టు+ఆడిన : ఎట్టాడిన 7-144
తనరు+ఆరు . తనరారు 4-58
పొలుపు+ఆరు : పొలుపారు 3-795

-ఉ+ఇ-<ఇ : ఇంచు+ఇంచు : ఇంచించు 1-95

-ఉ+ఉ-ఊ : మృదు+ఉక్తులు : మృదూక్తులు 4-797
రఘు+ఉత్తమ . రఘూత్తమ 2-162

-ఉ+ఏ-<ఏ : పెక్కు+ఏండ్లు : పెక్కేండ్లు 8-70

-ఉ+ఒ-<ఒ : ఇరవు+ఒందు : ఇరవొందు 2-276
నేర్పు+ఒప్పు : నేర్పొప్పు 1-136
పొగడు+ఒందు : పొగడొందు 7-456

-ఉ+ఔ-<ఔ : విష్ణుడు+ఔన్ : విష్ణుడౌన్ 1-64

2.1.3 అదంతములు : అత్తునకు సంధి బహుళము

1. పోతన భాగవతమున సంధి జరిగిన రూపములు :

-అ+అ-<అ : చల్లి+అమ్మ : చల్లిమ్మ 10.పూ 688
మేన+అల్లుడు : మేనల్లుడు 1-179
మిథిల+అను : మిథిలను 10.ఉ 1173

-అ+ఆ-<ఆ : పిన్న+ఆతడు : పిన్నాతడు 1-291
మూల+ఆధారము : మూలాధారము 4-653

-అ+ఉ-<ఉ : మిన్నక+ఉండు : మిన్నకుండు 9-386

-అ+ఎ-<ఎ : ఒక్క+ఎద : ఒక్కెద 9-93
వచ్చుట+ఎఱుగదు: వచ్చుటెఱుగదు 10.ఉ 1271

-అ+ఒ-<ఒ : పెద్దల+ఒద్ద : పెద్దలొద్ద 1-43
ప్రొద్దుపోక+ఒకనాడు : ప్రొద్దుపోకొకనాడు 9-1

సంధిరాక యడాగమము వచ్చిన రూపములు :

-అ+అ-<అయ : చేరిన+అట్టైన : చేరినయట్టైన 7-122

-అ+ఇ-<అయి : కలగక+ఇచ్చిన : కలగకయిచ్చిన 10 పూ 47
కావరక+ఇత్తున్ : కావరక యిత్తున్ 10.ఉ 834

_అ+ఉ_<అయు: లేవక+ఉన్న : లేవకయున్న 9-189

2. 'పరమ యౌవరాజ్య మిచ్చితి కురువృద్ధ రాజులొద్ద' ఆది 6-121

'నీ తల్లిదండ్రులొద్ద ధృతిమన్నదానవే' అర 2-133

పై భారత ప్రయోగములను బట్టి పోతన షష్ఠ్యర్థక ఒకారోపరి యకారమునకు సంధి జేసెను.

'తామర నేత్ర తిండ్లు బందారుగారె' అని అల్లసాని పెద్దన ప్రయోగము.[12]

'వివాహార్థం నోసంధిరిత్యౌ తత్త్వమ యోర్లుకి'

అని అధర్వణుడు దీని నంగీకరించెను.

దీని ననుసరించి పోతన ప్రయోగములు :

బిచ్చరముక్క	1-283
చిన్నబిడ్డాటలు	10.పూ.1212
పుల్లావుశిరంబు	9-38
మందావు	9-35

పై యాచ్ఛిక సమాసము లందలి యత్వసంధి పైన సూచించిన అధర్వణుని సూత్రము, భారత ప్రయోగములను బట్టి నిరభ్యంతరము చెల్లును.

3. [13]'బహుళ గ్రహణముచేత స్త్రీవాచక తత్సమ సంబోధనాంతములకు సంధిలేదు' అని సూరి సూత్రీకరించెను కాని పోతన భాషలో వీనికి సంధి కనిపించుచున్నది.

ముత్తవగు	9-724
మిత్రార్జున	1-370
మిథిలాపురమున	10 ఉ.1177
నంవదేటికి	9-437

12. వికృతి వివేకము సంధి కా. 4.

13. బా. వ్యా. సంధి సూ. 4.

'సంపదేటికి' అను దానికి 'సంపదయేల' అను పాఠాంతరమున్నది. 'మిత్రార్జున' అను దానిని 'మిత్ర!+అర్జున!' అని రెండును సంబోధనాంతములుగా భావించుట యుక్తి యుక్తము.

'విజయ! ధనంజయ! హనుమ
ద్ధ్వజ! ఫల్గున! పాండుతనయ! నర! మహేం
ద్రజ! మిత్రార్జున! యంచును
భుజములు తలకడవ రాకపోకలఁ జీరున్' 1-370

'దిక్కెవ్వఁడురోరి నీకు' 7-261 అని మఱియొక ప్రయోగమును గలదు. కనుక సంబోధనార్థక 'అ'కారమునకు సంధి పోతన కిష్టమే యని చెప్పవచ్చును.

'ముత్తవగు' అను ప్రయోగము ప్రామాణికము. క్రియావాచకముపై 'అ'కారమునకు సంధి అర్వాచీనులు కూడ చేసిరి పోతన కిది సమ్మతమే

[14]'ప్రశ్నతా వాచకంబులగు సార్వనామార్థక శబ్దంబులు పరంబులగుచో పన్ని యచ్చులకును సంధి వికల్పము' అని ప్రౌఢ వ్యాకర్త సూచించెను.
పోతన ప్రయోగములు : కద+అయ్య=కదయ్య 3-250

2.1.4. ఇదంతములు : ఇత్తునకు సంధి పాక్షికముగానగు.

పోతన ప్రయోగములు : సంధి జరిగినవి.

-ఇ+అ→అ :	ఒకటి+అడుగ	: ఒకటడుగ	10.ఉ.658
	దధీచి+అవ	: దధీచవ	10.ఉ.722
-ఇ+ఆ→ఆ :	పది+ఆరు	: పదారు	1-263
-ఇ+ఇ→ఇ :	పసిడి+ఇట్టి	: పసిడిట్టి	9-269
	వారి+ఇల్లు	: వారిల్లు	10 పూ 312
-ఇ+ఒ→ఒ :	మిక్కిలి+ఒదవ	: మిక్కిలొదవ	9-642
-ఇ+ఓ→ఓ :	పిశాచపతి+ఓట	: పిశాచపతోట	10.ఉ.1255

14. ప్రౌఢ సంధి సూ. 1

సంధి జరుగనివి. యడాగమము వచ్చిన రూపములు :

-ఇ+ఇ-->ఇ :	పురిటి+ఇంటి	: పురిటియింటి	10.పూ.114
	పురిటి+ఇల్లు	: పురిటియిల్లు	10.పూ.137

2. ఏమ్యాదుల, ఇత్తునకు సంధి వైకల్పికముగానగు.
[బా. వ్యా సంధి. సూ. 5]

పోతన ప్రయోగములు : సంధి జరిగినవి :

ఏమి :	ఏమి+అంటివి	: ఏమంటివి	10.పూ.268
	ఏమి+అవి	: ఏమవి	9-342
	ఏమి+ఏమి	: ఏమేమి	10.పూ.278
అది :	అదది+అయ్యెను	: అదదయ్యెను	9-16

సంధి జరుగనివి - యడాగమము

ఏమి :	ఏమి+అనవుడు	: ఏమియనవుడు	9-13
	ఏమి+ఆనతి	: ఏమియానతి	9-159
ఇది :	ఇది+ఏమి	: ఇదియేమి	9-12

పోతనలో 'మధ్యోక్తి' సంధి ఘటిత రూపములు మృగ్యములు.

8. అవి, ఎవ్వి అను సర్వనామముల ఇత్తునకు సంధి పోతన భాగవతమున కనిపించుట లేదు.

అవి+అటంచు	: అవి యటంచు	10.పూ.121
ఎవ్వి+అయిన	: ఎవ్వియైన	10 పూ 635

4. క్రియా పదంబులం దిత్తునకు సంధి వైకల్పికముగానగు.
[బా. వ్యా. సంధి. సూ. 6]

ఉత్తమ పురుష : బహువచనము

అతి తప్తులమైతిమి+ఇంక : అతి తప్తులమైతిమింక 7-75

5. [16]'మధ్యమ పురుష క్రియలం దిత్తునకు సంధి యగును'

అని సూరి సూత్రించెను. పోతన భాగవతమున మధ్యమ పురుష క్రియల యిత్తున కొకచోట తప్ప తక్కిన యన్నిచోట్ల సంధి కనిపించును.

అవతరించితి+ఈశ : అవతరించితీశ 10 పూ.123

యోగ్యులవైతివి+ఇట : యోగ్యులవైతివిట 7-379

10వ స్కంధ పూర్వభాగమునందొకచోట మాత్రమే సంధిలేని రూపము ప్రయుక్తమైనది.

తలతురంటివి యెట్లు దలతురు వారలు 10 పూ.488

ఇది పోతనగారిచే యని నిర్దుష్టముగ చెప్పవచ్చును. కాని యట్టి ప్రయోగము మరియొకచోట కానరామిచే ఇది లేఖక ప్రమాదమని భావించుట కవకాశమున్నది. 'తలంతురంటివదెట్లు తలంతువారలని' ఇది తేలికగా దిద్ద దగియుండుట కూడ ఈ భావమును దృఢపరచుచున్నది.

6. 1. క్త్వార్థంబైన యిత్తునకు సంధి లేదు.

[బా. వ్యా. సంధి. సూ. 8]

పోతన ప్రయోగములో సంధి వచ్చిన రూపములు గలవు.

-ఇ+అ-7అ :	కంటిమి+అందురు :	కంటిమందురు	10.పూ.128
-ఇ+ఆ-7ఆ :	కూడి+ఆడు :	కూడాడు	3-106
-ఇ+ఇ-7ఇ :	కదిసి+ఇట్లు :	కదిసిట్లు	3-647
	కోసి+ఇచ్చె :	కోసిచ్చె	10.ఉ.724
	తగిలి+ఇట్లు :	తగిలిట్లు	10.ఉ.595
	నిలిచి+ఇట్లు :	నిలిచిట్లు	4-45
-ఇ+ఉ-7ఉ :	ఒదిగి+ఉండి :	ఒదిగుండి	10.ఉ.1237
-ఇ+ఎ-7ఎ :	ఎఱిగి+ఎఱిగి :	ఎఱిగెఱిగి	10.ఉ.931
	పుట్టి+ఎన్నడు :	పుట్టెన్నడు	10 పూ.1217
-ఇ+ఏ-7ఏ ;	ఎఱిగి+ఏమ :	ఎఱిగేమ	3-777

15. బా. వ్యా. సంధి. సూ. 7.

వీనిలో నవర్ణాచ్ఛరకములైన సంధులు వ్యాకర్తలు అంగీకరించిరి 'క్వాపి నవర్ణేద్వ్యకృతే' [సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము సంధి పుట 3] అని సూరి సూత్రీకరించెను

వెలచిట్లంబుధినాథనందనలు నిర్వ 5-88

వెలసిట్లంబుధివాథనందనులు కొన్ని ముద్రణ ప్రతులలో దిద్దుబాటు దీనిబట్టి సవర్ణాచ్ఛరకత్వమున క్వార్థేకారమునకు సంధి విధించుట పోతన కిష్టముగాదని ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి "మదాంధ్ర భాగవతానుశీలన" వలన తెలిపిరి ఈ సంధి 1, 2, 7, 8, 9 స్కంధములందు కనిపించకుండుట ఆశ్చర్యమును కలిగించును ఇట్టి సంధి కవకవుల ప్రయోగములందు కనిపించును

ఏతెంచారగించె	ఐన	5-293
కలదన్న వారికి గలిగుండువాడు		6-826

2 సంధిరాని రూపములు యడాగమము వచ్చినవి అరుదుగా కనిపించును

ఏగి+అవట	ఏగియవట	3-4
కోరి+ఇచ్చె	కోరియిచ్చె	10 ఉ 47
చేసి+అర్చు	చేసియార్చు	10 ఉ 18
తనరి+ఉండు	తనరియుండు	1-232
తెచ్చి+ఇచ్చు	తెచ్చియిచ్చు	10 పూ 456

7 షష్ఠీ సమాసమున ఇత్వసంధి

ఒకబోటి+ఇంట	ఒకబోటింట	10 ఉ 627
వారి+ఇండ్లు	వారిండ్లు	1-371
వారి+ఇల్లు	వారిల్లు	10 పూ 312
వీరి+ఇంట	వీరింట	10 పూ.312

'ఒకబోటింట' అను ప్రయోగము పోతనది కాకపోవచ్చు ఈ సంధి రూపములు వున్నాయి, తిక్కనంచే ప్రయోగింపబడలేదు శ్రీనాథాది మహాకవు లిట్టి ప్రయోగములు చేసిరి

మగని+ఆలి 'మగనాలి సరిపోల్పఁ దగదు విధవ' కాశీ 2-83

దివి+అంఘ్రిపుఅ 'పినంఘ్రుఅ' శృం నై 3-202

8 ఇత్తునకు బహువచనంబు పరంబగునపు డుత్వంబగు బా వా శబ్దపు 45

గిరి + లు గిరులు 10. ఓ. 400

అచ్చులు పరస్పర ఆకర్షణముచే వర్ణమైన అచ్చు రూపమునే పొందును

2 1 5

1 అచ్చి దీర్ఘాచ్చులకు పరమైన అచ్చునకు ముందు 'య' దాగమము వచ్చును

-ఆ+అ-<అయ	. నా + అందు	నా యందు	1-106
ఆయా	. మా + అంగీకృత	మాయాంగీకృత	1-206
-ఆ+ఈ-	. ఆ + ఈశు	ఆయీశు	2-85
-ఈ+అ-	నీ + అంఘ్రి	నీయంఘ్రి	8-385
	నీ + అనుజ్ఞ	నీయనుజ్ఞ	9-12
-ఈ+ఇ-	ఈ + ఇరుపురు	ఈ యిరువురు	3-554

2 ఏవార్థకమైన- ఎ మీది అచ్చునకు ముందు యదాగమము వచ్చును

-ఎ+అ-	అంకడె + ఏ	అంచె యే స్థలంబులు	7-34
-ఎ+ఆ-	వారలె + ఆ	వారలె యాదిశి	3-598

2.2.0 అచ్చు + హల్లు (Vowel + Consonant)

ఆ : దూరవర్తి సర్వనామాంగము
(remote demonstrative base)

ఈ : సమీపవర్తి సర్వనామాంగము
(Proximate demonstrative base)

ఏ : ప్రశ్నార్థ సర్వనామాంగము (interrogative base)

2.2.1. ఆ, ఈ, ఏ అను సర్వనామములు త్రికంబు నాబడు
[బా. వ్యా. సమాస. 4]

త్రికము మీది యసంయుక్త హల్లునకు ద్విత్వంబు బహుళంబుగా నగు [బా వ్యా సమాస 14]

ద్విరుక్తంబగు హల్లు పరంబగునపుడు ఆచ్ఛికంబగు దీర్ఘంబునకు హ్రస్వంబగు [బా. వ్యా. సమాస 13]

ఆ + చోట	అచ్చోట	10.ఉ 113
ఆ + మూటి	అమ్మూటి	4-541
ఆ + విదురు	అవ్విదురు	3-348
ఈ + కాలము	ఇక్కాలము	3-461
ఈ + తెలుంగ	ఇత్తెలుంగు	3-213
ఈ + మగువ	ఇమ్మగువ	10 పూ 315
ఏ + విధానము	ఎవ్విధానము	8-353

[అ] మహాప్రాణ స్పర్శముతో సాధారణముగా ద్విత్వము నొందును

ఈ + భంగి	ఇబ్భంగి	3-757
ఏ + భంగి	ఎబ్భంగి	7 - 20

[ఆ] సంధి వికారకమగు యకారము పై వాని వలె ద్విత్వము పొందు చున్నది.

ఆ + ఉవిద	అయ్యువిద	9-621
ఏ + అది	ఎయ్యది	1-44
ఆ + ఇంతి	అయ్యింతి	10.ఉ 974

2 2 2 హల్లు పరమైనపుడు పదాంతములయి యసంయుక్తంబులయిన డు, ము, లు, రుల యత్వంబునకు, - టి వర్ణ మందలి ఇత్తునకు లోపంబు పాక్షికముగా నగును

–డ్ :

[ర్కా] :	పీడు + కావి	పీడ్కావి	10 ఉ 811
	పీడు + కొలువు	పీడ్కొలువు	10 ఉ 1132
[ర్త] :	కోడు + తెచ్చు	కోడ్తెచ్చు	10 ఉ.370
[ర్ప] :	కీడు + పాటు	కీడ్పాటు	3-662

–న్ :

[న్గ]	కను + గవం	కన్గవం	10 పూ 1220
[న్మ] .	మేను + మఱచు	మేన్మఱచు	8 – 740

–ర్ :

[ర్కా] .	మూరు + కొను	మూర్కొను	7 – 102

–ల్ :

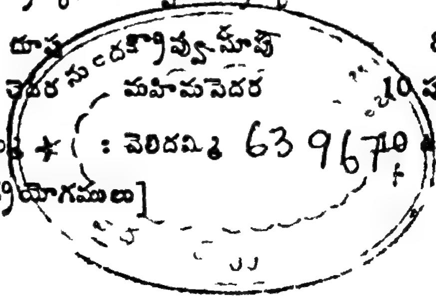
[ల్కా] .	మేలు కాంచు	మేల్కాంచు	4-758
[ల్ది]	వలు + దిక్కులు	వల్దిక్కులు	4-103
[ల్ప] :	కోలు + పడు	కోల్పడు	1-173
	పాలు + పడు	పాల్పడు	3-407
[ల్మ] ·	వలు + మాఱు	వల్మాఱు	7-271
[ల్వ] .	వెలు + వడు	వెల్వడు	3-435

2.2 3 ప్రథమ మీది పరుషములకు గసడదవలు బహుళముగా నగు,

[బా వ్యా సంధి 13]

1. పై సంధిగతములైన మార్పులు పోతన భాగవతమున కలవి

క 7 గ .	విప్పులు + క్రిక్కు	విప్పులు గ్రిక్కు	10 ఉ.939
చ 7 స	క్రొవ్వు + చూపు	క్రొవ్వుసూపు	8-104
	మహిమ + పెదర	మహిమపెదర	10 పూ 984
త 7 ద	వెలి + తమికి	వెలిదమికి	10 ఉ 1211
ప 7 వ	[సిద్ధాంత ప్రయోగములు]		

మొల + పెట్టు	మొలపెట్టు	9-408
సిగ్గు + పడు	సిగ్గుపడు	9 338
ము_క్తి + పడు	ము_క్తిపడు	9-711

[విర్ధారక ప్రయోగములు కావివి]

విద్రి + పోవు	విద్రపోవు	7-53
పాలు + పెట్టు	పాలుపెట్టు	8-39
మునుగు+పడు	మునుగుపడు	10 పూ 811

కొన్ని యెడల ద్వంద్వంబునం బదంబుమీది పరుషంబులకు పరపలు గావంబడవు [ప్రౌఢ సంధి 6]

పోతన ప్రయోగము

రాక + పోకలు	రాకపోకలు	10పూ 109

2. సంఖ్యా వాచకములమీద గసడదవాదేశము వచ్చిన రూపములు :

ఇరు +కడలు	ఇరుగడలు	10 ఉ 401
ఇరు + పది	ఇరువది	10 ఉ 64
ఎను + పది	ఎనుబది	10 ఉ 278
నను + పది	నలువది	9-156

3 ఏ వార్తికము పిమ్మట నీ మార్పు కనిపింపదు

చననె + తరంగిణులకు · చననె తరంగిణులకు 7-150

వలంపె + చెపుమా వలంచెపుమా 4-549

4 [16] ద్వంద్వంబునం బదంబు పయి పరుషములకు గసడదవలగు అవి మారి స్వీకరించెను

త > ద : అన్న + తమ్ములు . అన్నదమ్ములు 10 పూ 1122

5 కొన్ని శబ్ద పల్లవములందు గసడదవా దేశము వచ్చును

అరుగు + తెంచు	అరుగుదెంచు	3-540
ఏగు + తెంచు	ఏగుదెంచు	3-17
చక్కా + చేయు	చక్కాసేయు	10 పూ 1544

---

16 బా వ్యా సంధి.15

2 2 4 పద్యాదులు పరంబులగునపుడు మువర్ణకంబునకు లోప పూర్ణ బిందువులు విభాషనగు (బా వ్యా సంధి 46)

కల్లరము + పదు కల్లరపదు 1-399

పదము + పడి పదంపడి 2-105

భయము + పడి భయపడి 8-212

2.3.0 హల్లు + అచ్చు [Consonant + Vowel]

ద్రుతమగు పొల్లునకారము సంధి లోపించినపుడు అర్థమునం దెట్టి మార్పును ఉండదు ద్రుతాంతములైన పదములు ద్రుత ప్రకృతికములు

2 3 1 ప్రథమేతర విభక్తి శత్రర్థక చువర్ణంబులందున్న యుకారంబునకు సంధి వైకల్పికముగానగును (బా వ్యా సంధి 2)

-ఉ + అ -> అ అంచున్+అరిగి వరిసెనంచరిగెదవేని 10 పూ.42

లేచుచున్ + అనవరతంబు లేచుచనవరతంబు

10 పూ 85

- ఉ + ఆ -7 ఆ అంచున్ + ఆలాపించు అంచాలాపించు

10 పూ 256

-ఉ + ఇ -> ఇ వర్తింపుచున్+ఇట్లున్న వర్తింపుచిట్లున్న 2-224

-ఉ + ఒ -> ఒ మూపురమంచున్ + ఒలగందు

మూపురమంచొలగందు 3-414

2 3 2 ద్రుత పరకస్వరమునకు ద్విత్వము వచ్చును

నోవాద్విత్వం క్వచి ల్లిప్తః పరప్రాణేన సంగతే

ద్రుతాద్ధ్రిత . క్వచిద్వాత్ర దృశ్యతేకవిభాషితే

(వికృతి అజ 28 కా) ఇట్టి అధర్వణీయ వివరణమువలన, భారత ప్రయోగములవలన ద్విత్వాకారము దుష్టమనరాదు అనంతుడు, అప్పకవి పీవిని దువ్వంధులనిరి అన్నిష్టనబినూడియున్న దాని ఆది వ 3-140 వందివి యన్నేటి తరంగలన్ ఆది వ 8-79

పీవియందు అన్+ఏటి, అన్+ఇష్ట అని విడదీయుట కవిసమ్మతమని బాల వ్యాకరణమతము కాని పూర్వ రూపము 'అన్న' అని పఠించినచో

ఈ చర్చకు తావులేదు నాచనసోముడు, అల్లసాని పెద్దనలు ఈ ద్విత్వన కార సంధికి చెందిన రూపములు వాడిరి

తోయజ లోచను దాకెన్నాయత శరవర్షమొప్ప (ఆకెన్+ఆయత)
ఉ హరి 6-207

రతి వయ్యోదకున్నమపైన చేతులన్నవి మను చ 2-53
(వయ్యోదకున్+అమపైన)

చిన్నయసూరి ఈ ప్రయోగములను గ్రహింపలేదు కాని ప్రౌఢ వ్యాకర్త దీని నంగీకరించి[17] కొన్ని యెడల ప్రామాణిక ప్రయోగంబులం ద్రుతంబున కచ్చు పరంబగుచో ద్విత్వంబు చూపఁబడెడిఅని తెలిపెను.

పోతన భారతాది ప్రయోగములను దృష్టియందుంచుకొని ఈ ద్విత్వనకార సంధినధికముగా ప్రయోగించెను భాగవతమందలి ప్రయోగములు

-న్+అ- : అధర్మమున్నరచు : అధర్మమున్+అరచు 2-198
అచ్యుతున్ననఘుని అచ్యుతున్+అనఘుని 3-844

-న్+ఆ : ధృతిమంతులకున్నాయు . మంతులకున్+ఆయు 4-213
పెలుచన్నాబోతు : పెలుచన్+ఆబోతు 10 ఉ 521

-న్+ఈ- : సమన్నీశ్వరున్ సమన్+ఈశ్వరున్ 1-123
విత్తమేమియున్నీని తెలుంగు : విత్తమేమియున్ +
ఈని తెలుంగు 10 ఉ 1019

-న్+ఉ- : పూరింపుచున్నువిదా పూరింపుచున్+ఉవిదా 10 పూ 771
ప్రేవలెకున్నుద్ధవా ప్రేవలెకున్+ఉద్ధవా 10 పూ 1440

-న్+ఊ- : మఱియున్నూహించి మఱియున్+ఊహించి
10 పూ.1228

-న్+ఎ- మాటలన్నెఱుకల · మాటలన్+ఎఱుకల 8-78
విరోధికిన్నెదురు . విరోధికిన్+ఎదురు 10 ఉ 916

17 ప్రౌఢ సంధి 3

-న్+ఏ- : ఒవ్పన్నేగి . ఒవ్పన్+ఏగి 10 ఉ 1190

పంచన్నేటికి : పంచన్+ఏటికి 8-186

-న్+ఐ- : పాషండులన్నైన 2-193 పాషండులన్+ఐన

బాలురున్నైన 4-26 బాలురున్+ఐన

-న్+ఒ- ఉండవలయున్నొవ్పగ ఉండవలయున్+ఒవ్పగ 8-172

-న్+ఓ- . ఈ మల్లులకున్నోచెల్ల ఈ మల్లులకున్+ఓచెల్ల 10 పూ.135

కదియన్నోహో : కదియన్+ఓహో 10 ఉ 1243

2 3 3 పెన్వాదుల కడ హల్లునకు ద్విత్వము వచ్చిన రూపములను గలవు పెనునకు పర్యాయరూపము పెన్

పెన్+ఇక్క : పెన్నిక్క 1-11

పెన్+ఉద్దులు పెన్నుద్దులు 10 పూ 730

పెన్+ఉరము : పెన్నురము 10 పూ 235

దీనినే ప్రౌఢ వ్యాకర్త కర్మధారయమున పెను శబ్దము తుది హల్లున కచ్చు పరమగునపుడు కలుగా ద్విత్వము కనబడునని (ప్రౌఢ సంధి 9) సూచించెను.

2.3.4 ఆశీరర్థక - ఎడున్ ప్రత్యయమునకు అచ్చు పరమగునప్పుడు మకార మాదేశమగును

పాపెడున్+అంచు . పాపెడుమంచు 3-313

2.3.5 ధ్వన్యను కరణమందలి అంతిమ హల్లునకు అచ్చుపరమైన ద్విత్వము వచ్చును

ఫల్+అని . ఫల్లని 8-393 10 పూ 368

జల్+అని : జల్లని 10 ఉ 62

ఝమ్+అని · ఝమ్మని 10 పూ 601

హుమ్+అని : హుమ్మని 8-55

హుమ్మనుచు 10 పూ 517

హుమ్మంచు 8.62

2.40 హల్లు + హల్లు (Consonant + Consonant)

హల్లుకు హల్లు పరమగునపుడు వచ్చు సంధిని హల్సంధియందురు తెలుగు హల్సంధికి సంస్కృత హల్సంధికి భేదమున్నది ప్రాచీన ద్రావిడభాషలు హలంతములు అట్లే తెలుగున కొన్ని హలంతశబ్దములు గలవు హల్లుకు హల్లు పరమగునపుడు సంయోగము వచ్చును

మూడ్+మూర్తుల ముమ్మూర్తులు ౬-669

మొదటి పదము నంతమందుగల హల్లు లోపించుట పరపదమందలి మొదటి హల్లు ద్విత్వమును పొందుట గమనింపదగినది క్రమముగా ఇట్టి మార్పు అజంతములపై హల్లు చేరినపుడు సంభవించును

వీడ్ (వీడు) + కొలుపు . వీడ్కొలుపు 10 పూ 211

కోల్(కోలు) + పడు . కోల్పడు 10 ఉ 752

పదాంతమందలి అచ్చునకు లోపము గలిగి పిమ్మట పూర్వమువలె హల్సంధి జరుగుచున్నదని భావము

2.41 తెలుగునందు ద్రుతమగు పొల్లు నకారము శబ్దాంతమున వచ్చుచున్నది ఈ ద్రుతమునకు పరుషములు పరమువైన సరళములుగా మారును దీనినే సూరి ద్రుతప్రకృతికముమీది పరుషములకు సరళములగు [బా వ్యా సంధి 6] అని సూత్రించెను ఇదియే సరళాదేశ సంధి ఇందుగల 'న' పై కల్పికముగ లోపించును లోపించిన ద్రుతమును లేఖనమున అర్ధాను స్వారముగ గుర్తింపబడుచున్నది

క > గ ,	వేడ్కన్+కొలుచు	వేడ్కఁగొలుచు	1-56
	పన్నపున్+కిన్క	పన్నపుఁగిన్క	10పూ 1637
	పటికంపున్+కంబళముల్	పటికంపుఁగంబళముల్	10 ఉ 602
	సింగపున్+కొదమ	సింగపుఁగొదమ	10 పూ 291
చ > జ	కల్గన్+చేయు	కల్గఁజేయు	4-284
	చేయన్+చాలక	చేయఁజాలక	10 పూ 249
	గారవపున్+చూపుల	గారవపుఁజూపుల	10 పూ 657

త 7 ద	కూఁతున్+తమ్ము	కూఁతుఁదమ్ము	10 పూ 930
	చల్లన్+తనము	చల్లఁదనము	8-136
	పాపవున్+తృష్ణ	పాపవుఁదృష్ణ	9-575
ప 7 బ	ఎదన్+పాపు	ఎదఁబాపు	1-325
	కట్టన్+పంపు	కట్టఁబంపు	7-198
	పువ్వున్+పోఁడి	పువ్వుఁబోఁడి	1-268
	ముద్దున్+పల్కులు	ముద్దుఁబల్కులు	10 పూ 265

242 క్రియాపదంబునందలి తుది హల్లునకు హల్లు పరంబగునపుడు మీఁది హల్లుతో కలిసి వచ్చును

కన్+కొను కఙ్గొను 10 ఉ 1255

243 [18]సమానాధికరణంబగు నుత్తరపదంబు పరంబగునపుడు మూఁడు శబ్దము ధ్యవర్ణంబునకు లోపంబును మీఁది హల్లునకు ద్విత్వంబునగు

ముల్లోకములు 4-271

[19]కొన్నియెడల నవర్ణంబు పరంబగునపుడు పూర్వపదాంత్య డకారంబు నకారంబగునని ప్రౌఢ వ్యాకర్త సూచించెను

మూఁడు+నూరు మున్నూరు 9-262

25.0 ఆగమ సంధులు (AUGMENTS IN SANDHI)

సంధిలేనిచోట స్వరంబుకంటె పరంబయిన స్వరంబునకు యడాగమంబగు (బా వ్యా సంధి 3) నని సూరి స్పష్టీకరించెను సంయుక్త పద నిర్మాణమున కొన్ని వర్ణములు ఆగమములుగా వచ్చును. అవి -అి -టు -న్న, -పు, -ము, -రు

18 బా వ్యా 17

19 ప్రౌఢ సంధి 15.

2 5 1 ఁ-అరిగాగమము . (అందుఁ, అందరి)

[20]అంద్వాదులం దరిగాగమంబు సమాసంబునందగు నని సూరి సూత్రించెను

పోతన ప్రయోగములు 'దనుజారి లీలావతారంబులందరి కార్య కర్మములు సద్గుణములు' 7-240

'వామదేవుని యందరి ప్రేమయు' 7-239

'హరియందుఁ బక్షపాతంబుగాదు' 7-360

విష్ణుదేవుని యందుఁ బక్షపాతంబుగాదు" 7-239

2 5 2 టుగాగమము

[21] కర్మధారయంబులందుత్తునకచ్చు పరంబగునపుడు టుగాగమంబగునని సూరి సూత్రించెను

పోతన ప్రయోగములు

ఎక్కు+అద్దంబు	. ఎక్కుటద్దంబు	9-65
చూపు+అంపర	చూపుటంపర	8-405
చెక్కు+అద్దము	చెక్కుటద్దము	10 పూ 1082
తప్పు+అడుగులు	. తప్పుటడుగులు	8-183
బెడిదపు+అంపర	. బెడిదపుటంపర	10 పూ 185

2 [22]కర్మధారయంబునందు పేర్వాదిశబ్దములకచ్చు పరంబగునపుడు టుగాగమంబు వికల్పమగునని సూరి పేర్కొనెను

టుగాగమము వచ్చిన రూపములు .

అఱు+అమ్ముకం	అఱుటమ్ముకం	9-609
చిగురు+ఆకుం	చిగురుటాకుం	10 పూ 609

20 బా వ్యా సంధి. 44

21. బా వ్యా సంధి. 28

22 బా వ్యా సంధి. 29

టుగాగమమురాని రూపములు :

చిగురు+ఆకు : చిగురాకు 9-389
పొదరు+ఇంటిలో : పొదరింటిలో 10 పూ 1032
పేరు+అడవి : పేరడవి 9-24
పేరు+ఉరంబు · పేరురంబు 3-666

చిగురాకు అను టుగాగమ రహిత రూపము నన్నయ, తిక్కనలో గన్పింపదు నాచనసోముడు 'చిగురాకు జొంపంబని [ఉ హరి 5-56] ప్రయోగించెను పోతన ప్రయోగముల కిది ఆకరము పోతనయందు పేరు శబ్దమునకు టుగాగమము చేయలేదు [పేరడవులందు, పేరురము] దీనికి కారణము భారతప్రయోగములు లేకపోవుటయే

3. పెక్కు శబ్దమునకు టుగాగమము వచ్చిన రూపములు పోతన భాగవతమునలేవు

పెక్కు+అర్థములు : పెక్కర్థములు 3-132
దీనికి మూలము తిక్కన ప్రయోగము 'పెక్కెడల' కావచ్చు

4. పోతన సంఖ్యా వాచకములకు టుగాగమము చేయలేదు
ఏడు+అహములు : ఏడహములు 1-505

5 షష్ఠీసమాసమునందు టుగాగమము వచ్చిన రూపములు పోతనలో గలవు.
చూపు+అంవలు - చూపుటంవర 8-405
పువ్వు+అంవర - పువ్వుటంవర 9-388

2.5 3 ముగాగమము ·

1. ఉదంతమగు తద్ధర్మార్థ విశేషణమునకచ్చు పరమగునపుడు ముగాగమం బగు బా వ్యా సంధి 33
తొరగెడు+అశ్రుపూరములు : తొరగెడునశ్రుపూరములు 4-77
పుట్టెడు+ఎరిగింపు - పుట్టెడు నెరిగింపు 1-45
వరిపెడు+అవహూత్కృతి - వరిపెడున వహూత్కృతి 3-303

2 షష్ఠీ సమాసమునం దుకారమునకు అచ్చు పరమగునపుడు మగాగమం బగు.

వేరుడు+కొండలు : వేగురుఁగొండలు 10 ఉ 742

3 సమాసంబులయందంతంబులగు స్త్రీ సమంబులకుం బుంపులకుం బరుష సరళంబులు పరంబులగునపుడు మగాగమంబగు (బా॥ వ్యా॥ సంధి 25)

కట్టు+పంపు	కట్టుఁబంపు	7-198
నెయ్యంపు+చూపులు	నెయ్యంపుఁజూపులు	1-248
పిసుగు+పెంటలు	పిసుగుఁబెంటలు	10 ఉ 519
ముద్దు+పల్కులు	ముద్దుఁబల్కులు	10 పూ 265
పన్నపు+కిన్క	పన్నపుఁగిన్క	10 పూ 1637

కొన్నిచోట్ల పదాంతమైన ఉత్తునకు సరళములు పరమైనను మగాగమము రాదు

ఉత్తరపు + గాలి	ఉత్తరపుగాలి	10 పూ 799
ఉత్తరపు + దిశ	ఉత్తరపుదిశ	10 ఉ 710

4 [23] ఉదంతస్త్రీసమంబులకును బుంపులకును వరంబగు వాచకంబులకును తనంబు పరంబగునపుడు మగాగమంబగు నని సూరి పేర్కొనెను

చల్లి+తనము	: చల్లిఁదనము	8-156
పరుచు + తనము	: పరుచుఁదనము	4-422

పుంపులకుదాహరణములు కనిపించుట లేదు.

5 ఉదంతములకందు వర్ణకము పరంబగునపుడు మగాగమంబగు

కార్చిచ్చు + అందు	కార్చిచ్చునందు	9-40
నవకంబు + అందు	నవకంబునందు	4-767
లోకము + అందు	: లోకమునందు	10 పూ. 1143

6 ఉదంతములకు కు, కై వర్ణకంబులు పరంబగునపుడు మగాగమంబగు

అడుగు + కు . అడుగునకు : అడ్గునకు 7-160

---

23. బా॥ వ్యా॥ సంధి 35.

ఉద్యానవనము + కున్ ఉద్యానవనమునకున్ 10 ఉ 454
ప్రభావము + కు : ప్రభావమునకు 10 ఉ 816
విరహము + కు విరహమునకు 3-145
అనుగ్రహము + కై · అనుగ్రహమునకై 3-295

నగాగమయుక్తాది రూపములను పోతనలో గలవు.

ఆత్మసదనము + కు + అరిగెన్ ఆత్మసదనము కరిగెను
3-409

భూతలము + కు భూతలముకు 9-218
వనము + కు వనముకు 4-358
పరిహారము + కై పరిహారముకై 3-955
మోక్షము + కై : మోక్షముకై 3-861

కు వర్ణక పరకత్వమున కవిత్రియము వారిలో నగాగమము విక్కటయ
అథర్వణుని మతమున నగాగమము ప్రాయికము
సర్వేషా మేవచో దంత శబ్దానాం కౌ పరేకపేత్
సంప్రాయః సాదృకారాచ్ఛనర్వ సంజ్ఞితసమ్మతేః
చిన్నయసూరి మతమున నగాగమము విక్కము ప్రౌఢవ్యాకర్త
నగా గమాభావమును సూత్రీకరించెను [ప్రౌఢ శబ్ద 197]
నగాగమాభావమునకు మహాకవుల ప్రయోగములు
సంగరంబవిన మత్సవమున కేగెదు క్రియసాతవకసనియెడి కురు
లార [ఉ హరి 6 140]
కమవిాదవు కెగసి [భాస్కర సుందర 382]
పరుసదనంబుకోర్చి [భార కర్ణ 2 299]
దుమంతంబునకున్ వలన ప్రత్యయములు పరంబగునపుడు విగాగ
మముపై కల్పికముగ వచ్చును

దక్షుడు + న్ - దక్షువిన్ 4-109
పయోధినాధుడు + న్ - పయోధినాధువిన్ 3-617
హయగ్రీవుడు + న్ - హయగ్రీవువిన్ 8-732
అతడు + వలన - అతవి వలన 4-257

8 కంటె వర్ణక పరకత్వమున వగాగమము

పోతన ప్రయోగములు

ఘూర్పువన్న్వశ్లోకముంకంటె 3-352

కంటె నందు వర్ణకంబులు పరంబులగునపుడు గొన్నియెడల నమ హత్తులకు వగాగమంబగు [ప్రౌఢ శబ్ద 20] వని ప్రౌఢవ్యాకర్త తెలిపెను

2 5 4 పుగాగమము

[24]తామర కాకుపరంబగునపుడు పుగాగమంబగునని

ప్రౌఢ వ్యాకర్త సూత్రీకరించెను

తామర + ఆకు తామరపాకు 9-390

2.5.5 ముగాగమము

[25]ధ్వన్యమ కరణ శబ్దములకు అను ధాతువు పరమైనపుడు కొన్ని యెడల ముగాగమము వచ్చునని ప్రౌఢ వ్యాకర్త తెలిపెను

కల కల + అని . కలకలమని 10 ఉ 999

గుటుకుగుటుకు + అని గుటుకుగుటుకుమని 10 పూ 225

చిదుకు చిదుకు + అని చిదుకు చిదుకుమని 10 పూ 755

2 5 6 రుగాగమము

1 పేదాది శబ్దంబులకాలు శబ్దము పరంబగునపుడు కర్మధారయంబు నందు రుగాగమంబగు [బా వ్యా సంధి 30]

పోతన ప్రయోగములు

కోమ + ఆలు కోమరాయి 9-72

ముద్ద + ఆలు ముద్దరాలు 9-72

జవ + ఆలు జవరాలు . 9-72

సుద్ద + ఆలు సుద్దరాలు 9-355

---

24 ప్రౌఢ సంధి 17

25 ప్రౌఢ సంధి 19

2 కర్మ ధారయంబు సందర్భమంబులకాలు శబ్దము పరంబగునపుడ
త్వంబున కుత్వంబును రుగాగమంబునగు   బా వ్యా సంధి 31

ప్రియ + ఆలు   ప్రియురాలు   9-23

రక్కస + ఆలు. రక్కసురాలు   10 పూ 423

2.6.0 ఆదేశములు

పోతన భాగవతమున -పు, -ంపు, -ట్ట
అను వర్ణములు ఆదేశములగును

2.6.1 పుంప్వాదేశము .

1 కర్మధారయంబులందు మువర్ణకంబునకుఁబుంపులగు

[బా వ్యా సంధి. 32]

కవ్వము + కొండ	కవ్వపుగొండ	8-200
సన్నము + నడుము	సన్నపునడుము	9-306
బలవంతము + దైవము	బలవంతపు దైవము	8-200
ప్రాయము + కొమరుడు	ప్రాయంపుగొమరుండు	9-176
పారము + ముద్ద	పారంపుముద్ద	10 పూ 1303

2. కొన్ని యెడల షష్ఠీ సమాసమునందలి మువర్ణకంబునకు పువర్ణ మా
దేశమగును

ఉత్తరము + గాలి	ఉత్తరపుగాలి	10 పూ 799
ఉత్తరము + దిశ	ఉత్తరపు దిశ	10 ఉ 710

2.6.2 ద్విరుక్త టకారాదేశసంధి .

[26] కుఱు, చిఱు, కడు, నడు, నిడు శబ్దముల అచ్చు పరంబగు
నపుడు ద్విరుక్తటకారంబగు నని సూరి సూత్రీకరించెను.

కడు + ఎలుక	కట్టెలుక	7-59
నిడు + ఊర్పులు	నిట్టూర్పులు	9-520

2 7 0 ఆమ్రేడితములు (Diteratives)

ద్విరుక్తము యొక్క పర రూపము ఆమ్రేడితము తెలుగున విధి
సహజము

---

26 బా వ్యా సంధి 12.

2 7.1 అందదుకు ప్రకృతులు యథా ప్రయోగంబుగ గ్రాహ్యంబులు
[బా వ్యా సంధి 42]

తుముడు + తుమురు తుత్తుమురు 1-287
ఇల్లు + ఇల్లు ఇల్లిల్లు 10 పూ 212
చెర + చెర చెచ్చెర 1-253

2 7 2 కొన్ని యెడల అంతిమాక్షరలోపము కనిపించు చున్నది
పోకుము + పోకుము . పోకుపోకుము 10 పూ 1022

2.8 0 ప్రాతాదుల సంధి

2.8 1 [27] సమానంబున ప్రాతాదుల తొలియచ్చుమీది వర్ణంబులకెల్లలోపంబు బహుళంబుగానగువవి సూరి పేర్కొనెను పోతన ప్రయోగములు

పూవు + బోడి పూబోడి 10 ఉ 183
లేత + జెమట లే జెమట 10 ఉ 333
లేత + వగవు లేవగవు 10 పూ.917

2 8 2 లుప్త శేషంబునకుం బరుషంబులు పరములగునపుడు నుగాగమంబగు నవి సూరి తెలిపెను [బా వ్యా సంధి 37]

పూ + బోడి పూబోడి 10 ఉ 183
లే + జెమట లేజెమట 10 ఉ 333

2.8 3 పరుషేతరంబులు పరంబులగునపుడు నుగాగమ ప్రాప్తిలేమింజేసి వానికి ద్విత్వంబగు

క్రొత్త + కారు క్రొక్కారు 1-431
క్రొత్త + తరుకు క్రొత్తరుకు 8-266
క్రొత్త + మావి . క్రొమ్మావి 9-514
క్రొత్త + మెరుగు క్రొమ్మెరుగు 1-285

2 8.4 అన్యంబులకు సహిత మిక్కార్యంబులు కొండొకచో గానంబడియెడి
[బా వ్యా సంధి 39]

తొమ్మిది + పది తొంబది 3-986

27. బా వ్యా సంధి 36

నె ఱ + మనము . నెమ్మనము 3-85
నెఱ + మొగంబు . నెమ్మొగంబు 8-304

29.0– ఇతరములు

2 9 1 మొదటి పదమందలి చివరి యక్షరము, రెండవ పదము తొలియక్షరము సమానమైన రెండు పదముల కలయికలో మొదటిది లోపించినట్లు కనిపించును
ఇవ్ని + నాళ్లు : ఇన్నాళ్లు 10 పూ 1389
కను + నీరు , కన్నీరు 10 పూ 161
కొన్ని + నాళ్లు : కొన్నాళ్లు 9-549

2 9 2 తద్ధర్మ పకారమునకు లోపము
వైష్ణవ తేజోంశమున బుట్టి వారట 10 పూ 1227
క్షితిరక్షింపఁబనించినాడు 10 పూ 872
ఇట్టి తద్ధర్మ పకారలోపము నన్నయలో గానరాదు తిక్కనాదులలో కనిపించును
'కల్పించినాడఁగావున' ద్రో 2-170
'తొంటి భావమున కలిగినారు' అను 5-97
నన్నయలో నిలోపము అట్టి, ఇట్టి శబ్దములలో కనిపించును
పేనలు పెట్టిన యట్టి నైరి ఆది. 12 220

2 9.3 ధాతుజ విశేషణముల మీదఁ దద్ధర్మలోపము
ఆకలి దీఱు కొఱకు 9- 16
చేయు కొఱకు 1-405
మగవాడయ్యెడు కొఱకు 9-29
శాపించుకొఱకునై 9-729

2 9 4 పితృ ఋణంబులు 10 ఉ 1125
పోతనలో ఈ ప్రయోగము గలదు
పితృ + ఋణంబులు – పితౄణంబులు అని సవర్ణదీర్ఘ సంధి కావలసి యుండగా ఏసంధినే ప్రయోగించెను

—)o(—

3. నామరూప విజ్ఞానము (NOUN MORPHOLOGY)

3.1.0 నామ ప్రాతిపదికలు (NOMINAL STEMS)

తెలుగు నందలి నామ ప్రాతిపదికలు దేశ్యములు, దేశ్యేతరము లని రెండు విధములు దేశ్యేతరములలో తత్సమ తద్భవములతో పాటు అన్య దేశములును చేరియు దేశ్య నామ ప్రాతిపదికలకు ప్రత్యయమేదియనంతమున ప్రాయికముగా చేరదు కాని కొన్నిటికి లింగవచన సూచక ప్రత్యయములు (Gender - Number Markers) చేరును

మహదేక వచనమున -ండు

మహద్బహు వచనమున -అలు/ - ఆలు/ - అరి

మహతీతర అమహదేక వచనము -ంబు/ -ము/ -మ్ము/ -వు

ప్రత్యయములు చేరుచుండును. తత్సమ నామ ప్రాతిపదికలకును సామాన్యముగా పై ప్రత్యయములే చేరుచుండును కాని 'ఇ' వర్ణాంత మహద్వాచక ప్రాతిపదికలపై, ఇ/ఉ వర్ణాంత మహద్వాచక ప్రాతిపదికలపై పై ప్రత్యయములు చేరవు

దేశ్య ప్రాతిపదికలను ప్రాథమిక [Primary] నిష్పన్న [Derivative] ములని రెండు భాగములుగా విడదీయవచ్చును. ప్రాథమిక నామ ప్రాతిపదికలందు ధాతు ప్రత్యయములను ప్రత్యేకముగా వివరించుటకు వీలు పడదు. క్రియానామ ధాతువుల నుండి నిష్పన్న నామములు కలుగవచ్చును అన్ని భాషలందును కొన్ని నామములు సహజ సిద్ధముగా నుండును మరికొన్ని నామ, క్రియాది ధాతువుల నుండి జనించును తెలుగునందు సహజ సిద్ధమగు నామములు గలవు. వానికి ప్రకృతి ప్రత్యయ విభాగము చేయుటకు వీలు లేదు ఇట్టి విభాగము చేయుటకు వీలుగానున్న నామములు కొన్నిగలవు అల్లుడు వంటి నామములకు బహువచనమున అల్లురు అని వచ్చుటచే ఏకవచన మందలి చివరి 'డు'ను వ్యాకర్తలు 'డుజ్' వర్ణకముగా విడదీసిరి ఇట్లు తెలుగుభాషయందుకొన్ని

టికి మాత్రమే ఈ విధానమును వర్తింపజేయవచ్చును లింగ భేదము నెరుగుటకు అర్థమును గ్రహించుట తప్ప వేరొక యాధారము లేదు. ఇట్టి నామములను ప్రాథమిక [Primary] నామములని పిలుతురు

3 1 1.1 ప్రాథమిక నామములు (PRIMARY NOUNS)

పోతన భాగవతమున గల ప్రాథమిక నామములు

లింగ వచన ప్రత్యయములు చేరనివి :

మహద్వాచకము

	కొడుకు	3-375
	అన్న	8-596
	తండ్రి	1-79
	మఱది	10 పూ 20
	మేనమఱంది	1-524
మహతీవాచకము :	అత్త	10 ఉ 106
	అక్క	9-582
	అమ్మ	1-506
	తల్లి	1-119
	ఇంతి	3-484
	చేడియ	9-378
	తరుణి	8-269
	పుత్రి	1-365
	భార్య	3-460

మహతీతరామహద్వాచకము :

తమ్న	3-415
తవి	1-120

లింగ వచన ప్రత్యయములు చేరినవి :

మహదేకవచనము .

కుఱ్ఱఁడు	9-215
తమ్ముఁడు	7-30
బల్లి దుండు	8-685
మేనల్లుడు	1-180
కొమరుడు	9-195
తనయుఁడు	1-204
బాలు డు	3-232

మహతీ వాచకము :

ఇల్లాలు	2-53
కోడలు	10 ఉ 106
చెలియలు	7-19
తొయ్యలి	10 పూ 1454
జవరాలు	9-72
ముద్దరాలు	9-72
ప్రియురాలు	9-23

మహతీత రామహద్వాచకము

సొమ్ము	10 ఉ 479
కాలంబు	9-136
దివంబు	7-136
ఇంగలము	8-725
కర్మము	4-264
పీతమ్ము	4-97
ఊరువు	8-165

3.12 నిష్పన్ననామములు (SECONDARY NOUNS)

క్రియాధాతువులనుండి నిష్పన్నమైన నామములను సర్వసాధారణముగా కృదంతములని వ్యవహరింతురు.

3 1 2 1 తెలుగునందలి మూలధాతువులు కొన్ని నామవాచకములుగాను, క్రియా వాచకములుగాను కొన్ని ఉభయవాచకములుగాను గన్పట్టుచున్నవి

పోతన ప్రయోగములు

పదము	క్రియార్థము	నామార్థము
1 ఉక్కు	చచ్చు 10 ఉ 403	శౌర్యము 10 పూ 667
2 ఉబ్బు	పొంగు 9-231	సంతోషము 3-185
3 ఒప్పు	ప్రకాశించు 1-35	సౌందర్యము 10 ఉ 179
4. కట్టు	ధరించు 10 పూ 328	కూర్పు 7-97
5 చల్లు	వెదజల్లు 10 ఉ 693	జలక్రీడావిశేషము 8-630
6 చిక్కు	దొరకు 10 పూ.1635	మెలిసంకటము 7-364
7 చూపు	ప్రదర్శించు 3-31	దృష్టి 10 పూ 408
8 తలంపు	ఆలోచింపుము 3-321	ఆలోచన 10 పూ 1696
9 నవ్వు	హసించు 9-331	హాస్యము 8-301
10 నేర్పు	నేర్చుకొనునట్లుచేయు 9-6	నేర్పరితనము 10 ఉ 381
11 పలుకు	వచించుట 4 884	మాట 9-571
12 పండు	ఫలవంతమగు 7-438	పరిపక్వము 10 పూ 615
13. పొందు	అనుభవించు 8-681	అనుకూల్యము 4-398
14 పోరు	పోరాడుట 10 పూ 431	యుద్ధము 9-335
15 బొంకు	అబద్ధమాడు 8-588	అబద్ధము 8-643
16 బ్రదుకు	జీవించు 7-322	జీవితము 10 పూ 79
17 మ్రొక్కు	నమస్కరించు 3-302	నమస్కారము 4-651
18. వెలుగు	ప్రకాశించు 10 ఉ 1079	కాంతి 9-171

3 1.2 2 క్రియా ప్రాతిపదికలనుండి ఏర్పడిన నామ వాచకముల రూప నిష్పత్తిలో కొన్ని సంధిగతమైన మార్పులు గలవు కృత్ప్రత్యయములు చేరుటకు పూర్వము సామాన్యముగా ధాతువుల అంత్యాక్షరములు లోపించుట జరుగుచుండును ధాతుగత అచ్చులు దీర్ఘమును పొందినపుడు అంత్య హల్వర్ణములోపించును కొన్నిచోట్ల ధాతువునందలి హ్రస్వము కృదంత మైనపుడు దీర్ఘమును పొందును కొన్ని ప్రాథమిక ధాతువులు ద్వితీయా వస్థ యందు హ్రస్వమునొంది కృదంతమునందు మరల దీర్ఘమునొందును

కుడు 7 కుదు [మ] 10 పూ 85 ↗ కూడు 8-206
నో 7 నొ [చ్చు] 7 నొచ్చి 10 ఓ 20 ↗ నొవ్వు 3-525

3 1 2.3 కృత్తద్ధితముల వివేచనము :

సంస్కృత ప్రభావముచే తెనుగున ప్రవేశించిన సుప్ప్రత్యయములు, తిఙ్ప్రత్యయములకంటె భిన్నములైనవి కృత్తద్ధితములనెడు ప్రత్యయములు

[1]కృత్తులు క్రియా ధాతువులపై విధింపబడును వీనిని (Primary Suffixes) అని వ్యవహరించిరి తద్ధితములు నామ వాచకములపై విధింపబడును వీనిని (Secondary Suffixes) అందురు చిన్నయసూరి దీని ననుసరించి కృదంత పరిచ్ఛేదము, తద్ధిత పరిచ్ఛేదమని రెండు విధముల విభజించెను ధాతువునకు విహితంబగు తిఙ్భిన్న ప్రత్యయంబు కృత్తునాఁబడు కృత్తులకు వక్ష్యమాణంబులకు భావ కర్తృకరణాద్యర్థంబులు మహా జనవ్యవహారానుసారిగా నెఱుంగునది అనియు తద్ధితపరిచ్ఛేదమున విభక్త్యంతములైన శబ్దములమీఁద భావార్థమత్వర్థాదులయందు బ్రయోగించు ప్రత్యయంబులు తద్ధితంబులనంబడును అని సూరి బాల వ్యాకరణమున సూత్రీకరించెను ఈ ప్రణాళిక పాణినీయానుకూలముగానుండుట నిర్వివాదమైన విషయము ప్రాచీన కాలమున ఈ కృత్తద్ధిత భేదము స్పష్టముగా నుండి యుండవచ్చును నేఁడు వ్యాఖ్యానము ఎక్కువగా కలదు అందువలన చిన్నయసూరి రెండుగా విభజించి యుండవచ్చునని ఊహింపవచ్చును.

పోతన భాగవతమునగల కృత్తద్ధితముల స్వరూప స్వభావములను గూర్చి గమనింతము

---

1 కృదతిఙ్ 3-1-98 సన్నిహితే ధాత్వధికారే తిఙ్భిన్నః ప్రత్యయః కృత్సంజ్ఞః స్యాత్' సమీపమునవున్న ధాతోః అను నధికారమున ధాతువుకంటె విహితమై తిఙ్భిన్నమైన ప్రత్యయము కృత్సంజ్ఞ కలదగును

1. కృత్ప్రత్యయములు . వీనినే విష్పాదక ప్రత్యయములందురు.

(Derivative Suff xes or Pr mary Suff xes)

1. -అ పాట (∠పాడు) 10 ఉ 373

1ఎ. -అమి కానమి 3-510 కోరమి (కోరు)4-296 పొందమి (పొందు) 4-398

చెప్పమి (చెప్పు) 3- 89

2. -ఇక కినుక [∠కినియు] 10 ఉ 912
కిన్క [∠కినియు] 10 పూ 1637
చేరిక [∠చేరు] 7-101

3 -ఇకి/ -కి కూర్మి [<కూర్చు] 10 ఉ 327
కోర్కి [<కోరు] 10 ఉ 117
పోల్కి [<పోలు] 3-1049

4. -ఇమి కూరిమి/కూర్మి/ [∠కూర్చు] 10 పూ 11451
తాలిమి/తాల్మి [∠తాల్చు] 3-620
బలిమి [<బలియు] 3-656
వేలిమి [<వేల్చు] 9-505

5 -క . ప్రాతిపదికం చివరగల -గు, -చు, -వుల స్థానమున ఈ ప్రత్యయము ఆదేశముగా వచ్చును
అలుక [<అలుగు] 10 పూ 736
పోక [<పోవు] 10 పూ.92
రాక [<వచ్చు] 10 పూ 756

6. -కడ విలుకడ [<విలుచు] 8-280

7. -ట ఆట [<ఆడు] 9-70
పాట [<పాడు] 9-70

8 -టు పాటు [<పడు] 10 ఉ.26

9. -త మేత [<మేయు] 10 పూ 787
రోత [<రోయు] 10 పూ 977

10.	-పు	ఇడుపు [<ఇడుచు]	10 పూ 1590
		ఓపు [<ఓచు]	3-242
		కడపు [<కడచు]	9-196
		కలపు [<కలచు]	10 పూ 1689
		కొలపు [<కొలచు]	8-719
		గెలపు [<గెలచు]	10 ఉ 297
		చూపు [<చూచు]	10 పూ 1019
		తడపు [∠తడచు]	7-162
		నేర్పు [∠నేర్చు]	10 ఉ 381
		పాపు [<పాయు]	3-103
		మేపు [∠మేయు]	10 పూ 849
		మోపు [∠మోయు]	9-317
		వగపు [<వగచు]	1-175
		వెలపు [<వెలచు]	10 పూ 224
11	-బడి	. చెల్లుబడి [<చెల్లు]	10 పూ 139
12	-వడి	వడవడి [<వడచు]	10 పూ 1764
13	-వు	: ఇరవు [<ఇరగు]	10 ఉ 241
		కొలవు [<కొలయు]	3-15
		చావు [<చచ్చు]	7-46
		వగవు [<వగు]	1-224
		నవ్వు [<నగు]	10 ఉ 1197
		వరవు [<వరగు]	1-459

3.1.3 భావార్థకములు (VERBAL NOUNS)

స్వార్థమున ప్రాతిపదికకు 'ట' వర్ణము చేర్పగా భావార్థకము కలుగును పోతన ప్రయోగములు

-ట	. కోరుట	[<కోరు]	3-380
	కొమట	[<కొమ]	7-214
	తిమట	[<తిమ]	10 పూ 1300

తివుచుట	[<తిగుచు]	10 ఉ 177
తీర్పుట	[<తీర్పు]	3-453
తొడుగుట	[<తొడుగు]	10 ఉ 177
వలుచుట	[<వలుచు]	9-193
వ్రగ్గుట	[<వ్రగ్గు]	9-477

3.1.3.1 వ్యతిరేక భావార్థకములు (Negative Verbal Nouns)

-అమి :	కావమి	[<కవు]	3-510
	చెప్పమి	[<చెప్పు]	3-189

3.1.2.4. తద్ధితములు : (నామముల నుండి విష్పన్నములైన నామ వాచకములు)

నామములపై వాడబడు ప్రత్యయములు తద్ధిత ప్రత్యయములు కాల క్రమమున భాషా పరిణామములో కొన్ని తద్ధితములు తెలుగున ఏర్పడి నవి. అవి చాల తక్కువ. ఏకాల ప్రమాణికగల, బహ్వర్థ బోధకములు నైన సంస్కృత తద్ధితములకు, తెలుగు తద్ధితములకు సంబంధములేదు

-తనము -ఇమి మున్నగునవి త్వార్థంబునందును,
-ఇక -ఉక మొదలైనవి ప్వార్థంబునందును,
-అరి, -అడి -ఇడి మొదలైనవి మతుబర్థమునందును,
-ఎడు, -కొలది మానార్థమునందును
-ఒంటి దఘ్నార్థంబునందును వచ్చునవి వ్యాకరణకారుల నిరూపణము. పోతన భాగవతమునగల తద్ధిత ప్రత్యయముల వివరణము క్రిందనీయ బడినది

1 -అరి	: తక్కరి	10 పూ 537	(<తక్కు)
	నేర్పరి	10 పూ 933	(<నేర్పు)
2. -అలు	: చెలియలు	7-19	(<చెలియ)
3. -ఆలు	: ఇల్లాలు	9-640	(<ఇల్లు)
	మూలాలు	9-640	(<మూల)
	వెలయాలు	3-477	(<వెల)

కొమరాలు 9-72 (∠కొమరు-)
ముద్దరాలు 10 ఉ 183 (∠ముద్దు)
రక్కసురాలు 10.పూ.423
సుద్దరాలు 9-355
ప్రియురాలు 9-357

4. -అరిక : ఉబ్బరిక 10 పూ 1345

5. -దిమి : పోడిమి 9-24
పేదిమి 9-505

6. -కత్తియ : చెలికత్తియ 9-25
-కత్తె : పేరుకంకత్తె 9-381

7. -కాఁడు : చెలికాఁడు 1-369
వన్నెకాఁడు 1-218
విలుకాఁడు 10 పూ 1057
వేడుకకాఁడు 10 పూ 446
వేలుపుగమికాఁడు 10.పూ.543

8. -తనము : క్రిందుతనంబు 9-116
సొంపతనము 10.పూ 146
గొంటుతనము 10.పూ.1148
తల్లిదనము 8-156
బూటాలితనము 8-501
చెలితనము 8-190
జాణతనము 8-266
నేర్పరితనము 10 పూ.933
మగతనము 10.ఉ.189
మగువతనము 8-389
వెఱ్ఱితనము 1-519
బంటుతనము 3-680
పంగడివితనము 9-235

9. -టీకము : పెద్దటీకము 10 పూ.1073
పెద్దటీకంబు 10.ఉ 188
పేదటీకము 8-525

2.20 తత్సమపద నిర్మాణము (సంస్కృత సమ నిర్మాణము) (FORMATION OF TATSAMAS)

చిన్నయసూరి తెలుగునందలి పదజాలమును మూడు భాగములుగ విభజించెను. 1. తత్సమములు 2. తద్భవములు 3 దేశ్యములు.

1. సంస్కృత ప్రాకృత సమమైన భాష తత్సమము.
2. సంస్కృత ప్రాకృతభవమైన భాష తద్భవము.
3. త్రిలింగ దేశ వ్యవహార సిద్ధమైన భాషదేశ్యములని మూడు విధములు.

ఇంచుమించు ప్రాకృత వ్యాకరణములు శబ్దములను తత్సమ, తద్భవ, దేశ్యములని మూడు భాగములుగా విభజించినవి. కాని ప్రాకృత లాక్షణికుల దృష్టిలో తత్సమతద్భవములను పరిభాషలోని తత్పదము సంస్కృతమునకు మాత్రము పరిమితము తెలుగునందలి తత్పదము ఆద్య ప్రకృతియైన సంస్కృతమునకును, ద్వితీయ ప్రకృతియైన ప్రాకృతమునకును వర్తించును ఈ విభజన ప్రాకృతలాక్షణికుల మతమును అనుసరించి చేయబడినదని భాషా చరిత్రకారుల నిర్ణయము. మిగిలిన పదజాలము గ్రామ్యమని సూరి యభిప్రాయము. కనుక లక్షణ విరుద్ధంబగు భాష గ్రామ్యమని పేర్కొనట జరిగినది సంస్కృత, ప్రాకృతములనుండి తత్సమ, తద్భవములు గ్రహింపబడినవని సూరి మతము. [illegible] ప్రౌఢ వ్యాకర్తయు అంగీకరించెను చింతామణియందు "తత్సా, సమా, దేశ్యా, గ్రామ్యా" యని తెలుగు పద సముదాయము నాలుగుభాగములుగా విభజింపబడినది. కేతన తత్సమము, తద్భవము, అచ్చతెనుగు, దేశ్యము, గ్రామ్యమని ఐదువిధములుగా తెలుగు పద జాలమును విభజించినాడు. కేతన [1]"తత్సమంబునాగ, దద్భవంబనగ అచ్చ తెనుగు నాగ మఱియు దేశ్యమనగ గ్రామ్య భాషనాఁగఁగల నైదు తెలుగులు వేఱె వేఱెవాని వివరింతు."

---

1. ఆం భూ వ 18, 19

విన్నకోట పెద్దన తన కావ్యాలంకార చూడామణిలో తత్సమ, తద్భవ, సహజాంధ్ర దేశ్య భవ దేశ్యోద్భవము- అని తెలుగుపలుకు జాతము పంచవిధములని పేర్కొనినాడు ఇంచుమించుగా ఇదే ఆధారముగా అప్పకవియు పలుకుజాతమును వింగడించినట్లుగా విస్తరింపవచ్చును అప్పకవి తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్యములని నాలుగు విధములుగా శబ్దములను విభజించి దేశ్యములను మరల రెండు రకములుగా శుద్ధాంధ్ర దేశ్యములు, అన్య దేశ జాంధ్రములు అని విడదీసి పరిభాషించినాడు

ద్రావిడ భాషలకు మొదటిదైన తమిళమందు తొల్ కాప్పియమున పదములు నాలుగు భాగముగా విభజింపబడినవి 1 ఇయఱ్చొల్ 2 తిరిచొల్ 3 తిశైచ్చొల్ 4 వడచ్చొల్

1. ఇయఱ్చొల్ : తమిళమున స్వాభావికములైన పదములు అనగా దేశ్యపదములు
2. తిరిచొల్ ...... ప్రకృతి, ప్రత్యయములందు కావ్యములలో గణబంధమునకై మారుపడిన పదములు అనగా అరవ పదముల రూపాంతరములు
3. తిశైచొల్ అన్యదేశములు కావచ్చు ఇతర దిశలనుంచి అనగా ఇరుగు పొరుగుభాషలనుంచి ఎరువుతెచ్చినవి

వడచ్చొల్ తత్సమ, తద్భవములని యర్థము

పై వానిలో ఇయఱ్చొల్, తిరిచొల్ దేశ్యములకు సమానము తిశైచ్చొల్లో అనునది అన్యదేశ్యములు వడచ్చొల్ అనుదానిలో సంస్కృత, ప్రాకృత సమములుకూడ చేర్పబడినవి తమిళమునగల ఇయఱ్చొల్ (స్వాభావిక పదములు), తిరిచొల్ (మారుపడిన పదములు) అను విభాగము తెనుగునలేదు కాని అప్పకవి సూచించిన తెలుగు పలుకులు అనునొక క్రొత్త విభాగమును చూపకపోలేదు వ్యాకర్తలందు తెనుగున (1) సంస్కృత ప్రాకృత సమములనియు, (2) సంస్కృత ప్రాకృత భవములనియు రెండు మతములు గలవు కన్నడమున శబ్దములను తత్సమ (సంస్కృత సమ) తద్భవ (సంస్కృత భవ), దేశియము (దేశ్యము)అను మూడు రకములుగా విభజించిరి

తెలుగునందు సంస్కృత ప్రాతిపదికలు తెలుగునందలి లింగ బోధక ప్రత్యయములు చేరి సంస్కృత సమములుద్భవించుచున్నవి.

పోతన భాగవతమునగల సంస్కృత సమపద విశ్లేషణము పరిశీలింతము.

సంస్కృత సమ పదములను రెండుగా విభజింపవచ్చును.

1. అజంత ప్రాతిపదికలు 2. హలంత ప్రాతిపదికలు.

3.2.1. అజంత ప్రాతిపదికలు : వీనిలో అకార, ఇకార, ఉకార, ఋకార మొదలగు అంత ప్రాతిపదిక లుండును. మరల ఇందు ఉక్త్యుక్తాదితో మహద్వాచక, మహతీవాచక, మహతీత రామహద్వాచకములను మూడు భాగములుగా విభజింపబడినవి.

3.2.1.1 అకారాంతమహద్వాచకములు :

సంస్కృతమందలి అకారాంత పుంలింగ ప్రాతిపదికలు సాధారణముగా తెలుగు నందు మహద్వాచకములుగా మారి ఏకవచనమునైతే 1డు/-ండు అనెడు లింగ బోధక ప్రత్యయమును చేర్చునపుడు స్వరసామ్యము (VOWEL HARMONDY) వల్ల ప్రాతిపదిక యందలి 'అ' కారమునకు 'ఉ' కారము వచ్చుచున్నది.

శంకర -> శంకరుడు 1-36
కృష్ణ -> కృష్ణుడు 1-53
ధర్మజ -> ధర్మజుండు 1-211
నారద -> నారదుండు 2-70
సూర్య -> సూర్యుండు 1-226

బహువచనమున :

నృప -> నృపులు 1-225
పుత్ర -> పుత్రులు 4-826
పౌత్ర -> పౌత్రులు 4-826

ప్రత్యయము చేరని రూపములను కలవు.

తాత -> తాత 9-215
బ్రహ్మ -> బ్రహ్మ 2-19

3.2.1.2 ఇకారాంత మహద్వాచకములు :

సంస్కృతమున 'ఇ' కారాంత పుంలింగ ప్రాతిపదికలు తత్సమము లగునపుడు ఏక వచనమున ఎట్టి మార్పును పొందవు. లింగ బోధక ప్రత్యయములు చేరవు

ఏకవచనము :

	అగ్ని	– 7	అగ్ని	9-420
[illegible]	పతి	– 7	పతి	1-265
[illegible]	మరీచి	– 7	మరీచి	4-7
[illegible]	మారుతి	– 7	మారుతి	1-333
	యోగి	– 7	యోగి	1-214
	హరి	– 7	హరి	1-287

బహువచనము :

[illegible] బహువచన ప్రత్యయమైన 'లు – చేరునపుడు ప్రాతిపదిక చివర [illegible] 'ఇ' కార స్థానములో వర్ణ సామ్యముచే 'ఉ' కారమగును.

[illegible]	అగ్ని	–>	అగ్నులు	10 & 1019
	పతి	–>	పతులు	9-425
	ముని	–>	మునులు	8-243
	యోగి	–>	యోగులు	7-152

3.2.1.3 ఉకారాంత మహద్వాచకములు

ఏకవచనములు

సంస్కృతమందలి 'ఉ' కారాంత పుంలింగ ప్రాతిపదికలు సంస్కృత్సమములగునపుడు ఏకవచనమున – 'వు' గాని, – డు/ – ండు గాని అంతమందు చేరును.

'– వు' వర్ణకము :

ఆయువు	9-425	'రాహు, భృగు' శబ్దములు
[illegible] గురువు	9-239	తత్సమములుగా మారునపుడు
[illegible] జటాయువు	9-221	విధిగా 'వు' వర్ణక మందును –

ప్రత్యయము 9-422 డు/ — ఉదు ప్రత్యయము

భృగువు 9-200

రాహువు 8-334

"డు/ — ండు" చేరిన రూపములు :

గురుడు	1-358
విభుడు	1-358 విభువు అని ఉండదు.
కురుండు	1-252
విభుండు	3-31
విష్ణుడు	1-301

ప్రాతిపదిక ఎట్టి మార్పును పొందక మహద్వాచకపేక పదవ ప్రత్యయమైన — డు/ — ండు చేరని రూపములు పోతన భాగవతమున కలవు.

సగ్గజిత్తు	10.ఉ.138
రాజా	10.పూ 55
విశ్వజిత్తు	9-681
సత్యజిత్తు	9-681
సత్రాజిత్తు	10 ఉ 84

—వు/ — డులు వ్యావర్తకముగా ప్రవర్తించునవి.

గురువు	9-239	గురుడు	1-358
విష్ణువు	10 పూ.1762	విష్ణుడు	2-101

— డు/ — ండు ప్రత్యయము విధిగా ఉకారాంత మహద్వాచకములపై చేరుచున్నది.

విభుడు	1-358	విభువు అను రూపము పోతన
విభుండు	3-31	భాగవతమున ప్రయుక్తము కాలేదు.

బహువచనము :

పుత్రులు	4-826
రాజులు	10.పూ.55

9.2.1.4 ఋకారాంత మహద్వాచకములు :

ఏకవచనము :

ఋకారాంత పుంలింగ సంస్కృత ప్రాతిపదికలు తత్సమములుగా మారునప్పుడు ప్రథమైక వచన మందలి దీర్ఘాచ్చు హ్రస్వముగా మారును.

కర్తృ - 7	కర్తా :	కర్త		10.పూ.438
భర్తృ - 7	భర్తా :	భర్త		9-492
శ్రోతృ - 7	శ్రోతా :	శ్రోత		10.ఉ.1025

9.2.1.5 మహతీవాచకములు : అకారాంతము

ఏకవచనము : సంస్కృతమందలి ఆ కారాంత ప్రాతిపదికలు తత్సమములై నపుడు ప్రాతిపదికలంత మందలి దీర్ఘాచ్చు హ్రస్వములుగా మారును.

'దీర్ఘాణాం హ్రస్వస్స్యాత్' అని చింతామణి, నామాంతంబుల తుది దీర్ఘంబునకు హ్రస్వమగు' అని సూరియు సూత్రీకరించిరి.

అనసూయా - 7	అనసూయ	4-10
అంబికా - 7	అంబిక	9-671
భద్రా - 7	భద్ర	10 ఉ 148
భార్యా ->	భార్య	9-242
శర్మిష్ఠా ->	శర్మిష్ఠ	9-524
సత్యభామా ->	సత్యభామ	10.ఉ.148
సీతా ->	సీత	9-269

ఈకారాంత మహతీవాచకములు :

ఊర్వశీ ->	ఊర్వశి	9-389
కుంతీ ->	కుంతి	9-698
ధారిణీ ->	ధారిణి	4-34
దేవకీ ->	దేవకి	9-724
రమణీ ->	రమణి	1-236
రాజ్యలక్ష్మీ ->	రాజ్యలక్ష్మి	1-228

రుక్మిణీ -> రుక్మిణి 3-51
వాణీ -> వాణి 9-463

ఈ కారాంత ప్రాతిపదికలంతమందు గల ఏకాచ్క సంస్కృత ప్రాతిపదికలు తత్సమములగునపుడు ఎట్టి మార్పును పొందవు

శ్రీ 10 పూ 677

3216 మహతీతరామహద్వాచకము.

అదంతములు అదంత సంస్కృత ప్రాతిపదికలు తత్సమము అగునపుడు -ంబు/ -ము/ -మ్ము అనెడు ప్రత్యయములు చేరుచున్నవి

—ంబు' ప్రత్యయము

చిత్ర-	>	చిత్రంబు	7-363
తేజస్-	>	తేజంబు	1-173
దాన-	>	దానంబు	8-580
దాహ-	>	దాహంబు	7-12
ధర్మ-	>	ధర్మంబు	3-13
పాన-	>	పానంబు	4-279
మోహ-	>	మోహంబు	9-357
యజ్ఞ	>	యజ్ఞంబు	7-34
రేఖా-	>	రేఖంబు	3-429
సత్య-	>	సత్యంబు	3-1006
హర్ష-	>	హర్షంబు	3-[illegible]42

—ము' ప్రత్యయము :

చిత్ర	>	చిత్రము	1-210
జయ-	>	జయము	1-219
తపస్-	>	తపము	2-245
దుఃఖ-	>	దుఃఖము	4-922

దేహ-	>	దేహము	4-656
ధన-	>	ధనము	1-174
నాశ-	>	నాశము	1-305
భాగ్య	>	భాగ్యము	1-449
మోహ-	>	మోహము	3-732
యశస్-	>	యశము	1-293
రోష-	>	రోషము	4-35
శోక-	>	శోకము	4-890
సుఖ-	>	సుఖము	2-27
హర్ష-	>	హర్షము	3-40

'—మ్ము' ప్రత్యయము

పీఠ-	>	పీఠమ్ము	4-97
వాల-	>	వాలమ్ము	9-410

మహాశీశరా మహద్వాచకములైన అదంత ప్రాతిపదికలగు చిత్ర, దేహ, మోహ, రోష, సత్య, హర్ష మొదలగు వానికి-ము/ంబు ప్రత్యయములు రెండును చేరుచున్నవి

చిత్రము	1-210	చిత్రంబు	7-363
దేహము	4-656	దేహంబు	3-825
మోహము	3-732	మోహంబు	9-357
రోషము	4-35	రోషంబు	4-515
సత్యము	2-3	సత్యంబు	3-1006
హర్షము	3-40	హర్షంబు	3-742

2. ఇదంతములు : ఇదంత ప్రాతిపదికలు మార్పును పొందవు.

ఉర్వి	>	ఉర్వి	7-199
ధరణి	>	ధరణి	10 పూ 14
ధరిత్రి	>	ధరిత్రి	10 పూ 3

3. ఉదంతములు : ఉదంత సంస్కృత ప్రాతిపదికలు సంస్కృత సమములగునపుడు 'వు' ప్రత్యయము ఆగమముగా వచ్చి చేరును

క్రతు > క్రతువు 10 పూ 855
తమ > తమవు 4-429

4 ఓకారాంతములు ఓకారాంతగో శబ్దము సంస్కృత సమమగునపుడు 'వు' ప్రత్యయము ఆగమముగా వచ్చును

గో > గోవు 10 పూ 921

3 2.2. హలంత ప్రాతిపదికలు

సంస్కృత ప్రథమైక వచన రూపము నుండియే సంస్కృత సమ హలంత ప్రాతిపదికలుద్భవించుచున్నవి ద్వితీయైకవచన మందలి చివర 'మ' వర్ణము లోపించి తత్సమ ప్రాతి పదికలుగా పిలువ బడుచున్నది నకారాంత సంస్కృత ప్రాతి పదికలే తత్సమ ప్రాతి పదికలుగా చలామణి యగుచున్నవి.

3 2.2.1. పుంలింగ ప్రథమైకవచనము :

నకారాంత ప్రాతిపదిక పులింగ ప్రథమైకవచన రూపమందలి తుది దీర్ఘము హ్రస్వమై 'డు' ప్రత్యయము చేరును

భూతాత్మన్ > భూతాత్మ భూతాత్ముడు 3-932
మహాత్మన్ > మహాత్మ మహాత్ముడు 4-241

కొన్నియెడల 'న' కారాంత సంస్కృత ప్రథమైకవచనము యొక్క తుది దీర్ఘము హ్రస్వమై తత్సమ రూపమును పొందుచున్నది

బ్రహ్మన్ > బ్రహ్మ : బ్రహ్మ 1-170

3 2 2.2. పుంలింగ ద్వితీయైకవచనములు

తకార, దకార, నకారాంత ద్వితీయైకవచన రూపము లందలి తుది మ కారములోపించి ప్రాతిపదికాంతమైన అకారము ఉదంతత్వమును పొందిడు ప్రత్యయము చేరుచున్నది

త ఇంద్రియవత్ > ఇంద్రియవంతుడు 7-53
జాంబవత్ > జాంబవంతుడు 8-632
బుద్ధిమత్ > బుద్ధిమంతుడు 9-386
ద. క్రుద్ధ > క్రుద్ధుడు 7-316

ప్రహ్లాద > ప్రహ్లాదుండు 8-584

స అంగిరస్ > అంగిరసుండు 9-37

3.2.2.3. నపుంసకలింగ ప్రథమైకవచనము :

సకారాంత శబ్దము తత్సమములగునపుడు క్రింది మార్పులను పొందును

1 కొన్నిచోట్ల తుది హల్లునకు ఉత్వద్విత్వములు కలుగును

తపస్ > తపస్సు 7-53

శ్రేయస్ > శ్రేయస్సు 4-738

2 కొన్నిచోట్ల తుది హల్లు లోపించి - ము/-ంబు ప్రత్యయములు చేరును

తపస్ > తపము 2-245

యశస్ > యశము 1-293

తేజస్ > తేజంబు 1-173

3 కొన్నిచోట్ల సకారాంత శబ్దముల తుది హల్లు లోపించి వు ఆగమముగా వచ్చి చేరును

ఆయుస్ > ఆయువు 9-422

3 2 3 ఈ క్రింది పుంలింగ మహద్వాచక రూపమునకు బహువచనమైన ప్రత్యయము పరమైనపుడు వు వర్ణము లోపించును.

బంధులు [బంధువులు] 10 పూ 1509

3 3 0 వైకృత పద నిర్మాణము (FORMATION OF VAIKRITAS)

సంస్కృత సమ, దేశ్యములుగాక తక్కిన పదముల సముదాయమునకు వైకృతమను పరిభాషను మొట్టమొదట ఉపయోగించిన లక్షణ కర్త మంచెళ్ళ వాసుదేవకవి[1] 'సంస్కృతభవ, ప్రాకృత సమభవములు వైకృతములని తేటపరచి ఈ పరిభాషకు విస్తృత ప్రచారమును సాగించిన శాబ్దికుడు బహుజనపల్లి సీతా రామాచార్యులు

---

1 ఆచార్య టి దోణప్ప · వైకృత పదస్వరూప నిరూపణము, అముద్రిత సిద్ధాంత గ్రంథము పు 11

తద్భవ దేశ్యముల సమాహార స్వరూప భాషను వైకృతమని పిలుచుటకు పునాది వేసిన వారు ఆంధ్ర చింతామణి కర్త

[2] 'స్వస్థాన వేషభాషాభిమతాన్పంతో రసన్రవలక్షితియః
లోకే బహుమన్యంతే వైకృత కావ్యానిచాన్య దవహాయ' వైకృతమును
గూర్చి పలువురు వ్యాకర్తలు గావించిన నిర్వచనములను పరిశీలింతము.
వైకృత కావ్యములనగా దేశ భాషాకావ్యములని బాలసరస్వతీయమున కలదు

'వికృతౌ క్వచిచ్చ లోపో ద్రాగ్ద్విత్యాత ఆదిమన్య - భవేత్[3] అను
చింతామణి సూత్రమునకు
'అత్ర వికృతావిత్యనేన సంస్కృత సము పర్యుదాసః[4] క్రియతే' అని
అహోబలపండితీయ వ్యాఖ్య
వికృతౌ సర్వే శబ్దా క్లీబసమాపి స్త్రీ నమూళ్చనాన్యేను [5]
ఇందలి వికృతి శబ్దము సంస్కృత సమేతరపరమని బాల సరస్వతీయ రూపణము

'సంక్రిర్తక్వమ్ వికృత్యాద్యానుకృత్యా మంజులంభవేత్ '[6]
'వికృతాత్ పరుషాశ్చాస్యు '[7]
'వికృతౌ వత్రలా వస్ప్రాత్పంబుద్ధ్యా ఖవదేతు '[8]

పై సూత్రములనుబట్టి వికృతి వివేకకర్త వికృతి శబ్దమును అచ్చిక మను వర్ధమున వాడినట్లు తెలియుచున్నది చిన్నయసూరి కూడ ఈ యర్థమందే గవయోగించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది

---

2 ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి సంజ్ఞా 5
3 ఆం శ. చిం అజంత 43
4 అహో. పు 173
5 ఆం శ చిం. అజంత 22
6 వికృతి వివేకము . సంజ్ఞ 26
7 వికృతి వివేకము . సంధి 16
8. వికృతి వివేకము అజంత 1

'వికృతి యందికారాంతముల ఉపోత్తమేత్వంబునకు బహువచనము పరంబగునపుడు దుత్వంబగు' [9] అను వికృతి శబ్దము సంస్కృత సమేతరమని గ్రహింప వచ్చునని సూరి అభిప్రాయము

పై వివరణమునుబట్టి ఆంధ్ర భాషా సర్వస్వము నందేక దేశమునకు వికృతి అను పేరు వ్యవహారమున కలిగినది వైకృతమను పరిభాష తద్భవము లను, ప్రాకృత సమములను కలసమాహార పద సముదాయమునకు చర్చా సౌలభ్యము పరిమితార్థమున ప్రయుక్తము

వాసుదేవ కవి, సీతారామాచార్యులు ఈ యర్థమునందే వైకృత శబ్దమును వాడియుండుట విమర్శక లోకవిదితము [10] వైకృతములకు సమీప మాతృకలను నిర్దేశించుటలో ఆంధ్ర వ్యాకర్తలలో రెండు వర్గములున్నట్లు విశదమగు చున్నది. సంస్కృత భవములకు సంస్కృత ప్రకృతులనుండి ప్రాకృత సమ ప్రాకృత భవములను ప్రాకృత ప్రకృతులనుండి నిరూపించు వారు ఒక వర్గము, వారు సంస్కృత ప్రాకృతమతానుయాయులు ఈ కోవకు చెందినవారు చింతామణి కర్త, బాలసరస్వతి, అప్పకవి, వాసుదేవ కవి, అహోబల పండితుడు, చిన్నయసూరి బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు, కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు మొదలగువారు వైకృతములను సంస్కృత భవ ప్రాకృత సమ ప్రాకృత భవము లను అన్నింటిని సంస్కృత ప్రకృతులనుండి నిరూపించువారు కేవల సంస్కృత మతానుయాయులు వీరు మరియొక వర్గము మూలఘటిక కేతన, చిన్నకోట పెద్దన అనంతుడు, గణపవరపు వేంకటకవి, వికృతి వివేక కర్త, తిమ్మకవి, అడిదము సూరకవి, ఏనుగులక్ష్మణకవి, కస్తూరి రంగకవి, రావిపాటి గురుమూర్తి శాస్త్రి, నాదెళ్ళ పురుషోత్తమ కవి మొదలగువారు రెండవ వర్గమునకు చెందినవారు [11]

---

9 బాల వ్యా తత్సమ 46

10 ఆచార్య టి దోణప్ప వైకృత పదస్వరూప నిరూపణము, అముద్రిత సిద్ధాంత గ్రంథము పుట 47

11 ఆచార్య టి దోణప్ప . వైకృత పదస్వరూపణము, అముద్రిత సిద్ధాంత గ్రంథము పుట 135, 136

ప్రాచీన కాలము నుండి ఆర్య భాషా సంపర్కము, రాజకీయ పరిణామము, ఆనాటి వైదిక, జైన, బౌద్ధమతముల సంసర్గము మొదలగు వాని ప్రభావము తెలుగు భాషపై ముద్రవేయబడిన[1] వాని అధివక్యము తెలుగుభాషపై అంతటితో ఆగక కాలక్రమముగ ఎన్నెన్నో మార్పులకు లోనైనది అప్పుడు పదముల ప్రాతిపదికలలో శాబ్దిక పరిణామముల పొందియు, కొన్ని పొందకయు తెలుగున ప్రవేశించినవి

మార్పులు పొందని పదములు తత్సమములని శాబ్దికుల తలంపు సంస్కృత ప్రాతిపదికలలో ధ్వని సంబంధమైన మార్పులు లేనివి సంస్కృత సమములు మార్పులు గలవి సంస్కృత భవములు అట్లే ప్రాకృత ప్రాతిపదికలలో ధ్వని పరమైన మార్పులు లేనివి ప్రాకృత సమములు, మార్పులు పొందినవి ప్రాకృత భవములు సంస్కృత భవ, ప్రాకృత సమ, ప్రాకృత భవములు వైకృతములను నభిప్రాయము ప్రస్తుత సమీక్షలో అనుసరింపబడినది

పోతన భాషలోని వైకృత పదములు దాని సమీప మాతృకలు క్రింద చూపబడినవి ఇందలి వైకృత పదములు వాని సమీప మాతృకలతో కూడిన పద పట్టిక అనుబంధమున చూపబడినది ఆద్య ప్రకృతి సంస్కృతము, ద్వితీయ ప్రకృతి ప్రాకృతము తెలుగు వికృతి తెలుగునకు సమీప మాతృకలు కనుక ప్రాకృతసమ, ప్రాకృత భవ ధ్వనిపరిణామములు ఒక ప్రకరణమున, సంస్కృత భవ ధ్వని పరిణామములు ఇంకొక ప్రకరణము నందు చూపబడినవి ఇవి ఆచార్య తూమాటి, దొణప్ప గారి 'వైకృత పదస్వరూప నిరూపణము' అను అముద్రిత సిద్ధాంత గ్రంథమున చూపబడిన పద్ధతులనాధారముగా స్వీకరించి వివరింపబడినవి

3. 3. 1 ప్రాకృత సమ, ప్రాకృత భవ సంబంధి ధ్వని పరిణామములు

పరిణామమునందు, ప్రాధాన్యమునందు ప్రాకృత సమ, ప్రాకృత భవములు ప్రథమస్థానీయములగుటచే తత్సంబంధి ధ్వని పరిణామ ప్రక్రియ మొదటి ప్రకరణముగ రూపింపబడినది

3. 3. 1 1 పదాది వర్ణములు : స్వరములు

పదాది స్వరములుగా పదాదియందు అచ్చులు నిల్చినవియు, పదాది వ్యంజనములతో గూడినవియు అని అర్థము తులనాత్మక పరిశీలన నిమిత్తము సంస్కృత మూల రూపము కూడ ఈయబడినది

1 అ - ∠ అ - పదాది అచ్చులు తెలుగున ప్రాయికముగ మార్పునకు లోను కావు

తెలుగు		ప్రాకృతము	సంస్కృతము
అగ్గము	10 పూ 1214	అగ్గ-	అగ్రియ-
అగ్గించు	10 పూ 748	అగ్ఘ-	అర్ఘ-
అని	4-381	అణియ-	అనేక-
అప్పళించు	8-55	అప్ఫాల-	ఆస్ఫాల
అయ్య	4-91	అయ	ఆర్య

(1) వ్యంజనములతో కూడిన అ కారము.

కంచెల	10 ఉ 803	కంచులిఆ	కంచులికా
గంత	10 పూ 357	గంతా	గంతు
చల్లడము	10 పూ 1339	చల్లాణగ-	చల్లానక-
జడ	10 ఉ 655	జడా	జటా
తపసి	9-623	తవస్సి	తపస్వి

(2) కొన్నిచోట్ల మార్పులకు లోనగును

కనవు	10 పూ 625	ఘూవ-	ఘూన-

2. ఆ - ∠ ఆ- : సమీప మాతృకయందలి పదాది 'ఆ' కారము తెలుగున 'ఆ - కారముగానేయుండును

ఆస	10 పూ 46	ఆసా	ఆశా
ఆకసము	4-329	ఆకాస-	ఆకాశ-
కాన	4-220	కాణం	కాననం
చాయ	8-448	ఛాయా	ఛాయా

3. ఇ- ∠ ఇ- సమీపమాతృక యందలి 'ఇ' కారము తెలుగున 'ఇ' గానే ఉండును

ఇచ్ఛ 7-408 ఇచ్ఛా ఇచ్ఛా
థిరము 10 పూ 1428 థిర- స్థిర-
సిరి 10 పూ 900 సిరి శ్రీ

4 ఈ - ∠ ఈ - . సమీకమాతృకల వి 'ఈ' కారము తెలుగున 'ఈ' గానే ఉండును

వీరము 10 ఉ 416 వీర- వీర-

5 ఊ - ∠ ఊ - సమీప మాతృకయందలి పదాది 'ఊ' కారము తెలుగు 'ఊ' కారముగానే ఉండును

ఊసర 10 ఉ 458 ఊసర- ఊషర-
జూదము 10 ఉ 291 జూద- ద్యూత-

6 ఎ - ∠ ఇ - సమీపమాతృక యందలి పదాది ఇకారము తెలుగున ఎ- కారముగ మారును

దెస 1-511 దిసా దిశా
వెన్నుండు 10 పూ 335 విణ్హు- విష్ణు

7. ఎ - ∠ ఏ - సమీప మాతృకయందలి పదాది ఏ కారము తెలుగున ఎ- కారముగా నిలిచిపోవును

ఎక్కటి 10 ఉ 870 ఏక్కట్ఠ- ఏకస్థ-

8. [1] ఏ - ∠ ఎ - సమీపమాతృకయందలి పదాది 'ఎ' కారము తెలుగున ఏ - కారముగా మారును.

ఏకతము 10 పూ 1019 ఎక్కంత- ఏకాన్త-

[2] ఏ - ∠ ఏ - సమీప మాతృకలోని ఏకారము తెలుగున ఏకారముగా నిలుచును

చేడియ 10 పూ 222 చేడిఆ చేటికా

9 [1] ఒ - ∠ అ - సమీపమాతృకలోని పదాది 'అ' కారము తెలుగున 'ఒ' కారముగా మారును.

బొమ్మ 3-665 బంభ బ్రహ్మన్

[2] ఒ - ∠ ఒ - . సమీప మాతృకయందలి పదాది 'ఒ' తెలుగున 'ఒ' గానే ఉండును

ఒజ్జ 7 - 179 ఒజ్ఝాఅ-, ఉవజ్ఝాఅ- ఉపాధ్యాయ-
గొంతి 1-209 కొంతీ కుంతీ

[3] ఒ - ∠ ఓ - సమీపమాతృకలోని పదాది 'ఓ' తెలుగున ఒ-గా మారును.

సొబగు 4-562 సోభగ్గ సౌభాగ్య

[4] ఓ - ∠ ఓ - సమీప మాతృకయందలి పదాది 'ఓ' తెలుగున 'ఓ' గానే ఉండును

ఓగిరము 10 ఉ 723 ఓగిర- అవగిర-
తోరము 10 పూ 431 దోరి దోర-

3.3.1 2 అపదాది స్వరములు।

1 [1] -అ- ∠ -ఆ-

తెలుగు	ప్రాకృతము	సంస్కృతము
అనతి 4-108	అణత్తి	అజ్ఞప్తి-
ఊసర 10 పూ.458	ఊసర-	ఊషర-
రోసము 10 ఉ 20	రోస-	రోష

[2] -అ- ∠ -అ-

అకసము 4-329	అకాస-	ఆకాశ·
ఇంగలము 8-725	ఇంగాల-	అంగార.

[3] -అ- ∠ -ఓ-

సంతసము 9-600	సంతోస-	సంతోష-

2 -అ- < -అ-

బంగారము 8-725	బింగార-	శృంగార-
సింగారము 9-338	సింగార-	శృంగార-

3 -ఇ- < -ఇ-.

వేదియ 10 పూ 222 వేదిఅ వేదికా

4 -ఉ- < -ఊ- .

సిందురము 10 పూ 1318 సిందూరం సిందూరమ్

5 -ఎ- < -ఋ- :

సంకెల 10 పూ 161 సంఖలా శృంఖలా

3 3. 1. 3. పదాది వర్ణములు వ్యంజనములు

1 [1] క- < క- · సమీప మాతృక యందలి పదాది 'క' కారము తెలుగున 'క' గానే ఉండును

కంచము 10 పూ 495 కంసం కాంస్య-

కదిమి 10.పూ 129 కయంబ కదంబ

[2] క- < ఘ - · సమీప మాతృకలోని పదాది 'ఘ' కారము తెలుగున 'క' కారముగా మారును

కవవు 10 పూ 625 ఘూవ- ఘూవ

2 [1] గ- < క- : సమీపమాతృకలోని పదాది 'క' కారము తెలుగున 'గ' కారముగా మారును

గొంతి 1-209· కొంతి కుప్తి

[2] గ- < గ- : సమీప మాతృకయందలి పదాది 'గ' తెలుగున 'గ' గానే ఉండును

గారవ 1-373 గఉరవు గౌరవ-

[3] గ - < ఘ సమీప మాతృకలోని పదాది 'ఘ' తెలుగున 'గ'గా మారును

గరిత 3-56 ఘరత్తో గృహస్థ

3 [1] చ- < చ- సమీపమాతృకలోని పదాది 'చ' తెలుగున 'చ' గానే ఉండును

చేడియ 9-378 చేడి ఆ చేటికా

చొక్క 9-93 చొక్క- చోక్ష

[2] చ- < ఛ- . సమీపమాతృకయందలి పదాది 'ఛ' తెలుగున 'చ' గా మారును

చాయ 8-448 ఛాయా ఛాయా

[3] చ- < త- సమీపమాతృక యందలి పదాది 'త' కారము తెలుగున 'చ' గా మారును

చెమట 10 పూ 387 తిమ్మ- తిమ్-

[4] చ- < థ- సమీపమాతృక యందలి పదాది 'థ' కారము తెలుగున 'చ' కారముగ మారును

చను 1-74 థణః స్తన-

[5] చ- < స- సమీప మాతృకలోని పదాది 'స' కారము తెలుగున 'చ' గా మారును

చుక్క- 19 పూ 1302 సుక్క- శుక్రః

4 [1] జ- < జ- సమీప మాతృకలోని పదాది 'జ' కారము తెలుగున 'జ' కారముగానే ఉండును

జముడు 10 పూ 1427 జమో యమ

జూదము 10 ఉ 291 జూద [అ]- ద్యూత-

[2] జ- ∠ ఝ- సమీపమాతృకలోని పదాది 'ఝ' తెలుగున 'జ' గా మారును

జాడించు 10 పూ 1345 ఝాడణం ఝాటన

5 ర- < ర- సమీపమాతృకయందలి పదాది 'ర' తెలుగున 'ర' గానే ఉండును

రావు 8-90 రావ స్థావ —

6 [1] త- < థ- సమీపమాతృకలోని పదాది 'థ' కారము తెలుగున 'త' కారముగ మారును.

తిరము 3-54 థిరం స్థిరమ్

[2] త- < ద- సమీపమాతృక యందలి పదాది 'ద' తెలుగున 'త'గా మారును.

తోరము 10 పూ 431 దోరో దోరః

7 ద- ∠ ద- సమీపమాతృక యందలి పదాది 'ద' తెలుగున 'ద' గానే ఉండును

దొనగు	8-316	దోన-	దోషః
దెస	1-511	దిసా	దిశా

స- < ఙ- . సమీపమాతృకలోని పదాది 'ఙ' కారము తెలుగున 'స' కారముగా మారును

విచ్చ	4-137	ఙిచ్చ	విశ్వ
విచ్చరము	8-447	ఙిబ్బర-	విశ్వరమ్
విద్దము	8-447	ఙిద్ధ	స్నిగ్ధమ్

9. [1] ప- < ప- సమీపమాతృకలోని పదాది 'ప' తెలుగున 'ప' గానే ఉండును

పవడము	9-327	పవాఅ-	ప్రవాల-
పలవరము	2-47	పలావ-	ప్రలాప-
పరికించు	3-224	పరిక్ఖా	పరీక్ష

[2] ప- ∠ ఫ- సమీపమాతృక యందలి పదాది 'ఫ' తెలుగున 'ప' గా మారును

పటికము	9-327	ఫడిగ-	స్ఫటిక-

10 [1] బ- < భ- సమీపమాతృకలోని పదాది 'భ' కారము తెలుగున 'బ'గా మారును

బొమ	3-65	భమయా	భ్రువ-
బంగారు	9-321	భింగార-	భృంగార-

[2] బ- ∠ వ- సమీపమాతృకలోని పదాది 'వ' కారము తెలుగున'బ' కారముగా రుమారును

బావి	10 ఉ 838	వావీ	వాపీ
బిత్తర	10 ఉ 804	విత్థార	విస్తార

ఈ ధ్వని పరిణామము తెలుగున కన్నడ ప్రభావము వలనను ప్రత్యేకముగను ఏర్పడి యుండవచ్చునని పరిశీలకుల అభిప్రాయము [12]

---

12. ఆచార్య తూమాటి దొణప్ప, వైకృత పదస్వరూపనిరూపణము పు 212

11 మ- < మ- . సమీపమాతృక యందలి పదాది 'మ' తెలుగున 'మ' గానే ఉండును

మచ్చరము	19 పూ 56	మచ్ఛర-	మత్సర-
ముత్తియము	8-447	మోత్తియ-	మౌక్తిక-
ముద్దియ	10 పూ 980	ముద్ది అ-	ముద్రా

12 ర- < ర- రేఫము దంతమూలీయము కావున మూల ద్రావిడ భాషలో పదాది యందుండదు [13] అర్వాచీన దశలోను దేశ్యక్రియల యందు రేఫాది రూపములు చాల తక్కువ వానిలో ఎక్కువ భాగము వర్ణవ్యత్యయము వలన ఏర్పడినట్టివి ప్రాచీన ద్రావిడ భాషలో పదాది స్వరములకు పరముగ వచ్చిన రేఫము వర్ణవ్యత్యయము వలన పదాదిని నిలుచుట అనంతర దశ యందలి ధ్వని పరిణామము కాని అర్వాచీన కాలములో రేఫాది పదములు మార్పులేకుండ వైకృతములుగా తీసికొనబడినవి

రక్కసి	10 పూ 1 28	రక్ఖసీ	రాక్షసీ
రచ్చ	10 ఉ 273	రచ్ఛా	రథ్యా
రొద	4-41	రుద	రుతా
రోసము	10 ఉ 20	రోస-	రోష-

13 అ- ∠ అ- . సమీపమాతృకలోని పదాది 'అ' తెలుగున 'అ' గానే ఉండును

అచ్చి	9-115	అచ్ఛి	అక్షి
లెస్స	7-410	లేస్సా	లేశ్యా

14 [1] వ- ∠ వ- . సమీపమాతృకలోని పదాది 'వ' తెలుగు 'వ' గా నుండును

---

13. R Ca dwe , A Comparat ve Gramar of the Dravidian or South Ind an fam y of Languages, London, 1913 PP. 143 144.

వివరు 10 పూ.1170 వివర- వివరః

వెన్నుండు 10 పూ 335 విణ్హు విష్ణు

[2] వ- < స- సమీపమాతృకలోని పదాది 'స' తెలుగున 'వ' గా మారును

వేయి 9-423 సహస్స- సహస్ర

సహస్ర శబ్ద సంబంధముగా కన్నడమున సాయిర, సావర, సావిర, సాసిర్ మొదలగు రూపములును, తమిళ మలయాళములలో 'ఆయిరమ్' అను రూపము, తుళు భాషలో సాయిర, సావిర, సారలను కన్పట్టుచున్నవి. తెలుగు నందలి వేయి రూప నిష్పాదన క్రమము సువిచారితము కావలసి యున్నది.[14]

15 స- < శ- సమీప మాతృకలలోని పదాది 'శ' కారము తెలుగున 'స' గా ఉండును.

సిరి 3-483 సిరి శ్రీ

సింగారము 9-338 సింగార- శృంగార-

3.3.1.4 అపదాది వ్యంజనములు [అజ్మధ్యములు]

[1] -క- < -క-. సంస్కృత భవేతరములగు వైకల్పితములలో ఈ పరిణామము మిక్కిలిగా కన్పించుచున్నది.

ఆకసము 9-192 ఆకాస- ఆకాశ-

పటికము 9-327 ఫలిక- స్ఫటిక-

[2] -క- < -ఖ- సమీప మాతృకలోని అపదాది 'ఖ' కారము తెలుగు 'క' గా మారినది

రేక 10 పూ 877 రేఖా- రేఖా-

[3] -క- < -క్ఖ- సమీప మాతృకలోని అపదాది 'క్ఖ' కారాది ద్విత్వ రూపమందలి ద్విత్వము లోపించి తెలుగున 'క' కారముగా మార్పును చెందినది

పరికించు 3-224 పరిక్ఖ- పరీక్ష-

---

14. The Telugu word for hcu and Velu is a purely Drav d an word . . "Ca dwel , Ogo C f P 354

[2] 1 -గ- < -గ్గ- సమీప మాతృకయందలి-అపదాది ద్విత్వ 'గ' కారము తెలుగున ద్విత్వములోపించి 'గ' కారముగ నిల్చిపోవును

పొదగు 4-562 సోభగ్గ సౌభాగ్య

2 -గ- < -వ- సమీప మాతృక యందలి అపదాది 'వ' కారము తెలుగున 'గ' కారముగ మారును.

తెగడు 0 పూ 721 తివుడ- త్రిపుట

3 -గ- < -హ- సమీప మాతృక యందలి అపదాది 'హ' కారము తెలుగున 'గ' కారముగా మారి తత్పూర్వ స్వరమందలి ఉ 'ఒ' గా మారును

మొగము 10 ఉ 443 ముహం ముఖమ్

3 -చ- < -చ- ఇది చాల అరుదైన ధ్వని పరిణామము.

రాచ- 9-512 రాచ- రాజ-

4 -జ- < -జ్ఝ- సమీప మాతృకలోని అపదాది ద్విత్వ 'ఝ' కారము తెలుగున 'జ' గా మారును

ఓజ 4-48 ఒజ్ఝఅ ఉపాధ్యాయ

గుజ [గుజగుజలు] 10 ఉ 376 గజ్ఝఅ గుహ్య-

5 1 -ట- < -ట్ట- సమీప మాతృక యందలి అపదాది ద్విత్వ 'ట' కారము తెలుగున ద్విత్వము లోపించును.

తెలుగు		ప్రాకృతము	సంస్కృతము
వివ్వటిల్లు	2-227	వివ్వట్ట-	వివర్త-

2 -ట- < -ట్ఠ- సమీప మాతృకలోని అపదాది ద్విత్వ 'ఠ' కారము తెలుగున 'ట' కారముగా మారును

కటిక 10 ఉ 84 కట్ఠ- కాష్ఠ-

3 -ట- < -ఠ- సమీమాతృకలోని అపదాది 'ఠ' తెలుగు 'ట' గా మారును.

పటికము 9-327 ఫలిక- స్ఫటిక-

6 1 -డ- < -డ- సమీప మాతృకలోని అపదాది 'డ' తెలుగున 'డ' గానే ఉండును

అడవి 9-202 అడవీ అటవీ

చేడియ 10 పూ 222 చేడిఅ చేటికా

జడ 10 ఉ 655 జడా జటా

2 -డ- < -ణ- సమీప మాతృకలోని అపదాది 'ణ' తెలుగున 'డ' గా మారును

చల్లడము 10 పూ 1339 చల్లాణగ- చల్లానక-

3 -డ < -ల- సమీప మాతృకలోని అపదాది 'ల' తెలుగున 'డ' గా మారును

పవడము 9-327 పవాల- ప్రవాల-

పుత్తడి 3-415 పుత్తలీ పుత్తలీ

7. -ణ- < -ణ- సమీప మాతృక యందలి అపదాది అద్విత్వ 'ణ' కారము తెలుగులో 'ణ' కారముగానే నిల్చిపోవును

జాణ 8-318 జాణ- జ్ఞాన-

8 1. -త- < -త్త- సమీప మాతృకలోని అపదాది ద్విత్వ 'త' కారము తెలుగున 'త' కారముగా మారును

ఆనతి 4-108 ఆణత్తి ఆజ్ఞప్తి

2 -త- < -త్థ- సమీప మాతృకయందలి అపదాది 'థ' కారము తెలుగున 'త' గా మారును.

గరిత 3-56 ఘరిత్థీ గృహస్థ

9. -ద- < -ద- . సమీప మాతృకలోని అపదాది 'ద' కారము తెలుగున 'ద' గానే నిల్చిపోవును.

జూదము 10 ఉ 291 జూద ద్యూత-

10 1 -న- < -ణ- ఈ మార్పు పదాదియందు నిత్యము అపదాదిగా వైకల్పికము.

ఆనతి 4-108 అణత్తి అజ్ఞప్తి

2 -న- < -ణ్ణ- · సమీప మాతృకలోని అపదాది ద్విత్వ 'ణ' కారము తెలుగున ద్విత్వము లోపించిన 'న' కారముగా మారును

కాన 4- 220 కాణ్ణం కాననమ్

11 -వ- < -వ్వ- సమీప మాతృకలోని అపదాది ద్విత్వ 'వ' కారము తెలుగున ద్విత్వము లోపించును

జాపరము 10 పూ 468 జవ్వ- యావ్య-

12 1 -బ- < -భ- సమీప మాతృకయందలి అపదాది 'భ' కారము తెలుగున 'బ'గా మారును

సొబగు 4- 562 సొభగ్గ- సౌభాగ్య-

2 -బ- < -బ- సమీప మాతృకలోని అపదాది 'బ' తెలుగున 'బ' గానే నిల్చిపోవును

నిబ్బరము 3-447 ణిబ్బరం నిర్భరమ్

13 -మ- < -మ్మ- సమీప మాతృకలోని అపదాది ద్విత్వ 'మ' కారము తెలుగున ద్విత్వము లోపించును

చెమట 10 పూ,387 తిమ్మ- తిమ్-

14 య- < -య- సమీప మాతృకలోని అపదాది 'య' తెలుగున 'య' గానే నిల్చినది

ఛాయ 8-448 ఛాయా ఛాయా

దాయ 3-724 దాయాద- దాయాదః

15 -ర- < -ర- సమీప మాతృకలోని అపదాది 'ర' తెలుగున 'ర' గానే నిలిచిపోవును

తెలుగు	ప్రాకృతము	సంస్కృతము
తిరము 10 పూ 1428	థిర-	స్థిర-
నిబ్బరము 8-447	ణిబ్బరం	నిర్భర
సిరి 10 పూ 990	సిరి	శ్రీ

16 -ల- < -ల- : సమీప మాతృకలోని అపదాది 'ల' తెలుగున 'ల' గానే ఉండును

అగ్గలము 10 పూ 1577	అగ్గల-	అగ్ర-
ఇంగలము 8-725	ఇంగాల-	అంగార-

17 1 -ళ- < -ల- సమీప మాతృకలోని అపదాది 'ల' తెలుగున 'ళ'గా మారును

అప్పళించు 8-55	అప్ఫాల-	ఆస్ఫాల-

2 -ళ- < -డ- సమీప మాతృకయందలి అపదాది 'డ' కారము తెలుగున 'ళ'గా మారును

పవళించు 10 పూ 607	పవాడ-	ప్రపాత-

18 -వ- ∠ -వ- . సమీప మాతృకలోని అపదాది 'వ' తెలుగున 'వ' గానే ఉండును

గారవ 1-373	గారవ	గౌరవ
బావి 10 ఉ 838	వావి	వాపి

19 1 -స- < -స- : సమీప మాతృకలోని అపదాది 'స' తెలుగున 'స' గానే ఉన్నది

తెలుగు	ప్రాకృతము	సంస్కృతము
ఆస 3-898	ఆసా	ఆశా
ఊసర 10 ఉ 456	ఊసర	ఊషర-
దొసగు 8-316	దోస-	దోష-

2 -స- < -స్స- సమీప మాతృకలోని అపదాది ద్విత్వ 'స' కారము తెలుగున ద్విత్వము లోపించును

దూసరి 1-219	దుస్సర-	దుస్సరః

3 3.1 5. అపదాదివ్యంజనములు అనునాసిక యుక్త స్పర్శములు

ఇందు అనునాసికములకు పరముగ నుండు స్పర్శ వర్ణముల ధ్వని పరిణామ విధానము వివరింపబడినది

1. -ంక- < -ంఖ- బిందు పూర్వక 'ఖ' కారము

సంకెల 10 పూ 161 సంఖలా శృంఖలా

2 1 -ంగ- < -ంగ- బిందు పూర్వక 'గ కారము

ఇంగలము 8-725 ఇంగాల- అంగార-

బంగారు 9-321 భింగార- భృంగార-

సింగారము 9-338 సింగార- శృంగార-

2 -ంగ- < -ంక- బిందు పూర్వక 'క' కారము

తెలుగు	ప్రాకృతము	సంస్కృతము
సంగడి 7-211	సంకడ-	సంకట-

3 1 -ంచ- < -ంస- బిందుపూర్వక 'స' కారము

కంచము 10 పూ 495 కంస- కాంస్య-

2 -ంచ-<-ంచ- బిందుపూర్వక 'చ' కారము

కంచల 10 ఉ 803 కంచులి అ కంచులికా

4 -ంట- < -ంఠ- : బిందుపూర్వక 'ఠ' కారము

గొంటు 10 పూ 1148 కుంఠ- కుంఠ-

5 -ండ- ∠ -ండ- బిందుపూర్వక 'డ' కారము

గుండె 10 పూ 400 కుండియా కుండికా

6 -ంత- < -ంత- బిందుపూర్వక 'త' కారము

గొంతి 1-209 కొంతీ కుంతీ

మంతనము 10 ఉ 377 మంతణం మంత్రణ-

సంతసము 9-600 సంతోస సంతోష-

7 -ంద- < -ంధ- బిందుపూర్వక 'ధ' కారము

సందడి 4- 19 సంధణ సందావ

8 -ంబ- < -ంబ- బిందుపూర్వక 'బ' కారము

కంబళి 10 ఉ 682 కంబల- కంబల-

3 3.1.6 అపదాదివ్యంజనములు ద్విరుక్తములు

1 1 -క్క- < -క్క-

తెలుగు	ప్రాకృతము	సంస్కృతము
కుక్క 3-604	కుక్కుర-	కుర్కుర-
చక్క 10 పూ 544	సక్క—	శల్క-
చుక్క 10 పూ 1302	సుక్క—	శుక్రః
చొక్కము 9-93	చోక్ఖ—	చోక్షః

2 -క్క- < -క్ఖ-

రక్కసుడు 8-470	రక్ఖసో	రాక్షసః

2 1 -గ్గ- < -గ్గ-

అగ్గము 10 పూ 1011	అగ్గ-	అగ్రియ-
వగ్గము	వగ్గహ-	ప్రవగ్రాహ-

2 -గ్గ- < -గ్ఘ-

అగ్గించు 10 ఉ 881	అగ్ఘ-	అర్ఘ—

-చ్చ- < -చ్చ-

తెలుగు	ప్రాకృతము	సంస్కృతము
విచ్చ 4-137	విచ్చ-	విశ్య-

2 -చ్చ- < -చ్ఛ-

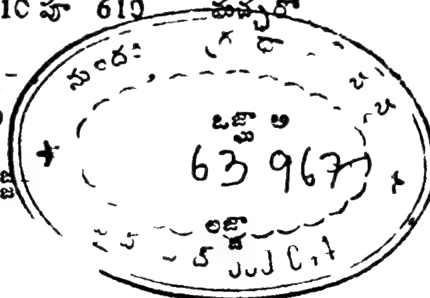
అచ్చర 3-535	అచ్ఛరా	అప్సరాః
ఇచ్చ 4-408	ఇచ్ఛా	ఇచ్ఛా
అచ్చి 9-115	అచ్ఛి	అక్షి
మచ్చరము 10 పూ 610	మచ్ఛరో	మత్సర-

1. -జ్జ- < జ్ఝ-

ఒజ్జ 7 79	ఒజ్ఝా అ	ఉపాధ్యాయ-

2 -జ్జ- < -జ్

అజ్జ 3 643	అజ్జా	ఆజ్ఞా

5	1 -ట్ట- < -ట్ఠ-		
	కట్టె 2-51	కట్ఠియా	కాష్ఠమ్
	బిట్ట 10 పూ 4 8	సిట్ఠ-	పృష్ఠ-
	2 -ట్ట- < -ట్ట-		
	వట్టిన 10 పూ 1345	వట్టిసో	వట్టిక-
	మట్టి 10 ఉ 683	మట్టి ఆ	మృత్తికా
6.	-ద్ద- < -ద్ద-		
	తెలుగు	ప్రాకృతము	సంస్కృతము
	అద్ద 1-260	అద్ద-	ఆర్ద్ర—
7	1 -త్త- < -త్త-		
	ముత్తియము 8-447	ముత్తియ-	మౌక్తిక-
	2 -త్త- < -త్థ-		
	పొత్తరము 8-716	పత్థర-	ప్రస్తర-
	విత్తర 10 ఉ 804	విత్థార-	విస్తార-
8	[1] -ద్ధ- < -ధ్-		
	విద్ధము 8 447	ణిద్ధ-	స్నిగ్ధ-
	ముద్ధ[రాలు] 10 ఉ 183	ముద్ధా	ముగ్ధా
	[2] -ద్ద- < -ద్ద-		
	ముద్దియ 10 పూ 795	ముద్దిఅ	ముద్రికా
9	-న్న- < -ణ్హ-		
	తిన్న 10 6 273	తిణ్హ--	తీక్ష్ణ-
	వెన్నుండు 10 పూ 335	విణ్హూ	విష్ణుః
10	1 -ప్ప- < -ప్ప-		
	అప్పళించు 8-55	అప్ఫాలం-	అస్ఫాలం-
	2 -ప్ప- < -ప్ప-		
	కప్పము 10 ఉ 355	కప్ప-	కల్ప-
	కొప్పరించు 3-637	కొప్పరు	కూర్పర-
	రొప్పు 10 పూ 1728	రుప్పణ-	రోపణ-

11 [1] -ఱ్వ- < -ఱ్వ- :

గఱ్వ 1-173	గఱ్వ-	గర్వ-
పఱ్వము 10 పూ.252	పఱ్వ-	పర్వ-

[2] -ఱ్ప- < -ఱ్ప-

విఱ్పరము 8-447	విఱ్పర-	విర్పర

12 [1] -య్య- < -య్య- :

అయ్య 4-491	అయ్య	ఆర్యః

[2] -య్య- < -ఇ-

దయ్యము 3-626	దఇవ	దేవః

[3] -య్య- < -హ- :

నెయ్యము 3-823	ణేహ-	స్నేహ-

13 -ల్లి- < -ల్లి-

తెలుగు	ప్రాకృతము	సంస్కృతము
చల్లిదము 10 పూ 1339	చల్లాణగ	చల్లానక

14. [1] -వ్వ < -వ- సమీపమాతృక యందలి రెండవ యక్షరము 'వ' కారమై తత్పూర్వ స్వరము దీర్ఘమైనచో తెలుగున 'వ' కారము ద్విరుక్తమగును

దవ్వు 3-1041	దావ-	దావ-

[2] -వ్వ- < -వ్వ-.

వివ్వటిల్లు 2-227	వివ్వట్ట-	విర్వర్త

15. -వ్వ- < -వ్వ- ప్రాచీన ద్రావిడ భాషా వినర్గ నిర్మాణ రీతికి విజాతీయ మగు లక్షణమును ప్రదర్శించునవి ఈ వకార ద్విత్వరూపములు ప్రాచీన ద్రావిడ భాషయందు 'వ' కారము లేదనియు అర్వాచీన దశలో కొన్ని భాషలందు ఏర్పడిన దనియు భాషా శాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయము ప్రాచీన

ద్రావిడ భాషయందు లేత, క్రొత్త, అనుమా
లార్థములు గల పచ్-/పయ్-ధాతుజన్యములుగా
తెలుగున పచ్చ, పచ్చని, పచ్చిక, పయిరు,
పగురు, పసిడి మొదలగు రూపము లేర్పడినవి,
ఇందలి మూల ధాతు భాగము పచ్-/ పయ్-
కాలక్రమమున 'చ' కారము 'స' కారమగుట
అర్వాచీన లక్షణము కాని ద్విత్వమున నేటికివి
'చ' కారమే వాడబడుచున్నది 'స' కార
ప్రభావముగల నేడు 'స' కార ద్విత్వ ఘటిత
రూపములు యధాతథముగ వైకృతములైనవి

తెలుగు	ప్రాకృతము	సంస్కృతము
లెస్స 3-410	లేస్సా	లేశ్యా

16. బిందులోపము సమీప మాతృకబిందు ఘటితమైయుండగా వైకృతము విబిందు ఘటితముగా నున్నది.

ఏకతము 10 పూ 10.9	ఎక్కంత-	ఏకాంత-

17 బింద్వాగమము బిందువులేని సమీపమాతృక వైకృతమున బిందువుతో కూడుకొని వచ్చును

పోఁక 1-68	పూగ-	పూగ-

18 అపదాది హకారలోపము సమీప మాతృకలోని అపదాది హకారము వైకృతమున లుప్తమగు చున్నది.

తెలుగు	ప్రాకృతము	సంస్కృతము
ఆరగించు 10 పూ 242	ఆహారగ-	ఆహార-
నెయ్యము 3-566	ణేహ-	స్నేహ-
వగ్గము 1-223	పగ్గహో	ప్రగ్రహ-
మొగము 10 ఉ 443	ముహం	ముఖమ్
లేక 10 పూ 877	లేహ	లేఖా

3.3 2 సంస్కృత భవముల ధ్వనిపరిణామ చరిత్రము :

సంస్కృత భవములు చాల భాగము వహజ రీతులకంటె కృతకమార్గ ములలో ఎక్కువగా నేర్పడినట్లు స్పష్ట పడుచున్నది సంస్కృత భవేతరములగు వైకృతములలోని కొన్ని ధ్వని పరిణామ పద్ధతులను దృష్టియందుంచుకొని ఆంధ్ర భాషా వ్యవహర్తలు ముఖ్యముగా కవులు, పండితులు సంస్కృత పద ములను సంస్కృత భవములుగా పంతరించినట్లు కన్పట్టుచున్నది

1 విప్రకర్ష (ANAPTYXIS) వలన ఏర్పడిన రూపములు.

తెలుగు	సంస్కృతము
జాతర 10 పూ 809	యాత్రా

2. పదాది 'య' కారలోపము సంస్కృత భవములలోని ఒక విశిష్ట లక్షణమిది తెలుగున సంస్కృత భవములలోని పదాది 'య' కారము లోపించిన రూపములు చాలా స్వల్పము

ఆయవారము 7-410 యాయవార-

3.3.2.1 పదాది వర్ణములు : స్వరములు

1 అ-<రేఫమునకు ముందు చేరెడి అ-, ప్రాచీన ద్రావిడ భాషలో రేఫాది రూపములుండవనియు, వీనివి తక్కిన భాషలనుండి ఎరవు తెచ్చునపుడు రేఫమునకు ముందు ఒక అచ్చుచేరుట సర్వ సాధార ణము తులనాత్మక పరిశీలన నిమిత్తము ప్రాకృత రూపము కూడ ఇచ్చుచున్నాను

తెలుగు	సంస్కృతము	ప్రాకృతము
అరదము 10 ఉ 1104	రథ-	రహ-

2 ఆ-<య- , పదాది 'య' కారలోపము

తెలుగు	సంస్కృతము	ప్రాకృతము
ఆయవారము 7-410	యాయవార-	

3. ఇ- < ఇ-

చింత	3-827	చింతా	చింతా
చిక్క-	7-243	చిక్కణ	చిక్కణ

4. ఈ- < ఈ-

కీరితి	10 పూ 175	కీర్తి	కిత్తి

5 ఒ- < ఉ-

మొగము	10 ఉ 443	ముఖమ్	ముహం

6 ఓ- < - ఓ-

జోడు	3-498	యోధ.	జోహో

33.22. పదాది వర్ణములు వ్యంజనములు :

1 క- < క- :

కీరితి	10 పూ 175	కీర్తి	కిత్తి

2 గ- < ఘ- :

తెలుగు		సంస్కృతము	ప్రాకృతము
గీఁక	8-407	ఘింకార-	——

3. జ- < య- :

జాతర	10 పూ.809	యాత్రా	జత్తా

4 త- < ధ-,

తాత	9-2 5	ధాతా	ధాఅ-

5. వ- < వ- :

వరువు	10 పూ 894	వర్ష	-
పాతర	10 పూ 1381	పాత్రమ్	-

6 వ- < వ-

వదినె	8-318	వధూపి	వహూణీ

7. హ- < హ-

హితవు	10 పూ 609	హిత-	హియ-

3.3.2 3 అపదాదివ్యంజనములు

.1 -డ- < -ద- :

తెలుగు		సంస్కృతము
కడిమి	10 పూ 129	కదంబ

2 1 -ద- < -థ- .

అరదము	4-307	రథ-

2 -ద- < -ద- :

మరియాద	10 పూ 979	మర్యాదా

3 -బ- < -బ- :

ప్రబలు	8-298	ప్రబల

4 -య- < -య-

అయవారము	7-410	యాయవార—

5 -ర- < -ర- :

అదర	10 పూ 187	అధర—

3.4 0 అన్య దేశ్యములు : (LOAN WORDS)

[ఈ అంశము కర్ణాట, మహారాష్ట్ర భాషా పదముల వరకే పరిమితము చేయబడినది]

తెలుగుభాష తత్సమ తద్భవ దేశ్య పదజాలముతో పరిపుష్టమైనను మధ్య యుగముల నుండి ఇతర భాషల సాహచర్యముచే వచ్చి చేరిన పదములును దీని భావ ప్రకటన సామర్థ్యమునకు దోహదము చేసినవి నన్నయ తన రచనలో సంస్కృత పద జాలముననధికముగా ప్రయోగించెననియు తిక్కన ఆ పరిమాణమును తగ్గించెననియు పండితుల యభిప్రాయము. తెలుగు ద్రావిడ భాషా జన్య మన్నది స్థితి స్థాపకాంశము మూల ద్రావిడ భాష నుండి సంక్రమించినవి దేశ్యములనియు ఇతరములు దేశ్యేతరములనియు పరిభాషించుట పరిపాటి

దేశ్యేతరములలో సంస్కృత, ప్రాకృతముల నుండి తెలుగున చేరిన తత్సమ తద్భవములును తెలుగున కల సజాతీయములైన తమిళ కర్ణాటాది ద్రావిడ భాషల నుండియు, అరబ్బి తుర్కి పారసీకాది మధ్య ప్రాచ్య భాషల

నుండియు, ఉర్దూ మరాఠీ, ఒరియా మున్నగు నవీనోత్తరాహ భాషల నుండియు ఇంగ్లీషు, పోర్చుగీసు మొదలైన యూరపియన్ భాషల నుండియు ఆయా యుగములలో సంసర్గ వశమున తెలుగున ప్రవేశించిన పదజాలమును దేశ్యేతరములని చెప్పవొప్పును

ఇంచుమించు తిక్కన కాలము నుండి అన్య దేశ్యములు తెలుగున చోటు చేసికొన్నవి దీనికి పూర్వము మహమ్మదీయుల పరిపాలనలోగల అరబ్బి పారశీక పదములు సామాన్య జనులకు అంతగా ఒంటబట్టి నట్టు లేదు కాని అక్కడక్కడ ఆపద జాలములు తెలుగున ప్రవేశింప మొదలైనవి విధి నిర్వహణలో గల ఉద్యోగులు కొందరు విధిగా పర్షియను భాషను నేర్చుకొన దొడగిరి పారసీకాద్యన్యదేశ భాషలనుండి పరోక్షముగా మరాఠీ భాషా ముఖమున తెలుగున చేరిన పదములు, మరాఠీ భాషకు విసర్గములై సంసర్గ వశమున తెలుగున ప్రవేశించిన పదములును అన్య దేశ్యములని ఆధునికుల నిర్ణయము

అన్యదేశ్యములు రెండు రకములు అరబ్బి, తుర్కీ, పారసీకాద్యన్యసీమల యొక్క వాగ్వ్యవహార రూపములలో స్వతస్సిద్ధములై వాని నుండి ప్రత్యక్షముగాను పరోక్షముగా మరాఠీ మొదలైన హింద్వార్య భాషా శాఖా జన్యముల ద్వారా తెలుగుచేరినవి ఒక వర్గము హింద్వార్య భాషా శాఖా జన్యములైన నవీన ఔత్తరాహ భాషలలో విసర్గములై, సంసర్గవశమున తెలుగున ప్రవేశించినవి రెండవ వర్గము వీనితోపాటు పరిసర సీమ అయిన కన్నడ దేశము నుండి అనేక పదములు వివిధ దశలలో వివిధ కారణములచే తెలుగున ప్రవేశించినవి

పోతన కాలము [క్రీ శ 15 వ శతాబ్దము] నాటికి తెలుగు భాషతో అధిక సంబంధము కలిగిన భాషలు కన్నడ మరాఠీ భాషలు కన్నడము తెలుగునకు సజాతీయ భాష (COGNATE LANGUAGE) మరాఠీ విజాతీయభాష (NON-CONGNATE LANGUAGE) మరాఠీ ఆర్య భాషా కుటుంబమునకు చెందినది కన్నడ మరాఠీ భాషా ప్రాంతములు తెలుగు నాటికి ఇరుగు పొరుగు సీమలు ఈ సీమల భాషలు భౌగోళిక సాన్నిధ్యమే కాక సంస్కృతి పరమైన ప్రచార సంబంధమును నెరపినవి అందుచే, పోతన ప్రయోగ ఫణితిలో ఈ రెండు భాషా పదములు కన్పట్టుచున్నవి

శ్రీనాథ యుగము నాటికి 'తర్దూ' అలయాలు లేని సోమలింగము మరాఠ్వాడా-తెలుగునాడులకు గల సంబంధ బంధవములు ఇక్ష్వాకుల తాత ముత్తాతం నాటివి తెలుగు మరాఠీ భాషలు భోగోళకముగా పరిసర భాషలు శాతవాహన చక్రవర్తులనాడుఇంచుమించు నాలుగువందల సంవత్సరములపాటు మరఠ్వాడా తెలుగు నాడులు ఒక గొడుగు నీడలో నున్న వనెదు విషయము జగమెరిగిన చరిత్ర [1]

మరాఠ్వాడాను ఏకాత పత్రముగా శాసించిన పశ్చిమ చాళుక్య వంశీయుల ఒక రెమ్మయే గదా సాగరాంధ్రసీమల వేంగి రాజమహేంద్రపురములు ఆలవాలము లుగా ప్రాచ్య చాళుక్య శాఖగా జనించుట తెలుగు మరాఠీల పరాపరి సంబంధము లకు ఒక చక్కని నిదర్శనము తెలుగువాడు 'రావు' దరు తమ పేర్ల చివర తగిలించు కొను రావు మరాఠీవారిది ఈ విధముగా తెలుగు పదములు మరాఠీ నోళ్ళలో నలుగుదువడి వ్యావహారిక రూపములుగా కోశములకెక్కి, పండిత సమ్మతిని బడసి సాహిత్య స్థాయిని సంపాదించి అక్షరరూపమున చిరస్థాయిగా నిలిచిపోయినవి [2]

పోతనకు సమకాలికుడైన శ్రీనాథుడు ఇతర భాషాపదములను ప్రయోగించుటలో ప్రముఖుడు తన రచనలో అరబ్బీ పారసీ మొదలగు మధ్య ప్రాచ్య భాషాపదములను వాడినను పోతన ఎందువలననో వానిని పరిహరించినట్లు కవిపించుచున్నది పోతన కన్నడ మరాఠీ భాషలనుండి మాత్రమే అవశ్యకమైన పదములను స్వీకరించినట్లు విదితమగుచున్నది ఈ ప్రకరణమునందు ఆచార్య తూమాటి దొణప్పగారి 'పోతన భాషా విశిష్టతలు' అను వ్యాసమునందు దవలంబించిన పద్ధతుల నాధారముగా ఏ తత్పదజాల నిరూపణము జరిగినది

3.4.1 పోతన భాగవతమున వాడిన కన్నడ పదములు

1 అజ్జలు . అడుగులు, పాదములు

"గజ్జెలు ఘల్లని మ్రోయగ నజ్జలు ద్రొక్కుటలు మాని "

10 పూ 368

ఇది కన్నడములో హజ్జనుండి వచ్చి పదాది హకారము లోపించి అజాదితను పొందినది దీనికి ప్రాచీన కన్నడభాషలో పజ్జ అనునది పూర్వరూపము

---

1 ఆచార్య టి దొణప్ప, భాషాచారిత్రక వ్యాసావళి పు 147

2 ఆచార్య టి దొణప్ప, భాషాచారిత్రక వ్యాసావళి పు 151

సంస్కృత పాద్య-శబ్దభవముగ ప్రాకృతములో కనిపించుచున్న 'పజ్జ'- పాత కన్నడములోని పజ్జకు సమీప మాతృక

అజ్జ<కన్నడ. హజ్జ పజ్జ<ప్రా పజ్జ<

సం పాద్య . పాదసంబంధి

2 కైవారము చేయెత్తి స్తుతించుట

'సన్నయ మూరిఁ గైవారముసేసి' 1-10

'కోదలి గుణంబులు కైవారంబులుసేసి' 10 ఉ 42

'బహువారంబులు కైవారంబులుసేయ' 10 పూ 596

ఈ కైవారము కన్నడము నందలి 'కైవార' నుండి వచ్చినది ఇది శుద్ధదేశ్యమైనను సంస్కృత సమాసగతముగను ప్రయుక్తమైనది ఇట్టి తీరు మనకు శ్రీనాథుని ప్రయోగములందును గలదు

3 జళుకు భయము

'ఉళుకుపెడి జళుకు పొరక యెదురనిదుర గదిరిన '

10 పూ 224

కన్నడములో ఇదే అర్థముగల 'జళుకు' దీనికి మూలము

జళుకు < క జళుకు

4 దేవర . దేవుడు, ప్రభువు, స్వామి

'మంతనమున దేవర కన్యంతఃపుర ' 10 ఉ 377

'దేవా దేవర యదుగులు భావంబున నిలిపి ' 8-132

సంస్కృతమునందలి 'దేవ' శబ్దము కన్నడ భాషలో పూజ్యతలో ప్రథమై కవచనముగా 'దేవరు'గా రూపెత్తి నంబుద్ధిలో 'దేవర'గా మారి నది ఇది తెలుగులోనికి వచ్చినది. దేవర<క. దేవర

5 హత్తు అదుముకొను

'బత్తుదరసి వత్రికలను హత్తుదురు కృతాంతభటులు ' 2 25

'అటమీద మరమందు హత్తించి ' 2-29

'మారాకు హత్తించి . 8-65

కన్నడమున ఇదే అర్థముగల 'హత్తు' శబ్దమునుండి వచ్చినది.

హత్తు<క హత్తు<వత్తు జోడించు జతకలుపు
(DED 3220 TVB 234

తెలుగు నందలి పట్టు దీనికి జ్ఞాతిరూపము.

6 హెచ్చు అధికము

కర్మవశంబునన్ జగము గల్గును హెచ్చు నడంగుచున్నచో 4-581

పాత కన్నడములో అతిశయార్థకమైన 'పెచ్చు' క్రొత్త కన్నడములో 'హెచ్చు'గా మారినది అది తెలుగులోనికి వచ్చినది అతిశయము, ఆధిక్యము అను అర్థములుగల 'పేర్' అను మూల ద్రావిడ రూపము దీని మూల మాతృక

హెచ్చు<కొ క హెచ్చు <పా క పెచ్చు

తెలుగు పెచ్చు పెచ్చు పెరగ అవి వాడుకలు

7 హేరాళము పెద్ద విస్తృతము

'హేరాళమైన పిఱుందు ' 10 పూ 213

కన్నడములో ఇదే అర్థముగల 'హేరాళ' శబ్దము దీనికి సమీప మాతృక దీనిని శ్రీనాథుడు పసియించున్ హేరాళ క్రీడాసంచారిణినూకాంబ అని సంస్కృత సమాసగతముగా ప్రయోగించుట అతని పదప్రయోగ విరంకుశత్వమునకు నిదర్శనము

హేరాళము<క హేరాళ<పా క పేరాళ

3.4.2 మరాఠీ భాషనుండి వచ్చిన మాటలు .

మరాఠీ లేక ఆరె భాష మాట్లాడు దేశము తెలుగునాడునకు పరివర ప్రాంతము తెలుగు మరాఠ్వాడల సంబంధము ఇక్ష్వాకులకే పూర్వకాలిక ములు పరస్పరము పదవినిమయము జరుగుట అతి స్వాభావికము.

పోతన ఎరవు తెచ్చిన భాగవత మందలి మరాఠీ పదములు

1 గొంగడి . ఉన్నితో నేసిన కంబళి

'గొంగడు లెగరవైచుచు ' 10 పూ 437

ఇది 'ఘొంగడీ' అను మరాఠీ మాటనుండి వచ్చినది

2 ఫే . ప్రశంస, స్తుతి

' కుసుమబాణుడు ఫేయని ఘంట ప్రేయగన్ ' 9-177 స్తుతి అను అర్థముగల మరాఠీభాషలోని 'ఫే' అను పదము దీనికి సమీప మాతృక 'జయ జయ ఫేయు ఫేజయు జయ యనుచు ' [పండితా 2 291] అని పాల్కురికి సోమనాథుని ప్రయోగము

ఫే< మ ఫే

3 చావడి • హజారపు ముందుభాగము, సామాన్యుల ఇంటిలో వడసాలకు ముందు వసారా భాగము, రచ్చకూటము

'ద్వారదేశంబుల పావళ్ళంగా వళ్ళుండి ' 8-447

ఇదే అర్థముగల మరాఠీభాషలోని 'చావడీ' శబ్దముమండి ఎరవు తెచ్చుకొన్నది ప్రాకృతములోని చ ఉవాడ' సంస్కృతము నందలి 'చతుర్వాట' మరాఠీభాషకు క్రమముగా సమీప మూలమాతృకలు

చావడి< మ చావడీ< ప్రా చఉవాడు< సం చతుర్వాట

4. పురే ప్రశంస లేక ఆశ్చర్యము

'చాలుఃబురే వరోజభవ ' 3-380

'బా నాఁగడే బాపురే ' 8-203

పురే, బాపురే అను రెండును ప్రశంసార్థకములు

బాపురే అను మరాఠీ ప్రశంసార్థక రూపముమండి ఇవి ఏర్పడినవి

పురే < మ బాపురే

5 భళీ భళీ : మేలు మేలు అను అర్థము భళికి అమ్రేడిత రూపము. ఇదియును ప్రశంసార్థకమే

'భళీ భళీ యని పొగడె భూతపంచకము ' 8-614

మరాఠీభాష యందలి భళా, భళీ, భళీ, భళీరే అను వాడుక పదములు ప్రాకృత 'భల్ల'-శబ్దభవములు శుభము అనెడు అర్థముగల సంస్కృత 'భద్ర-' శబ్దము వీనికి మూలమాతృక

6 రాహుతులు పైదికులు, అశ్వారోహకులు

'అడ్డంబులేని యార్పులంబులు గల బాణపర్షపూరితంబులతో రాహుతులం గోపానలంబున కాహుతులు సేయుచు' 9-449

ఇది మరాఠీభాషలోని రాహుత్త-, రావుత్త-శబ్దముల ఆధారముగా రూపొందినది సంస్కృతములోని 'రాజపుత్ర-' శబ్దము ప్రాకృతములో 'రాయఉత్త రాఉత్త-'గా మారి మరాఠీ మాటలకు మూలమైనది

రాహుత్తు<మ రాహుత్త, రావుత్త<ప్రా రాఉత్త-రాయఉత్త-<సం రాజపుత్ర-

3.4 3 పోతన ప్రయోగించిన క్రింది ప్రాకృత సమములను తెలుగు లాక్షణికులు అన్యదేశ్యములుగా చెప్పుట శాస్త్రీయముగా కనిపించుట లేదు

ఠవణింప కావించు

' పరాశర సుతుండు
చతుర వర్ణాశ్రమాచార ధర్మంబులు ఠవణింప లోకవిలంబునంబు
అగు గ్రామ్య కథలు ' 3-189

'. రాజసూయ మహాధ్వరంబువిష్ణు
ఠవణింపలోక విడంబనార్థముగాక పరికింప' 10 ఉ 661

దీనికి సంస్కృత 'స్థాపన-' శబ్దము మూలము ప్రాకృతమున ఠావణ-శబ్దసంబంధము

ఠవణింప<ప్రా ఠావణ-<సం స్థాపన-

2 ఠవర : ముదుసలి, నేర్పరి, ప్రముఖుడు

'వేయుఁగమ్ముల ఠవర' 7-218

ప్రాకృతములోని 'ఠవిర-' శబ్దసంబంధి సంస్కృతములోని స్థవిర-శబ్దము దీనికి మూలము

ఠవర<ప్రా ఠవిర-<సం స్థవిర-

3 ఠాణలు : ఠావులు

'ఇట్లిద్దఱునుద్దవిడిమన్నత విషమంబుల గురాఖలిడి కరికరియును హరి హరియును ' ఠాఁకు పీకందలపడి 10 పూ 1345

ఠాణ<ప్రా ఠాణ-<సం స్థాన

4. లావు : ఠావు

'వలిలములు లేని లావున' 10 ఉ 825

'రావుల్ దప్పెను, మూర్ఛవచ్చెను' 8-90

లావు∠ప్రా. రావ-∠సం స్థావ-

5. లేవ : పద్ధతి, రీతి

'కుమార చరిత్రంబు రేవను' 9-229

రేవ∠ప్రా రేమ-, రేవ- [శక్తి, రీతి] ∠సం స్తేమ-

3.50 స ర్వ నా మ ము లు (PRONOUNS)

సర్వనామమను పరిభాష సంస్కృత లక్షణ గ్రంథముల నుండి తెను గునకు వచ్చినది సర్వనామములు నామములలోని ఒక అంతర్భాగము పాణినీయ మున ఈ శబ్దమునకు వాచ్యములైన వానిని [1] 'సర్వా దీని సర్వనామాని' యను సూత్రమున శమబంధముగా నిబంధించిరి సర్వమొదలైన ముప్పదియైదు శబ్దములు సర్వ నామములని దీని భావము. [2] అన్ని ప్రకృతులు సర్వనామం బులు' అని బాల వ్యాకర్త పేర్కొనెను

సర్వనామములను ప్రాథమికముగా నిర్మాణక్రమమును బట్టి ముఖ్య ముగా విశేష్యములయందే అంతర్భవింప జేయవచ్చును

1 పురుష వాచక సర్వనామములు (Personal Pronouns)
2 ఆత్మార్థక సర్వనామములు (Reflexive Pronouns)
3 నిర్దేశ సర్వనామములు (Demonstrative Pronouns)
4. ప్రశ్నార్థక సర్వనామములు (Interrogative Pronouns)
5. సంఖ్యా వాచక సర్వనామములు (Numeral Pronouns)

ఉత్తమ, మధ్యమ పురుష వాచక సర్వనామములు, ఆత్మార్థక సర్వ నామములు అన్ని లింగముల యందు సమానముగా నుండును. లింగ బోధన విషయమున నిర్దేశ, ప్రశ్నార్థక సర్వనామములు భిన్నముగా నుండును. సర్వ నామముల ద్వితీయాదివిభక్త్యంగ ప్రాతి పదిక ఇతర నామముల ద్వితీయాది

1 సర్వాదీని సార్వనామాని 1-1-27

2. బా వ్యా అచ్ఛిక -24

విభక్త్యంగ ప్రాతిపదిక కంటె భిన్నము పోతన భాగవతమున గల సార్వనామిక రూపములు క్రింద చూపబడినవి

3.5 1 పురుష వాచక సర్వనామములు (Personal Pronouns)

ఉత్తమ పురుష	ఏకవచనము	బహువచనము
ప్రథమా విభక్తి	ఏ 2-61	ఏము 10 పూ.686
	ఏఁ 3-885	మేము 4-20
	ఏను 1-214	మనము 8-152
	నేను 7-359	[ఉభయార్థకము] (Inclusive)

పోతన ఉత్తమ పురుష ప్రథమా విభక్తి ఏకవచనమున 'ఏను' ను చాలాసార్లు ఉపయోగించెను పద్య, వచనములందు ఈ ప్రయోగము కనిపించు చున్నది దీని స్థానమున సమానార్థకమైన పదము 'నేను' కూడ ఇంచుమించుగా ప్రయోగింప బడినది దీనిని బట్టి పోతన 'ఏను' పదమును ప్రయోగించెననుట సమ్మతము.

పోతన ప్రయోగములు

ఉత్తరాభిముఖుండనై యేను వెడలి 1-120
అఖిల దేవోత్తములఁదెవ్వేళఁ బ్రాణంబు లేను విడుతును 1-214
దివ్య చరిత్రునకేను మ్రొక్కెదన్ 2-109

ఉత్తమ పురుష	ఏకవచనము	బహువచనము
ద్వితీయావిభక్తి	నన్ 3-957	మము-న్ 10 పూ 587
	నను 4-480	మము 10 ఉ 652
	నను-న్ 1-123	మముఁ 3-530
	ననుఁ 9-529	మముం 7-132
	ననుం 3-759	మమ్ము 1-116
	నన్ను 9-392	మమ్ముఁ 4-711
	నన్ను-న్ 7-261	మమ్ముం 10 ఉ 234
	నన్నుం 8-93	

మనల-న్ 8-156 ఉభయార్థక సర్వనామము (Inclusive Pronouns)
తృతీయాది విభక్త్యంగము నా- [9-14] మా- [8-19]
మన- [7-249] [ఉభయార్థక సర్వనామము
(Inclusive Pronouns)

మధ్యమ పురుష	ఏకవచనము	బహువచనము
ప్రథమా విభక్తి	ఈవు 4-931	మీరు 9-13
	నీవు 7-88	మీరల్ 10 పూ 134
		మీరలు 1-303
		[పునరుక్త బహువచనము] (Double Plural)
		మీఱు 7-67

'ఈవు' అను ప్రయోగము శ్రీనాథుని శ్లోకమందు 'మీఱు' అనునది శకట రేఫ ఘటితముగా వావిళ్ళ ప్రతియందు ముద్రితము అకాడమీ ప్రతియందు సాధురేఫ ఘటితముగా ముద్రితము. శకట రేఫ ఘటిత ప్రయోగిము నిర్ధారకము కాదు విశేషించి ఇతర కవుల ప్రయోగములలోగాని, తక్కిన ద్రావిడ భాషలలో గాని యుష్మదర్థక బహువచనమైన 'మీరు' శకటరేఫఘటితము కాదు ఇదియు ముద్రణ దోషము

ద్వితీయా విభక్తి	ని-న్ 10.పూ 154	మిము 1-449
	నిను 3-870	మిముఁ [1-72]
	నినుఁ 8-225	మిము-న్ 9-58
	నినుం 7-83	
	నిను-న్ 1-249	మిమ్ము 4-906
	నిన్ను 4-87	మిమ్ము-న్ 10 పూ 1079
	నిన్ను-న్ 10 ఉ 529	మిమ్ముఁ 1-301
	నిన్నుఁ 7-44	మిమ్ముం 8-777
	నిన్నుం 10 పూ 151	

తృతీయాదివి భక్త్యంగము

ఏకవచనము	బహువచనము
నీ-2-258	మీ- 4-733

ప్రథమ పురుష రూపములు నిర్దేశసర్వ నామ విభాగమునఁజూడనగును

మహద్వాచకము

ప్రథమా విభక్తి వాఁడు 8-77 వారు 7-25

వార-లు 2-26

వారలు-న్ 10 ఉ 985

వారలు-ను 1-459

వాండ్రు 10 పూ 1522

వారల్ 9-221

[పునరుక్త బహువచనము]

ద్వితీయావిభక్తి వారి-న్ 10 పూ 142

వాని 1-143 వారల-న్ 8-590

వానిఁ 8-299

వాని-న్ 10 పూ 1774

వాని-ని 3-883

	ఏకవచనము	బహువచనము
ద్వితీయాది విభక్త్యంగము	వాని- [4-606]	వారి- 8-159

మహతీవాచకము :

ప్రథమా విభక్తి అది 10 పూ 780 మహత్యర్థమున దీనికి బహువచన రూపములుండవు.

ద్వితీయాది విభక్త్యంగము దాని 3-395

పోతన భాగవతమున ఆమె కానరాలేదు మహద్వాచక బహువచన రూపములే మహతీవాచకమున కూడ బహువచన మునవచ్చును

మహతీతరామహద్వాచకము ।	ఏకవచనము	బహువచనము
ప్రథమా విభక్తి	అది 4-867	అవి 8-336
	అది 9-126 [నవార్థకము]	

అద్ది, అయ్యది అయ్యవి రూపములు పోతన భాగవతముప్రయోగములలో కానరావు.

ద్వితీయా విభక్తి   దాని 2-5   వాని 10 పూ 430
దానిఁ 9-10
దాని-న్ 3-395

ద్వితీయాది విభక్త్యంగము దాని - 10 ఉ 1249

3 5.2. ఆత్మార్థక సర్వనామములు (Reflexive Pronouns)

ప్రథమా విభక్తి తను 1-264 తము 4-125
తా 3-342 తాము 7-148
తాన్ 8-543 తారు 10 పూ.525
తాను 10 పూ 599

ద్వితీయావిభక్తి తన్ 3-981 తము-న్ 7-456
తాముఁ 10 ఉ 675
తన్ను-న్ 10 పూ864
తమ్ము-న్ 10 పూ 1434
తాను-న్ 7-417
తాను-ను 8-153

ద్వితీయాది విభక్త్యంగము తన- 9-578 తమ 10 ఉ 1065

3.5.3. నిర్దేశ సర్వనామములు (Demonstrative Pronouns)

నిర్దేశ సర్వనామ ప్రాతిపదికలకు, లింగ వచన ప్రత్యయములు చేరుటచే ఇవి ఏర్పడుచున్నవి పోతన ప్రయోగ పక్కిలో ఇవి రెండు విధములు

1. ఆ-/అ/- దూరవర్తి నిర్దేశ సర్వనామ అంగము
(Remote Demonstrative Pronominal base)

2. ఇ-/ఈ- సమీపవర్తి నిర్దేశ సర్వనామము
(Proximate Demonstrative Pronominal base)

ము తెలియజేయును. దీనిపై 'తన్' వర్ణము చేరుటచేత సర్వనామ మహా ద్వాచక ప్రాతిపదిక లేర్పడును 'తన్' ఆత్మార్థక సర్వనామ విభక్త్యంగ మిది యని కొందరి తలంపు

1. దూరవర్తి నిర్దేశ సర్వనామములు

మహద్వాచకము .	ఏకవచనము		బహువచనము
ప్రథమావిభక్తి	అతఁడు	2-284	
	అతండు	9-114	
	ఆతఁడు	7-38	
	ఆతండు	4-400	
	వాఁడు	3-537	
ద్వితీయావిభక్తి	అతని న్	4-390	
	అతనిం	10 పూ 348	
	ఆతని-న్	10 ఉ 1 65	
	వాని-న్	7-30	
ద్వితీయాదివిభక్త్యంగము	అతని -	8-295	
	ఆతని -	9-499	
	వాని -	1-131	

ప్రథమ పురుష మహద్వాచక బహువచన రూపములే దీని యందున్ను వచ్చును

2. సమీపవర్తి నిర్దేశ సర్వనామములు .

మహద్వాచకము

ప్రథమా విభక్తి	ఇతఁడు	7-33	వీరు	3-704
	ఇతండు	10 ఉ 779	వీరల్	10 పూ 1367
	ఈతఁడు	10 పూ 1766	వీరలు	9-503
	వీఁడు	8-452	వీండ్రు	10 పూ 1522
	ఏకవచనము		బహువచనము	
ద్వితీయావిభక్తి	ఇతని-న్	1-418	వీని-న్	10.ఉ.44

ద్వితీయాదివిభక్త్యంగము	ఇతని-	4-459	వీరి-	7-46
	వీనిఁ	1-223	వీరల	3-565
	వీనిం	10 పూ 40		
	వీని-	7-13		

మహతీవాచకము :

ప్రథమా విభక్తి	ఇది	2-104	బహువచనములేదు [మహన్మహతీ బహువచనములలో జూడనగును]	
ద్వితీయావిభక్తి	దీని-న్	10 పూ 959	"	
ద్వితీయాది విభక్త్యంగము	దీని-	7-53	వీరి -	10 పూ 312

మహతీతరామహద్వాచకము

ప్రథమా విభక్తి	ఇది	1-148	ఇవి	4-68
ద్వితీయా విభక్తి	దీని-న్	1-111		
ద్వితీయాది విభక్త్యంగము	దీని	7-531	వీని	3-962

3.5.4. ప్రశ్నార్థక సర్వనామములు (Interrogative Pronouns)

నిర్దేశ సర్వనామము లేర్పడినటులే ప్రశ్నార్థక సర్వనామములుకూడ నేర్పడుచున్నవి

మహద్వాచకము	ఏకవచనము		బహువచనము	
ప్రథమా విభక్తి	ఎవ్వఁడు	8-85	ఎవ్వరు	7-106
	ఎవ్వండు	4-207	ఎవ్వారు	4-311
	ఎవ్వాఁడు	10 పూ 877	ఎవ్వారలు	7-92
			ఏరు	3-755

ఎవడు, ఎవరు మొదలైన అద్విరుక్త రూపములు పోతన భాగవతమున గానరావు.

ద్వితీయా విభక్తి ।

ఏక వచనము		బహువచనము	
ఎవ్వని-న్	10 పూ 833	ఎవ్వరి-న్	7-439
ఎవ్వాని-న్	3-703	ఎవ్వారి-న్	3-781

ద్వితీయాది విభక్త్యంగము :

ఎవ్వని -	1-212	ఎవ్వరి-	2-112
ఎవ్వాని -	8-273	ఎవ్వారల-	10 పూ 1635
		ఎవ్వారి-	7-92
		ఏరి-	3-755

మహతీ వాచకము .	ఏకవచనము	బహువచనము
ప్రథమా విభక్తి	ఎవ్వతె 10 పూ 1273	
ద్వితీయా విభక్తి	--	--
ద్వితీయాది విభక్త్యంగము	--	--

మహతీతరా మహద్వాచకము

ప్రథమా విభక్తి	ఎద్ది 10 పూ 782	ఎవ్వి 10 పూ 635
	ఏది 8-725	
	ఎయ్యది 1-44	
	ఎట్టిది 4-290	
ద్వితీయా విభక్తి	-	-
ద్వితీయాది విభక్త్యంగము	-	-

3.5 5 సంఖ్యావాచక సర్వనామములు . (Numeral Pronouns)

3 5 5 1 సంఖ్యా వాచక శబ్దములు నిర్మాణ క్రమములో విశేష్యములు వంటివి ఇవి ప్రాథమిక సంఖ్యా వాచకములు సార్వనామిక విశేషణములని రెండు విధములు సర్వనామములకు సంఖ్యా వాచకములు చేరుటచే సంఖ్యావాచక సర్వనామములందురు పోతన

భాగవతమునందుపయోగించిన సంఖ్యావాచక సర్వనామములు ఈ క్రింద ఉదాహరింపబడుచున్నవి

1. మహద్వాచకములు : ఒక-/ఒక్క- అను ప్రాతిపదికం మీద మహదేకవచన ప్రత్యయము చేరును

ఒకఁడు 8-205, ఒకండు 10 పూ.1671

ఒక్కఁడు 7-124 ఒక్కండు 10 ఉ 1284

ఒకరు- / ఒక్కరు- మీద మహదేక వచన ప్రత్యయము చేరును.

ఒకరుండు 9-110, ఒక్కరుఁడు 8-407

ఒక్కరుండు 4-280 ఒక్కరుఁడవు 10 పూ 91

2. మహతీవాచకము .

ఒకతె 10 పూ 1020 ఒక్కతె 4-28

3 మహతీతరా మహద్వాచకము : ప్రాథమిక సంఖ్యావాచక రూపములే మహతీత రామహద్వాచక సర్వనామములుగా ఉపయుక్తములగుచున్నవి

ఏకవచనము . ఒక 9-376, ఒక్క 10 పూ 738

బహువచనము : రెండు 2-11 నాలుగు 10 ఉ 444

పదుమువ్వురు 4-28

3 5.5 2 వచనముతో కూడిన అనుబంధనామములు :

(APPELLATIVE NOUNS OF NUMBER)

కుటుంబ రూపముగల సంఖ్యావాచకములకు -వురు, -గురు, -రు అను ప్రత్యయములు చేరుటచేనివి యేర్పడుచున్నవి

ఇరు-వురు : 'మొగసాలనున్న పురుషులిరువురు వారుం జూచి 7-21

'ఇతని పెంపుడు కొడుకులిరువురు జనియించిరి' 9-640

ముగురు 'నలువురు ముగురు మేనత్తల కావందమే' 1-347

ముగ్గురు : 'ముగ్గురు కొడుకులనేఁబండ్రుఁగూతులను జనియించి పెరుగుచున్న యెడ 9-172

ముప్వురు · భృగు మహాముని నముత్రివ్వురు వేల్పుల కదకుంబంపిన
10 ఉ 1268

నలువురు హిరణ్య కశిపునకు విచిత్ర చరిత్రులు నలువురు పుత్రులుద్భవిం
చిరి 7-114

నలుగురు · మొదమేనలుగురు ముగురుమేనత్తల కానందమే 1-347

ఏవురు . ' ఊర్మిళుందు నమవారేవురు బ్రిదికిరి' 9-703

అర్గురు . 'కట్టా యార్గురు కొడుకులఁ బట్టి వధించితివి' 10 పూ 151

అర్వురు ఈ కల్పంబున మనువులు ప్రాకటముగ నార్వురైరి 8-6

ఏడ్గురు . ' మహాభోజుండును వననేడ్గురు పుట్టిరి' 9-709

ఏడ్వురు · 'ఇల మీద మనువు లేరేడ్వురుఁ జనువేళ' 2-31

పదుగురు . పదుగురు రాజులు పురందరుడను వాదిందుర్రిందు 8-412

పదురు : పదురు గొడుకులు గలరంద్రు 9-3

3553 ఇద్దఱు- అను అనుబంధనామమును ఇర్- ఠారు అను విధముగ విర్ణయింపవచ్చును 'నరనారాయణులను ఋషులిద్దఱను సంభవించిరి.
4-28

3554 పది సంఖ్యా వాచకమునకు-రు ప్రత్యయము చేరునపుడు తుదినున్న 'ఇ' వర్ణము 'ఉ' వర్ణముగా మారును
'పదురు గొడుకులు గల రందుర్రి' 9-3

3555 ఎనిమిది, తొమ్మిది, పది సంఖ్యావాచకములకు కొన్ని సంధిగతమైన మార్పులచే అనుబంధముగ-ండుర్రి వచ్చును.

ఎనిమిది > ఎనమంద్రు : 'అవ్విధంబున నెనమంద్రుసుతులు మృతులైన . 10 ఉ 1283

తొమ్మిది > తొమ్మండ్రు అతి సౌందర్యవతులయిన కన్య లందొమ్మండ్రింగను 3-759

పది > పదుండ్రు సత్య ధర్మాదులు పదుండ్రు ధరణిపతులు
8-421

556 ఇరు ఎనిమిది తొమ్మిది సంఖ్యా వాచకములకు మహద్వాచకము
లలో గురు పోతన భాగవతమున వాడలేదు

356

1 ద్వితీయావిభక్త్యంక ప్రత్యయములైన -ను, -ముల ద్విత్వమునొందు నపుడు విభక్త్యంగములోని దీర్ఘాచ్చు ద్వితీయా విభక్త్యంగములో హ్రస్వము కాగా నన్ను-, మమ్ము-, నిన్ను-, మిమ్ము- అను రూపము లేర్పడుచున్నవి

ఏలకుమార శోషిలఁగ నీజనవంబున నన్నుఁ గానఁగాఁ జాలవు 4-177

నీవు మాకుఁ జూపి మమ్ముఁ గృతార్థులంజేయుము 4-711

మమ్ముఁ గాచుట చిత్తంబు మంగళాత్మ 8-672

నేఁడు భీష్ముని జంపుదు నిన్నుఁగాతు 1-222

మిమ్ముఁ బొదగని భాషించు 1-301

2 నే-ను, మే-ము, నీ-వు, మీ-రు అను ప్రథమా విభక్తి సర్వనామము లందు గల అంత్య వర్ణములు లోపించి పరిణతి పొందగా ఉత్తమ, మధ్యమ పురుష ఏక, బహువచనములందలి తృతీయాది విభక్త్యంగ రూపములైన నా-, మా-, నీ-, మీ- అను రూపము లేర్పడు చున్నవి

నా కున్ 8-572

నీ కున్ 3-661

మాకున్ 4-451

మీకు 7-30

3 ఉత్తమ, మధ్యమ పురుషల ఏకవచన విభక్త్యంగము నా-, నీ- రూపములు, ఆత్మార్థక సర్వనామముల ఏక వచన విభక్త్యంగము తన- అనురూపము సర్వసాధారణముగా ప్రయుక్తమైనను షష్ఠీ విభక్తి ఏక వచనమున నాదు-, నీదు-, తనదు- అను ప్రత్యేక రూపములు కనిపించుచున్నవి

నాదు భక్తి బాలకవించె 1-126

నాదు వాక్యముల సంగతిఁగాదె సరోజ సంభవా 2-244

వదలంజాలఁదునాదు కౌగిలియు 9-405

నీదు కోర్కి కొనసాగుటకై నిజమూర్తిఁ జూపితిన్ 1-125
నీదు తనుజాతనన్ మది సిగ్గు పుట్టెడిన్ 4-94
తనదు లావణ్య రూపంబుఁ దలచిచూడ 8-40
తనదు ముఖము ప్రాణద ఋతు జూచి 8-284

తాను-, తాము- అను ఆత్మార్థక సర్వనామముల ప్రథమావిభక్త్యంగము లోని దీర్ఘాచ్చు ద్వితీయా విభక్త్యంగములో హ్రస్వమై, ప్రాతిపదికపై -అ ప్రత్యయము చేరుచున్నది

తాను 7 తన   తనకుఁ దక్కుఁడున్ విడిచి దానవవైరి పదార వింద
మున్ 1-100
తాన తనమూర్తి నిజశక్తిఁ దగ ధరించి 3-89
తనకు సంతాన విస్తరార్థంబుగాఁగ 4-3

తాము > తమ   ఎవ్వారు బ్రాహ్మణజనులు దమకు సన
కృతుల్ సేసిరేని 3-561
ఇతఁడు దమకుఁ బ్రాణములగుటన్ 7-33
సన్నలందమలోనఁ దద్విభుసౌకుమార్యము చూప
చున్ 1-256

4 మీరు, వారు, వీరు అనునవి బహువచనములైనను వానికి పూర్ణార్థమున మీరలు, వారలు, వీరలు అను ద్విగుణీకృత బహువచనము (Double Plural) తోడి ప్రయోగములు పోతన భాగవతమున కలవు

మీరలు   దాసీపుత్రుని మీరలు దాపీనుంజేయకు 3-35
ధరణీదేవతలార మీరలు మహాధర్మ్యల్ 1-72

వారలు   మృతి బొందిన వారలు చేరవత్తురే 7-67
తిరిగి వారలసమయంబు దీర్చి యేగుదెంచి 3-17

వీరలు ·   వీరలు క్షత్రివృద్ధుని వంశంబువంగల రాజులు 9-503
వీరలువంతట కావముఁ దీరమదీయ ప్రసాద
ధీయుతులగుచున్ 10 ఉ 1157

గౌరవ వాచకముగ ఏకవచనమునకు బదులు బహువచ
నము వాడబడుచున్నది

మిము   మిము బోటి పెద్ద వారలు కమలాక్షుని చరితమడుగ
1-449

మదిం గోరకా
తురయైనారద నంపునన్ మిము పరాకున్నంచునే తెంచిన
3-781

మిమ్ముఁ   వేలు తీర్థంబులవనిపై వెదకనేల, మిమ్ముఁ బొడగని
భాషించు మేలచాలు   1-301

మీ : మీ యంతటి వారి కొండు మేరయుఁగలదే   9-12
ప్రజా, వృత్తిమీమాంస మతమును, వృత్తిమతినొవరించు
చున్న వా రటవించే   4-59

మాకు   వీరికిం, దనయ శ్రేణికి మా దిక్కుఁగలదే దాత్రీకవీకోటి
కింజనునే   7-43

మీకు   మీకు సర్వంబు నెఱిగెఁడు మేధగలదు   1 301

మీరు   ఏ వర్తనంబున వింతకాలము మీరు సంచరించితిరయ్య
జగతిలోన   1-301

5. వాన్-, వార్-, దాన్-, దీన్-, వీన్- అను సర్వనామ ప్రాతిపదికలకు -ఇ అను ప్రత్యయము చేరుటచే ద్వితీయాది విభక్త్యంగములు ఏర్పడుచున్నవి

వాన్ + ఇ   వాని   వానికి ప్రొక్కుఁదముగాక వగ వగ నేలా
8-150

విశ్వసంయుక్తుండునైన వానికి నంభ
వించు   4-867

వార్ + ఇ   వారి   వారికెబ్బంగినీ, జలజన్మంబులుపచ్చె
7-20

కాలము విచిత్రముదుస్తరమెట్టి వారికిన్
1-210

దాన్ + ఇ	దాని	సురలు మనములఁ దనికిరి దానికిని
		ప్రతివిధానము లేమిన్ 10 ఉ 1249
దీన్ + ఇ	దీని	దీనికిఁ జింతదక్కుఁడు 3-588
		బ్రహ్మసత్యమెఱుంగఁడే యము వడిన్
		బ్రహ్మపుత్రమున్ దీనిపై 1-150
ఏన్ + ఇ	ఏని	కొడుకునీవు మరలఁ గొనిపొమ్ము వసు
		దేవ వెఱపు లేదు నాకు ఏని వలన
		10 పూ 50.
		భగవదు ద్దేశ స్వధర్మ కలితుండై ఏని
		వలన పరిశుద్ధగతిం దనిలిన 3-962

6 ప్రథమపురుష మహద్వాచక బహువచన 'వాండ్రు' అను రూపము, సమీప నిర్దేశ సర్వనామ ప్రథమ పురుష మహద్వాచక బహువచన మున 'ఏండ్రు' రూపముపోతనచే ప్రయోగింపబడినది

వాండ్రున్ ఏండ్రును రాజులేయనుచు గర్వ వృత్తిలో
యాదవుల్ 10 పూ 1522

ఏరల్, ఏరలు అను ప్రథమా విభక్తి మహద్వాచక బహువచన రూప ములు పోతనచే ప్రయుక్తము మన, మల్లవరులు పెనగినేడు మడిసిరి ఏరల్ బల్లిదులు కలఁడు కలఁడని 10 పూ 367

ఏరలు క్షత్రివృద్ధుని వంశంబునంగలరాజులు 9-503

ఏరల - అను సమీప నిర్దేశ సర్వనామ, మహద్వాచక ద్వితీయా విభ క్త్యంగ బహువచన రూపము పోతన భాగవతమున ప్రయోగింపబడినది తద్దోష ఫలము ఏరల -కు సంప్రాప్తమయ్యె 3-565

7 మహద్వాచక ప్రథమ పురుషైకవచన సర్వనామములైన వాఁడు, ఏఁడు, ప్రశ్నార్థకమున, మహతీవాచకమున అది అదునికాంధ్ర భాషలో వ్యవహరింపబడినట్లుగా నీచార్థమున పోతన భాగవతమున ప్రయోగింపబడిన రూపములు అగౌరవ సూచకములు కావు

వాడు రాజవర్య మరల రాఁడు వాఁడు 2-31

దివ్య పదము వాఁడు దిక్కు వాకు 8-77

వీఁడు కోమలులార వీ డునల కూబరుఁ డోమరుఁడో

జయంతుఁడో 9-177

హరికిన్ వైరినటంచు వీఁడు పటు రోషాయత్తుఁడై

యెప్పుడుం, దిరుగుం 7-12

ఎవ్వఁడు. పారిజాతమెవ్వఁడు గొనివచ్చి సత్యభామకిచ్చెమ

1-349

ఎవ్వరి దానవుజనకుండెవ్వడు పేరేమి 4-749

అది అది సత్పుత్రిత్రుని గన్న తల్లి పగిదిన్ 10 పూ 780

పరిపాకము పొందక యెవ్వఁడేనిఁజచ్చిన

మఱి మేననైన నది సిద్ధివహించు 1-100

8 నిర్దేశ, ప్రశ్నార్థక సర్వనామములకు బౌ పవిరక్తిక ప్రత్యయమైన 'ఇ' వర్ణముచేరి ద్వితీయాది విభక్త్యంగ మేర్పడుచున్నది

అతని మనము వాలం, గంటెం జేకొంటి మతనికరుణను కాదే

1-359

అతనికిని విశ్వకుఁ డాదిగాఁగఁ బదురు గొడుకులు గల

రంద్రు 9-3

ఇతని గురుశక్తిన్ విదళింతుఁ జూడు మితనిన్‌గోమూర్తి

1-418

ఎవ్వని అతిభక్తి నెవ్వనియందుఁ జిత్తముఁ జేర్చి 1-214

ఎవ్వనిఁగని మోహించితిరి 10 పూ 833

ఎవ్వరి అపకారంబులు సేయ మెవ్వరికి నేకాంతంబులం దుండు

10 పూ 850

9. సమీప వర్తి దూరవర్తి నిర్దేశ ప్రాతిపదికలకు అన్నకు రూపాంతర మైన 'అన' చేరి ఈయన, ఆయన అను రూపము లేర్పడిన పదములు పోతన భాగవతమున కనిపింపవు

10. ఎయ్యది [ఏ+అది] అను రూపము పది తోపాటు నిర్దేశ ప్రశ్నార్థక సర్వనామముగా వాడ బడినది ఎయ్యది సర్వ సౌఖ్యమై యలవడు 1-44

11 ఇదియె అను సమీప వర్తి నిర్దేశ సర్వనామము పోతన వాడెను

ఇదియె కేళిపులలో నిదియె మంచి కేళిపు 10 పూ 433

ఇదియె ధర్మంబు గాఁగ నీమదిఁదలంపు 10 పూ 1123

3 6 0 సంఖ్యా వాచకములు (NUMERAL PRONOUN)

సంఖ్యా వాచక శబ్దములు విగ్రాణ క్రమములో విశేష్యములం వంటివి ఇవి ప్రాథమిక సంఖ్యా వాచకము (CARDINALS) అవి, సార్వనామిక విశేషణము (ORDINALS) అని రెండు విధములు ప్రాథమిక సంఖ్యా వాచకములకు అగు అనుధాతు ూపములను చేర్చియు, అన్యతంత్ర సంఖ్యా వాచక విశేషణ ప్రాతిపదికలకు లింగ, వచన బోధక ప్రత్యయములను చేర్చియు రెండురకములుగ సార్వనామిక విశేషణములను నిర్మింపవచ్చును లింగ వచనాదులందు ఈ సంఖ్యా వాచక ూపములు భిన్నములుగా కన్పట్టుచున్నవి. వానికి విభక్తి పరమగు నపుడు రూప భేదము కలుగుచున్నది అవి విశేష్యములుగను, విశేషణములుగను రెండు విధములుగ నుండును. ఒకటి నుండి పదివరకు గల సంఖ్యా వాచకములు, నూఱు, వేయి అనునవి స్వతంత్ర పదాంశములు పోతన భాగవతమునందు ప్రయోగించిన సంఖ్యా వాచకములు క్రింద ఉదహరింపబడుచున్నవి

3 6 1 ప్రాథమిక సంఖ్యా వాచకములు (CARDINALS)

ఒకటి	8-566	ఒక్కటి	3-1025	రెండు	2-11
మూడు	1-176	నాలుగు	10.ఉ 444	ఐదు	3-78
ఆఱు	3-349	ఏడు	9-560	ఎనిమిది	10 పూ 91
పది	8-516	నూఱు	10 పూ 397	వేయి	10 ఉ 10

3 6.1.2 ద్వితీయాది విభక్త్యంగము

ఔపవిభక్తిక ప్రత్యయములు చేరికవలననే ఈ సంఖ్యా వాచకములకు ద్వితీయాది విభక్త్యంగ మేర్పడుచున్నది.

ఒకటి-కి 'అంబుము ఖావరణంబు లొక్కొటికి దశ గుణితంబులై కవిరి
3-897

రెంట-ను 'రెండు చేతుల భీముని వారించి కడమ రెంటను ద్రుపద పుత్రి
కను దలంగించి 1-169

రెంటి-వి 'మాఖింతమైన యమనియమంబుల రెంటి నాచరించెను 2-254

రెంటి కి ' అటుసేయఁగనోపదేవిఁదాఁ బొలియుట యొప్పు రెంటికిఁ
బ్రిథుత్వము పాలమి 4-90

మూటి-వి 'రజస్సత్త్వతమో రూపంబులగు మలంబుల మూటివి
హరించి 1-328

మూటి-తోడ 'వాయువు వలన రూపస్పర్శ శబ్దంబులని యెదు గుణంబులు
మూటితోడఁ దేజంబు గలిగె 2-86

నాల్గిట-ం 'అరితనువప్టబాణముల నాగ్రిహవృత్తిఁ బగిల్చి నాల్గిటం
దురగములన్ వధించి 10 ఉ 880

ఆఱింటి-వి 'మనస్సహితంబులైన చక్షురాదీంద్రియం బులనాఱింటివి విష
యంబులంబ్రి వర్తింపనీక 1-328

ఏ డింటి-వి 'కనక కలశమణి వసన విభాలంబు లైన తిలశైలంబు
లేడింటివి భూదేవతలకిచ్చినా' 10 పూ 173

ఏడింటి-కి 'కలఁగుచెల్లను మానెఁగంధులేడింటికిఁ జలనంబుమానె'
9-333

ఇరువదేడింటి-విన్ 'సాక్షిత్వంబున నీయిరువదేడింటివి నాశ్క గూడి
యుందు' 7-237

ఇన్నూటి-కిన్ 'విలాసవతులయిన దాసీజనంబుల విన్నూటికివిచ్చి యవి
చినం' 10 పూ 21

నన్నూటి-వి 'సముత్తుంగంబులయిన మాతంగంబుల నన్నూటివి
ఇచ్చి యవిచినం 10.పూ 21

వేయి రూపమునకు బదులు 'వేవురు' రూపము పోతన భాషలో కలదు

వేవురు : 'పదునాలుగు వేవురు నఱువది యేవురునరులు ము_క్తివడసిరి'
9- 64

'లావు మెరసి యిరువది యొక వేవురునంద నులు 9-164

3 6 2 సంయు_క్త సంఖ్యా వాచకములు ·

(COMPOUND NUMERALS)

3 6 2.1 సంకలనము (ADDITION) చే, గుణకారము (MULTIPLI-CATION) చే సంయు_క్త సంఖ్యా వాచకము లేర్పడుచున్నవి ఒక సంఖ్యకు మరొక సంఖ్య వచ్చి చేరినపుడు ఆ సంఖ్య అధికమై సంకలనమేర్పడుచున్నది పదికి -ఒకటి నుండి తొమ్మిది వరకు గల సంఖ్యలు కలిసిన సంకలన మేర్పడును పోతన భాగవత ప్రయోగములు

పదునొకండు · [10+1 11]

'ఇంద్రుండు మిక్కిలి వర్షింప బ్రివర్షణాఖ్యంబై పదునొకండు యోజనం బుల పొడవును' 10 పూ 1671

పండ్రెండు . [10+2 . 12]

'వసిష్ఠుండు పండ్రెండేండ్లు రక్కసుండవై యుండుమని నియమించె
9-328

పదమూడు [10+3 13]

తమ్మునెదిర్చిన యక్షకోటి కెచ్చెరబదు మూడు వేలనొక చీరికి గైకొన 4-325

పదునాలుగు [10+4 . 14]

'పల్లవి యేనుగులందదు నాలుగు లక్షల నొసంగె 9-635

పదునాల్గు [10+4 14]

లక్ష్మణుడు దాని ముక్కు గోయపదిపిని ఖర దూషణాదులు పదునాల్గు వేల వచ్చిన 9-269

పదునేను : [10+5 15]

'అహర్నిశంబులు గూడ మర్త్యులకొక దివసంబగునవి పదునేనైన నొక పక్షంబగు 13-346

పదాఱు [10+6 : 16]

' గోవిందు శుద్ధాంత స్త్రీలు బదాఱు వేలు పదరాగా
యత్తులై లాకి . 1-374

తొల్లి నేను మధురా పురంబు మీద బదియేడు మాఱులు
పరా(క్రంబున విడిసి '10 పూ 1759

పదునెనిమిది . [10+18]

' జరాసంధుడు పదునెనిమిది మార్లు ధరణిపాలుర
పవ్వన్' 10 ఉ 653

నూట ముప్పది మూడు : [100+30+3 : 133]

'ఇట్లునూటముప్పది మూడశ్వమేధ యాగంబులు పద
క్షిణంబులు గా నొనర్చి' 9-635

వేయునెనమన్నూటికి · [1000+800 : 1800]

పార్థింబులయిన రథంబుల వేయునెనమన్నూటికి సముత్తుంగంబుల
యిన మాతంగంబులను 10 పూ 21

పై ఉదాహరణములందు 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, సంఖ్యలకు 'పది'కి బదులు 'పదు' రూపము వచ్చుచున్నది

రెండు ఇద్దఱు సంఖ్యా వాచకములు పదికి చేరునపుడు 'పది' కి బదులు 'పన్' అను విశేషణ రూపము చేరును [పండ్రెండు, పన్నిద్దఱు]

1. పదికి ఏడు చేరినపుడు మార్పులేదు

పదియేడు మాగధుడుసేవలతో బదియేడు రోయముల్
దిక్కులబాఱదే 10 ఉ 86

2 పది సంఖ్యకు పూర్వము రెండు నుండి ఏడు దాక అంకెలు చేరుటచే గుణకారము చెంది 20 కి పైగా గల కొన్ని సంఖ్యలు ఏర్పడు చున్నవి మరల కొన్ని అంకెలు చేరి క్రింది రూపములు వచ్చు చున్నవి.

ఇరువదొక్క : [2×10+1 : 21]

· రాముడలయక రాజుల
నిరువ దొక్కమాఱువరసి చంపె 9-486

ఇరువది యేడు [2×10+7 27]

ఇరువది యేడు దినంబులతి ఘోరంబుగాఁబోరున్ 10 ఉ 886

ముప్పది తొమ్మిది [3×10+9 39]

శ్రీద్ధా కీర్తిమాన గర్వాభావంబుతమ

వవియెడి ముప్పది తొమ్మిది గుణంబులు 1-402

ఏబదియయిదు 5×10+5 55]

గంగా తీరంబున యేబదియయిదును 9-635

అఱువది ఆఱు [1C×6+6 66]

అతదేలనేల నఱువరి యాఱువే లేండ్లు వావి లంగి 9-500

డెబ్బది యెనిమిది [7×10+1 78]

పురోహితుండు నాడెబ్బది యెనిమిదియును

గంగాతీరంబున అశ్వమేధయాగంబులు

వదక్షిణంబులుగా నొనర్చి 9-635

3 వదికి 6 సంఖ్య చేరునప్పుడు 'వది'కి బదులు 'వద' రూపము వైకల్పికముగా వచ్చుచున్నది

వదియార్వురు 4-27

వదాఱు 1-374

'నూరు' సంఖ్యకు పరముగా ఒకటి మొదలైన సంఖ్యలు చేరునపుడు 'నూరు' ఔపవిభక్తిక రూపమును పొందును

[100+1 : 101]

నూటొక్క . ధర నూటొక్క కులంబై

వరగిరి 10 ఉ 131

నూటముప్పది మూడు [100+30+3] 133]

నూట ముప్పది మూడశ్వమేధయాగంబులు

వదక్షిణంబులుగా నొనర్చి 9-635

3 6 2.2 గుణకారము (MULTIPLICATION)

ముయ్యేడు : [3×7 21]

భూరివి

స్ఫురితో దారకుఠార ధారంగలనన్ ముయ్యేడుమాఱుల్ పొరిం
పొరిం మర్చింది 2-153

ముప్పది [3×10 30]
తరమ ముప్పది యద్దంబుల వింద్రియంబులచేత
బట్టునది 7-123

నలువది [4×10 40]
ఎండేవి నలువది యెనిమిది దివసముల్ చరియించ 9 642

ఏబది [10×5 50]
గంగాతీరంబున నేఁబదియయిదును 9-635

అరువది [10×6 · 60]
ముందట నరువది యాఱువేలేండ్లు వనం 4-290

డెబ్బది [10×7 : 70]
యుగములోలివి డెబ్బది యొక్కమాఱు
నవిన 3-352

తొంబది · [10×9 90]
తొంబది తొమ్మిదివేల యోజ
నముల దూరంబుగల యమనగరమునకు 3-986

రెండునూఱు [2×100 200]
రెండు మాఱేదులనువిల్చి యుండు 3-349

మున్నూఱు [3×100 300]
ఒక మున్నూఱుగదల్చి తెచ్చిన 9-262

నన్నూఱు : [4×100 400]
నముత్తుంగంబులయిన మాతంగంబుల నన్నూటికి 10.పూ.21

ఏనూఱు : [5×100 500]
ఒక యేనూఱు తరంబుగన్ ధనువులత్యుగ్రాకృతిందాల్చి
10 ఉ 421

ఆఱునూఱు [6×100 600]
. తదీయ సంధ్య లాఱునూఱేడులనగు 3-349

ఎనిమిదినూఱు : [8×100 800]

తదీయ సంధ్య

లెనిమిది నూఱేండ్లు వినుము 3-349

మూడువేలు : [3× 000 3000]

విచిత్రాంబరాభరణ భూషితలైన యువతులు

మూడువేలును 10 ఉ 141

నాలుగువేలు : [4×1000 4000]

అనఘకృతయుగ సంఖ్య నాలుగువేలు దివ్యవర్షములు 3-349

ఐదువేలు [5×1000 5000]

తనయులు నైదువేలట 9-187

ఆఱువేలు [6×1000 6000]

కాం

చనరథములు నాఱువేలు సమ్మతినిచ్చెన్ 10 ఉ 596

తొమ్మిదివేలు . [9×1000 9000]

యువతులు మూడువేలును తొమ్మిదివేలు గజంబులును

.. భట సమూహంబునునిచ్చి 10 ఉ 141

పదివేలు [10×1000 10000]

దుర్వాసుడొకనాడు దుర్యోధనుడు సంప బదివేలు

శిష్యులు భక్తిఁగొలువ 1-364

పదమూడు వేలు [13×1000 . 13000]

. . చె

చ్చెరఁబదమూడు వేలు నొక చీరికిఁగైకొనక 4-325

అరువది వేలు · [60×1000 60000]

అప్పాపాత్ముండు అఱువదివేలు సంవత్సరంబులు

మఱి కూపంబునం గ్రిమి రూపంబున వర్తించు 10 ఉ.481

వేయినూఱు · [1000×100 100000]

వినుముదుమవు కులము వేయినూఱేండ్లును

బరగ విస్తరించి 9-6

పదునాలుగు లక్షలు [14×100000 1400000]

ఏమంగులం బదునాలుగు లక్షల నొసంగె 9-635

మూడు కోట్లు [3×10000000 30000000]

గురుజనంబులు విను మూడు కోట్లు మీద 10 ఉ 278

పదివేల లక్షలు . [10000×100000 000000000]

వ

తక్కకలుండై పదివేల లక్షలు సుపుత్రు భక్తిసేయం 9-704

3 6 3. సంఖ్యావాచక విశేషణములు

(NUMERAL ADJECTIVES)

సంఖ్యావాచకములు నామములందు విశేషణములుగ ప్రవర్తించును. సంఖ్యలలో ఒకటి అనుశబ్దమునకు ఒక, ఒక్క అనునవి విశేషణ రూపములగుచున్నవి మిగిలినవి కూడ యథాతథముగ విశేషణములుగ ప్రయోగములో నున్నవి నామములకు పూర్వము ఒకటి నుండి అనేక సంఖ్యావాచకములు వాడబడినపుడు ఆ సంఖ్యలు విశేషణములుగ సూచింప బడుచున్నవి

3.6 3.1. కుఱుచ రూపములతో కూడిన సంఖ్యావాచక విశేషణములు :

1 ఒక ఒకచోట 10 ఉ 619

ఒక బొట్టు 8-324

ఒక యేడు 3-345

ఒక పాదంబు 8-625

ఒక సమయము 3-789

ఒక చేడియ 10 పూ 1092

ఒక్క ఒక్కచోటు 10 ఉ 619

ఒక్కమాటు 10 పూ 738

ఒక్కమాఱు 4-270

ఒక్క దినంబు 8-490

ఒక్క క్షణము 9-70

ఒకరు : దైవ మొకరు 10 ఉ 1032

2. ఇరు . ఇరువంకలు 4-415
ఇరుకెలంకులు 10 పూ 1082
ఇరుదెసలు 9-319

రెండు : రెండు చేతులు 1-169
రెండు పుట్టంబులు 9-342
రెండు పంక్తులు 8-17
రెండు గడియలు 2-11
రెండు దెసలు 1-235

3 మూడు : ముయ్యేడు 2-153
ముమ్మాటు 4-215
ముమ్మాఱు 2-35
ముజ్జగముల్లు 8-617
ముగురు మేనత్తలు 1-347
ముగ్గురు గొడుకులు 9-172
మువ్వురు గొడుకులు 4-26

4 నాలుగు : నాలుగు చెలుగులు 9-585
నాలుగు పాలు 8-433
నాలుగు పాదములు 1-401
నాలుగు యుగములు 9-73

నాల్గు : నాల్గు వంకలు 4-767
నాల్గు భుజములు 1-214
నలుగడలు 8-216
నల్దిక్కులు 4-29
నల్దిశలు 4-648

5. అయిదు : అయిదేండ్లు 10 పూ.488

ఐదు . ఐదేండ్లు 9-200

ఐదువేలు 9-187

ఏను . ఏనేండ్లు 1-116

6 ఆఱు ఆఱేండ్లు 7-21

7 ఏడు ఏడువారలు 9-560

ఏడు దీవులు 2-9

ఏడు దినంబులు 1-513

8. ఎనిమిది : ఎనిమిది కన్నులు 10 పూ 543

ఎనిమిది ప్రంగలు 10 పూ 91

9 తొమ్మిది : తొమ్మిది గవకులు 4-767

తొమ్మిది మడుగులు 9-487

10 పది : పది దివములు 8-516

11. పదునాలుగు : పదునాలుగు నామంబులు 10 పూ 61

12 పదియేడు : పదియేడు మాటలు 10 పూ 1759

13 ముప్పది తొమ్మిది : ముప్పది తొమ్మిది గుణంబులు 1-402

14 నూఱు : నూఱు దివ్యవర్షంబులు 10 పూ 397

15. వేయి : వేయి దాగులు 10 ఉ 10

16 ఐదువేలు . తనయులు నైదువేలు 9-18

17. పదునాలుగు ఆక్షలు . నల్లవి యేమంగులంబదు నాలుగు ఆక్షం నొనంగె 9-635

3.6.4. సార్వనామిక విశేషణములు . (ORDINALS)

సార్వనామిక విశేషణ ప్రత్యయములైన—అగు, -ఔ/-అవు/అవ, చేరుటచే సార్వనామిక విశేషణ సంఖ్యావాచకము లేర్పడుచున్నవి అగు/ఔ/అవు అనునవి అగుయొక్క అనిర్దిష్ట కాలవిశేషణము అవు

రూపమేర్పడిన తరువాత దానిపై విశేషణ ప్రత్యయమైన 'అ' చేరితో 'అవ' రూపమేర్పడుచున్నది కావ్యభాషలో సామాన్యముగా కనబడు రూపమిదియే పోతన భాగవతమున 'అవ' అనువానితోకూడిన రూపములు గలవు

అవ :	రెండ	4-270	ఏ-దవ	1-473
	మూడవ	8-16	ఎనిమి-దవ	10 పూ 1759
	నా-లవ	3-992	తొమ్మి-దవ	10 ఉ 1283
	ఐ-దవ	10 పూ 487	పదునొకం-డవ	8-421
	ఆ-అవ	9-200	పంౘ్రెం-డవ	8-423
			పదుమూ-డవ	8-425
			పదునా-లవ	8-427
			పదునెనిమి-దవ	10 పూ.1632

మొదలి : ఇట్లువిశాంతంబగు హేమంతంబున మొదటి నెల తొలిదినంబునందు 10 పూ 807

తొలి : మొదలి నెల తొలి దినంబునందు 10.పూ 807

3 6.5. విభాజక సంఖ్యా వాచకము :

(DISTRIBUTIVE NUMERAL)

-ఏసి అను ప్రత్యయము సంఖ్యా వాచకముల చివర ప్రయోగింపబడి పరిమాణమును తెలుపుచున్నది

-ఏసి : ఆవేసి దినంబులకొక్క- పరికృత తీర్థ కృత్య వర్షాహారుండగుచు 4-270

పదుగురేసి భద్రమూర్తులైన కుమారులుదయించిరి. 10 ఉ 275

పదురేసి కొడుకుల బడసె 10 ఉ 1328

3 6 5 1 పలు, పర్వ, పకల, కొందఱు, పెక్కు- బహు సంఖ్యావాచకముల స్థానమున వచ్చి పరిమాణములను తెల్పును

పలువేలు	9-564	కొందఱు విరోధులు	3-71
పర్వకాలంబులు	2-253	పెక్కు- విధంబులు	2-56
పకల జనంబులు	3-181	బహుప్రకారంబులు	3-184

370 విశేషణములు (ADJECTIVES)

'శబ్దములు విశేష్యములు, విశేషణంబులని ద్వివిధంబులు' అని ప్రౌఢ వ్యాకర్త నామప్రకరణమున నిరూపించినాడు ప్రాచీన లాక్షణికులు పదములను నామములు, ఆఖ్యాతములు, అవ్యయములని మూడుగా విభజించుటనుబట్టి చూడగా విశేషణమును భాషాభాగములలో ఒకటిగా అంగీకరింపలేదనుట స్పష్టపడుచున్నది అనగా, విశేషములు నామములలో ఏకాదేశమని భావింపవగును విశేషణము అనునది సంస్కృత వ్యాకరణము నుండి తెలుగు వ్యాకరణమున ఉపయుక్తమైన పారిభాషిక పదము విశేషణము అనగా విశేషించునదని యర్థము విశేషించుట అనగా ఒక శబ్దము వలన తెలియదగిన యర్థము సంశయంబె సంకుచితపరచి లేక స్పష్టపరచి తెలియజేయుట స్పష్టపరుపబడునది "విశేష్యము"

విశేష్యముల అర్థమును విశదీకరించునది లేక క్లుప్తపరచునది విశేషణము ప్రధానముగా విశేషణములను మూడు భాగములుగా విడదీయవచ్చును. [ఈ విభజన భావముల స్థానములబట్టి విభజింపబడినది]

1 వ్యావర్తకము 2 విధేయము 3 హేతుగర్భము

1 వ్యావర్తకము ఇతరుల వస్తువుల నుండి భేదించు స్వభావము కలది
ఉదా॥ తెల్ల, నల్ల మొదలగునవి

2 విధేయము తెలియదగినది విధేయము.

ఉద్దేశ్యము, విధేయము అని విషయము రెండు విధములుగా విభజింపబడినది ఉద్దేశ్యము వక్తృ శ్రోతల కిరువురకును తెలియును విధేయము వక్తకు మాత్రమే తెలియును

3 హేతుగర్భము . 'జూదరి యవమానము చెందును

ఈ జూదరి శబ్దమందు గల జూదము అనునది హేతుగర్భ విశేషణము

'యథా సులావః పతతీత్యా దౌ సురాపానం హేతుగర్భమ్ విశేషణమ్ విశష్యతే భేద్యతే గుణాదిభిరపౌకర్మణిల్యట్' —వాచస్పత్యము

పై విశేషణములు మూడును భేదకధర్మములను వివరించుచున్నవి ఇట్టి ధర్మములు గుణ, జాతి, క్రియాదులేమైన కావచ్చు ప్రౌఢ వ్యాకర

ణము వలన విశేషణములు జాతి క్రియాగుణ ద్రవ్య సంఖ్యా సంజ్ఞా ప్రయుక్తంబులని యారువిధములుగా చెప్పబడినవి ఈ విభజన సంస్కృత వ్యాకరణ మర్యాదననుబట్టి చేయబడినది ఆంగ్లమున గుణ, పరిమాణ, సంఖ్యా, నిర్దేశ, ప్రశ్నార్థకములని యైదు భాగములుగా గుర్తించిరి విశేషణములు స్థానమునుబట్టి ప్రయోగమునుబట్టి తాత్కాలిక విశేషణత్వ మును పొందునేకాని వేరుగాదు [1] విశేషణముల విషయమున సంస్కృతము నకు తెలుగునకు భేదము కలదు సంస్కృతమున నివి లింగ, విభక్తి, వచనములందు విశేష్యములతో సమానము తెలుగున విశేషణములకు లింగ విభక్తి వచనములు లేవు తెలుగునందలి అనేక పదములు విశేష్య ములుగను, విశేషణములుగను అవి ప్రయుక్తమైన స్థానమునుబట్టి నిర్ణీత మగుచుండుట కలదు

3 7.1 విశేషణములు రెండు విధములుగ తెలుగున విభజింపవచ్చును

1 స్వతస్సిద్ధ విశేషణములు   2 నిష్పన్న విశేషణములు

3 7.2. స్వతస్సిద్ధ విశేషణములు .

వీనిని గుణ, పరిమాణ, సంఖ్య నిర్దేశ, ప్రశ్నార్థక, ప్రకార, పరిగణన అనిశ్చిత, స్థల వాచకములని తొమ్మిది వర్గములుగా వర్గీకరింప నగును

విశేషణములు ఎక్కువ భాగము సమాసముల పూర్వపదములుగ కన్పించును వీనియందు ఒకటే పదము ముందు నిల్పుటవలన విశేషణమును తర్వాత నిచ్చుట వలన విశేష్యముగాను పనిచేయుట స్పష్టము

---

1 Substantives and adjectives are interchangeable in all languages and from a grammatical points of view there is no clear cut boundary between them They may both be grouped together in a single category of the noun —Laungage Vendreys, Page 117.

దేశ్యము + దేశ్యము

ఎలనవ్వు	10 ఉ 665
కడకన్నులు	10.పూ 199
కడచూలు	9-659
కడుసిగ్గు	8-200
కనుమాయ	10 ఉ 378
కార్చిచ్చు	2-180
కెంగేలు	8-303
కొమరాలు	9-172
క్రొక్కారు	1-431
క్రొంజెమట	8-208
క్రొమ్మావులు	8-447
క్రొమ్మెఱుఁగు	1-205
గండ్రగొడ్డలి	10 ఉ 1242
చిన్నికుఱ్ఱఁ	10 పూ 154
చిన్నితమ్ముండు	10 ఉ 484
చిఱుచప్పుడు	10 పూ 148
చిఱునగవు	8-307
చెంగావి	10 ఉ 804
తక్కరిగొంటు	10 పూ 537
దొడ్డబుద్ధి	7-214
దొరగాయ	8-447
నడురేయి	10 పూ 712
నెచ్చెలి	10 పూ 496
నెత్తమ్ములు	10 పూ 799
నెమ్మొగంబు	10 పూ 78
పట్టుజీరలు	9-321
పిన్నతమ్ముఁడు	1-346
పినతల్లి	4-221

పినతండ్రి	7-185
పురిటిసాల	10 పూ 140
పెద్దతనము	3-380
పెద్దత్రోవలు	9-322
పెనుగాలి	7-189
పెనుదిబ్బ	10 పూ 230
పెనుమొనల్లు	8-700
పెనుగడ	10 ఉ 918
పెంజీకటి	8-705
బాకినోరు	9-207
మాఱుమాట	4-85
ముద్దుకొడుకు	9-168
ముద్దుపలుకు	10 పూ 289
వెంచేడియ	9-378
వెఱ్ఱితనము	1-519
వేడిచూపులు	10 పూ 35

దేశ్యము + తత్సమము

దొడ్డమహిమ	1-240
పెద్దకాలంబు	1-307
పెనుదుఃఖము	1-398
పెనుదెరలు	1-454

3 7.2 1 గుణ వాచక విశేషణములు

వ్యక్తులు, వస్తువులు మొదలగువాని గుణములను తెలియజేయునది.

రూపము	[ఆకారము]
విడుదయేఱులు	9-230

రంగు [వర్ణము] - రంగును తెలియజేయును

తెలికన్నుగవ	8-301
తెల్లవియేనుగు	8-252
నల్లచెవులు	9-423
పచ్చని పటము	1-285

స్థితి [దశ] మానవుల జంతువుల స్థితి గతులను వయస్సు దృష్ట్యా, ధనము దృష్ట్యా వ్యక్తము చేయు విశేషణములు వచ్చును

పేద జగతి	4-608	వెఱ్ఱివాడు	9-459
ముసలెద్దు	3-981		

స్థానము : బయట, వెలుపల మొదలగు స్థానములను విశేషణములు తెలుపును

పృష్ఠభాగంబు 2-89

గుణము వ్యక్తులు, వస్తువుల గుణములను తెలియజేయును మంచి, చెడు, సత్య, అసత్యము మొదలగు వానిని తెలియజేయు విశేషణములు వచ్చును

మంచివారు	10 పూ 93	చెడురీతి	3-401
మెత్తదనము	10 పూ 223	నిర్మలతనువు	8-121
మేలిరుచులు	8-554	సత్యలోకంబు	2-89
మేలు కట్లు	9-321		
మేలు కుప్ప	10 పూ 127		

3.7.2 2 పరిమాణాత్మక విశేషణములు

(Quanti tative Adjectives)

ఇందు అంత, ఇంత, ఎంత మొదలగు పరిమాణములు విశేషణముగా ప్రయోగింపబడును

అంతకడవు	1-78	ఎల్లప్రజలు	4-456
అంతియవెడలుపు	8-23	కొంత కడవు	3-637

ఇంత ప్రొద్దు	10 పూ.184	కొంత కాలము	9-350
ఎంత బరువు	1-181		

3.7.2.3 సంఖ్యా వాచక విశేషణములు · (Numeral Adjectives)

విశేషణముల స్థానమున సంఖ్యలు ప్రయుక్తములగును

ఒక మార్యుడు	1-226
ఒక్క పగలు	8-705
రెండు మార్గంబులు	7-467
ముప్వురు కొడుకులు	4-34
పలు దిక్కులు	2-226
నాల్గు పంక్తులు	4-767
ఆర్గురు కొడుకులు	4-24
ఏడువాదలు	9-560

3.7.2.4 నిర్దేశాత్మక విశేషణములు

(Demonstrative Adjectives)

దూరవర్తి	అచ్చోటు	10 ఉ 953
	అవ్వేలది	4-78
	ఆ చీకటి	10.పూ 1293
	ఆయజ్ఞము	4-61
	ఆరివము	4-103
సమీపవర్తి ·	ఇక్కాలంబు	1-237
	ఇచ్చెలువ	10 పూ 317
	ఇబ్బంగి	10 పూ 1622
	ఈపావదు	7-154

3.7.2.5 ప్రశ్నార్థక విశేషణములు

(Interrogative Adjectives)

ప్రశ్నార్థకమును బోధించు ఎ, ఏ అనునవి విశేషణములగ వచ్చును

ఎయ్యది	4-113	ఏ దివసము	1-383
ఎవ్వడు	3-561	ఏ ప్రొద్దు	1-240
ఎవ్వారు	3-816	ఏ రీతి	10 ఉ 976
ఏ దేవుడు	10 ఉ 226	ఏ రీతిన్	10 పూ 507

3 7.2 6 ప్రకారార్థక విశేషణములు (Qualitative Adjectives)

అట్టిచోటుల	7-449		
అట్టిదోషము	4-416		
అట్టి ధర్మంబు	4-421	ఇట్టిమేను	8-701
అట్టి మేలు	1-101	ఇట్టిసంపదలు	10 ఉ 1029
అట్టి వారు	4-698	ఎట్టిచోద్యము	3-572
ఇట్టి బుద్ధి	4-556	ఎట్టి తపము	10 పూ 576
ఇట్టి భక్తి	4-597	ఎట్టినోములు	10 పూ 1352

3.7.2 7 పరిగణనార్థక విశేషణములు (Adjectives of Totality)

సమస్తము అందఱు	10 ఉ 1132
ఇందఱము	4-195
కొందఱు సూక్ష్మదృక్కులు	10 ఉ 1214

3.7 2.8 అనిశ్చిత విశేషణములు (Indef ni e Adjectives)

ఇవి అన్నియు అమహద్వాచకములుగా ప్రయుక్తములు

అన్ని రంగులు	10 ఉ 1132
ఇన్ని దినంబులు	1-406
కొన్ని కథలు	10 ఉ 929
కొన్ని దినములు	1-279
కొన్ని నెలలు	1-233
పెక్కు జన్మంబులు	4-240
పెక్కు దినంబులు	7-441
పెక్కు దీవనలు	4-535
పెక్కు రూపములు	3-320
బహు ప్రకారంబులు	3-184

3 7.2.9 స్థల వాచక విశేషణములు

అవ్యంతకరు 4-378

3.7.3 నిష్పన్న విశేషణములు (Derived Adjectives)

ఇంచుమించుగా ద్రావిడ భాషంలో పదములన్ని ఒకే రీతిగా ఉండును కాని అవి వాక్యములందలి స్థానమునుచే భిన్న వర్గమునకు చేరి భిన్న భాషా భాగముల పనిని చేయును ఇట్టి పదములు కాలక్రమమున ప్రత్యయాంతతను పొందుట, రూపాంతరములుగా మారుట సంభవించును తెలుగు సంయోగాత్మక అవస్థలో ఉండుట వలన పై లక్షణములు ఎక్కువగా శబ్దముల రూపములందు కన్పట్టుచున్నవి అట్టి మార్పు విశేష్య, విశేషణముల భాగమున కలుగుచున్నది ఈ నిష్పన్న విశేషణములు నామ క్రియా ప్రాతిపదికలకు ప్రత్యయములు చేరుటచే కలుగు చున్నవి.

పోతన భాగవతమున ఈ నిష్పన్న విశేషణము లెంతవరకు చోటు చేసికొన్నవో పరిశీలింతము.

3 7 3 1 స్థానమును బట్టి విశేష్యములకు ముందున్న నామధాతు రూపములు విశేషణములగునని తెలుపుటకు పోతన భాగవతమున కొన్ని ప్రయోగములు

అఖిల ధనము	9-192	రాచపేట	10 పూ 377
దీర్ఘశీల	9-22	రాసక్రీడ	10 పూ 1085
మందబుద్ధి	3-876	హేమకుంభము	10 పూ 1303

3 7 3.2 విశేష్యములనుండి జనించిన విశేషణములు .

నామ, క్రియాధాతువుల ప్రాతిపదికలకు అంతమందు అ, ఇ మొదలగు ప్రత్యయములు చేరుటచే విశేషణములుగా మారుచున్నవి. [ఇవి ధాతువులపై వచ్చునవి గావున ధాతుజ విశేషణములు అందురు]

'-అ' ప్రత్యయము : కొన్ని అకారము చేరుటచే తుది హల్లు ద్విత్వమై తెలుగున విశేషణములుగ ఏర్పడుచున్నవి

వల్లిచెవులు	9-423	పిన్నచోట	7-11
పిన్న తండ్రి	1-320	పిన్నవాండ్రు	9-211
పిన్నతల్లి	4-232		

వామ క్రియారూప ధాతువుల అదంత ప్రాతిపదికలకు 'వ' ప్రత్యయము చేరి దానిపై మరల 'ఇ' ప్రత్యయము వచ్చి విశేషణములుగ మారుచున్నవి

కమ్మవి కొమ్మలు	8-447	వెచ్చవి గాడ్పులు	10 పూ 716
చల్లవి నీరు	10 పూ 851	పల్లవి దేహము	9-732
తియ్యవి పండ్లు	8-447	పచ్చవి పటము	1-222
పచ్చవి గటికి	10 పూ 499		
పచ్చవి పలువ	10 పూ 1231		

-టి/-ంటి ప్రత్యయములు

కడపటి చూలు	8-684	తొంటి కర్మరాశి	10 పూ 30
తొల్లిటి బాముల	1-241	తొంటి విధము	10 పూ 148

3733 మువర్ణాంత శబ్దముల తుది నున్న మువర్ణమునకు బదులు -పు/ంపు అను వర్ణములలో నొకటి యాదేశమగుట వలన నయ్యది విశేషణమగు చున్నది ఉవర్ణాంత సమాసముల మొదటి యవయవము విశేషణమై పరుషములు పరమగునపుడు మగాగమ సరళాదేశములు వచ్చును,

'-పు/-ంపు'ల ఆదేశము :

కడిదపు వ్రేటు	9-569	ప్రాయపుబాలురు	7-212
గుబ్బపు దొంగ	9-207		
చొక్కపురక్కసికులము	7-254		
దట్టపు దోహంబు	1-480	నీలంపు మెఱుపు	8-396
విక్కపు మక్కువ	7-254	ప్రాయంపు బాలకులు	7-21

మగాగమ, సరళాదేశము

ముద్దు గుబ్బడు 10 పూ 315

పుంప్వాదేశ మగాగమ పరకాదేశములు

అచ్చపు జీకటి 7- 81 నెయ్యంపుఁజూపులు 1-248
కపపుఁగొండ 8-192 బల్లిదంపుఁదోడు 8-683
కవ్వంపుఁగొండ 8-200
కవ్వపుఁదాడు 10 పూ 355 మాంసపుఁగన్నులు 10 పూ 128
తోరపుఁబలుకుల్ 10 పూ 40

తిక్కన కవిత్వమున పు ంపుల ప్రయోగమధికము నన్నయ
వ, ంపు ల స్థానమున 'ంబు' వాడుట కలదు లక్ష్మిమందుదెన అర
3 273

కపంబు గౌరవంబు అర 1-34

తరువాతకవులు తమ గ్రంథములందు -పు/-ంపు ల నధికముగా
ప్రయోగించిరి శ్రీనాథుని ప్రయోగములలో ముపర్ణ కాంత రూపములు
కలవు.

పుట్టముచెఱంగు శృం నై 6-131

3 7 3 4 ఉదంత రూపముల కచ్చువరమైన ట్ అను విశేషణ ప్రత్యయము
సామ్యము (ANOLOGY) ననుసరించి సంధి యందాగమముగా
వచ్చుచున్నది

చిగురుటడిదము 9-27 చొక్కపుటన్నము 9-93
చిగురుటాకులు 10 పూ 609 పువ్వుటంపర 9-540
చెక్కుటద్దము 4-58

ట్ రాని రూపము

చిగురాకు 9-27

3 7 3.5 అగు, అయిన అనుశబ్దములను చేర్చుట వలన విశేష్యములు తెలు
గున విశేషణములుగా మార్పు చెందుచున్నవి

[ఎ] నామ ప్రాతి పదికకు 'అగు' ధాతువు ప్రత్యేకముగ చేరుట వలన
తద్ధర్మార్థకమగును

తిరవగువిష్ణ 4-809

దెప్పరమగు, కాలము 1-399
బెట్టిదమగు శాపము 1 480
భయంకరమగు క్షత్రధర్మంబు 4-241
విశ్వరూపుండగు హరి 10 పూ 58
సాధ్యంబగు ఫలంబు 2-84

[బి] అగుధాతువుమ'చేర్పుటచే సంఖ్యావాచకములు విశేషణములగుచున్నవి అట్టి సమయమున 'అగు'కు బదులు 'అవ' చేరుచున్నది

రెండవ మానంబు	7-24	ఆఱవయేట	10 పూ 487
మూడవవాడు	8-16	ఏడవవాడు	1-473
నాలవవాడు	8-18	ఎనిమిదవ దూలు	10 పూ.40
ఐదవ యేట	10 పూ 487		

[సి] నామ ప్రాతిపదికకు 'అగు' ధాతువునుండి పుట్టిన అయిన, ఐనలు చేరుటచే భూతార్థక విశేషణ రూపములు వచ్చుచున్నవి

జనితమయిన ధరణి 8-154
అమలినంబైన పులినంబు 10 పూ 1069
విరుపాయంబైన కాలంబు 1-310
ప్రియుండైన వైకుంఠుడు 7-3
మందబుద్ధులమైన మనుష్య 1-320
విభుండైన ఈశ్వరుండు 4-86
స్వరూపంబైన తిరస్కారంబు 4-86

[డి] అగు, అయిన శబ్దములకు అట్టి ప్రత్యయము చేరుటచే విస్తారిత విశేషణము లేర్పడుచున్నవి.

విహితంబులగునట్టి వీరుడు 7-357
మహత్తరములైనట్టి కర్మంబులు 4-519

[ఇ] ఉదంత క్రియలపై అట్టి ప్రత్యయము చేరుటచే విస్తారిత విశేషణము లేర్పడుచున్నవి.

ఇచ్చునట్టి దైవము	10 ఉ 1240
చంపునట్టి విరుపాయము	1-310
చేయునట్టి సత్రము	4-37
వెలుగునట్టి యజ్ఞము	4-53

3736 సంధిలో మొదటి పదాంత మందలి '-ట' వర్ణము ద్విత్వటవర్ణముగా మారి విశేషణమగును

కట్టలుక	10 ఉ 501
విట్టూర్పు	4-77

3737 క్రియాధాతువులకు కొన్ని ప్రత్యయములు చేరుట వలన క్రియాజన్య విశేషణములు ఏర్పడుచున్నవి

వర్తమానకాలిక విశేషణములు

ఒవరించుచున్నవారు	4-59		
ఒప్పించుచున్నాడు	7-185		
కమగొనుచున్నవారు	4-101	కోరుచున్నారము	3-203
గుఱుతుపెట్టువారు	8-687		
చూచుచున్నవారు	10 పూ 1350		
చేయుచున్నవారు	1-434		
ప్రగ్గువారు	1-278		

భూతకాలిక విశేషణములు .

అడిగినవారలు	1-269
అపహరించినవాడు	10 ఉ 1234
అపవర్తించినవాడు	4-48
ఎగ్గుచేసినవాడు	3-65
ఎఱిగినవారలు	10 పూ 94
పాలుందోలినవారు	4-104

వ్యతిరేక విశేషణము

ఎఱుగనివాని	1-99
కాననివాని	7-345
కొల్వనివారలు	10 ఉ 1227
చూవనివాడు	1-517

తద్ధర్మార్థక విశేషణము

చంపెడి వీరుడు	10 పూ 154
మాటలాడెడి చేడియ	10 పూ 222

3 7 3 8 అవ్యయములు విశేషణము లుగ కూడ ప్రయుక్తము

ఇంచుకసిగ్గు	10 ఉ 104
కడుసిగ్గు	8-200

పై విధమును పరిశీలించినచో తెలుగునందలి విశేషణ రూపనిర్మాణము చాలా అసంకీర్ణమని స్పష్టముగా చెప్పవచ్చును

[1] పదమునకు ముందు ప్రయోగించుటచే విశేష్యము విశేషణముగా గుర్తింపబడుచున్నది

[2] అ, ఇ' టి/ంటి ప్రత్యయములు చేర్చుటచే విశేషణము అగుచున్నవి

[3] అగు, అయిన అనువానిని మొదటి పదము చివర చేర్చుట.
ఈ మూడు విధములను బట్టియే విశేషణము లేర్పడుచున్నవి. తక్కిన మార్పులు కాలక్రమమున పరిణామమును పొందినవని నిర్ధారణ చేయుట కాస్కారము గలదు

3.7.4 తర-తమ భావనిరూపణము :

ఆంగ్లమున విశేషణములలో Positive, Comparative, Superlative అను మూడు విధములైన తర, తమ ప్రణాళిక గలదు. ఆంగ్లమున Tall అను పదము విశేషణము ఇద్దరి పొడవులను పరిపోల్చి చూడవలసి వచ్చినపుడు Taller అను రూపము నుపయోగింతురు

He is taller than Rama

[అతడు రామునికంటె పొడవు కలవాడు]

He is the tallest boy in the class

[అతడు తరగతిలో అందరికంటె పొడవైనవాడు]

ఆంగ్లమునందీ ప్రత్యయములు విశేషణములపై మాత్రము చేరును. సంస్కృతమున సామాన్యమును Positive Degree అనియు, తర ప్రత్యయమును Comparative Degree అనియు, తమ ప్రత్యయమును Superlative Degree అనియు వ్యవహరింతురు సంస్కృతమున నివి విశేష్యములపై చేరును ఉదాహరణమునకు బుద్ధిమాన్ అనగా బుద్ధిమంతుడు

బుద్ధిమత్తర : అనగా ఇద్దరిలో బుద్ధిమంతుడు

బుద్ధిమత్తమ అనగా అనేకులలో బుద్ధిమంతుడు

అని అర్థము సంస్కృతమందు గల ఈ తర, తమ ప్రత్యయాంతముల ప్రయోగము తెలుగు కావ్యములలో అధిక వ్యాప్తిని పొందినది 1180 ప్రాంతమున గల పిఠాపురము శాసనములో పటుతర, ప్రియతర మొదలగు ప్రయోగములు కలవు

తెలుగున ఈ ప్రణాళిక స్వతస్సిద్ధముగా కలిగినది తర ప్రత్యయార్థమున కంటె, తమ ప్రత్యయార్థమున లో, లోపల అనువానిలో ఒకటి చేర్చుట జరుగును చిన్నయసూరి వీనినే నిర్ధారణ పంచమి, నిర్ధారణ షష్ఠి అని పరిభాషించిరి

పోతన భాగవతమున గల తర, తమ ప్రత్యయాంతముల భావ నిరూపణము, వాని స్వరూప స్వభావములను ఇంచుక పరిశీలింతము

3 7 4 1 ఇన్నన్నంతముపై తమ చేరిన "సర్వోత్కృష్టము" అను అర్థము వచ్చునని సంస్కృత వ్యాకర్తల అభిప్రాయము

కావున శ్ర+ఇష్ఠన్ గుణసంధి వచ్చి 'శ్రేష్ఠ' అను రూపము వచ్చును దీని ప్రకారము ప్రయోగమును కావించిన తెలుగు కవులలో మొట్టమొదటివాడు పోతన

క్షితిపతీ ప్రశ్నంబు శ్రేష్ఠతమంబగు 2-3

మరికొన్ని ప్రయోగములందు ఇష్టన్నంతము :

దర్శనీయతముడు	4-251
పుణ్యతముడు	3-962
ప్రియతముడు	3-561
మూఢతముండు	3-244

3 7 4 2. తమ ప్రత్యయమును వ్యాకరణము నిర్దేశించిన యర్థమున ప్రయోగించుటయు కొన్ని సందర్భములందు గలదని తెలియుచున్నది

పోతన ప్రయోగములు :

అగు : గరిష్ఠంబగు నీ పురాణ కథ సంక్షేపంబునం జెప్పితిన్ 2-212

లోన శీలవంతులలోన శ్రేష్ఠుండు 4-36

3.7 4 3 ఈ యస్ అను ప్రత్యయము ఆదియందచ్చును కలిగి యున్నందున విశేషణములపై మాత్రమే చేరదగియున్నది కాని ఆ ప్రత్యయాంతమునకు విశిష్ట రూపముండగా దానిని కాదని తర ప్రత్యయమును విశేషణమునకు చేర్చి సాగించిన ప్రయోగము అసంఖ్యాకముగా తెలుగు కావ్యములలో కలవు అల్ప అను విశేషణమునకు ఈ యస్ అను ప్రత్యయము చేరగా అల్పీయస్ అను రూపము నిష్పన్నమగును హలంత రూపమునుగాక అల్ప తర రీతిని అల్ప తరమ చేర్చి అకారాంత రూపమును కవుల సంఖ్యాకముగా పోతన ప్రయోగించెను [2]

అల్పతరమైన సుఖముల నందుచు	3-263
మందబుద్ధి బలులల్పతరాయువులు	1-44

2 డా॥ శాస్త్రి సూర్యనారాయణ తెలుగు కవుల సంస్కృత ప్రయోగములు పేజీ 44

గరీయన్ అను ఈ యనంతమునకు బదులు గురుతర అతితర ప్రత్య యాంతమునకు పోతన భాగవతమున ప్రయోగములు గలవు

గురుతర వృత్తితో మెలగు కోవిదుడు 7-424

గురుతరానేక కల్యాణ గుణ విశిష్టుడనగ నొప్పు 3-963

3744 విశేష్య విశేషణములందు రేఫము చివరగల నామము తర ప్రత్యయము చేరుటచే రేఫల ద్వయము పదమునకు సొగసును, ఉచ్చారణలో శ్రుతి మధురత్వమును చేకూర్చును

విశేష్యములందు.

అస్థిరతర తుచ్ఛ సౌఖ్యములు సేకుఱుటల్ 3-441

ఉగ్రతర తాపసముందెగి చేయరు 4-788

తర సహస్రమున భీకర తరాసి, తర 10 ఉ 434

చిరతర జ్ఞాన విద్యాభ్యాసిగాకున్న 4-587

విశేషణములందు :

భారతర ధర్మరాశికి భారకుడగు 1-53

భూరితర చరాచర భూత సృష్టిఁజేయుట 2-261

సింధుర భంజన పూరిత, బంధుర తర కంఠ

నినద భారమొసర 10 పూ 1539

3745 రేఫకు సజాతీయములైన ద, శ, ల అనునవి పూర్వపదములో ఉన్న తర ప్రత్యయములు

ద : చందతర విశ్వాసంబుతో 10 పూ 40

చందతర పాయక సంపదఁజూపి 10 ఉ 283

శ : తరళతర ధూమకేతు పతాక లొసఁగ 3-808

బహుతరంబైన బంధంబు 7-464

ల : చటులతర కాలపాశవశంగతాత్ముడగుచు 3-983

పీలతర పీఠికలందు 10 ఉ 115

పటుచటుల తరమగు పిడికిట 10 పూ 736

పై విధముగా తర, తమ ప్రత్యయములు ప్రయోగింపబడినవి.

3.8.0. లింగము (GENDER) — వచనము (NUMBER)

భారతదేశీయ భాషలకు పెంపుడుతల్లి వంటిదైన సంస్కృతమున లింగము మూడు విధములుగ విభజింపబడినది 1 స్త్రీలింగము 2 పుంలింగము 3 నపుంసకలింగము ఈ మూడు లింగములును శబ్దధర్మాశ్రయములే కాని అర్థధర్మాశ్రయములు కావు సంస్కృతమునందు స్త్రీవాచకములు స్త్రీలింగములు, పురుష వాచకములు పుంలింగములు, తక్కిన జడవాచకములు నపుంసక లింగములు కావలెనను సూత్రములేదు ఒకే అర్థమును బోధించు కళత్రమ్, దారా భార్యా శబ్దములలో మొదటిది నపుంసకము, రెండవది పుంలింగము, మూడవది స్త్రీలింగములుగా నిరూపింపబడినవి శబ్దముల చివరలను గూర్చి, వానికి చేరు విభక్తి ప్రత్యయములను బట్టి సంస్కృతమున లింగమును నిర్ధారింపవచ్చును. కనుక సంస్కృతమందు లింగము శబ్దాశ్రయమే కాని అర్థాశ్రయము కాదు

ద్రావిడ భాషలలో ప్రాచీనమైన తమిళమందు లింగము రెండు విధములు 1 ఉయర్‌తిణై [ఉన్నత జాతి] మనుష్యులు, దేవతలు, నరకవాసులు అనువానికి చెందిన శబ్దములు 2. అ . ఱిణై [అల్+తిణై] అన్యములు

(అవి కాని జాతి, వీనికి భిన్నమైనవి]

అనగా ఉయర్‌తిణై కాక తక్కినవని తాత్పర్యము.

ఉయర్‌తిణై లోనే ఆణ్‌పాల్ [పుం వాచకము] పెణ్‌పాల్ [స్త్రీవాచకము] అను విభాగము కలదు ఇదియును ఏకవచనమున మాత్రమే పలర్‌పాల్ [మహన్మహతీ బహువచనము] బహువచనమున నిట్టి భేదము లేదు. ఆణ్‌పాల్ అనగా పుంవాచక భాగము, పెణ్‌పాల్ అనగా స్త్రీవాచక భాగము వీనిని తెలుగు లాక్షణికులు- పరిభాషించిన మహద్వాచకము మహతీ వాచకము అనువానితో పరిపోల్పవచ్చును మహన్మహతీ వాచకము గాక తక్కినవి అ ఱిణై విభాగమునకు చెందినవని పేర్కొనవచ్చును అనగా ఈ విభాగము తెలుగునందలి మహతీతరా మహద్వాచకములకు సమ్మగ సరిపోవును

ఉదా॥ ఆణ్‌పాల్ : అవన్, ఇవన్, యావన్, ఇలక్కుమణన్ మొదలగునవి ఈ కోవకు చెందినవి

పెణ్‌పాల్ : అవళ్, ఇవళ్, యావళ్, మగళ్ మొదలగునవి

అ॥ టిణై : అదు, ఇదు, అవయ్, ఇవయ్ ప్రభృతులు

ఏకవచనములో మహద్వాచకములొక వర్గము. అమహద్వాచకము లింకొక వర్గము

బహువచనమందు మహన్మహతీ వాచకములొక వర్గము, మహతీతరా మహద్వాచకములు ఇంకొక వర్గము

ప్రాచీన ద్రావిడ భాషలో లింగవచన బోధక ప్రణాళిక లేదని విజ్ఞుల యభిప్రాయము ద్రావిడభాషా వికాసమున మొట్టమొదటి పుంవాచకములు, భూత ప్రేత పిశాచ రాక్షసములతో మానవ పురుషులు కూడ చేరినవి ఒక వర్గము తక్కినవి రెండవ వర్గముగా గుర్తింపబడినవి అనంతర దశలో శబ్దముల అర్థమును బట్టి తెలుగున లింగ ప్రణాళిక ఆధారపడి యున్నది

కన్నడ సంప్రదాయమును తెలుగుభాష కల్గియున్నను కొంత భేదమిందు గలదు శబ్దములన్నియు రెండు విధములు [1] మహద్వాచకములు

[2] అమహద్వాచకములు స్త్రీ తిర్యగ్జడములు, తద్విశేషణములు అమహద్వాచకములు మిగిలినవి మహత్తులు. వీనిని చింతామణి కూడా అంగీకరించెను చిన్నయసూరి 'స్త్రీ తిర్యగ్జడ భిన్నంబులును వాని విశేషణంబులును మహత్తులనంబడు'[1] నని పేర్కొనెను దీనిని బట్టి స్త్రీ, తిర్యక్కులు, జడములు, వాని విశేషణములు అమహత్తులనియు ప్రత్యేకముగా స్త్రీలను తెలుపునపుడు మహతీవాచకములనియు, స్త్రీతిర్యగ్జడ భిన్నంబులు వాని విశేషణంబులు మహద్వాచకములనియు స్పష్టముగా తెలియుచున్నది తెలుగున పై వాచకములనామ ధాతువులకే లింగబోధక ప్రత్యయములు చేరుట సామాన్య లక్షణము [స్వాభావికము] కాని కొన్నిచోట్ల లింగవచన ప్రత్యయములు చేరని ప్రయోగములు కలవు ఉదా అన్న, అమ్మ,

1 బా వ్యా తత్స. 17.

తండ్రి మొదలగునవి శబ్దములకు ముందును, వెనుకను కొన్ని పదములు చేర్చుటచేత స్త్రీ పురుష భేదము తెలియుచున్నది

ఉదా . ఆడుమనిషి, మగకుక్క మొదలగునవి

పోతన భాగవతమున గల లింగబోధక స్వరూపమును పరిశీలింతము

3.8 1 లింగ బోధక ప్రత్యయములు చేరిన భాగవత ప్రయోగములు :

మహద్వాచకము :

అన్న	7-92
తండ్రి	1-79
బావ	10 పూ 51

మహతీవాచకము ·

అక్క	9-592	తల్లి	1-119
అమ్మ	1-506		

కాలక్రమమున సంస్కృతము వ్యవహార దూరమై ప్రాకృతములు ఏర్పడునాటికి ఆ భాషా వ్యవహర్తలలో ద్వివచనములోపించి ఏక వచన, బహువచనములే నిలిచినవని పరిశోధకుల నిర్ధారణము ఆర్య భాషాజన్యములైన ఉత్తర భారతీయ భాషలలో వచనములు రెండుగా స్థిర పడినవి ఏకవచనము, బహువచనము

అతి ప్రాచీన దశలో మూలద్రావిడములో వచన వ్యవస్థ లేదనియు క్రమ క్రమముగ ఏర్పడినదనియు పరిశోధకుల నిరూపణము ఏకవచన, బహువచనములను రెండు విభాగములే నాటికి నేటికి కన్పట్టుచున్నవి

ద్రావిడ భాషలలో ప్రాచీన మనదగు తమిళయందు ఏకవచన, బహువచనములవి రెండు విధములు ఏక వచనము మూడు రకములు

1 అవ్‌పాల్ : మహదేక వచనము

2 పెణ్‌పాల్ మహత్యేక వచనము

3 ఒన్ఱన్‌పాల్ , మహతీతరా మహద్వాచకము

బహువచనము రెండు విధములు .

1 పంఠర్‌పాల్ మహన్మహతీ బహువచనము

2 పంఠిన్‌పాల్ మహతీతరామహద్బహు వచనము

వచన వివేచనమునందు సంస్కృతమునకు, ద్రావిడ భాషలకు సంబంధము లేదు తెలుగునందలి వచనము మహత్తులను ఆశ్రయించి ఉండును తెలుగునందు వచనములు రెండువిధములు

1 ఏకవచనము . ఒక వస్తువును లేక ఒక వ్యక్తిని గూర్చి తెలుపునది

మహతీత రామహద్వాచకము

కను	1-119
కమ్న	4-40
కొంద	10 పూ 920

3 8 2 లింగ బోధక ప్రత్యయములు చేరిన పోకన ప్రయోగములు :

మహద్వాచకము -(డు ప్రత్యయము.

అల్లు(డు	10 పూ 150
కముక్డు	10 పూ.465
కుమారు(డు	4-304
పురుషు(డు	3-238

మహతీవాచకము అలి, -అలు, -ఆలు :

-అలి	కోమలి	7-61
-అలు	చెలియలు	7-19
-ఆలు	ఇల్లాలు	2-53
	కొమరాలు	9-72
	చూలాలు	9-582
	జవరాలు	9-72
	ప్రియురాలు	10 ఉ 226

-కత్తియ	చెలికత్తియ	9-25
-కత్తె	వేడుకలకత్తె	9-381
-తె	ఒక్కతె	4-7
-బోడి	పువ్వుఁబోడి	10 పూ 1730
	మెఱుగుఁబోడి	10 పూ 110
-వతి	గుణవతి	10 ఉ 126

మహతీతరా మహద్వాచకము.

-ంబు	జూదంబు	3-17
	ధర్మంబు	4-515
-ము	కాలము	1-210
	దుఃఖము	4-922
-మ్ము	పీఠమ్ము	4-97 వాలమ్ము 9-410

3 8 2 1 -అడు, -కాడు, -వాడు మొదలగు పదములు నేరు పురుష వాచకములుగా తద్ధిత ప్రత్యయములుగా వాడబడుచున్నవి

-అడు	కోరఁడు	1-486
	చిక్కఁడు	10.పూ 383
	నేరఁడు	9-188
-కాడు	: పగయకాఁడు	10 ఉ 751
	విలుకాఁడు	10 పూ 1057
-వాడు	అదరువాఁడు	8-87
	అలరువాఁడు	3-537

3 8 2 2 మగకు తనము చేర్పుటవలన లింగ భేదము నిరూపింపబడుచున్నది.
మగతనము 8-131

3 8.3 వచనము (NUMBER)

సంస్కృతమున మూడు వచనములు గలవు అవి ఏకవచనము, ద్వివచనము, బహువచనము ఆర్య భాషా వ్యవహర్తలు వృష్టియందు జంటలుగా నున్న చేతులను కన్నులను పాదములను మొదలగువానిని గాంచి వానిని ఏకముగా నున్న వానికంటె భిన్నముగా తలంచిరనుట

2 బహువచనము రెండు అంతకంటె ఎక్కువ వస్తువులను గాని ఇద్దరు అంతకు ఎక్కువమంది వ్యక్తుల మధ్దేశించి తెలుపునది

ఏకవచనమున లింగవచన ప్రత్యయములు కొన్నిచోట్ల చేరుట, మరికొన్నిచోట్ల చేరకపోవుట కలదు

బహువచనమున విధిగా ప్రాతిపదికకు ప్రత్యయములు చేరును ఏకవచనమున నామరూపములం ప్రాతిపదికలకు లింగ బోధక ప్రత్యయములు చేరకపోవుట చేరుటను పద్ధతిని లింగము ప్రకరణమున వివరింపబడినది పోతన భాగవతమున గల వచన ప్రత్యయముల పరిశీలింతము గ్రంథ విస్తరణ భీతిచే ఉదాహరణములను ఒకటి రెండుకు మించి ఇచ్చుటలేదు

3.8.3.1 -ము ప్రత్యయము

ఆత్మార్థక సర్వనామ, ఉత్తమ పురుష బహువచనములందు వాడబడుచున్నవి

ఉత్తమ పురుష బహువచనము :

ఏము	7-148	
మేము	3-435	
మముఁ	4-717	ముద్వితీయరూపము కూడ గలదు.

ఆత్మార్థక సర్వనామములు :

తాము	2-133

3.8 3.2. -డు ప్రత్యయము :

ఏకవచనము ప్రయుక్తము

కొడుకఁడు	10 ఉ 32
పావఁడు	9-626
బిడ్డఁడు	9-474
పాపకర్ముఁడు	10 ఉ 15

8.8.3.3. -లు ప్రత్యయము .

లువర్ణంబు బహువచనంబు[2] అని సూరి సూత్రీకరించెను నన్నయ భారతమునందును, చింతామణి యందును పరిశీలించినను లువర్ణము బహువచనమే లింగవచనములతో సంబంధము లేకుండ లు ప్రత్యయము అన్నింటియందును బహువచనముగా ప్రయుక్తమగును. పోతన భాషలో గల -లు ప్రత్యయము వాని రూపాంతరములను గమనింతము.

1 అ/-ఉ వర్ణాంత నామప్రాతిపదికలు బహువచన ప్రత్యయమైన లు-చేరునపుడు మార్పును పొందవు

మహద్వాచకము :

కొడుకు>కొడుకు-లు	9-481
గురువు>గురువు-లు	8-646

మహతీ వాచకము

అత్త>అత్తలు	10 పూ.992
అబల>అబల-లు	10 పూ 997
ముదిత>ముదిత-లు	10.పూ 1086
ముద్దియ>ముద్దియ-లు	3-988

మహతీతరా మహద్వాచకము

ఎగ్గు>ఎగ్గు-లు	10 పూ 3[illegible]2
కాయ>కాయ-లు	10 పూ 496
కుక్క>కుక్క-లు	3-604
గోడ>గోడ-లు	9-324
చూపు>చూపులు	10 పూ 1711
మంట>మంటలు	3-988

2. నామప్రాతిపదికల అంతమందు డు-వర్ణము ఏకవచనమున రాగా బహువచనమున లు ప్రత్యయము వచ్చును

---

2. బా. వ్యా తత్స 12

అస్త్ర-డు→అస్త్రులు 4-283

కుమార-డు→కుమార-లు 9-480

కమ్మి-డు→కమ్మి-లు 8-596

నృప-డు→నృపులు 1-225

ఇదంత ప్రాతిపదికలకు బహువచనమైన -లు పరమైనపుడు -ఇ వర్ణస్థానమున ఉ వర్ణము వచ్చును ఇత్తునకు బహువచనంబు పరంబగునపుడు ఉత్వంబగు[3]నని సూరి సూత్రీకరించెను

మహద్వాచకము :

మఱది→మఱదులు 10.పూ 976

మహతీ వాచకము :

చెలి→చెలులు 7-55

మహతీతరరా మహద్వాచకము :

కోర్కి→కోర్కు-లు 3-656

చెవి→చెవులు 9-423

దొంతి→దొంతులు 3-415

విభక్తి పరంబగునపుడు గోయి ప్రభృతుల తుది యక్షరంబు తివర్ణంబగు[4]నని సూరి పేర్కొనెను

చేయి→చేతులు 10 ఉ 436

4. బహువచనంబు పరంబగునపుడు రేయి ప్రభృతుల తుది యక్షరంబు లోపించు[6]నని సూరి సూత్రించెను

రాయి→రాలు 10 ఉ 555

---

3 బా. వ్యా తత్సమ 45

4 బా. వ్యా అచ్చిక 35

6. బా. వ్యా అచ్చిక 21

5 బహువచనము పరంబగునపుడు -ద, -ల, -ట, -ర ల యుత్వంబు నకు లోపంబు బహుళంబుగానగు[7]

పండు · పండ్లు 9-196
కాలు : కాళ్ళు 8-202
చీకటి · చీకట్లు 10.ఉ 425
ఎదురు · ఎదుళ్ళు 10 పూ 464

ఔప విభక్తికంబుల లివర్ణ వంబు వర్ణంబులకు బహువచనంబు పరం బగునపుడు పూర్ణబిందుపూర్వక డువర్ణంబు బహుళంబుగానగు[8]

వాకిలి>వాకిలు-లు>వాకిండ్లు 9-327

7. బహువచన శ్లిష్టంబులయి యద్విరుక్తంబులయిన దకార లకారంబు లకు అఘు అకారంబు వికల్పంబుగనగు[9]

క్రొమ్మడి>క్రొమ్మళ్ల 10 ఉ 803
పడపడి>పడపడులు>పడపళ్ల 10 పూ 3
వాడు>వాడులు>వాళ్ల 9-378
చెక్కిలి>చెక్కిళ్లు 7-411

8 పోతన భాగవతమున పొల్లుతో కూడిన అంతరూపములు కనిపించు చున్నవి

గొల్లల్ 10 పూ.900
నేరుపుల్ 10 పూ 1459
వేలుపుల్ 8-159
మఱదుల్ 10 పూ 976

9. లు, లు, న-లు పరంబగునపుడు ద్రుతాంతేతర ముగాగమంబునకు లోపంబును దత్పూర్వ స్వరంబునకు దీర్ఘంబును విభాషనగు[10]

చుట్టము+లు - చుట్టాలు 10.పూ 1642

---

7. బా. వ్యా. అచ్చిక 12
8. బా వ్యా అచ్చిక 16
9. బా వ్యా. తత్సమ 43
10. బా వ్యా. తత్సమ 43

10 కలన్వాదుల సువర్ణంబుకు ణగు, బహువచనము పరంబగునపుడు నిత్యముగానగు[11]

తెలను తెలంకులు 10 పూ 1082

11 సమాస పదంబునందు సంయోగంబు పరంబగునపుడెల్లచో ఖండ బిందువునకు పూర్ణంబగు[12]

3 8.3 4 -రు ప్రత్యయము

మహద్వాచకము

1 సగళాదుల బహువచన లకారంబునకు రేఫంబగు అల్లుఁడు>అల్లురు 4-283

2 కొన్ని డుమంతంబుల బహువచన లకారంబునకు రేఫంబును దానికి ముందు పూర్ణబిందుపూర్వక దకారంబునగు [14]
అల్లుఁడు>అల్లుండ్రు 10 పూ 1511

3 అదంతంబయి దీర్ఘపూర్వలోపధంబయిన మహత్తుమీది విభక్తి లకారంబునకు రేఫంబగు[15]నని సూరి సూత్రీకరించెను

బాలురు 10 పూ 441

4 ఆల్వాదుల బహువచన లకారంబునకు రేఫంబును ముందరి అవర్ణంబునకు బిందుపూర్వక దకారంబగు[16]

ఇల్లాలు > ఇల్లాండ్రు 1-332
కోడలు 7 కోడండ్రు 8-486
చెల్లెలు 7 చెల్లెండ్రు 8-470
వెలయాలు 7 వెలయాండ్రు 9-417
జవరాలు 7 జవరాండ్రు 9-58

---

11. బా వ్యా అచ్చిక 18
12 బా వ్యా అచ్చిక 15
13 బా వ్యా అచ్చిక 5
14 బా వ్యా అచ్చిక 6
15 బా వ్యా. తత్సమ 38
16 బా వ్యా అచ్చిక 11

5. సర్వనామములలో .

వాఁడు	వారు 4-326	వాండ్రు 9-24	
వీఁడు	వీరు 3-704	వీండ్రు 10 పూ 1522	

6 సంఖ్యా వాచకములు

1 అపదాద్యంబయి యసంయుక్తంబయిన గ కారంబునకు 'వ' కారంబగు'[17]

పదుగురు	1 347	పదువురు	2-124
ఏగురు	10 పూ 1566	ఏవురు	1-376

సంయుక్తతలో 'గ' కారమునకు కొన్నియెడల 'వ' కారము వచ్చును

అర్గురు	10 పూ 496	అర్వురు	4-679
మార్గురు	9-699	మార్వురు	9-703

ద్విత్వగ కారమునకు ద్విత్వవకారము వచ్చును

ముగ్గురు	9-165	మువ్వురు	1-320

దీనిని పరిశీలించిన 'వ' కారము ప్రాచీన రూపము [వురు]
'గ' కారము పరిణత రూపము [గురు]

2 రు, రవర్ణకంబులు పరంబులగునపుడు కొన్నింటికి నిత్యముగాను కొన్నింటికి వైకల్పికముగాను బిందు పూర్వక ద కారంబులాగమంబగు [18]

ఎనమండ్రు	9-722
ఏడండ్రు	9-172
తొమ్మండ్రు	9-722
పెక్కండ్రు	10 పూ 1598

---

17 బా వ్యా అచ్చిక 27

18 ప్రౌఢ వ్యా శబ్ద 93

3.8.3 5 'ఱ' ప్రత్యయము .

1, కా ప్రత్యయంబు మీది బహువచన అకారంబునకు అప్పుల మురేఫంబులును అవు రేఫంబునకు ముందు బిందు పూర్వక మగు దకారంబునగు [19]

చెలికాండ్రు 8-646

2 నిర్దేశక విశేషణముల నుండి ఉత్పన్నించిన సాముదాయిక విశేష్యములు

అందఱు 3-97

ఇందఱు 8-306

కొందఱు 4-118

3 8 3 6 పోతన భాగవతమున మిడుగురు శబ్దముపైని వర్ణము పరమగు నపుడు సంయుక్తమ రాని రూపము, వచ్చిన రూపము కనిపించుచు సంయుక్తతలో సాధు రేఫము, లేనపుడు శకట రేఫము వచ్చు చున్నది

మిడుగురు మిడుగుర్లు 3-662

మిడిగుఱులు 3-603

3 8 3 7 పోతన భాగవతమున గల విశ్వ బహు వచనములు

అందఱు 3-97 [బహ్వర్థకము]

ఇందఱు 8-306 [బహ్వర్థకము]

కొందఱు 4-118 [కతిపయార్థకము]

3.9 0 నామ విభక్తి ప్రత్యయములు - రూపనిష్పత్తి

(Case Suffixes and Derivation)

నామ శబ్దము చింతామణి యందు కేవల ప్రాతి పదికము అను అర్థ మున వాడబడినది ఆంగ్లమున NOUN [1] అను పదము కలదు దీనికి నామవాచకము అను పేరు కూడ వాడుచున్నారు ఎట్టి ప్రకృతికైనను ప్రత్య

---

19. బా. వ్యా అచ్చిక 7

1. A Noun is the name of a person, place or a thing, wren and Martin Grammar

యము చేర్పకయే ప్రయోగింపరాదు. సంస్కృతమున ప్రథమా విభక్తి ప్రత్యయమును చేర్చి [రామ+సు] రామ అను రూపమును ప్రయోగించుచున్నారు ఒకప్పుడు ప్రాతిపదిక ప్రథమా విభక్తి ఏకవచన రూపము అభిన్నమైనచో ప్రథమా ప్రత్యయము వచ్చి లోపించినదని శాస్త్రకారుల రూపనిష్పాదన క్రమము లోని ఒక రీతి ఇది సంస్కృత వ్యాకరణ మర్యాద

తెలుగున శబ్దములకు ప్రథమా విభక్తి ఏకవచన ప్రత్యయము లేకయే ప్రాతిపదికతుల్యములనే వాడుదురు ఉదా అన్న, అమ్మ, కన్ను, కాలు, తండ్రి, తల్లి, రాయి, చెట్టు మొదలగునవి నామ ప్రాతిపదికలపై చేరు ప్రత్యయములను నామ విభక్తి ప్రత్యయములందురు

తెలుగు వ్యాకర్తలు నిర్దేశించిన నామ విభక్తి ప్రణాళిక తెలుగు భాషా నిర్మాణమునందలి నిసర్గ రీతికనుగుణమైనది కాదు సంస్కృత భాషా వ్యాకరణ మర్యాదలను ఆమూలచూడముగా ఆకళించుకొనిన తెలుగు శాస్త్రకారులు సంస్కృత మర్యాదానుసారముగా తెలుగునందలి నామ విభక్తి ప్రణాళికను రూపొందించిరనుట స్థితి స్థాపకాంశము సంస్కృత భాషలోని విభక్తి విధానము ఆధారముగా ఆయా అర్థములు గల విభక్తి ప్రత్యయములను, ప్రత్యయ స్థానీయములైన ప్రత్యేక పదములను వేర్పరచి వానినే విభక్తి ప్రత్యయములుగా పేర్కొని సప్తవిధ విభక్తి ప్రణాళికను తెలుగు వ్యాకరణ కారులు ప్రదర్శించుట జరిగినది అనుకరణ పారవశ్యములో తెలుగు భాషా తత్త్వము పూర్తిగా విస్మరింపబడినది వాస్తవముగా సప్త విధ నామ విభక్తి ప్రణాళిక తెలుగు తత్త్వమునకు అతుకదు లింగ వచనములనుబట్టి సంస్కృతమున ప్రత్యయములు మారుట నిసర్గలక్షణము తెలుగున ఈ భేదము కన్పట్టదు అయినను ప్రాచీనాంధ్ర లాక్షణికులు నిర్దేశించిన క్రమమున పోతన భాగవత భాగమున ప్రయుక్తమైన విశేషములు సోదాహరణముగా దిగువ నిరూపింపబడుచున్నవి

3.9.1 ద్వితీయాది విభక్త్యంగ నిర్మాణము

(Formation of the oblique stem)

ఇ, టి, తివర్ణంబులు విభక్తి నిమిత్తంబులయి యాదేశాగమాత్మ
కంబులయినవి యౌపవిభక్తికములనంబడునని చిన్నయసూరి మతము
వీనినే అధర్వణుడు ఉపవిభక్తులనివ్యవహరించెను ఇట్టి ఉపవిభక్తులు

చేరునట్టి ప్రకృతులకును ఔప విభక్తికంబులని వ్యవహారము కలదు. టి, ంటి మొదలగు వర్ణములు ఔప విభక్తిక సంజ్ఞ కలవిగా నాంధ్ర భాషయందు గలుచున్నవి యని చింతామణి సూత్రీకరించెను

పై విధముగా నేర్పడిన ఇ.టి, తి, ంటి అను వర్ణములు అంత మందుగల రూపములన్నియును ఔపవిభక్తికముల యొక్క ద్వితీయాది విభక్త్యంగములుగా నేర్పడి ఇ, టి, తివర్ణంబులు ప్రత్యేకముగా వైయా కరణులచే గుర్తింపబడినవి ఈ ఔపవిభక్తికములు-అనౌప విభక్తికములు గను, అనౌప విభక్తికములు ఔపవిభక్తికములుగను మారుట జరిగియుం డును. ఔప-విభక్తికమైన ప్రకృతి రూపము ద్వితీయాది విభక్త్యంగమువలు చేయును. పోతనభాషలో గల ద్వితీయాది విభక్త్యంగమున చేరిన ఔప విభక్తికముల ప్రకృతిస్వరూప వ్యాపములను పరిశీలింతము.

3.9 1.1 ఔపవిభక్తికములు : (Inflexional Increments)

ఏకవచనము .

-ఇ- : ఏరి-కిన్ [< ప్రథమ : ఏరు] 3-755
ప్రియురాలివలన [< ప్రథమ : అలు] 10 పూ 481
చూలాలి-వి [< ప్రథమ అలు] 9-640
చోటి-కి [< ప్రథమ : చోటు] 2-129

-టి- : అప్పేటికిన్ [< ప్రథమ : పేడు] 10 పూ 1719
ఇనూ్నటి-కి [< ప్రథమ · ఇనూ్నఱు] 10 పూ 21
రెంటి-విం [< ప్రథమ : రెండు] 1-414
మున్నీటి-లోపల [< ప్రథమ : నీఱు] 8-175

-ంటి- : అఱింటి-వి [< ప్రథమ : అఱు] 1-328
ఇంటి-కి [< ప్రథమ : ఇల్లు] 10 పూ 115
ఏడింటి-గూర్చి [< ప్రథమ : ఏడు] 10 ఉ.126
ఏడింటి-వి [< ప్రథమ : ఏడు] 10 పూ 17
ఏవింటి-లోపల [< ప్రథమ : ఏమ] 7-19

-తి-

మాతి-లోపలం [<ప్రథమ . మాయి] 7-142

మాతి-లోపలికి [<ప్రథమ . మాయి] 9-568

బహువచనము :

సార్వనామిక రూపములలో

: వారి-కి [<ప్రథమ : వారు] 7-20

వారి-తోడ [<ప్రథమ . వారు] 10 ఉ 572

వీరి-కిన్ [<ప్రథమ . వీరు] 3-704

అ- : ఇ, టి, తి అనువాని యందు 'ఇ' వర్ణము సామాన్యము. ఇక తృతీయాది విభక్తులందు 'అ' వర్ణము వచ్చునని వైయాకరణులు వివరించిరి

కరల - చేత 1-297

క్రేపుల - తోడ 10-పూ 170

జగముల - కున్ 1-112

తోయముల - లోపల 4-648

యాదవుల - వెంట 3-86

లోకుల చే 1-304

వేదుకల కొఱకున్ 10 పూ 727

3.9.2. ప్రథమాది విభక్తుల నిర్మాణము .

(Formation of oblique cases)

3.9.2.1. ప్రథమా విభక్తి ·

పోతన భాగవతమున కనిపించు ప్రత్యయములు

-డు/ -ము/ -వు/ -లు/ -రు/

-ండ్రు/ -ళ్ళు

-డు ప్రత్యయము · ఏకవచనము

అదంతములపై :

కొడుకఁడు :

కొడుకఁడు నా పొదిగిటిలో, జెడిపోయిన వాఁడమంది 10.ఉ 32

పావఁడు :

వట్టిపురాజా ఏ మగడు పావఁడు వచ్చిన నెక్కుడు 9-626

బిడ్డడు :

అర్ధము పెన్పక కదపటి, బిడ్డడు రాముండు 9-474

మాదుకఁడు :

చదువుల మాదుకఁడు గూరుకఁ జదువుల 8-715

ముద్దుఁగుఱ్ఱడు :

"... అమ్మాయీ ముద్దుఁగుఱ్ఱఁడెవ్వడె చెపుమా 10 పూ 315

ఉదంతములపై :

తక్కరుఁడు : చదువుల తక్కరుఁడు పొచ్చె 8-715

పాపకర్ముఁడు :

పాపకర్ముఁడు వీఁడు వచ్చిటఁ బట్టితెచ్చిన లేచి 10 ఉ 15

-ము ప్రత్యయము :

అచ్చతెనుగు శబ్దములు తలచగ పుంవచనంబులను, క్లీబ వచనంబులను వచనములచేత వీనియందుఁ గొన్ని శబ్దములు మువర్ణాంతములు సాధారణముగా నున్నవియే యనుట నిశ్చయము ఈ మువర్ణమునకు నేఁడు వాడుకలో ము, ంబు, మ్ము అను రూపములు కలవు

కాలము 1-210

మోహము 1-223

సత్యము 2-3

'-ంబు' :

కర్మంబు 1-174

నాదంబు 3-17

దావంబు 8-580

పాపంబు 4-279

-మ్ము :

హితమ్ము : 4-97

వాలమ్ము : 9-410

-వు ప్రత్యయము 'ఉ'కారాంత గో శబ్దముతో కంతట వువర్ణకమైనది
వని సూరి సూత్రీకరించెను

గోవు : పాయని వేడ్కతో నువికివట్టుంతుం ఆని గోవు లెల్లన్
10 పూ 519

-లు ప్రత్యయము లువర్ణంబు బహువచనంబు అను సూరి సూత్రము
ప్రకారము నేటి తెనుగున బహువచనార్థమున వాడ
బడు ప్రత్యయము 'లు' అనునది వన్నయ కాల
మును బట్టి చూచినను, చింతామణిని బట్టి పరిశీలించి
నను లువర్ణమే బహువచన ప్రత్యయ మనుట
నిస్సంశయము.

మహద్వాచకము :

అంత గోపకులు గోవుల వారింప నలవిగాక 10 పూ 524
వెలచి నలుమాటుఁ బాడెడి విప్రభటులు 8-636

మహతీ వాచకము :

కనక పీఠములపైఁ గొరవకాంతలు గుసుమవర్షంబులు గోరి 1-234
ంత గోపకాంతలంతయు గని రోదనంబులు మాని 10 పూ 276

మహతీతరా మహద్వాచకములు .

దారు ప్రసన్న వక్త్రాద్రిరుల లోచనములు గల్గి 3-879
అనంత్యంబులగు మూకలుగట్టి 10.ఉ.1105

-లు ప్రత్యయ రూపాంతరములు :
-ర్ :

మహద్వాచకము :

కంద్రుర్	9-215
మలదుర్	10 పూ 976
పుణ్యాత్ముల్	8-71

---

2 దా వ్యా కల్ప 48

3. దా వ్యా కల్ప 12

మహతీ వాచకము .

ఇంతుల్	10 పూ 829
మగువల్	10 పూ 993

మహతీతరా మహత్తులు :

మాటల్	1-220
వాయువుల్	8-117

-రు :

అల్లురు	4-823
నగతురు	10 పూ 71
బాలురు	10 పూ 441

ప్రథమా విభక్తి బహువచన రూపమైన మల్లులు అను రూపము నిర్ధారక ప్రయోగములలో కనిపించును 'మల్లులతో రిపుమానవ భల్లులతో' [10 పూ 340] అను శబ్దాలంకార విన్యాసమునుబట్టి ఇక్కడ మల్లులు అను రూపము కవి హృదయానుసారి యని నిర్ణయింపవచ్చును మల్లుడు నగరాది గణములలోలేదు నూచల్లిదము క్రింద దూలిని మల్లులు లేరెందు ధరణీ మండలమందున్ 10 పూ 1339 కాని ముద్రిత ప్రతులలో -రు- కనిపించుచున్నది

అంచితవజ్రసారులు మహాద్రి కఠోరులునైన మల్లురన్ 10 పూ 1350

ఈ మల్లురకున్ ఓచెల్లి యీడుగాదని 10 పూ 1351

అనునవి నిర్ధారక ప్రయోగములు కావు

-ండ్రు .

మహద్వాచకము :

చెలికాండ్రు	8-646
తరిగాండ్రు	8-205

మహతీ వాచకము :

ఇల్లాండ్రు	1-332
కోడండ్రు	8-486
చెల్లెండ్రు	8-470
అవరాండ్రు	9-58

-ళ్ళు :

ఎదుళ్ళు 10 పూ 464　　క్రొమ్ముళ్ళు 10 ఉ 803

మొగిళ్ళు 9-34

392.2. ద్వితీయా విభక్తి ।

పోతన భాగవతమున ప్రయోగించిన ద్వితీయా విభక్తి ప్రత్యయములు

ఏకవచనములు - -న్/ -ని/ -నిన్/ -ను

బహువచనము -లన్

ఏకవచనము :

-న్ ప్రత్యయము :

పరమ మహాపాశబద్ధ పాణిన్ ద్రోణిన్ 1-158

బాలున్ హరిపద చింతా, శీలున్ సుగుణాలవాలు 7-27

అలోక శరణ్య గానసరి గిరిశీన్ 4-274

-ని ప్రత్యయము

అట్టి దేవు-ని త్రిపురసంహారకరుని 4-117

దాసీపుత్రు-ని మీరలు, దాసీపుంజేయ కిటకు దగునె 3-35

నారదుండు వ్యాసమునీంద్రుని వీడ్కొని 1-133

అన్నఁదల్లిని, జనకునాజ్ఞయైనఁ జంపఁదగదు ' 9-476

-నిన్ ప్రత్యయము :

కొందరాతుదురు గర్వాలాపముల్ కృష్ణునిన్ 10 పూ 1568

తపనసంరంభ నరేంద్ర దార శుభసూత్ర ఛామునిన్ రాము-నిన్' 9-446

ఇందిరా పరిచరిష్ణున్ జిష్ణు రోచిష్ణు-నిన్' 8-105

-ను ప్రత్యయము :

శ్రుతదేవుండు-ను మోదియై 10 ఉ 1190

భవలక్ష్యంబును మానినేఁ గొలువఁగా సంప్రీతులైనవారు 1-109

-మున్ ప్రత్యయము

అపారమహావేగ విశేషనన-మున్ యన-నున్
దూరముగొనిచని 10 పూ 1631

గురునంద-నున్ దోర్బాని కృష్ణుండు 1-157

బహువచనము

-అన్ ప్రత్యయము .

సుతు-అన్ ·

కరుణాసంగములేక శిష్యసుతులన్ ఖండింపగాఁ జూచియే 1-160

పశువు-లఁ :

పీదలు మానవు పశువులఁ గూడవు 1-340

భూతము-లఁ .

తనయందున నిఖిలభూతంబుల గనుచు 3-946

-కూర్చి ప్రత్యయము :

ఇతని-కూర్చి . ఏమి చేసితినో పుణ్యమితనిఁగూర్చి 1-215
తమ్ముల-గూర్చి . నాతమ్ములఁగూర్చి యంతటను 4-97

-గురించి ప్రత్యయము ·

'దివిజాధిపు గురించి వాని కొఱకై దీపింప ' 3-113

చిన్నయసూరి కూర్చి గురించి ప్రత్యయములను గూర్చి వివరింప లేదు నన్నెచోడుని భాషలో ప్రయోగములు లేవు. నన్నయగారు అశమీక పుత్రులందఱ సంభవుఁగూర్చి భక్తితోడ ఘోరతపము సేయుచున్న మున్ప్రసిద్ధుండు ' అని 2-169 అని ప్రయోగించెను

పై పోతనగారి ప్రయోగములకిది పునాది ఇట్టివికాక కేవలోద్దేశార్థమున వచ్చు కూర్చి, గురించి విభక్తి ప్రత్యయములు లోపించుటయు జరుగుచుండును

ఉదా॥ అగుగా తమ్ము వికుక్షి పేటనని ఘోరారణ్య భూమిం దగన్ 9-157
[గురించి లోపము]

పుణ్యుఁడు రామచంద్రుఁడట వోయి ముదంబునఁగాంచె

[కూర్చి లోపము]

కర్మ ప్రవచనీయే కూర్చి అని చింతామణి కూర్చి విభక్తి విధానమును విశిష్టార్థమునఁ జేసెను కర్మ ప్రవచనీయార్థక కూర్చి ప్రభృతులు ద్వితీయా విభక్తిమీద వచ్చునని ప్రౌఢ వ్యాకర్త చెప్పెను ఉద్దేశార్థమునందు ద్వితీయకు గుఱిచియును ప్రయుక్తంబగునని ప్రౌఢవ్యాకర్త సూత్రించెను

కావునఁ గూర్చి విభక్తి ప్రత్యయమగుట ద్వితీయపై విలువదు శ్రీనాథుని భాషలో కూర్చి, గుఱిచి, గుఱించి, గుఱియించి ప్రయోగములు కలవు

3.9.2.3. తృతీయా విభక్తి

పోతన భాగవతమున ఈ క్రింది ప్రత్యయములు కన్పట్టుచున్నవి.

-చే/ -చేన్/ -చేత/ -చేతన్/ -చేతను
-తో/ -తోన్/ -తోడ/ -తోడన్/ -తోడను/ -తోడి/
-తోడవ/ -తోడుతన్/ -తోన [తోడు]

-చే ప్రత్యయము .

రాజుచే	4-257
మధుసూదను-చే	3-496
కర్మవాంఛల-చే	1-131
శరపాతము-చే	10.ఉ.413

-చేన్ ప్రత్యయము :

ఆయుధ విద్యలన్నియును ద్రోణాచార్యు-చే నభ్యసించిరి 1-160
దిన ఫలమొందు భాగవతదివ్య కథా శ్రవణానురక్తి-చేన్ 3-39
గురు యోగ శక్తిచే నంబర తలమున కెగసి 3-1050

-చేత ప్రత్యయము

అట్టి వీరుండు నీ-చేత నిమిషమాత్రంబున నేడు మడిసె 7-357
గర్గుండు మున్న కంసునిచేత వ్రేటువడి 10 పూ.286

మాయ-చేత మునిగి మనువారలకు 1-147

కాలం-చేత రాజ్యాగ్రమమునఁ బరిపూర్ణుడైన భంగి 1-297

-చేతన్ ప్రత్యయము :

నా-చేతన్ 2-273

మాధవు-చేతన్ 2-71

పాపంబు చేతన్ 1-483

విశ్వాసంబుచేతన్ 3-883

-చేతను ప్రవ్యయము .

తల్లిదండ్రగురులం సు-చేతను బాధనొందుచు 1-189

పెనిమిటిచేతనుఁ బెండ్లాం, మనికాదు 4-230

అనయము మూర్ఛనొందు చున కావలి చేతను 3-985

ప్రత్యయము :

ద్రోణునితో శిఖిందరక ద్రోణకుటుంబిని 1-165

హరితోబద్ధ విరోధముండొదరు 4-75

దక్షుండు తనకూఁతుతో విరోధంబు పొంత 4-115

రమణతో హరి పరాక్రమములెల్ల వినుతిసేయు 1-102

చతురతతో నిజమాయాగతి జూచి 3-140

రోగ నిదాన దేహముతో విరక్తుడు గాక 7-358

-తోన్ ప్రత్యయము :

ఆమైత్రేయుండు పలికెనవ్విదురునితోన్ 4-10

హరి పరమ పదుండు మానవాకృతితోని, ధ్ధరఁబుట్టి 3-68

ఓటమితో నెల్లప్పుడు, ఁబాటవమున జమలసేసి 1-104

విప్రుడు, సిద్ధితితో నొదలు గద్దుపెడి 1-173

-తోడ ప్రత్యయము :

“. భూపాలురతోడ భూరి బలభవ్యులతోడ భయంబుదక్కి” 9-448

పరీక్షిజ్జన పాలుని తోడ యోగిచంద్రుడు పలికెన్ 2-216

ఉవిదకోఁద మింటి నుండి కదలి 10 ఉ 25

  క్రేపుల కోఁద గోవులం గ్రుంపుచుమే 10 పూ 170

మహారోషము కోఁద భృగుమహాముని 4-103

వారికోఁద బలుఁడు ధార్తరాష్ట్రులు 10 ఉ 572

-కోఁదన్ ప్రత్యయము

వాకోఁదన్ వైరము వచ్చెన్ 7-185

గోపాలసుతులఁ గృష్ణునికోఁదన్ 10 పూ 468

భాగ విభుఁడు సుందరి కోఁదన్ 9-573

పుష్పవర్షములనయముఁ గురియింప ధ్రువుడు హర్షముకోఁదన్ 4-377

  నాకది యెఱిగింపు కరుణకోఁద, నముచు 3-7

-కోఁదను :

నా కోఁదను స్నేహముగల, మాతను 4-63

గోపాలకృష్ణుకోఁదను, గోపాలన వేళలందు 10 పూ.1354

కరిమ కరికోఁదమద్దండకరాత్రులు పలిపెంబోరు 8-69

వివరింపు వరునకోఁదను 9-4

రాజుల కీర్తుల్

హరిమద్య పిగ్గుకోఁదను 10 పూ 1752

-కోఁద ;

పీవికోఁది విరోధంబునందమునకు మృత్యువు సిద్ధించు 7-205

కొడుకుకోఁది మోహంబున ప్రొద్దుగడవఁచుండె 9-196

మెఱుఁగు దీగె కోఁది మేఘంబుకైవడి 10.ఉ.25

-కోఁదన ప్రత్యయము :

కృష్ణునికోఁదన మరుఁగుఁజొత్తము చత్రము 10 పూ.659

బొందికోఁదన యాకాశమునకు మాయఁజెందెన్ 10 ఉ.1293

మేనికోఁదన పుట్టు మృత్యువు 10 పూ.29

సంగమంబు విడువని వాఁడు వాని కోఁదన 2-30

-తోడుతన్ ప్రత్యయము

నీతోడు తనేఁ బెనగెదఁ 10 పూ 1335

నీతోడుతఁ బలికించెద 10 పూ 774

పలికెన్ నా తండ్రి నాతోడుతన్ 10 ఉ 119

బ్రాహ్మణుడు గర్వముతోడు తమన్నవాడు 1-461

-తోడ ।

అతని తంపు తోడ యతఁడు వచ్చె 9-28

392.4 చతుర్థీ విభక్తి పోతన వాడిన ప్రత్యయములు :

-కొఱకు/-కొఱకున్/-కొఱకై/-కొఱకునై/
-కొఱకును/-కై/-కైనన్/-కైనను

-కొఱకు ప్రత్యయము :

ఇంద్రునికొఱకు దైత్యేంద్రుల నేటికి .. .. చంపె 7-3

బ్రహ్మణుల కొఱకు బ్రహ్మాండ ఘటమున. .తెచ్చి 10 పూ 717

దుఃఖిని, రామము గావించు కొఱకు 3-409

వనము కొఱకు వారి దనము నొచ్చి 1-491

-కొఱకున్ ప్రత్యయము :

'సురలంకొఱకుఁ గ్రిదసూపె గాక' 9-359

ప్రియురాలి వేడుకల కొఱకు పిల్లని వక్కాణించె 9-23

ప్రాణమైన విడుచు భార్య కొఱకు, వట్టి భార్య 7-446

జగద వనము కొఱకుఁ గాక జగదా దారా 10 పూ 674

కొఱకై ప్రత్యయము :

జలరుహ నాభు కొఱకై, జల తర్పణమాచరించి 8-737

అయ్యా కొడుకుల కొఱకై యియ్యాగము. 9-12

వనవాది సిద్ధి కొఱకై, తపిలి 4-494

అవనములలోన పర్ధి వరయుట కొఱకై 3-280

వానకొఱకై దీపింప 3-113

-కొఱకునై ప్రత్యయము :

ఫలము కొఱకు, నై సఖ్య ధర్మమునందు సిద్ధింపవు 10 పూ 1075

వార్త లాకర్ణించు కొఱకునై రాముడు... తిరుగుచో 9-346

జగముల గలిగించు నమయించు కొఱకునై 8-78

వృష్టి దుష్కర్మ వృత్తి జరగనీకుండు కొఱకునై 4-31

-కొఱకున :

భవోన్మూలనము సేయు కొఱకున 1-407

తత్త్వ బోధంబు కొఱకున 3-859

ప్రత్యయము

ద్రోహిందున్రించుటకై యుత్సాహంబునలేచి 4-102

నీదు కోర్కి కొనసాగుటకై విజమూర్తి జూపితిన్ 1-125

వానికై యెవ్వండు వాకి నెఱిచె 10 ఉ 10

ఉదరాంతర్గత గర్భ దాహమునకై యుగ్రౌ ప్రభన్ నేచ్చు 1-178

తన దేహంబునకై యనేక మృగనంతానంబు జంపించు 1-202

ఈతండు తన లీలకై తను దాన్పృజించె 3-342

-కైనన్ :

ఉరగపతి పినాకులకైనన్ 3-323

కమల సంభవాది ఘనులకైనన్ 10 పూ 1619

కైనను :

కర్మముల బ్రహ్మకైనను, గర్మ గురుడైనరు 10 పూ 32

గోపాలదరులకైనను, వావోవఁగ 3-106

పైన ప్రయోగించిన 'కొఱకు, కొఱకై, కొఱకునై, కై' అను వాన్నింటికి మూలము 'కు' ప్రత్యయమని తెలియుచున్నది పోతన క్రొఱకై, కొఱకునై మొదలగు ప్రత్యయములు వాడినను వానితో కొఱ

[కొఱ – ప్రయోజనము]

శబ్దమును విడదీసి-కై, -కునై అనునదియే ప్రత్యయముగవి భావింపదగును కున్ అను దానిని చతుర్థీ విభక్తి ప్రత్యయమనుట

వ్యాకరణ కర్తలకు అసమ్మతము ఉద్యాద్యర్థక ప్రయోగమున సంప్రదాయమునకు కు ప్రత్యయము వచ్చును ప్రేమకు వచ్చు దాను అనుగ్రించు తనంబున నెగ్గు సేసితిన్ 9-116 తక్కినచోట్లను ఇట్టి ప్రయోగములు పోతన భాగవత భాగమున కలవు

మామకు యాగంబు సేయించి 9-67

తనయకున్ మోహించి 1-145

నన్నయ ఇట్టి ప్రయోగమును చేసెను నిపుణుడైన నీమఱదికినపరాధ కరంబు సైపుమయ్యయుపేంద్రా [సభా 2-59] ఈ ప్రయోగములను పరిశీలించిన పోతన వాడిన తువర్థకము విచిత్ర ధోరణిని కలిగియున్నది.

నిఖిలాత్మమయుండగుటకు

ముఖమందుంగాక భూమి సురుడివ్వేకన్ 9-138

ఇచ్చుటకు వర్ణకము హేత్వర్థకము

ఈ పరిపాటి ద్రోహమున కిట్లు తపింపగనేల బాలకా [1-482]

[హేత్వర్థక షష్ఠి]

పాపంబునీచేత బ్రాపించె మనకు 1-483

ప్రాపణార్థక ధాతు యోగమున నిచ్చుట నస్మచ్ఛబ్దము కర్మ సంజ్ఞకమై ద్వితీయను తెంపవలసి యున్నను చతుర్థి వచ్చినది కారక విభక్తికి మన పర విభక్తి వచ్చుట తెలుగులో విశేషము

గత్యర్థ యోగమున బాశిక చతుర్థి ·

— అడవి నుండి, యింటికి వచ్చుచు 9-200

విరహములలోన ముక్తి కేఁగఁ గవిచటన్ 1-505

—కైవల్య శ్రీ

కబ్బుదుఁగట హరి పోషణ

మన్నిన తల్లి దండ్రులె చటికబ్బు దురాతుదిన్ 10.పూ 351

— ముక్తి పద్ధతికిఁ జెప్పెరఁ బోవఁగ వచ్చు జెప్పరే 1-501

3925 పంచమీ విభక్తి పోతన భాగవత భాగమున ఈ విభక్తి ప్రత్యయములు కనిపించుచున్నవి

— వలన/ - వలనన్/ - వలనను/-

— కంటె/ - కంటెన్/ - కంటెను

పంచమీ విభక్త్యర్థమున వాడబడు ఇతర ప్రత్యయములు

. ఉండి/ - కోలెన్/ - కతమున మొదలగునవి

- వలన ప్రత్యయము

యాదవుల వలన రాజ్య, శ్రీ దొలగెను 3-86

పరమేశ్వరుని వలన సర్వంబునగుచుండు 1-427

భార్యవలన దోషంబు లేకుండుట 9-313

ఆకాశంబు వలన నో జన్మ హో బలములయ్యె 2-269

ఊరువుల వలన వైశ్యులను నైపుణ్యంబును 8-155

- వలనన్

అలవడ నాకు మీవలన నబ్బిన 3-556

ఆరాధనము సేసి యతనివలన బరి సంధిజయమును

దశో, త్తర శతదుహితలను గాంచె దక్షుని-వలనన్ 4-802

దాని, వలనధర్మ విప్లవలన వయిన 2-5

నాత్మమోహంబు వలన బాసి 4-203

భూతముల వలన నెప్పుడు, భూతములకు జన్మ మరణ పోషణములు

నిర్మిముతలు సేయుచుండును 1-377

- వలనను :

ఆతని వలనను సంభూతమైన యట్టిసృష్టి 2-278

అమాత్యులవలనను దస్కరులవలనను ప్రజలు నాశంబు నొందకుండ4421

తన ధర్మపత్ని వలనను, మనుకొని 3-455

అమ్మేటి వలనను గుణత్రయంబును జనించె 3-718

ప్రతిక విన్యాస భావ, గతులవలనను భేదంబు గలదె 2-221

భూమి వలనను, ధనముల మర్యాద గొనుచు 4-64

- వలని :

సంసారంబు వలని తగులంబు విడిచి ౧-89

ఇచ్చటను వలను దిగ్వాచకముగాని విభక్తి యవరాదు

దిగ్వాచకమైన పదము సప్తమ్యర్థకమై పరిణమించును. అందుచేత పంపా రము యొక్క పదము పందు దగునని విగ్రహము చెప్పుకొనవలెను అటుకాక మానవమనుకొని పదవ వర్ణకమున్నచో గారక విభక్తితో సమానము కుదరదు పంచమి యిచట విడిచి యను క్రియతో సమన్వయించునుగాని తగులముతో సమన్వ యించదు కనుక పై పోతన ప్రయోగము లేఖ కులచే ప్రక్షిప్తమై

ప్రచారములోనికి వచ్చి యుండునని తోచుచున్నది

- కంటె ప్రత్యయము

మీకంటె మిక్కిలి తీర్థంబులున్నవె 1-301

ఆత్మజాల కంటె దయామతి జూచు 10-ఉ-42

అగ్నిముఖము కంటె ధరామరేంద్ర ముఖము పరిశుద్ధము 4-590

చైతన్య వృక్షములకంటె ఘనరస ఉత్తములు 3-966

కంటెన్ :

నీ కంటెన్ ఘను డొక్క రాజు గలడో 2-75

నాకంటె నన్యుల గైకొని 3-886

తన కంటెనితర మొకటెఱుగని 4-389

కులదైవత ద్విజకులము కంటె, పంగ న్ప్రాణ 9-254

సమరమున నుండి తిరుగక చచ్చుకంటె బలికి 8-588

- కంటెను :

విష్ణుని కంటెను వేఱేమియును లేదు 1-102

నా కంటెను, బిరుసుడు మరియెవ్వడు 4-427

నీతమాటనను దుఃఖము కంటెను జచ్చుట 4-95

విపరీతతి సొమ్ము కంటెను విషము మేలు 10-ఉ-479

ప్రత్యేక పదము :

విప్రుఁజంపు కంటెను పాపంబు 9-464

- ఉండి :

అడవి నుండి యింటికి వచ్చుచు 9-20(

గాలిలోన నుండి కదలు కపము 2-51

ప్రశాన తీర్థమున నుండి, యాతలోదరి కోడి 10-ఉ-1165

బ్రహ్మలోకమున నుండి వసుధకేతెంచి 4-812

'ఉండి' ఉండు ధాతువు యొక్క క్త్వార్థక రూపము. పంచమ్యర్థమున వాడ బడుచున్నది ఉండి శబ్దము పరంబగునపుడు దానికి ద్వితీయా సప్తములు ప్రాయికంబుగనగునని సూరి సూత్రీకరించెను ఇది సరిగాదు నన్నయలో సప్తమి నిత్యముగా కలదు కాన ద్వితీయకు ప్రయోగములేదు ఉండి పదములోపించిన పంచమ్యర్థమున ద్వితీయా సప్తములు నన్నయాదులు ప్రయోగించిరి

ఉండిలోపమున పంచమ్యర్థమున ద్వితీయా సప్తములు

పోతన ప్రయోగములు :

కమ్రగేహ నిప్పుకల్, పొట పొట రాలి 9-102

ముఖంబుల రక్తమాంసంబులు మియుచుఁ గన్నుల

విషంబు గ్రక్కుచును క్రుక్కెడి 10 పూ 667

నన్నయాదులను పోతన యెంత శ్రద్ధగా అధ్యయనము చేసెనో పైన చూపిన ప్రయోగములు విశదీకరించుచున్నవి

కోలెన్ :

పిన్నవాడను గోలెఁ బెరిగినాడ 10 పూ 841

నేఁటఁగోలెన్, మాయీ ప్రాణంబులు మాకునీవే 10 పూ 6 లో

—కతము ,

దీనికి రూపాంతరములు క్రింది రూపములు

-కతన/ -కతనన్/ -కతనమున/ -కతంబున/

-కతమున/ -కతమునన్

కృష్ణుండువచ్చు టేమికతము 3-7

—కతన :

మీ యందు నిష్టుండు మెఱయు కతన 1-301

---

5 బా వ్యా కారక 11

.. నీవు, నాకు బుట్టిన కతన   3 856

. చిత్రమవ్విధునందు చేర్చియున్న కతన 4-271

—కతనన్ .

దక్షకోడిపై రము కతనన్ 4-99

దుర్భగురా, అన గం నాకుక్షినుదయ మందినకతనన్ 4-230

—కతంబున

కూద్రిదైన కతంబున 1-306

—కతమున

అనోన్య మిత్రిత్వమందకున్న కతమున 3-204

ఇచ్చిన కతమున 8-416

-కతమునన్

తొంటి మాట కతమునన్ 9-24

నేడు మీ కతమునన్ 9-496

-కన్నన్ :

నీకన్నన్ ఘనుండైన రాజమ్యుండెవ్వడు 10 ఉ 135

అను విశిష్టరీతి ప్రయోగము పోతన భాషలో కనిపించుచున్నది

39.26 షష్ఠీవిభక్తి

తెలుగు వైయాకరణులు నిర్దేశించిన ప్రకారము పోతన భాగవతమున గల షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయములు

-కి/ -కిన్/ -కు/ -కున్/

-లో/ లోన్/ -లోపల మరియు వీని రూపాంతరములు -లోన/- -లోనన్/ -లోని/ -లోపలన్/- లోపలికి అనునవి సంబంధమును గురించి తెలియజేయవలసినపుడు షష్ఠివచ్చును దీనినే శేష షష్ఠి యందురు. -కిన్/ -కున్ అను వానిని తెలుగు వ్యాకర్తలు షష్ఠీ విభక్తి ప్రత్యయములనిరి -కున్ ప్రత్యయమును కేశవ చతుర్థీ షష్ఠీ ప్రత్యయముగా పేర్కొనెను తరువాత తెలుగు వైయాకరణులు దీనిని షష్ఠిగా పేర్కొనిరి కై : కు+అయి కొఱకు కొఱ+కు వీని యందలి 'కు'

షష్ఠీ విభక్తి ప్రత్యయము తులనాత్మక దృష్టితో పరిశీలించినప్పుడు కి, కు రెండును చతుర్థీ విభక్తికి చెందినవి కాని తెలుగు లాక్షణికులు వీనిని షష్ఠి క్రింద చూపించిరి

– కి :

తండ్రికి మకవ్యకయిట్లనియె 9–53

మరలు హరికి మొఱలు పెట్టిరి 8–297

తరుణికి మంగళస్నానంబు సేయింతమని 8–269

వజ్జన ప్రతతికి సంతతము న నెగ్గొనరించుకు 4–961

–కిన్ :

గిరికిన్, ఖరదళితమేరుగిరికిన్ హరికిన్ 3–647

మొక్కిరి మింట నక్రికింఱక్రికిన్ 8–107

వేద వాదులయింటి దాదికిం బుట్టి 1–103

సిరికిం జెప్పదు 8–96

వివదంబు రాశికిన్ విక్రమము 1–324

ఏగె విజనిర్మల పుణ్య వివాన భూమికిన్ 3–595

తముజాని గొని పోవకున్నె తన లోపలికిన్ 10 పూ 484

–కు :

పావవర్తనులైన పార్థివులకు, ధృతి బొందరాని 3–806

వేతేమియును లేదు విశ్వమునకు 1–102

తత్పద, వనజములకు మొక్కి 4–696

పేర్మికు వచ్చు దానులకు ఎగ్గుసేసితిన్ 9–116

– కున్ :

బాల పూతకున్ విడువుమటంచు 1–168

మగ వారలకున్, దగునమయమెఱు గవలదే 8–181

అతని చరణంబులకున్, వినతులయిరి 4–142

వరసిజజని చెప్ప యజితునదనంబునకున్ 8–152

యోగిజనులకుం బరిచర్య సేయుచోట 1–103

తమ్ములకుఁజూడ బరువై, యున్నది 10.పూ 79

[ఎ] అదంత, ఉదంత ప్రాతిపదికంపై -కు/ -కున్ ప్రత్యయములు పోతన ప్రయోగములలో కనిపించుచున్నవి

[బి] -కు/ -కున్ ప్రత్యయములు పరమగునపుడు ఉదంతములకు ఏకవచనమున నవర్ణాగమముగా వచ్చుచున్నది -కు : నవర్ణాగమము :

అవ్యయు-న-కు 8-121

విశ్వము-నకు 1-102

కొన్నిచోట్ల అదంతములకు నవర్ణాగమమురాదు

ప్రేమకు 9-116

-కున్ :

నవర్ణాగమము : ఏకవచనము

ధరణీ రాజ్యమునకున్ 1-230

మోక్ష మార్గంబు-న-కున్ 4-242

వన ప్రస్తు-న-కున్ 7-426

పదవంబు-న-కున్ 8-152

ల వర్ణము :

బహువచనము

కన్న-ల-కు 10.పూ 79

జగము-ల-కున్ 1-112

జనుల-కున్ 1-103

-యొక్క :

అన్ని యెడల యొక్కకు లోపము. పూర్వకావ్యములందు యొక్క విభక్తికెల్ల యెడల లోపంబు నిత్యము యొక్కకు ప్రయోగము అధునాతనుల వచన రచనములందు మాత్రమే కలదు కాని పూర్వ కావ్యము లందు మాత్రమే ప్రయుక్తముకాలేదు నన్నయ్య ప్రయోగములందు యొక్కకు లోపము నెమ్మి వి ధర్మజునలువురు దమ్ములు

సభా. 2 261

ఇప్పాండవుల యు ద్రౌపది యుపవస్త్రముల వహరింపుము వళా 2 229

పోతన ప్రయోగములలో అన్ని యెడల యొక్క కు లోపము

నీవు మా

తండ్రివి దల్లివింటివి దైవమవున్ సఖివిన్ గురుండవుం 1-250

వారల బిడ్డల వారలమను మల

వారలగోత్రంబువారినైన 9-73

మందం గల్గిన వత్స బాలకుల నామాయాగుహాసుప్తలై 10 పూ 530

లోన్, లోపల ప్రత్యయములు వాని రూపాంతములను తెలుగు వైయాకరణులు షష్ఠీ విభక్తి ప్రత్యయములుగా గుర్తించిరి కాని, తులనాత్మక దృష్టిలో ఇవి సప్తమీ విభక్తి ప్రత్యయములు

-లో.

ఇందు వదన కడుపులో బాలుపేరలకు రూపు మెఱసి 10 పూ 73

ఘన పాతక మను గంగానదిలో, నెట్టిరి 3-13

భూ దారములు నేల బొఱియలలో దాగు 8-29

సంసారంబను, వనధిలో మునిగి 1-131

-లోన్

పలికిరందఱు దమలోన్ 3-727

సకలలోకైకపాలకులలోనతి బలాధికుడు 3-619

ధరలో, సవపత్న్యందగు బొప్పను 4-404

స్మరించునొవ్వడు మదిలోన్ 7-204

-లోన :

కలలోన జీవుండు కౌతూహలంబున 2-18

మునికులములోన మిక్కిలి, వినుకులు గలవారవు 1-112

తనలోన మాటలాడు 7-240

కురుకుమారుల భూరి సంగరములోన, హతుల గావించి 3-60

-లోనన్.

యాదవులలోన నొక్కడు మెఱసి 10 పూ.1581

కలలోనందను మన్నెఱుంగని 10 ఉ.971

తొల్లి రెండు గడియంలోపన్ 2-11
మీరు వంచరించి తిరయ్య జగతిలోన 1-301

-లోవి

ఆపై కుంతములోవి ధర్మమణి 9-115
వసిడికాయలోవి ప్రాణిబ్రతుకు 2-51

-లోపల

ఎల్లింటిలోపల నీవదుమను వచ్చి 10 పూ 1589
క్షణములోపల భూరిగజ ప్రమాణ మయ్యె 3-407
తన తల్లి కడుపులోపలం, మును చూచిన 1-296
కుశస్థల యమపురంబు, నీరధిలోపల విర్మించి 9-70

-లో/- లోపల విభక్తి ప్రత్యయముగా గుర్తింపబడినవి
దా-పల, పల-పల, వెలు-పల అలోవి పల స్థలవాచకము

-లోపలన్ :

ఏవింటి లోపలనొక్కటియైన 7-19
కడుపు లోపల నున్న పాపడు 10 పూ 558
చిత్తములోపల నామువి, వత్తము 9-600
చీకటి మాతిలోపలం, ద్రెళ్లక 7-142

-లోపలికి :

కొలువులోపలికిడ్చిరి కుచ్చితమున 3-15
-- కర్మ ఫలమున నూతిలో పలికి జారి 9-568

3927 సప్తమీ విభక్తి ప్రత్యయములు .

భాగవతమున పోతన చేవాడబడిన సప్తమీ విభక్తి ప్రత్యయములు వా
రూపాంతములను వరిశీలింతము

-అందు/ - అందున్/ - అందును/ - అందుం/ -అందుఅన్/
-అందులో/ - అందలి/ - అందె/ - అందులోపన్
- న/ - నన్

-అందు:

శుద్ధనాథులందు సురలందు విప్రకోటియందు 7-111

వర్తించును, హరిలోకమునందు సంతతా నందమునన్ 7-417

అటమీద ఉరమందు హత్తించి 2-29

విమల బృందావన వీధి యందు 2-188

అందు అనునది స్థల వాచకము దీనిని అవ్యయమని వైయాకరణులు పేర్కొనిరి దీని రూపాంతరములయిన అందును, అందుల, అందులన్, అందులో, అందలి అనునవి వాడుకలో నున్నవి

-అందున్ :

మాముప్పురయందు నెవ్వండు వేలు 4-207

నీయందు భక్తి, శ్రుతి పుత్రాదిక వాంఛలన్ సలిపి 10 పూ 987

ఊరువులందుం, బ్రకాశింపగ 3-2 8

వెలిచెం దక్షిణ దిమధ్య భాగమునందున్ 3-6 5

-అందును :

వగవారి సుతులయందును, దగయించుకలేక 10 పూ 674

నాయందును నీమాయ యధివసించును 8-407

గోపికలందును సంచరించు 10 పూ 1108

• బంధువులందును రాజభావమొంది 9-340

వారికివిరయమందును వలెలు 4-282

-అందుల

నాయందుల భక్తి లక్షణము దెలిపితివన్ 3-957

-అందులన్

[అందు+లన్]

పురుష భూషణునందులనీ వమస్త 4-627

-అందులో : [అందు+లో]

వర గంగ నంచులో భగవద దీక్షితుండై 3-720

అందులో యక్షరక్షస్సులవ జనింప 3-721

-అందరి . [అందు+అరి]

దానవకులవైరి నాకుఁదన యందరి విజ్ఞానము విచ్చెను 1-111

-అందె : [అందు+ఏవార్థకము]

హరియందెలయంబునొందును 4-957

-అందులోనన్

పుర ద్వారనవకంబునందులోన, నర్థి 4-767

-న

తొల్లిటి జన్మంబున వేదవాదుల యింటి దాసికిం 1-103

తల్లిదండ్రుల గృహంబున లేరు మహాత్మ 1-324

మావనంబున భయం బొక యింతయులేక 3-627

వికుంఠపురంబున నేడు లేదు 3-630

-నన్

అతిభక్తి వేద యాదు వంశమునన్ 3-49

కౌతూహలమొప్పఁ దిరిగె కడు బాల్యమునన్ 10 పూ 520

పూజసేసెను మహా శైలాగ్రభాగంబునన్ 8-122

పోతన భాగవతమున ఉపయోగించిన ఇతర ప్రత్యయములు

-కడకు

బాలుర కడకేయాటలకు బోక 1-104

శిబిరంబుకడకు వచ్చి 1-157

-కడకున్ :

వనమీ కడకుంగృష్ణుడు 10 పూ 1467

బంధించి శిబిరంబు కడకుం గొని చని 1-153

-క్రిందట

కాలంబు క్రిందట గడ గినష్టుండైన వాడు 4-313

-చందంబునన్ :

హంతాళుచందంబునన్ 8-203

అతురేళుచందంబునన్ 10 పూ 481

-మీఁదన్ :

హరిమీదన్ దితిసంతవుదు 3-689
వెలపె మమవు వలువుర మీఁదన్ 8-138
దేహంబు మీదం గమండలు జలంబులు ప్రోక్షించిన 7-84

-మీది

పురుషోత్తముని మీఁది 7-169
తనమీఁది యనుగ్రహంబునంజేసి 4-548

-మీదికిన్

కాంచన చారురథంబు మీదికిన్ 10 ఉ 1102

3.9.2.8. సంబుద్ధి

ఈ విషయములో పోతనకు ప్రత్యేక దృష్టి ఉన్నట్లు కన్పింపదు

వల్లియలార	1-208
ఆర్య భూషణ	4-94
కుటిలాత్మక	4-94
యోగి భూషణ	1-523
వంశ పావన	2-17
శీతాంశుబింబానవా	1-143

మొదలగు ప్రయోగములు సందర్భశుద్ధితో కూడినవి తల్లియైన దేవహూతిపట్ల కపిలుడు వాడిన

అబ్జాక్షి	3-965
కమలనయన	3-1040
తరళాక్షి	3-966
నళినాయతాక్షి	3-951

మొదలగు సంబోధనములు అంతగా రుచించినట్లుగా కన్పింపవు మరుజన్మలో వికి దాక్షాయణియైన తన సతిని శివుడు 'ఉమ' అని సంబో

ధించుట యుక్తము కాదు మనమున మోదమందుచు మాతరుణీమణి గాంచి 4-81 అని పోతన కూడ 'ఉమ' అని ప్రయోగించుటయు అంత సబబుగా లేదు.

సంబోధనా విభక్తి ప్రత్యయములు వచ్చు తీరును పరిశీలింతము

1 అదంత ప్రాతిపదికలపై సంబోధనమును తెలియజేయునపుడు మహతీ, మహద్వాచకములలోని అంత్యాచ్చుదీర్ఘముగా మారును

శీతాంశుబింబానన	1-143
సరోజలోచనా	3-152
కృష్ణా	3-154
ధరణినాథా	2-37
పరాశరాత్మజా	1-89
మునినాథా	1-91

దీర్ఘము వైకల్పికముగా వచ్చు రూపములు

కమలనయన	3-1040
నీరజాక్ష	1-188
ఆర్యభూషణ	4-156
మునినాథచంద్ర	4-262
మానవేంద్ర	8-424
విమల చరిత	2-204

2 ఇదంత ప్రాతిపదికల తుది యచ్చుకు సంబోధనమును తెలియజేయునపుడు దీర్ఘము వైకల్పికముగా వచ్చును

ధరిత్రీ	10 పూ 3	
హరీ	10 పూ 96	
శీతాంశుముఖీ	10 పూ 314	హ్రస్వ
మృగాక్షీ	10 పూ 319	
అబ్జాక్షీ	3-965	
వళినాయతాక్షీ	3-951	

సంబోధనమున ముందుగా ఓ శబ్దము పోతన భాషలో కందు

ఓకంజేక్షణ 10 పూ 1128

ఓరి అనునది సంబోధనమున ముందుగా ప్రయోగింపబడినది

ఓరిగుహ్యక 10 పూ 1124

బహువచనమున సంబోధనయందు నామములకు చివర-ఆర ప్రత్యయము పోతన ప్రయోగించెను

చతురులార 4-591

సంబుద్ధిలో సంవాద సరణి . శబ్దాలంకార ప్రియుడుగా, అక్షర రమ్యతాపక్షుడుగా పోతన పేర్గాంచెను భక్త్యావేశపు చిందులలో పోతన రచన పెలయేటి ధారాప్రవాహమువలె సాగుచుండును భగవంతుని సంబోధనమునందున, భక్తుల సంబోధనమువల్లను పోతన కూర్చిన వివిధాఖ్యానములలో సంవాదము విచిత్రమైన ధోరణిలో నడచినది వానికి కొన్ని యుదాహరణములు

విమలగుణశీల మాటలు వేయునేల 4-365
ధ్రువునితో యక్షేశ్వరుడు

విమలగుణశీల మాటలు వేయునేల 7-150
చండామార్కులతో ప్రహ్లాదుడు

విమలగుణశీల ! మాటలు వేయునేల 3-1003
కపిలునితో దేవహూతి

విమలగుశీల ! మాటలు వేయునేల 4-490
వృధు చక్రవర్తితో భూదేవి

వత్స్యాపామూర్తి యోదేవ చక్రవర్తి 3-311
విష్ణువుతో బ్రహ్మ

దారుణరమూర్తి ! యోవృధు 4-484
వృధుతో భూదేవి

దారుణతరమూర్తి ? యోవృధు 4-533
ఋత్విక్కులు వృథునితో

దారుణతరమూర్తి　రాజన్య చక్రవర్తి　4-559
పృథునిగూర్చి వందిమాగధులు

ప్రవిమలాకార　సంసారభయ విదూర　3-308
బ్రహ్మ విష్ణునితో

ప్రవిమలాకార　సంసారభయ విదూర　4-286
భగవంతునితో ధ్రువుడు

ప్రవిమలానంద　సంసారభయ విదూర　4-179
దేవునితో బ్రహ్మ

భక్త మందార　దుర్వారభయ విదూర　3-304
భగవంతునితో బ్రహ్మ

భక్త మందార　దుర్వారభయ విదూర　10 ఉ 257
రుక్మిణి శ్రీకృష్ణునితో

భక్త జనలోక మందార　భవవిదూర　4-557
భగవంతునితో పృథుడు

విమూతమందార　గుణహారవేదపార　8-483
దేవునితో అదితి

5 అవ్యయానంద　గోవింద　హరిముకుంద　4-287

అవ్యయానంద　గోవింద　హరిముకుంద　4-714

అచ్యుత　మాధవ　గోవింద !　హరిముకుంద　4-171

పుండరీకాక్ష !　సంతతభువనరక్ష　3-309
దేవునితో పృథుడు

పుండరీకాక్ష　సంతతభువనరక్ష　4-193
దేవునితో యోగీశ్వరులు

పుండరీకాక్ష　గోవిందభువనరక్ష　10 ఉ 760
కృష్ణునితో ధర్మజుడు

7 చిరశుభాకార ! యిందిరా చిత్తచోర 3-422
బ్రహ్మాదుల యజ్ఞవరాహమూర్తిని గూర్చి
చిన్మయాకార ! విశ్వలక్ష్మీవిహార 4-171
చిరశుభాకార విశ్వలక్ష్మీవిహార 3-304
దేవునితో వృధుదు
చిరదయాకార యిందిరాచిత్తచోర 4-203
దేవునితో విద్యాధరులు
చిర శుభాకార విశ్వలక్ష్మీ విహార 4-287
దేవునితో ధ్రువుడు

39.3. విభక్తుల మార్పు (Inflectional Syncretism)

తెలుగు వ్యాకరణ కర్తలు ప్రథమ మొదలు సప్తమి వరకు గల విభక్తులను వాని స్వరూప స్వభావములను అందలి ప్రత్యయములను విర్ధారించిరి తులనాత్మక దృష్టిలో ఏ విభక్తికి ఏ ప్రత్యయములు చెందునో పరిశీలించితిమి పైన విర్ధారించిన విభక్తులలో వానికి చెందిన ప్రత్యయముల స్థానములో ఇతర విభక్తుల ప్రత్యయములు ప్రయోగింపబడుట జరుగును దీనినే విభక్తి విపర్యయము లేక విభక్తుల మార్పు అందురు 'వేఱ్ఱుమైమయక్కం' అని తమిళమునందును, 'విభక్తి పల్లట' అని కన్నడమునందును పరిభాషించుట కలదు దీనినే ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి కారుడు అవ్యహాఃక్వచిద్ప వేద్వాన్యా అని చెప్పెను ఇదియే బాలవ్యాకరణమున కూడ 'ఒకానొకచో నొక విభక్తికి మఱియొక విభక్తియునగు' [బా వ్యా కారక 21] అని అనువదింపబడినది

పోతన భాగవతమునగల విభక్తుల మార్పిడిని పరిశీలింతము

1 సప్తమికి ప్రథమ :

ఉదంతముల సప్తమికి ప్రథమ క్వాచిత్కముగా నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱన లలో గలదు

'శిర్రములాద నోవరు' ఆర 2-286
పోరి పోరి మోము బాష్ప జలపూరము గ్రమ్మగ శల్య. 1
ఉర్వింగల్గు శీర్షంబులెల్ల నే నాదుదు హరి పూ 5

పోతన ప్రయోగములు

తోయములాడుచుండ [తోయములందు] 10 పూ 1417

మునివీరుసొచ్చి వెదలఁడు [పీటియందు] 9-97

2 తృతీయకు ద్వితీయ

మహోగ్రగగ్ర

ద్రావలివోలె జంతువుల సంగముబద్ధతి జింతు రెవ్వరున్ [జంతువులతో] 3-562

3 సప్తమికి ద్వితీయ

హరి పితృసువర్షతిర్యఙ్నర రూపములన్ జనించి [రూపములందు] 3-353

గాలింగుం భినవగ్ని నంబువుల నాకాశస్థలిన్ దిక్కులన్ [దిక్కులందు] 7-90

చమదండాశమేత్రోషలన్ [త్రోవలందు] 7-110

4 పంచమికి ద్వితీయ

ఉండి లోపించుట వలన పంచమి స్థానములో ద్వితీయ వచ్చుచున్నది

కన్నులన్ జాలజాలు దుర్విషానలము జొబ్బిలుచుండగ [కన్నుల మండి] 10 పూ 600

కన్నుల రక్తంబు గ్రక్కుచు 10 పూ 667 [కన్నులనుండి]

5 పంచమికి తృతీయ

తనకూతుతో విరోధంబు 7-1 5 [కూతువలన]

రోగవిదావ దేహముతో విరక్తుడునాక [దేహము వలన] 7-358

గురుయోగ శక్తిచేన్ [శక్తివలన] 3-1050

విత్యుదౌటచేన్ [విత్యుదౌట వలన] 3-216

6 తృతీయకు చతుర్థి

సోదరుఁ జంపిన పగకై, యాదరమించుకయులేక [పగచేత] 7-94

7 షష్ఠికి చతుర్థి

ఆత్మ ప్రభావంబు దెలుపు కొఱకు విజకళాసంభవులైన రామకృష్ణుల [తెలుపుటకు] 2-174

పై వ్యయుక్తంబుగానవి సంహరించుకొనుటకు
[సంహరించుటకు] 3-71

అనుదానుడు వేటకై వనంబునకేగి [వేటకు] 9-237

విశదంబుగఁ జేయవలయు విజయము కొఱకున్ [విజయమునకు]
10 పూ 1154

8 ప్రథమకు షష్ఠి

ఒకనరునకుఁ బ్రార్థింపనేల యాత్మజ్ఞులకున్ [ఆత్మజ్ఞుల] 2-22

9 చతుర్థికి షష్ఠి

విన్ను మోక్షమార్గంబునకున్, బ్రేరేచినవాడు [మార్గంబు కొఱకు]
4-242

10 సప్తమికి షష్ఠి

అనుగ్రహముఖగా స్మరించునొవ్వడు మదిలోన్ [మదియందు]
7-204

కడుపు లోపలనున్న పాపడు [కడుపునందు] 10 పూ 558

కంలోన జీవుండు [కలయందు] 7 18

ధర లోపనవత్యుండగుటొప్పను [ధరయందు] 4-404

పాలమున్నీటిలోపల సర్వత్ర్యణల తౌషధముల దెప్పించి
[మున్నీటియందు] 8-175

ఖండవములోప ద్రుంచె [ఖండవమందు] 3-129

మునికులములోని మిక్కిలి వినుకుల గలవాడు [కులమందు] 1-112

11. తృతీయకు సప్తమి :

చే, యుంచెన్ మూడు తురంగమేధముల దేవేంద్ర ప్రభావంబునన్
[ప్రభావంబుచే] 1-176

ధరణీ చక్రమునే నేర్పునన్ నిలువన్ వచ్చును [నేర్పుచే] 3-406

ఆత్మప్రభావంబునం గ్రమ్మఱనగ్నులయి చనిరి
[ప్రభావంబుచే] -4-674

12. పంచమికి సప్తమి .

ఆలోకేశుముఖంబునం గలిగె [ముఖము వలన] 9-517

3 10 0 సమాస నిర్మాణము

(FORMATION OF COUMPOUNDS)

ఇతరములయిన పరిభాషలు, ప్రక్రియలు సంస్కృతమునుండి తెలుగులోనికి వచ్చినట్లే ఈ సమాసమను పదమును వచ్చినది 'సమ్' ఉపసర్గ పూర్వము గల 'అస్' ధాతువునకు భావార్థమున 'ఘ ఞ్' ప్రత్యయమును చేర్చిన 'సమాస' అను రూపమేర్పడును కావున అనేక పదములకే కీభావ రూపమగు సంశ్లేషమను అర్థము సమాస పదమునకు సంభవించును [1] సామర్థ్యముతో గూడిన పద విధియే సమాసము

సమాస విషయమున ఇతర భాషలందు గల స్వభావమునించుక పరిశీలించుట యుక్తము ద్రావిడ భాషలలో ప్రాచీన దనమగు తమిళమందలి తొల్కాప్పియమున సమాసముల విషయము ప్రస్తావింపబడినది సమాసము అను పదమునకు "తొగై" అనునది సమానార్థకముగా నుపయోగింపబడినది దీనికి "కూడు, చేరు, తొలగు, లోపించు" అను అర్థములు గలవు 1 విభక్తులు తొలగించుటచే సమాసములు గలుగుట 2 పదములు కూడికచే సమాసములు గలుగుట అను రెండభిప్రాయములు దీనియందు గలవు [2] తొల్కాప్పియనారు సమాసము అను ఆఱు విధములుగా విభజించెను

[ఏ] వేట్రుమైత్తొగై — తత్పురుష సమాసము
[బి] ఉవమత్తొగై — ఉపమిత సమాసము
[సి] వినైత్తొగై : ఇందు మొదటిది క్రియాజన్యము రెండవది నామము
[డి] పణ్బుత్తొగై . విశేషణ పూర్వ పద కర్మధారయ సమాసము
[ఇ] ఉమ్మైత్తొగై — ద్వంద్వ సమాసము [ఉమ్, -ను-సముచ్చయము]
[యఫ్] అన్మొ త్తొగై [అన్మొళి] — బహువ్రీహి

1 కౌముదీశరదాగమము సంపు 11 పు 114
2 తొల్ చొల్ సూ 418-20, సూ 412 చొల్.

కన్నడమున వ్యాకరణ కారులు సంస్కృత మందలివి స్వీకరించిరి [3] వీనినే కేశిరాజు శబ్దమణి దర్పణమున నుపయోగించెను కాని "క్రియాసమాసమని, గమక సమాసమని మరిరెండింటిని అతడు కల్పించెను, తెలుగున "చింతామణి యందు సమాస శబ్ద నిర్వచనములేదు కాని సంస్కృత సమాసముల పేర్లను వివరించెను ఆంధ్ర భాషా భూషణమున "మొదలి పదంబు విభక్తుల నుడిచ్చిమీది పదంబులతోడ సమ్యక్ప్రసంక్తంబులగుటం జేసి సమాసంబులయ్యె" [4] అని వివరింపబడినది. పాణినీయమున సమాసాంతర్గములుగా విగ్రహ వాక్యములో కనుపట్టు దగిన విభక్తి ప్రత్యయములకు లోపము విధింపబడినది దీనిని దృష్టిలో పెట్టుకొని చిన్నయసూరి" [5] సమాస విభక్తికి లోపంబగు" నని చెప్పి తెలుగు సంస్కృత సమాసములకు గల భేదమును గుర్తించి "అట్టునకుంగాదు" అని తెలుగు పదముల స్వభావమును నిరూపించుచు విధించెను

> 6 "సమర్థంబులగుపదంబు లేక పదంబులగుట సమాసంబు" అని చిన్నయ సూరి సూత్రము

పై అంశములను బట్టి రెండు విషయములు బోధపడుచున్నవి

[1] విభక్తిలోపము [2] వేరువేరు నర్థములను బోధించు పదములు చేరి ఒకే యర్థమును బోధించుట పై రెండింటిలో మొదటిది కొంత వరకు కృతకము రెండవది వ్యవహార సిద్ధము

---

3 వామ్నాం సమాస. సంగతార్థ "తస్యాంతర్వర్తినోః విభక్తయో లోపః । ఉత్తర పదార్థవృత్తి స్తత్పురుష ॥ పద వైకార్థ్యయ. కర్మధారయ । సంఖ్యాపూర్వేత్ ద్విగు "పూర్వపదార్థ ప్రధానో వ్యయీభావః । సర్వ పదార్థ ప్రధానోద్వంద్వః ॥ అన్య పదార్థ ప్రధానో బహువ్రీహిః క భా భూ

సూ 124-131

4. ఆం భా భూ.స 109

5. బా వ్యా సమాస 25

6 బా.వ్యా సమాస 1

"సంయోగ దశయందు గలిగెడు విభక్తిలో సాత్మక పద వ్యూహ సంగ్రహము" అని ప్రౌఢ వ్యాకరణకర్త సూత్రీకరించెను పోతన భాగవతమున గల సమాసములు క్రింద పరిశీలింపబడినవి

3 10 1 తెలుగు సమాసములను స్థూలముగా మూడు రకములుగా విభజింప వచ్చును

1. సాంస్కృతిక సమాసములు
2. అచ్చిక సమాసములు.
3. మిశ్రమ సమాసములు

1. సంస్కృత సమాసములను తెలుగు లోనికి కొన్ని మార్పులతో గ్రహించిన వానిని సాంస్కృతిక సమాసములందురు
2. తెలుగు శబ్దములను మాత్రము స్వీకరించి నిర్మాణముచేసిన వానిని అచ్చిక సమాసములందురు
3 సంస్కృత పదముల కలయికచే ఏర్పడినవి మిశ్రమ సమాసము అందురు

3 10 1 1 సాంస్కృతిక సమాసములు రెండు విధములు

1 సిద్ధము 2 సాధ్యము.

1. సిద్ధ సమాసములు సంస్కృతమునందేర్పడిన సమాసములకు తెలుగునందు ఆయా ప్రత్యయములు చేరగా సిద్ధ సాంస్కృతిక సమాసములు ఏర్పడును

పోతన భాగవతమునగల సిద్ధ సమాసములు

"మానిత ధర్మ మార్గ మహిమ స్ఫుట భూరితపస్సమాధి విద్యా నిర్భృతాత్మ యోగసముపార్జిత విష్ణుకటాక్ష లబ్ధశోభనాము దివ్యభోగ విహారభద్ర వితానములు" 3-804

"వహ్ని వరుణ సమీరణ చంద్రరుద్ర హైమవతీ కుబేర వృష్ణ భగాంగ శాండిల్య పాశుపత జటిలపటలమండితము" 1-39

2 పాధ్య సమాసములు :

సంస్కృత పదములు తత్సమములై యేర్పడిన సమాసములను పాధ్య సాంస్కృతిక సమాసములందురు

తత్సమ+తత్సమ

ఉగ్రంపు మృగము	9-413
క్రూరపు గాలంబు	1-336
జనుల చిత్తములు	4-431
దైత్యవిబాధ	7-116
పౌరకాంతలు	10 పూ 1455
బాలార్క	10,పూ 291
మంజుభాషలు	10 పూ 1709
విరహాగ్ని	10 పూ 19 8
శుభాగారము	10.పూ 1455
హరిమాయ	10 ఉ 1 63

3 10 1 2 అచ్ఛిక సమాసములు : తద్భవ దేశ్య పదములతో కలిసి ఏర్పడిన సమాసములు వీనిని ఈ క్రింది విధముగ వింగడింపవచ్చును

1 దేశ్యము + దేశ్యము

అక్కచెల్లెండ్రు	10 ఉ 470
ఆట పాటలు	2-129
ఇరువంకలు	415
ఊరుగాయలు	10 పూ 496
ఎండ మంచు	10 పూ.131
ఎల్లినవ్వు	10 ఉ 1197
ఒక యేడు	9-465
కడు సిగ్గు	8-200
గుజ్జనగూళ్ళు	10 పూ 1688
చిగురాకు	10 ఉ 62
తండ్రిమాట	9-543

వాల్గు వంకలు	4-767
వచ్చవి గటిక	10 పూ 499
మడుగునీరు	10 పూ 695
వెలియేనుగు	9-230
సుడిగాలి	10 పూ 423

2 దేశ్యము + తద్భవము

ఏడు దీవులు	2-9
ఒకవేదియ	10 పూ 1092
కంటి తపసి	9-188
గొంతిమాట	1-201
చెలిపాలు	10 ఉ 745
తొంటిరూపు	10 పూ 128
వాల్గు మొగములు	10 ఉ 960
పెనుమెకంబులు	9-16
మునలితపం	9-64
రెండు గడియలు	2-11
లేగరక్కసుడు	10 పూ 435
వేటనెపము	9-658

3 తద్భవము+దేశ్యము :

అచ్చపు దలపు	3-829
జవరాలు	9-72
దేవరయడుగులు	8-132
విద్దెంపుటద్దంబు	8-447
పటికంపు గోడలు	9-327
మదినేరుపు	1-99
రాచపట్టి	9-623
నవతి తల్లి	2-136

తద్భవము+తద్భవము

ప్రోడ చేడియ 9-393

3 10 1 3 మిశ్రమ సమాసములు :

1 తత్సమము+దేశ్యము .

అరిమాట 10 ఉ 1255
ఉత్తరపుగాలి 10 పూ 798
కంసునంపు 10 పూ 1212
చంద్రులసగిది 10 పూ 291
జీవుల మాటలు 8-91
భటులచందము 2-269
ముని పొంత 9-206
వటువి కాళ్ళు 81-600
పారంపుముద్ద 10 పూ 1303

2 దేశ్యము+తత్సమము

అన్ని దిశలు 9-101
ఎల్లకాలము 8-661
తలకుసాలు 9-410
తొలిదివసము 10 పూ 807
దొడ్డరాజు 10 పూ 1685
పల్దిక్కులు 7-63
పెక్కుబాధలు 2-173
ముద్దుల బాలుడు 8-930
రెండు దిక్కులు 10.పూ 1228
వాడి రుచులు 10 పూ 717

3 తద్భవము+తత్సమము

అచ్చపుహరి 10-ఉ-1163
తవసి ప్రయాణంబు 9-29

సిబ్బరపు బొం 1-173

పసదంపు పాకీండ్లు 9-327

రక్కసికులము 7-254

3-10-2 తెలుగు వ్యాకరణ కర్తలు వైరిసమాసములని కొన్నిటిని విడిగా చూపించిరి మొదటి పదము తత్సమము కాక సంస్కృత శబ్దమై దానితోసాటిగ తెలుగు పదము కలియునపుడు ఏర్పడువానిని వైరి సమాసము అందురు ఇవి వ్యాకరణ కర్తలంచే వెలివేసినవప్పటికి మహాకవులు తమ కావ్యములందు గ్రహించుటచే అనింద్య గ్రామ్యములనిరి వీని సాదృశ్యమున తక్కినవి ప్రయోగింపరాదని, ప్రయోగించిన నవి గ్రామ్యములగునని వ్యాకరణ కర్తలు నిషేధించిరి ఈ వైరి సమాసములు పూర్వకాలమున నన్నయనాటి నుండి గ్రంథములలోను, వ్యావహారిక భాషలోను అధిక ప్రచారమున గలవు

పోతన వైరి సమాసముల ప్రయోగించుట శివకవి సంప్రదాయ ప్రభావమని కొందరందురు శివ కవుల సాంప్రదాయ మెట్లున్నను పోతన వాడినట్లుచెప్పబడిన వైరి పదములలో పెక్కు వీరభద్ర విజయము, నారాయణ శతకములలో కనిపించుచున్నవి వాని కర్తృత్వ విషయమున వివాదముగలదు ప్రస్తుతము భాగవతమందున్న వైరి సమాసములని పండితులు చెప్పుచున్నవి క్రింద ఉదహరించుచున్నాము

1 విరటజాగర్భంబు 1-283
2 ఒక్కనేత్రుడు 8-607
3. పగాయత్తులు 10 పూ 991
4. దానవరాచూలు 10-ఉ-374
5 ప్రతిమాటలు9-394
6 ముమ్మూర్తులవిభుడు 10 పూ 542
7 అలితరూపు 10 పూ 859
8 చౌషష్టి-అరువదినాలుగు 3-121

ఇవి ఎంతవరకు సముచితమో పరిశీలింపుట మంచిది.

విరటజాగర్భంబు

విరటజాగర్భంబు పెక్కు తాళపత్రములందు సమ్మతమైన పాఠము కావున ఇది సరియైనదిగా భావింపవచ్చును కాని పలువురు విమర్శకులు తలంచినట్లుగా దోషముగాదని డాక్టరు దూళిపాళ శ్రీరామమూర్తిగారిట్లు పేర్కొనిరి "తద్వేద్విరుద శబ్దేషు యథేచ్ఛం వర్ణకల్పనా, గ్రామమానుష్య విరుద శబ్దానామపి పోషతః" ఈ అథర్వణుని ఉక్తివలన విరట శబ్దముతో సిద్ధ సమాన ఘటనము వ్యాకరణ సమ్మతము ఇట్టి వైరి పదము దోషముగాదని తాత్పర్యము

ఇట్టివి నన్నయ, తిక్కనలలోను గలవు

వగాయత్తులు :

"అత్తలు మామలన్ వశనాపడికె కోడళ నాథులన్ వగాయత్తులఁజేసి

10 పూ 991

'త్రపాయత్తత' వ్రాత ప్రతులలో పెక్కింటగలదు, అకాడమీ ప్రతిలో త్రపా యత్తులని గలదు ఒక వాక్యమందు వగచు ధాతువును బునరుక్తముగ వాడుట శబ్ద దరిద్రమునకు సూచన పోతన శబ్ద దరిద్రుడుగాదు పోతనలో శబ్ద పునరుక్తిలేదా? అనినచో అవి యన్నియు సప్రయోజనములగుట శబ్ద దారిద్ర్యమును సూచించునవికావు

దానవరాచూలు.

"ఓ చెల్లి యిట్లు దానవ
రాచూలికి జాలిఁవిలిచె రాయిబ్భంగిన్ 10-ఉ-374
ఓ చెల్లి యెట్టులో యా
రా చూలికి జాలిఁవిలిచె రాయిబ్భంగిన్

ఇది అకాడమీ ప్రతిపాఠము తమకు తెలియకుండ వింతవని యెట్లు జరిగెనో? యని యూత్పర్యము వ్యక్తమగును ఇట్లనుకొనుటలో నర్థములేదు అది యెట్లో తెలిసినగదా యిట్లనుకొనుట మరియు రాచూలికని యన్నచో దాలును. దానవ శబ్ద మధికము, అకాడమీ ప్రతిపాఠము

ప్రతి మాటలు – అని పలికిన వేల్పుల వెలియాలి ప్రతిమాటల కియ్యకొని 'ప్రతి సంస్కృతమున నవ్యయము ఉప సర్గము దీనికి తెనుగున వ్యస్తప్రయోగము

వ్యగ్రము ప్రతి శబ్దమునకు స్వతంత్రప్రయోగమర్వాచీనముగాని, అవ్యయ స్యేతరస్యాపి ప్రయోగో విష్ణుశర్మణా॥ ఈ వికృతివివేక గ్రంథమును బట్టి [సంజ్ఞా-27 కారిక] స్వదేశ్యాదిరారత ప్రయోగమునుబట్టి దీనికి తత్సమ తుల్యత్వము సంగీకరించి మిశ్రమ సమాసమును చేసికొనవచ్చును

సమూలవిభుఁడు

మూల విభుడని సిద్ధ సమాసము చేసికొని తరువాత ముందు శబ్దముతో మిశ్రి సమాసమును చేయవలయును మొదటివాఁడైన మూల విభుడని యర్థము లభించును. లేదా ముందు శబ్దమునకు సిద్ధసమాసైక దేశములోని కన్వయము చెప్పవలయును సంధి కొత్రిత్రాదులవలె చెప్పి కొనవచ్చును

లలిత రూప :

"కలిలోచన రంధ్రమ్ముల
మునుమిడి హరి లలితరూపములలో గొనినె
మ్మనముల బరిరంభించిరి

10 పూ 859

ఇది ముద్రణాలోపమై ఉండవచ్చును 'మునుమిడి' అని చెప్పిన పిదప మరల మునులోగొని అనుట పొసగదు

హరి లలితరూపములలోగొనియని యుండుట సరి కాదనిన "లలిత రూప"మ్మైరి పదముగాదని చెప్పవచ్చును "రూప" శబ్దమునకు రూపు అనుతత్సమము గూడ కల్పించుచున్నది చిత్రరూపుతరంగి విశ్లేషితంబులయ్యె సర్వభూతములు [ఉద్యో 4-116] ఇచ్చట రూపు సిద్ధ సమాసఘటితము కావున పోతన ప్రయోగమందలి "రూపు" సంస్కృత సమమనక తప్పదు అట్లే తక్కిన పదములకును చెప్పవచ్చును.

3 10 3 కారక సంబంధానుగుణముగ సమాసములను ఈ క్రింది విధముగ విభజింపవచ్చును

1] "తత్పురుష, కర్మధారయ, ద్విగువులు" — అని నిర్ధారక [DETERMINATIVE] సమాసములు ఇవి సాధ్య సమాసము లోని మూడింటిలోనేదో యొకదానికి చెందును.

2] బహువ్రీహి [POSSESSIVE]

3] ద్వంద్వము [COPULATIVE]

సామాన్యముగ ద్వంద్వ, బహువ్రీహి సమాసములు అచ్చిక సమాసము లతో కలిసియే యుండును

3 10 3.1 తత్పురుషము

1 తలుచుగవిది ఉత్తర పదార్థ ప్రధానము

చోరబాధలు 4-492

పట్టణ సుందరులు 10 పూ 12 8

పుణ్యనిధి 10 ఉ 1016

బంధుకోటి 10 ఉ 1076

బలగర్వము 10 ఉ 937

బుద్ధి బలము 1-320

2. కొన్ని యెడల తత్పురుషమున పూర్వపదము ఏకాక్షరమై కని పించును

పూఁబోడి 9-25

3 కొన్ని సమాసములందు పూర్వ పదము అదంత, ఇదంతముగా నుండును దీని వలన పూర్వపదములకు సంబంధమును స్థిరీకరించును

కన్నకడుపు 8-484

చలివెలుగు 9-171

చెవుల పండువు 1-134

పసిడి యొడలు 8-717

3.10 3.2 కర్మధారయము .

సామాన్యముగ విశేషణము ముందు విశేష్యము తరువాత వచ్చును [విశేషణ పూర్వపద కర్మధారయ సమాసము]

దేశ్యము+దేశ్యము :

ఎల్లిపొద్దు 1-240

ఎఱమంట 8-216

కడుసిగ్గు 8-200

చిఱువగవు 8-307

పెనుమంట 3-988

దేశ్యము+తత్సమము :

చెడు రీతి 3-401

తత్సమము+తత్సమము :

ఇష్ట చరిత 1-45

దృఢ శక్తి 3-546

2. కొన్నిచోట్ల పూర్వపదాంతమందలి 'ము' వర్ణములోపించి దాని స్థానమున "పు" వర్ణము వచ్చును.

కదిరపు పేరిటు 9-561

చిక్కని బంటు 10 పూ 1762

పారంపు ముద్ద 10 పూ 1303

3. కొన్నిచోట్ల పూర్వపదముపై మువర్ణ లోపముతో పాటు టుగాగమము వచ్చును

కోరంపుటలుక 10 పూ.1063

ప్రాయంపుటింతి 8-393

వీతం పుటురులు 10 ఉ 242

3.10.3 3 ద్విగు సమాసము .

1. ఇందు సంఖ్యా విశేషణము పూర్వమందుండి విశేష్యము తరువాత వచ్చును.

దేశ్యము+దేశ్యము :

ఇరువంకలు 4-415

ముగ్గురు గొడుకులు 9-172

నలుగడలు 8-216

ఏనేండ్లు 1-116

దేశ్యము+తద్భవము :

రెండు దెసలు 1-235

ఏడు దీవులు 9-560

ఎనిమిది కమ్మలు 10 పూ.543

2 కొన్నిచోట్ల పర పదాది 'న' కారము పూర్వ పదాంత హల్లుతో చేరి ఎ కారమును పొందును.

ఇమ్నూఱు 10.పూ 21

ముమ్నూఱు 9-262

నమ్నూఱు 3-349

నమ్నూటివి 10 పూ 21

ఒక, ఒక్క అను సంఖ్యలు విశేషణములుగ, పదమునకు పూర్వము ప్రయోగింపబడుచున్నది.

దేశ్యము+దేశ్యము :

ఒక బొట్టు 8-324

ఒక యేరు 3-345

ఒక్కచోటు 10 ఉ 619

ఒక్కమాట 10 పూ 738

ఒక్కవాన 1-103

దేశ్యము+తత్సమము .

ఒక పాతము 8-625

ఒక సమయము 3-489

ఒక్క క్షణము 9-70

4 పదమునకు పూర్వము 'రెండు' అనునది విశేషణముగా వాడబడును

రెండముక్కలు	10 పూ 1765
రెండుగడియలు	2-11
రెండుదినలు	1-235

5 కొన్నిచోట్ల "రెండు" అను రూపమునకు విశేషణము 'ఇరు' వచ్చును

ఇరుగెలంకులు	10 పూ 1082
ఇరువంకలు	4-415

6. 'మూడు' నకు విశేషణము 'ము'

ముప్పిరి	3-397
మూమ్మాటు	4-215
ముయ్యేడు	2-153

7 నాలుగు అను రూపమునకు విశేషణము'నలు'

నలుగడలు	8-216
నల్దిక్కులు	4-29
నల్దిశలు	4-648

8 ఇన్ని, ఎన్ని, కొన్ని అను వానికి ఇన్, ఎన్, కొన్, అను రూపములు వచ్చును

ఇన్నాళ్లు	9-425
ఎన్నాళ్లు	8-728
కొన్నాళ్లు	10 పూ 1631

3 10 3.4 బహువ్రీహి సమాసము అన్యపద అర్థ ప్రధానము

దీన వత్సం	1-109
పువ్వుఁబోడి	9-175
ముక్కంటి	1-352

3 10.3.5 ద్వంద్వ సమాసము : ఉభయ పదార్థ ప్రధానము

అక్కా చెల్లెండ్రు	8-470

తల్లి దండ్రులు 1-320
పుణ్య పాపములు 3-831
సుఖ దుఃఖములు 1-272

3 10 4 కారాగృహ లేదా కారాగార అనే సమాసములోని ద్వితీయావయవమైన 'గృహ' లేదా 'అగార' అనునవి "ఇల్లు" అను తెలుగు పదమునకు పర్యాయ పదములు ఈ పదములకు పర్యాయముగ "ఇల్లనువాడి" "కారాయిల్లు" అను సమాసమును మన వారు గల్పించిరి

కారా ఇంటనడంచె 10 పూ 130

ప్రయోగమును పోతన వాడెను

3 10 5 కారా గృహ "లేదా" కారాగార" అను సంస్కృతములో ప్రసిద్ధములైన సమాసములకు సాదృశ్యముగ గుర్తింపదగిన "కారాశాల" అను క్రొత్త సమస్త రూపమును ప్రయోగించిన కీర్తి పోతనకు దక్కినది.

"కారా శాలల మాపిమిత్రము మిముంగంసుందు
గారింపగా" 10 పూ 1393

4 క్రియారూప విజ్ఞానము (VERB MORPHGL OGY)

4 1 0 క్రియా వ్యవస్థ :

సంస్కృతమున ధాతువు, క్రియ, కృతి, వ్యాపారము, ఆఖ్యాతము అను పదములు భిన్నమైన వియతార్థములకు వాచకములుగా వాడబడినవి నిరుక్తము నందు 'నామాఖ్యాతో పసర్గ నిపాతము' అని నాలుగు రకములుగా శబ్దములు విభజింపబడినవి ఆఖ్యాతమనగా క్రియా వాచకము. 'భావ ప్రధాన మాఖ్యాతమ్ భావ మనగా 'నామ పద వాచ్యార్థాశ్రయ క్రియా వ్యంగ్యోభావ , పాకరాగత్యా గాభ్యా అని వివరణము ధాతువనగా పాణినీయ వ్యాకరణమున పేర్కొనబడిన క్రియార్థక శబ్దములని యర్థము 'భూ'- మొదలగునవి ఇవి సామాన్యముగా ఏకాచ్క, ద్వ్యచ్కములై యున్నవి ప్రాచీన సంస్కృత వ్యాకరణములలో సాధారణముగా ఆఖ్యా

తము [1] అను పదము శబ్ద పరముగా వాడుచుండగా తెలుగు వ్యాకరణము అందు క్రియా శబ్దము దాని స్థానమున బోధకముగా వాడపడుచున్నది

ద్రావిడ భాషలలో ప్రాచీనమైన తమిళమున క్రియ, ఆఖ్యాతములని సంస్కృత పరిభాషను పాటించక 'వినై' యను తమిళ భాషా పరిభాషనే గ్రహించిరి ఈ పదము వలన క్రియ అను సామాన్య వ్యాపారార్థమునే గ్రహించిరి కాని దానికి లక్షణము నిర్దేశించలేదు ఉరిచ్చొల్ [2] అను పదము ధాతువు అను వర్థమున తొల్కాప్పియనార్ వాడినట్లూహింప బడినది తమిళమున తొల్కాప్పియనారు కాల బోధకములకు క్రియా రూపములకు తమిళ పదములనే సంజ్ఞలుగా వాడెను

కన్నడ వ్యాకరణములందు సంస్కృత వ్యాకరణానుకరణము అగుటచే క్రియా విషయమున సంస్కృత సంజ్ఞ లేవాడబడినవి తెలుగున గల క్రియా పరిచ్ఛేదము కన్నడమున ఆఖ్యాత విధానము, ఆఖ్యాత ప్రకరణమని పేర్కొనిరి [3]

బాల వ్యాకరణాదికములందు ప్రాణినీయమునందువలె ధాతు లక్షణ ముగాని ధాతు పరిగణనముగాని చేయలేదు ఈ రెండును శబ్దమణి దర్ప మున చేయబడినవి తెలుగునకు క్రియ పదమును, ధావమును సంస్కృత మునుండియే వచ్చినవి ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి తెలుగు నందలి క్రియా వాచకములు ఉపకృతి, వరిణతి, నంస్కృతి అని మూడు విధములని పేర్కొనినది సంస్కృత సంజ్ఞాప్రకరణమున ధాతువు తెలుగు వ్యాకరణ

1. ధాత్వర్థేన విశిష్టస్య విధేయత్వేన బోధనే "సమర్థస్యార్థయత్నస్య శబ్దో వాఖ్యాతముచ్యతే, శబ్ద మణి ఆఖ్యాత ప్రకరణము

2 ఏ యస్ సుబ్రమణ్య అయ్యర్‌గారి ఆంగ్ల పరివర్తనముతో శబ్ద మణి పేజీ 141, 198

3 ఆఖ్యాత విధానమ్ 11 క భాషా భూ ఆఖ్యాత ప్రక క్రియె యర్థదమూలం ప్రత్యయరహితం ధాతు శబ్దమణి 215 క్రియార్థోధాతు క భా భూ

మున క్రియ అనబడును [4] ఇట్లు సూత్రించినను ధాతువుల తిఙంత రూపములయిన 'పోయెను' మొదలగునవి కూడ క్రియలవియే వ్యవహరింపబడుచు వచ్చినవి దీనినే కేతన తన గ్రంథమున నంగీకరించి వ్యవహరించెను [5] అర్వాచీనులు క్రియ పదమును తిఙన్త బోధకముగా వాడిరి. [6] కావున క్రియా శబ్దము ధాతువునకు తిఙన్త రూపమైన వచ్చెను మొదలగు శబ్దములకును గూడ తెలుగు వ్యాకరణమున బోధకమైనది ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి మొదలగు తెలుగు వ్యాకరణములందు క్రియా పరిచ్ఛేదము అను పేరే తిఙన్త రూపములను సాధించు ప్రకరణమకు పేరైనది క్రియాపదమున కర్థమును వాక్యపదీయమున[7] అప్రధానులైన అవయవములచేనుపలక్షితమైన సమూహము, క్రమజాతములయిన వానివి కూర్చిన బుద్ధిస్థమయిన యభేదము గలది అని చెప్పబడినది కావున క్రమముగా కల్గిన మార్పును గూర్చిన యభేద భావము గలదియే క్రియయనుట సిద్ధము

క్రియ వ్యాపార బోధకమైనది పదముల గుంపును అర్థకాది భావ బోధకముల నుండి విభజింపబడి రూపభేదమును కల్గినట్టిది క్రియ అట్టి క్రియలందలి ముఖ్య భాగమే ప్రాతిపదిక క్రియా ప్రాతిపదికకు కొన్నిచోట్ల ప్రత్యయములు చేరుటయు, మరికొన్నిచోట్ల ప్రత్యయములు లేకపోవుటయు పోతన ప్రయోగములందు కనిపించుచున్నది

4.1.1 తెలుగు క్రియలన్నింటిని సమాపక, అసమాపకములని రెండు విధములుగా వింగడింప వచ్చును.

---

4 అద్య క్రియాపభూతార్థ ద్యోతినమాద్యగం వినాసర్వం సంజ్ఞా 17

5. ప్రత్యయ ఇహ వర్జక క్రియాధాతు సం 6

6. మధ్యమ పురుష క్రియలయందిత్తునకు సంధియగు బా వ్యా సంధి 7
తద్ధర్మభూత క్రియలార్థ్యాద్యర్థ పరకంబులై ప్రశ్నార్థకంబులగు వ్యతిరేక క్రియ యర్థత్రయ బోధకంబగు ప్రౌఢ క్రియ 7

7 యావత్సిద్ధమసిద్ధం వాసాధ్యత్వేనా భిధీయతే ఆశ్రిత క్రమరూపత్వాత్ సాక్రియేత్య భిధీయతే గుణభూతై రవయవైః సమూహః క్రమజన్మనామ్ బుద్ధ్యా ప్రకల్పితా భేదః క్రియేతివ్య పదిశ్యతే

సమాపకమనగా వాక్యార్థము పూర్తి అయి ఆకాంక్ష నెరవేరును అసమాపకమనగా వాక్యార్థము పూర్తిగాక ఆకాంక్ష నెరవేరక యుండును చేయుచున్నాడు—చేయుచున్నవాడు—చేయుచున్+ఉన్న+వాడు ఈ క్రమమున సమాపక క్రియారూపము లేర్పడినవి ఈ వాక్యములన్ని భావ పరిపూర్తిగల వాక్యములే చేయుచున్నవాడు అను దానియందు ధాత్వర్థము అయిన సంవ్యాపారము, కర్త, వచనము కాలము మొదలగునవి కలవు అది కాలక్రమమున విశేషణమైనది చేయుచున్నవాడు రాముడు అనునదియే వైయాకరణులచేత నంగీకరింపబడిన వాక్యమునందలి సమాపక క్రియారూపమైనది మొదటిది వాక్యావస్థ రెండవది విశేషణావస్థ మూడవది సమాపక క్రియారూపము తెలుగునందలి సమాపకక్రియ సమాసము వంటిదనుట ఉత్తమము ఎందుకనగా తెలుగుభాష యంతయు సంయోగాత్మకావస్థ యందును భాషారూప నిర్మాణ ప్రణాళిక సమాస రచనా విధానముపై ఆధారపడి యుండును సమాపకక్రియలో సంపూర్ణ వాక్యమేర్పడును అసమాపక క్రియలో సంపూర్ణవాక్య మేర్పడదు సమాపక క్రియయందు క్రియా ప్రాతిపదికపై కాల భావ బోధక ప్రత్యయము (Tense mood markers) పురుష ప్రత్యయము (Persona suffix) చేరును అసమాపక క్రియయందు క్రియా ప్రాతిపదికపై కాల భావ బోధక ప్రత్యయమే చేరును (Tense mood maker) పురుష ప్రత్యయము చేరదు

4 1.1.1 సమాపక క్రియలు రెండు విధములు

1 సామాన్యము (SIMPLE)

2 సంయుక్తములు (Compound)

1 కాలభావ బోధక ప్రత్యయములను క్రియా ప్రాతిపదికకు చేర్పగా సామాన్య సమాపక క్రియారూపములు గలుగును.

కోరు-దు-రు > కోరుదురు	1-80
కూడు-ఎద-రు > కూడెదరు	10 పూ 1472
చెప్పు-ఎద-రు > చెప్పెదరు	7-246
నిలుచు-Ø-ను > నిలుచును	2-13

నేరు-అ-→నేరరు 10 పూ 70

వెదకు-ఎ-ను→వెదకెను 10 పూ 505

వచ్చు-ఎద-వు→వచ్చెదవు 10 ఉ 110

విను-∅-ము→వినుము 9-6

ఈ క్రియా నిర్మాణమున గల కోరు, కూడు, చెప్పు, నిలుచు నేరు, వెదకు, వచ్చు, విను మొదలగు క్రియా ప్రాతిపదికలను అంతకంటె తక్కువ పదాంశములుగా విడదీయుటకు వీలుకాదు పై వానిలో ఒకే ధాతువును కలిగినది సామాన్య క్రియా రూపమగు చున్నది

సంయుక్త సమాపక క్రియలందు మూల ధాతురూపమునకు ఇతర విభక్తి ప్రత్యయములకు ప్రత్యక్ష సంబంధముండదు

క్రియా విశేషణము ప్రథమ పురుష సర్వనామముతో కలిసి వచ్చు చున్నది

ఉన్న-వాడు 1-214

ఉన్న-వారు 10 పూ 1226

ఉండు-వారము 7-324 వర్తమాన భవిష్యత్కాల

వాచక క్రియారూపములు ఈ తెగకు చెందినవి

4 1.1 2 భిన్న కాల భావ బోధక ప్రత్యయములతో ఏర్పడిన సామాన్య సమాపక క్రియానిర్మాణము క్రింది పట్టికలో [4 1 1 3] చూపింప బడినది. డాక్టరు భద్రిరాజు కృష్ణమూర్తి చూపిన పట్టిక ఉన్న దున్నట్లుగా విచ్చట ప్రదర్శింపబడినది [8] ఈ గ్రంథమున అనుసరించిన ప్రణాళికనుబట్టి మూల ధాతువును అజంతముగా తీసికొన వలెను

[7] పట్టిక యందలి 'వంద్-' మున్నగు రకములుగా గల ధాతువును వండు అని గ్రహించిన ప్రస్తుత ప్రణాళికకు సరిపోవును

8 Bh Krishna Murthy, Te ugu Verbal Bases, P 09

మార్పు లేనిచోట Ø శూన్యపదాంశము (Zero morpheme) ఉన్నదని గ్రహింపవలెను

4.1.1.3. సామాన్య సమాపక క్రియా నిర్మాణ పట్టిక.

4 1 1 4 పట్టిక ననుసరించి ఐదు విధములుగా సమాపక క్రియా రూపములు కలవని స్పష్టపడుచున్నది

1 భూతకాలము (PAST TENSE)
2 తద్ధర్మార్థకము (HABITUAL)
3 వ్యతిరేకార్థము (NEGATIVE)
4 విధ్యాశీరర్థకము (IMPERATIVE BENEDICTIVE
5 నిషేధార్థకము (PROHIBITIVE)

వీనియందు భూతకాల, తద్ధర్మార్థక, వ్యతిరేకార్థక, క్రియాపదము లకు ఎనిమిది విధములైన క్రియారూప జాతములు (Parad gms) కానవచ్చుచున్నవి

1 ఉత్తమ పురుషైక వచనము
2 ఉత్తమ పురుష బహువచనము
3 మధ్యమ పురుషైక వచనము
4 మధ్యమ పురుష బహువచనము
5 మహద్వాచక ప్రథమ పురుషైక వచనము
6 అమహద్వాచక ప్రథమ పురుషైక వచనము
7 అమహద్వాచక ప్రథమ పురుష బహువచనము
8 మహన్మహతీ వాచక ప్రథమ పురుష బహువచనము

ఇట్టి విభజన పోతన భాగవతమునకు వర్తించును :

4.1.2 క్రియా ప్రాతిపదిక : (THE VERB STEM)

క్రియా రూపముల కొన్నిటిని గ్రహించి యందలి ప్రత్యయములను పరిహరించి సమానాంశమైన దానిని ధాతువుగా వ్యాకర్తలు పేర్కొనిరి మూలద్రావిడభాషలో ధాతువులు చాలావరకు ఏకాచ్కములు, తెలుగులోను మూలధాతువులు చాలాభాగము ఏకాచ్కములు, క్రియారూపము లందలి

అర్థవంతమైన అల్పమైన మూలరూపములకు క్రియాప్రాతిపదికలని అందురు పోతన భాగవతమునగల క్రియా ప్రాతిపదికలను క్రింద ఉదాహరించు చున్నాము క్రియా ప్రాతిపదికలు సామాన్య, సంశ్లిష్ట, సంయుక్త ధాతు రూపములని మూడు తెఱంగులు

4.1.2.1. కాల భావ బోధక ప్రత్యయములు క్రియా ప్రాతిపదికలకు చేరు నపుడు వాని రూపముల ననుసరించి సామాన్యధాతువుల (Simple Verbal Roots) ను ఐదు తరగతులుగా విభజింపవచ్చును

4.1.2.2. క్రియా ప్రాతిపదికలకు -ఇంచు/ -ఇల్లు ప్రత్యయములు చేరుట వలన సంశ్లిష్ట ధాతువులు కలుగుచున్నవి. ఇందు-ఇంచు తాచ్ఛీల్య కరణ ప్రత్యయము, -ఇలు/ -ఇల్లు సకర్మక ప్రేరణార్థక ప్రత్యయములు సంశ్లిష్ట ధాతువుల (Complex Verbal Roots)ను మరల అచ్చిక, తత్సమములని రెండుగా విభజింపవచ్చును

4.1.2.3. సంయుక్త ధాతువులు

(COMPOUND VERBAL ROOTS)

ఒకటి కంటె ఎక్కువ ధాతువులుండి ప్రత్యయములు పరమైనను, కాకున్నను సంయుక్త ధాతువు లేర్పడును "ధాత్వాదులకు ధాతువులను ప్రయుక్తంబులయి విలక్షణార్థాభిధాయకంబు లగుసీయది శబ్దపల్లవంబులు నా బడు"[9] అని చిన్నయసూరి సూత్రీకరించెను సామాన్య సంశ్లిష్ట, సంయుక్త ధాతువుల విశ్లేషణము అనుబంధము-3లో ఈయబడినది

4.2.0 సామాన్య ధాతువులు .

(SIMPLE VERAAL ROOTS)

4.2.1 సామాన్య క్రియా ప్రాతిపదికలతో కూడిన రూపములు .

CANONIAL FORMS OF VERBAL ROOTS)

4.2.1.1. రెండచ్చులతో కూడిన క్రియా ప్రాతిపదికలు :

1 [హ] అహఅ . [అ=అచ్చు, హ=హల్లు]

అను : చెప్పు 9-104

---

9 బా వ్యా: క్రియా 18

ఇడు	:	వశించు, ఇచ్చు	10 పూ 967
కను	:	చూచు	4-845
చను	:	వెళ్లు	1-50
చెడు	:	నశించు	1-272
తగు	:	యుక్తమగు	3-331
తెగు		ఖండితమగు	3-584
విడు		వదలు	1-198
వీను		ఆకర్ణించు	1-197

2. [హ] అ హ హ అ।

అంటు	తాకు	9-362
అబ్బు	కలుగు, దొరకు	3-556
ఉండు	నివసించు	1-78
ఉబ్బు	పొంగు	3-185
కట్టు	బంధించు	10 ఉ 140
తెచ్చు	తీసికొనివచ్చు	1-79
పుచ్చు	పంపు	10 పూ.828
మెచ్చు	శ్లాఘించు	10 ఉ 314

3. [హ] అ హ అ

అడు	.	అడుగొను	10 పూ 920
ఓపు	:	సహించు	1-27
కోరు		వాంఛించు	10 ఉ 963
గీటు		తాకించు	9-102
దాగు	.	మఱుగుపడు	8-29
తాకు		స్పృశించు	2-115
దాటు		అటువైపు వెళ్లు	8-154
పాయు	.	వదలు	4-861
రోయు	.	బాధపడు	9-596

4. [హ] అ హ అ.

సైచు	:	ఓర్చు	7-32

5. [హ] అ హ హ అ.

అర్చు	:	అరచు	3-620
ఈడ్చు		బయటకు లాగు	1-163
ఏడ్చు	.	దుఃఖించు	1-142
ఓర్చు	:	సహింపు	7-126
పేర్చు	:	వరుసగా ఉంచు	3-763
వేల్చు		దహించు	4-122, 529

6. [హ] హ అ హ అ.

అది సంయుక్తతలో రేఫద్వితీయ వర్ణము

క్రోలు		సేవించు, స్వీకరించు	3-194
క్రాగు		వేడియగు	3-371
క్రోచు	:	గెంటించు	1-172
త్రావు		సేవించు	10 పూ 11
ప్రోచు		కాపాడు	4-823
మ్రోయు		ధరించు	10 పూ 1126

7. [హ] హ అ హ హ అ:

క్రమ్మ		వ్యాపించు	10 పూ 741
త్రుంచు		ఖండించు	1-58
ద్రచ్చు		వశించు	10 పూ 326
వ్రచ్చు	·	మునుకొను	4-58
మ్రొగ్గు	:	ముందుకుతూలు	10 పూ 1318
మ్రొక్కు		నమస్కరించు	9-214
వ్రగ్గు	:	తగ్గు	1-278
వ్రక్కు	:	దుఃఖించు	

4 2.1.2 త్రిస్వర క్రియా ప్రాతిపదికలు [ ]

1. [హ] అ హ అ హ అ

అదరు :	కోల్పిల్లు, ఒప్పు	1-34
ఇదుపు :	ఉంచు	10 పూ 1590
ఒనగు	ఇచ్చు	3-25
కలగు	లభించు	4-59
చెనకు .	తాకు	1-360
తనరు .	ప్రకాశించు	1-232
పెరుగు ·	వృద్ధిబొందు	10 పూ 182
వెదకు	అన్వేషించు	4-751

2. [హ] అ హ అ హ అ :

అరయు .	వెదకు	10 పూ 559
ఏడుచు .	దుఃఖించు	7-124

3. [హ] అ హ [అ] హ అ ,

అ/ధ్యా/యకు	ఉద్యమము చేయు	9-468
క/ల్గ/లగు	లభించు	10 ఉ 664
కొ/ల్చ/లచు	పూజించు	3-484
గె/ల్చ/లచు	జయించు	1-360
తె/ల్చ/లచు	చెప్పు	1-131
ప/ల్కు/లకు	మాట్లాడు	4-296
స/ల్పు/లకు	చేయు	4-764

4. [హ] అ హ [అ] హ అ ·

అ/ర్చు/రుచు	బొబ్బరించు	3-620
ఉ/ర్చు/రుచు	లాగు	1-163
ఏ/ర్చు/రుచు :	దుఃఖించు	1-142
ఓ/ర్చు/రుచు :	సహించు	7-126

ఏ౦గిలె/ర్చు/రుచు కలుపు 1-214
నే/ర్చు/రుచు అభ్యసించు 1-70
వే/ర్చు/రుచు దహించు

5. [హ] హ అ హ అ హ అ
క్రుదుకు. జీవించు 7-322

6. [హ] హ అ హ [అ] హ అ
ప్రే/ర్చు/రుచు. తాపము నొందించు 10.ఉ 533

7. [హ] హ అ హ హ అ హ అ
క్రుమ్మరు: సంచరించు 3-503

4 2.1 3 చతుస్వర క్రియా ప్రాతిపదికలు.

1. [హ] అహ అహ [అ] హ అ
కావ/ర్చు/రుచు చేయు 2-245
కద/ర్చు/రుచు. చరించు 10 పూ 721
చెమ/ర్చు/రుచు. ఇంకిపోవునట్లు చేయు 10 పూ 1143
తవ/ర్చు/రుచు: ప్రకాశించు 2-113

4 2.2 1 వ్యతిరేకార్థమునందు వాడబడిన క్రియా ప్రాతిపదికలు

ఉడుగక	3-386	పడక	1-165
ఊరక	1-80	పొందక	4-292
ఎఱుంగక	1-321	పొరయక	3-238
కలయక	3-204	మానక	3-119
కదయక	1-65	పదలక	3-256
తోపక	2-225		

2. భాగవతమున క్రింది చకారాంత, యకారాంత ధాతువులను రెంటిని ఏకకాలమున పోతన ప్రయోగించెను

ఏచు	3-1026	ఏయు	9-448
క్రోచు	1-172	క్రోయు	3-530

4.2.3 క్రియా ప్రాతిపదికల విభజనమున సంధిగతమైన లక్షణములు (Morpho phonemic criteria for the classification of verbal stems)

కాల భావ బోధక పదాంశములకు పూర్వమున్న ప్రాతిపదిక పర్యాయ రూపము ననుసరించి ప్రాచీనాంధ్రమున గల క్రియ ఐదు ప్రత్యయాత్మక వర్గములుగ విభజింపవచ్చును తరచుగాను వస్థితమైన కాల భావ బోధక ప్రత్యయముల సంధిగతమున ఏ, బి, సి అను మూడు తరగతులుగ పునర్విభజింప బడినది[10] ఇతరములైన పర్యాయ రూపములు కుండలీకరణమున సూచింపబడినవి

4.2.3.1 ఏ విభాగము . హలాది ప్రత్యయములు

1 -మన్ శత్రర్థకము
2 -చ్- . వర్తమాన కాలధాతుజ విశేషణము
3 -త- విధ్యాశీరర్థకము [ప్రథమ పురుష]
4 -డున్ · అనంతర్యార్థకము
5 --Ø- [ˎన్] తద్ధర్మార్థక ధాతుజ విశేషణము [బి-6]
6 -దు [ˎ/ద్ˎ/ట్] తద్ధర్మార్థకము
-తు [-త్]
7 -బి- భూతకాలము [బి-1]

4.2.3.2 బి విభాగము తాలవ్యాచ్చాదిగా గల ప్రత్యయములు (అగ్రగ స్వరము ఆదిగాగల ప్రత్యయములు)

1. -ఇ-, -ఎ-, -ఇతి భూతకాలము
2. -ఇ . క్త్వార్థకము
3. ఇన [ˎ/న ఱ/అ] : భూతకాల విశేషణము
4. -ఇనన్ [ˎ/నన్ « అన్] చేదర్థకము
5 -ఎడు- / -ఎడి-/-ఎద తద్ధర్మార్థకము
6 -ఎడు-/-ఎడి/- తద్ధర్మార్థక ధాతుజవిశేషణము

---

10. Bh Krishna Murthy Telugu Verbal Bases, P 203, 205

4 2 3.3 'సి' విభాగము కంర్యాచ్చులాదిగా గల ప్రత్యయములు
(పశ్చాత్ స్వరములాదిగాగల ప్రత్యయములు)

1 -అన [\n] అన్నంతము

2 -అ- [\Ø] వ్యతిరేకార్థకము

3 -అకు వ్యతిరేక ప్రార్థనాద్యర్థకము [వ్యతిరేక వవదాంశము-అ-]

4 -అక [\క] వ్యతిరేక క్త్వార్థకము

5 -అవి [\వి] : వ్యతిరేక ధాతుజ విశేషణం

6 -ఉ-[/Ø] విధ్యాశీరర్థకము [మధ్యమ పురుషప్రత్యయములకు పూర్వము]

4 2 3 4 కొన్ని శూన్య క్రియలు తప్ప కాల భావ బోధక ప్రత్యయములకు ముందుండి వర్ణ్యయరూపము పొందిన క్రియా ప్రాతిపదికంన్నియు కొన్ని సంధిగతమైన సూత్రము-ద్వారా వివరింపబడును.

1 అజంత ప్రాతిపదికలకు అచ్చుపరమైనప్పుడు ప్రాతిపదిక అంత్యాచ్చు లోపించును హల్లు పరమైన అంత్యాచ్చు లోపించదు

కోరుచున్ [ఏ-1] 3-202

కోరి [బి-2] 1-234

కోరన్ [ఏ-1] 4-301

ఏ విభాగమునకు చెందిన ప్రత్యయముల ముందు కోరు అనియు బి,సి విభాగ ప్రత్యయముల ముందు కోర్ అనియు ప్రాతిపదిక వచ్చును

2. త్రిస్వర ధాతువులకు తాలవ్యాచ్చులైన ఇ/ఏలు పరమైనచో ధాతువు సందర్భి రెండవ అచ్చు 'ఉ' స్వర సామరస్యముచే మార్పుచెందును

తిరుగు-చున్ [ఏ-1] 9-210

తిరుగ్-అక [సి-4] 8-634

తిరిగ్-ఎదున్ [బి-5] 4-237

తిరిగ్+ఇ [బి-2] 9-606

[29]

హలాది ప్రత్యయములు పరమగుచో (ఏ విభాగము) తిరుగు అనియు, తాలవ్యాద్యులైన ఇ/ఏ లకు ముందు [బి - విభాగము] తిరిగ్ అనియు కంఠ్యాద్యులాదిగా గల ప్రత్యయముల ముందు (సి-విభాగము) తిరుగ్ అనియు క్రియాప్రాతిపదిక మూడు భాగములుగా పర్యాయ రూపములనొందును

3 -యు/-య్యు వర్ణాంత క్రియా ప్రాతిపదికలకు తాలవ్యాద్యులైన ఇ ఏలు పరమైనపుడు స్/స్సుగా పర్యాయ రూపముల నొందును

చేయు-దున్ [ఏ-1] 1-241
చేస్-ఇ [బి-2] 1-34
చేయ్-అన్ [సి-1] 2-209
చేస్-ఎను [బి-1] 1-51 దీవిపలన

యు వర్ణాంత ప్రాతిపదిక చేయు [ఏ-విభాగము] చేస్ [బి-విభాగము] చేయ్ [సి-విభాగము] అని మూడు పర్యాయ రూపములుగ వచ్చుచున్నది

4 [అ] చు వర్ణాంత క్రియా ప్రాతిపదికలకు తద్ధర్మార్థక ప్రత్యయములైన-తు-/-త్- పరమైనపుడు ప్రాతిపదిక మార్పుకు లోనగును తక్కినహల్లుల పరమైనచో ప్రాతిపదిక మార్పుచెందదు

-చు+దు-[ఒద్-1] > -తు- [ఒ-త్-]
చూచు+దు-రు > చూతు-రు 4-71
చూచు+ద్+ఉము > చూత్-ఉము 10 పూ 1481
చెఱచు+దు-రు > చెఱతు-రు 4-269
చెఱచు+ద్-ఉము > చెఱత్-ఉము 10 పూ 993
తలచు+దు-ను > తల-తు-ను 4-16

[ఆ] చ్చు వర్ణాంత క్రియా ప్రాతిపదికలకు తద్ధర్మార్థకప్రత్యయములైన -తు/-త్ పరమైనపుడు ప్రాతిపదికాంతవర్ణములకు త్ ఆదేశమగును ఈ మార్పు ఇతరములు పరములగునపుడు రాదు

-చ్చు + దు - [ఒద్-] > -త్తు- [ఒత్-]
చచ్చు + దు + రు > చత్ -తు- రు : చత్తురు 2-3
తెచ్చు + దు + ఒన్ > తెత్-తు-న్ : తెత్తున్ 1-143
వచ్చు+దు+రు > వత్-తు-రు : వత్తురు 7-67

అన్వాదులకు [అద్విరుక్త మవర్ణాంత క్రియా ప్రాతిపదికలకు] భూతకాల నపదాంశమైన -టి-, తద్ధర్మార్థక నపదాంశమైన -ద్- పరమైనపుడు ధాతు ప్రాతిపది కాంత వర్ణము ఙ్ గా పర్యాయ రూపమును పొందును.

అఙ్-టి-వి : అంటివి 3-574
అఙ్-ద్-రు : అంద్రు 3-949
కఙ్-టి-మి కంటిమి 4-949

హ్రస్వదీర్ఘాచ్చులతో కూడిన ఏకాచ్కధాతు ప్రాతిపదికలకు కంత్యాచ్చు లాదిగాగల [సి-విభాగములోని] ప్రత్యయములు పరమైనపుడు ప్రత్యయ గతమైన అచ్చులోపించును

వచ్చు :

రా+అక	రాక	[సి—4]	10 పూ 756
రా+అన్	రాన్	[సి—1]	9-331
రా+అదు	రాదు	[సి—2]	10 పూ 1727
రా+అము	రాము	[సి—2]	10 ఉ.232
రా+అవి	రావి	[సి—5]	10 పూ 498
ర+ఉ+మ్ము	రమ్ము	[సి—6]	7-209
ర+ఉ+ండు	రండు	[సి—6]	8-635
రా+అ+వు	రావు	[సి—2]	10 పూ 989

వచ్చు ధాతువునకు రా/ర- అనునవి నపదాంశములు

ప్రాచీనాంధ్రమున క్రియా ప్రాతిపదికలను ఐదు తరగతులుగ విభజించియున్నారు

4 2.3.5 మొదటి తరగతి (CLASS I)

పోతన భాగవతమున గల క్రియా ప్రాతిపదికలలో ఎక్కువభాగము ఈ వర్గానికి చెందినవి వీనిని రెండు అంతర్భాగములుగ విడదీయవచ్చును

[అ . 1. కను, చేయు మొదలగు ద్విస్వర ధాతువులకు, ఎవగు, తొరగు మొ॥ త్రిస్వరధాతువులకు కాలభావ బోధక ప్రత్యయ ములు పరములగునపుడు సంధిగత మార్పులు పొందును.

కను+ఇ కని [బి విభాగము] 3-971
చేయు+అకు : చేయకు [సి విభాగము] 3-35
చను+చున్ చనుచున్ [ఏ విభాగము] 9-224
ఎనగు+అక ఎనఁగక [సి విభాగము] 10.ఉ 1062
తొరగు+ఎదు తొరగెదు [బి విభాగము] 4-77

ప్రాతిపదిక ప్రత్యయముల ముందు పర్యాయ రూపమైన ప్రాతిపదిక

ప్రాతిపదిక	ఏ విభాగము	బి విభాగము	సి విభాగము
ఇచ్చు	ఇచ్చుచున్	ఇచ్చి	ఇచ్చు
	[1-248]	[2-819]	[1-219]
	ఇచ్చు-	ఇచ్చ్-	ఇచ్చ్-
తిరుగు	తిరుగుచున్	తిరిగి	తిరుగక
	[9-210]	[9-606]	[8-634]
	తిరుగు-	తిరిగ్-	తిరుగ్-

2 యువర్ణాంత రహితమై దీర్ఘాచ్చులేని ఏకస్వర, ద్విస్వర క్రియా ప్రాతిపదికలు ఏ వర్ణముతో ప్రారంభమగు భూత, తద్ధర్మ కాల భావ బోధక ప్రత్యయములు పరమైనపుడు వైకల్పికముగా 'ఇయ్-' ఆగమముగా వచ్చును.

కను	కన్-ఇయ్-ఎ-న్	:	కనియెన్	10.ఉ.449
కలుగు	కలుగ్-ఇయ్-ఉ	:	కలిగియు	1-278
కొను	కొన్-ఇయ్-ఎ-దు	:	కొనియెదు	10 పూ 820
చను	చన్-ఇయ్-ఎదున్	:	చనియెదున్	1-330
	చన్-ఇయ్-ఎన్		చనియెన్	3-1042

[అ] త్రిస్వర క్రియా ప్రాతిపదికలందు రెండవ వర్ణము మున్నచో సంధి గతమైన మార్పులలో ప్రాతిపదికలు కాలభావ బోధక ప్రత్యయములు పరమగునపుడు మార్పులు పొందును

ప్రత్యయముల ముందు పర్యాయ రూపతనందిన ప్రాతిపదిక

ప్రాతిపదిక	ఏ విభాగము	బి విభాగము	సి విభాగము
అరుగు ·	అరుగుచున్	అరిగెదు	అరుగన్
	[9-568]	[4-488]	[3-661]
	అరుగు	అరిగ్	అరుగ్

4236 రెండవ తరగతి (CLASS II)

—చు వర్ణాంత క్రియా ప్రాతిపదికలు ఈ వర్గమునకు చెందినవి

—చు వర్ణాంత క్రియా ప్రాతిపదికలు 'వు'గ మార్పు చెందును.

గెలుచు ·	గెలువన్	[సి విభాగము]	10 పూ 706
నేర్చు	నేర్తువు	[ఏ విభాగము]	1-41
కాచు ·	కావవు	[సి విభాగము]	3-549

ప్రత్యయముల ముందు పర్యాయ రూపాంత పొందిన ప్రాతిపదిక

ప్రాతిపదిక	ఏ విభాగము	బి విభాగము	సి విభాగము
కాచు ·	కాచు	కాచ్	కావ్
గెలుచు	గెలుచు గెలుతు	గెలిచ్	గెలువ్
నేర్చు ·	నేర్చు నేర్తు	నేర్చ్	నేర్వ్

విలుచు, విడుచు క్రియాధాతువులకు విధ్యర్థకర్తృక ప్రత్యయమగు 'ఉ' [సి-6] పరమైనచో ప్రాతి పదిక చివర ఆదేశముగా వచ్చు 'వ్' వైకల్పికముగా వచ్చును

విలుచు ·	విలు-వ్-అ-దు	విలువదు	9-571
	విలు-వ్-ఉ-ము	విలువుము	9-618
	విలు-వ్-ఉ	విలువు	10 పూ 946
విడుచు	విడు-వ్-అ-దు	విడువదు	4-890
	విడు-వ్-అ-ను	విడువను	9-121

నేర్పు ధాతువునకు తంర్యాచ్చులాదిగాగల ప్రత్యయములు పర మగునపుడు [పి-1-5] ప్రాతి పదిక భిన్నముగా నుండును

నేర్పు :	నేర్-అ-రు	నేరరు	10 పూ 970
	నేర్-తు-ము	నేర్తుము	3-818
	నేర్-తు-వు	నేర్తువు	1-41

2 -చు/-ంచు/-ంచు వర్ణాంత ధాతువులు -పు/-ంపు/-ంపుగా మార్పును పొందును

గడచు	గడప్+ ఉ	[పి-విభాగము]	2-47
తరచు	తరప్+ అన్	[పి-విభాగము]	3-1035
తలంచు	తలంప్+ అ+రు	[పి-విభాగము]	7-126
త్రుంచు	త్రుంప్+ ఉ	[పి-విభాగము]	1-200

3 ధాతువునకు తంర్యాచ్చులాదిగా గల ప్రత్యయములు పరమైనపుడు [పి-విభాగము] ధాతు ప్రాతిపదిక ఎట్టి మార్పును పొందదు

ప్రాతి పదిక	ఏ విభాగము	బి విభాగము	పి విభాగము
మెచ్చు	మెచ్చుచున్	మెచ్చి	మెచ్చక
[శ్లాఘించు]	మెచ్చు-	మెచ్చ్-	మెచ్చ్-

తెలుగున వ్యాకర్తలు ఈ క్రియా ప్రాతిపదికలను రెండు రకములుగా విభజించిరి

సిద్ధచకారము అనగా ధాతువునందే స్వతస్సిద్ధముగా నున్న చ కారము

చూచు 3-101

పిలచు 3-457

2 అగమ చ కారము ఇది క్రియా ప్రాతి పదికకు అదనముగా చేరు ధాత్వీ కరణ ప్రత్యయముగాని సకర్మక ధాత్వనుబంధముకాని కావచ్చును సిద్ధ చ కార స్థానమున ఆదేశముగ 'వు' వర్ణము వచ్చును అగమ చ కార ముతో కూడిన ప్రాతిపదికలకు పశ్చాత్ స్వరములు పరమగునపుడు 'పు' వర్ణము అదేశముగ వచ్చును

[అ] అను స్వార సహిత సిద్ధ చ కార ధాతువులకు కంఠ్యాచ్చులాది గా గల ప్రత్యయములు పరమైన పు వర్ణము ఆదేశముగ వచ్చును.

కలఁచు	10 పూ 1725
కలఁపన్	3-1005
గదచు	10 ఉ 1121
గదపు	2-47

[ఆ] అరుగుచు, పలుకుచు, మునుకుచు, పలుపుచు మొదలగు రెండవ అంతర్విభాగమునకు చెందిన ప్రాతిపదికాంతమందలి చు వర్ణమునకు కంఠ్యాచ్చులాదిగాగల ప్రత్యయములు పరమగు నపుడు చు వర్ణ స్థానమున పు వర్ణమాదేశముగ వచ్చినది. వీనివిలగమ చ వర్ణముగ నిరూపించుట క్లిష్ట సాధ్యము

ఓడు అను అకర్మక ధాతువునకు సకర్మకమున ఓర్చు అయించు అనియు, వారు అను అకర్మక ధాతువునకు సకర్మకమున వార్చు, సంధ్యను పాలించు అనియు వచ్చుచున్నవి. వీనికి కంఠ్యాచ్చులాదిగా గల ప్రత్యయములు పరమైనపుడు ఓర్ప్, -వార్ప్ అని రావలసి యుండగా ఓర్వ్, వార్వ్ అని వచ్చుట వైయాకరణుల యభిప్రాయమునకు విరుద్ధము. వి అంతర్విభాగమునకు సి- విభాగమునకు చెందిన ప్రత్యయములు పరమైనపుడు పొందు పర్యాయ రూపము గురించి వ్యాకర్తలు ప్రసంగింపలేదు

4 2 3 7 మూడవ తరగతి (CLASS I I)

-యు/-య్యు అంత మందలి క్రియా ప్రాతిపదికలకు సంధిగతమైన మార్పులలో ఒకటి మూడవ సూత్రములు వర్తించును. త్రివ్యర క్రియా ప్రాతిపదికల లో 'ఉ వర్ణము రెండవ వర్ణముగాగల ధాతువులిందు లేవు కావున రెండవ సూత్రము వర్తింపదు

ప్రాతిపదిక	ఏ-విభాగము	బి-విభాగము	సి-విభాగము
చేయు	చేయు-	చేస్-	చేయ్-

4.2 3 8 నాలుగవ తరగతి (CLASS IV)

ఈ విభాగమునకు చెందిన ప్రాతిపదికలు చాల తక్కువ.

వీనికి సంధిగతమైన మార్పులలో ఐదవ సూత్రము వర్తించును అమ, కమ, చను, మను, విను మొ॥ అన్నవి క్రియాప్రాతిపదికలు పోతన ప్రయోగములందు కలవు

చున్, చు, దు, ద్ ప్రత్యయములు పరమైన ముందున్న ప్రాతిపదికలు పర్యాయ ప్రవృత్తిని పొందునపుడు ఉవర్ణము లోపించును

అమచున్	[ఏ-1]	1-55
అనియె	[బి-1]	1-79
అవినన్	[బి-4]	4-715
అందు	[ఏ-6]	10 ఉ 699
అందని	[సి-5]	10 పూ 861

చు ప్రత్యయము పరమగునపుడు ముందున్న ప్రాతిపదిక పర్యాయ ప్రవృత్తిని పొందునపుడు అంత్య ఉ వర్ణము కొన్నిచోట్ల వైకల్పికముగ వచ్చును

అంచు	[ఎ-2]	9 207	అనుచు	[ఎ-2]	4-925
కొంచు	[ఎ-2]	8-189	కొనుచు	[ఎ-2]	4-373

4.2 3.9 ఐదవ తరగతి (CLASS V

క్రియా ప్రాతిపదికలకు ఒకే విధమైన సంధిగత లక్షణములేని కారణముచే వీనినన్నిటిని శూన్య క్రియలుగా ఈ ఐదవ తరగతిలో చేర్చిరి కనుక ఏ బి సి అను ఈ మూడు రకముల ముందు ఒక్కొక్క క్రియా ప్రాతిపదిక పొందు పర్యాయ రూపములను ప్రత్యేకముగా ఇచ్చుట జరిగినది సులభతరమునకై ఈ ప్రత్యయములకు అంతర్విభజన చేయుట జరిగినది

అకారాది ప్రత్యయములు : ఏ విభాగమునందలి ప్రత్యయములు [1-5]

వాని పర్యాయ రూపములు [6 సూత్రము

ఇకారాది ప్రత్యయములు
ఎకారాది ప్రత్యయములు | బి విభాగమునకు చెందిన ప్రత్యయములు]

ఉ కారాది ప్రత్యయములు విద్యా కిరర్థకము [సి-6] వాని పర్యాయ రూపము.

1 అగు [అయినట్టి]

పపదాంశములు . అగు-
అవు-
ఔ-
అయ్యె-
కా-

అమచు [ఏ-2] 1-34
అగుటమ [ఏ-6] 4-206
అవుదువు [ఏ-6] 10 పూ 14 6
ఔదురు [ఏ-6] 1-267
అయ్యెదవేని [బి-5] 7-371
అగునేని [సి-6] 3-440
అగవడె [సి-2] 10 పూ 1299
కాదు [సి-2] 1-170
కాకుండునె [సి-4] 2-40

2 ఇచ్చు [సమర్పించు]

పపదాంశములు . ఇచ్చ్, ఇత్, ఇ, ఈ ఇయ్య

ఇచ్చు [ఏ-5] 1-2 9
ఇచ్చుచు [ఏ-2] 1-248
ఇత్తుమ [ఏ-6] 3-804
ఇత్తురె [ఏ-6] 8-521

3 ఉందు . [నివసించు]

పపదాంశములు ఉండు, ఉండ్, ఉన్,

ఉండు ఉండు+∅ [ఏ-5] 1-78
ఉండుదురు . ఉండ్+ఉ+దు+రు [ఏ-6] 1-333
ఉండిరి : ఉండ్+ఇ+రి [బి-2] 1-227
ఉండి ఉండ్+ఇ [బి-2] 2-136

ఉండవివాడు ఉండ్+అవి [సి-5] 2-51

ఉండగ . ఉండ్+అగ [సి-2] 10 పూ.994

ఉండవీక . ఉండ్+అన్+ఈక [సి-1] 7-184

4. ఉడుగు : నాశనమగు

సపదాంశములు ఉడుగు, ఉడుప్, ఉడిప్

ఉడుగు+ము ఉడుగుము [ఏ-5] 4-354

ఉడుగు+అ-డు ఉడుగడు [ఏ-5] 4-427

ఉడుగు+ఎ+ము ఉడిగెము [బి-1] 10 పూ 926

ఉడుగు+ఇ ఉడిగి [బి-2] 3-83

ఉడుగు+అడు : ఉడుగడు [సి-2] 7-253

ఉడుగు+అక : ఉడుగక [సి-4] 1-1026

ఉడుప్+అన్ ఉడుపన్ [సి-1] 10 పూ 1531

ఉడుప్+అ . ఉడుప [సి-2] 10 ఉ 177

ఉడుప్+∅ ఉడుపు [సి-6] 4-33

ఉడిప్+ఇన ఉడిపిన [బి-5] 10 ఉ.1135

ఉడుగు క్రియాప్రాతిపదికకు ఇన, అన్, ప్రత్యయములు పరమైనపుడు ధాత్వంత వర్ణమగు గ కార స్థానమున వ కారము వచ్చును

ఉడుగు+ఇన ఉడిపిన 10 ఉ 1138

ఉడుగు+అన్ ఉడుపన్ 10 పూ 1531

ఉడుగు+∅ ఉడుపు4-33

5 ఎఱుఁగు : తెలిసికొను

సపదాంశములు ఎఱుగ్, ఎఱిగ్,

ఎఱుగ్+అ · ఎఱుగ 1-178 [ఎ-5]

ఎఱుగ్+ఉన్ ఎఱుగున్ [ఎ-5] 9-617

ఎఱిగ్+ఎడు ఎఱిగెడు [బి-5] 1-99

ఎఱిగ్+ఇ ఎఱిగి [బి-2] 9-471

ఎఱుగ్+అము ఎఱుగము [సి-2] 1-251

ఎఱుగు అను క్రియా ప్రాతిపదికకు ఇ, ఎదు ప్రత్యయములు పరమగునపుడు మూడచ్చుల ధాతువు మధ్యగత వర్ణమందలి ఉత్వము లోపించి దానిస్థానమున ఇత్వము వచ్చును

ఎఱుగు+ఇ · ఎఱిగి [వి-2] 9-471
ఎఱుగు+ఎదు ఎఱిగెదు [వి-5] 1-99

6 కలుగు/కల్గు . [పొందు, లభించు]
పదాంశములు కలుగు, కలుగ్, కలిగ్, కల్గ్, కంగ్
కలుగు+Ø · కలుగు [ఎ-5] 4-174
కలుగ్+అ+దు : కలుగదు [సి-2] 3-320
కలిగ్+ఎన్ కలిగెన్ [వి-1] 4-238
కలిగ్+ఇ · కలిగి [వి-2] 3-138
కల్గ్+అవి కల్గవి [సి-5] 7-385
కల్గ్+ఇ కల్గి [వి-2] 4-136

7 కొలుచు : పూజించు, ఆరాధించు
ప పదాంశములు కొలుచు, కొల్చ్, కొలువ్
కొలుచు+దు+రు . కొలుచుదురు [ఏ-6] 10 పూ 073
కొల్చ్+ఇ : కొల్చి [వి-2] 3-184
కొలువ్+అ+రు · కొలువరు [సి-2] 10 పూ 1073

8 చను . వెళ్లు
పదాంశములు చన్
చన్+ఇ . చని [వి-2] 1-227
చను+చున్ చనుచున్ [ఎ-1] 3-161

9 చచ్చు . గతించు
పదాంశములు · చచ్చ్, చచ్చు
చచ్చ్+ఇన చచ్చిన [వి-2] 1-100
చచ్చ్+ఇ . చచ్చి [వి-2] 1-281
చచ్చు+చున్ చచ్చుచున్ [ఎ-1] 4-48
చచ్చు+ఎదము చచ్చెదము [వి-5] 10 పూ 1754

10 ... చొచ్చు : బలవంతముగా ప్రవేశించు

పదాంశములు చొచ్చు చొచ్చ్ చొత్

చొచ్చు+చున్ చొచ్చుచున్ [ఏ-1] 4-264

చొచ్చ్+ఇనన్ చొచ్చినన్ [బి-4] 10 పూ 1524

చొచ్చ్+ఇ చొచ్చి [బి-2] 4-261

చొచ్చ్+ఎదము చొచ్చెదము [బి-5] 10 పూ 830

చొత్+ను చొత్తును [ఎ-6] 10 ఉ 976

11 తొలఁగు ప్రక్కకు వెళ్ళు

పదాంశము తొలఁగ్

తొలఁగు+Ø [ఎ-5] 4-213 తొలఁగు

తొలఁగు+ఎ [బి-1] 10 ఉ 187 తొలఁగె

తొలఁగు+ఇ . బి-2] 1-66 తొలఁగి

తొలఁగు+అక [పి-4] 10 పూ 377 తొలఁగక

12 తెచ్చు తీసికొనివచ్చు

పదాంశములు తెచ్చు-, తెచ్చ్-, తెత్-

తెచ్చు+చున్ : తెచ్చుచున్ [ఎ-1] 4-251

తెచ్చ్+ఇ . తెచ్చి [బి-2] 10 ఉ 45

తెచ్చ్+ఎ తెచ్చె [బి-1] 1-79

తెచ్చ్+ఎద తెచ్చెద [బి-5] 10 పూ 1715

తెత్+తు · తెత్తు [ఎ-6] 8-521

13 నడచు

పదాంశములు నడచు-, నడచ్-, నడిచ్-, నడత్- నడప్
నడవ్-,

నడచు+చున్ నడచుచున్ [ఏ-1] 8-411

నడచ్+ఎన్ నడచెన్ [బి-1] 10 పూ 232

నడిచ్+ఎన్ నడిచెన్ [బి-1] 9-158

నడత్+ఉరె : నడతురె [ఎ-6] 8-467

నడచ్+ఉ+వు నడచువు [ఎ-6] 1-147
నడవ్+ఉ+దు నడపుదు [ఎ-6] -85
నడవ్+అ+రు నడవరు [సి-2] 1-332

14 పోవు వెళ్ళు

వ పదాంశములు · పోవు-/ పోవ్-/ పోయ్-/ పొ-/ పో-
పోవు+Ø పోవు ఎ-5] 2-8
పోవ్+అ+దు పోవదు [సి-2] 1-126
పోవ్+అన్ పోవన్ [సి-] 10 పూ 1139
పోవ్+అక పోవక [సి-4] 10 ఉ 965
పోయ్+ఎడి పోయెడి [బి-5] 1-128
పోయ్+ఎదు పోయెదు [బి-5] 1-138
పోయ్+ఎద+ము పోయెదము [బి-5] 10 పూ 329
పో+ము్మ పొమ్మ [సి-6] 2-160
పో+అక పోక [సి-4] 1-18

15 పడు

వ పదాంశములు : పడు-/ పడ్-
పడు+దు+రు పడుదురు [ఎ-6] 1-397
పడు+చున్ · పడుచున్ (ఏ-1) 1ఒ ఉ 541
పడ్+ఇ పడి (బి-2) 4-183
పడ్+అక పడక (సి-4) 10 పూ 1756
పడ్+ఇతి+రి పడితిరి (బి-1) 10 పూ 403

16 ప్రమొగ్గు ఒక ప్రైపుకు వంగు

వ పదాంశము ప్రమొగ్గు-/ ప్రమొగ్గ్-
ప్రమొగ్గు+దు+రో ప్రమొగ్గుదురో (ఎ 6) 10 పూ 1214
ప్రమొగ్గ్+ఇ · ప్రమొగ్గి (బి-2 10.పూ 13 8
మొగ్గ్+ఇన ప్రమొగ్గిన (బి-3) 8-334
ప్రమొగ్గ్+అక ప్రమొగ్గక (సి-4) 10 పూ 1318

17 లేచు విలబడు

ప పదాంశములు · లేచు-/ లేచ్-/ లేవ్-/ లే-

లేచు+దు	లేచుదు (ఎ-2) 2-986	
లేచ్+ఇ	లేచి (బి-2) 10 పూ 805	
లేవ్+ఉ	లేవు సి-6) 10 పూ.1614	
లే+Ø+చు	లేచు (సి-6) 10 పూ 85	

18 వచ్చు · వమీపించు

వపదాంశములు · వచ్చు-/వచ్చ్-/వత్-/ర-/రా-

వచ్చు+చున్	వచ్చుచున్	[ఏ-1]	1-148
వచ్చ్+ఇ+రి	వచ్చిరి	[బి-2]	1-246
వచ్చ్+ఇతిన్.	వచ్చితిన్	[బి-1]	10.పూ 1622
వచ్చ్+ఎదన్	వచ్చెదన్	[బి-5]	10 పూ 1706
వత్+తు+వు	వత్తువు	[ఏ-6]	3-300
వత్+తు+రు	వత్తురు	[ఏ-6]	7-30
వత్+తు+న్	వత్తున్	[ఏ-6]	10 పూ 1436
ర+ఉ+ము	రము	[సి-6]	7-209
రా+Ø+దు	రాదు	[సి-2]	2-37
రా+Ø+వు :	రావు	[సి-2]	10 పూ 989
రా+Ø+దు	రాదు	[సి-2]	1-236

19 వెడలు : వెళ్లు

వపదాంశములు వెడల్-

వెడల్+ఎదు	వెడలెదు	[బి-5]	10 ఉ 237
వెడల్+ఇ	వెడలి	[బి-2]	4-694
వెడల్+ఎ	వెడలె	[బి-1]	1-234
వెడల్+అన్ :	వెడలన్	[సి-1]	4-822
వెడల్+అ+దు	వెడలదు	[సి-2]	10 పూ 323
వెడల్+అన్	వెడలక	[సి-4]	10 పూ 480

20 వెదకు : అన్వేషించు

సవదాంశములు వెదకు-/ వెదక్-

వెదకు+Ø .	వెదకు	[ఏ-5]	10 పూ 567
వెదక్+ఇ	వెదకి	[బి-2]	7-3
వెదక్+ఎ+ను	వెదకెను	[బి-1]	10 పూ 505
వెదక్+ఎదు	వెదకెదు	[బి-5]	4-751
వెదక్+అన్ .	వెదకన్	[సి-1]	4-235

పై ఉదాహరణములన్నియు ఇంచుమించుగా కొన్ని తప్ప చు/చ్చు అంతమైన కొలుచు, వదుచు, లేచు, ఇచ్చు, చచ్చు చొచ్చు, తెచ్చు, వచ్చు క్రియా ప్రాతిపదికలు రెండవవర్గమున చేరిన ధాతువులందలి ఏ, బి విభాగ ప్రత్యయముల ముందు పొందిన రూప సిద్ధికంటె భిన్నమైనవి కావు ఇవి 'సి' విభాగ ప్రత్యయముల ముందు భిన్నమైన పర్యాయ రూపములను పొందినవి

4.3 0 సంశ్లిష్ట ధాతువులు (COMPLEX VERBAL ROOTS)

ధాతువు అనగా మూలము లేక ప్రాథమికము ప్రత్యయ సహితములైన రూపములన్నియు ధాతువు పంక్తి కలుగును ధాతువుల నుండియే భాషయంతయు కల్గినదని శాస్త్రజ్ఞులయూహ శబ్దజాలములో అనేకములను క్రియార్థకములైన ధాతువుల నుండి కల్పింపవచ్చును కొన్నిటికి వీలు పడదు భాషయందలి ప్రాచీన మూల రూపములను ధాతువులని వ్యవహరింపవచ్చును అవి క్రియార్థములుగా నుండనక్కరలేదు నామములుగా, విశేషణములుగా ఉండవచ్చును ఉదాహరణమునకు వెలుగు, వెల్లి, వెలియు మొదలగు రూపములలో 'వెల్' అనునది సమానాంశము.

క్రియా ప్రాతిపదికకు అనుబంధముగ స్వతంత్రికలేని BOUND) ప్రత్యయము చేరుటవలన సంశ్లిష్ట ధాతువులేర్పడును -ఇంచు, -ఇలు, -ఇల్లు, అను ప్రత్యయములు క్రియా ప్రాతిపదికాంతమున చేరి సంశ్లిష్ట ధాతువు లేర్పడును

- ఇంచు చేరుటచే ఏర్పడిన ధాతురూపములు సకర్మక, అకర్మకములుగా నుండును

- ఇలు చేరగా ఏర్పడిన ధాతురూపములు సకర్మక, అకర్మకము లుగా నుండును

- ఇల్లు చేరగా ఏర్పడిన ధాతురూపములు సర్వత్ర అకర్మకము లుగా నుండును

4 3 1 - ఇంచు ప్రత్యయము తెలుగునందు ధాతువులను ఏర్పరచును ఇది అచ్చిక శబ్దములందు, తత్సమ శబ్దములందు వచ్చును

అచ్చిక శబ్దములందు అరగించు 1-369
అదరించు 8-275

మొదలగు రూపములు గలవు

తత్సమములందు అనుగ్రహించు 1-289
ఆపేక్షించు 2-269 మొదలగునవి కలవు

వీనిలో ఎక్కువ భాగము నామములను ధాతువులుగా చేయుటకు -ఇంచు ప్రత్యయము వచ్చుచున్నది కనుక నామములకు -ఇంచు చేరుటచే ధాతువు లేర్పడుచున్నవి సంస్కృతమున నామములకీ పద్ధతి వర్తించును ఇది సహజ ప్రక్రియ తెలుగున ధాతురూపములకు కూడ -ఇంచు ప్రత్యయము చేర్చినట్లు కన్పించును

-ఇల్లు ధాతువు లేర్పరచు ప్రత్యయముగా (VERBALIZING SUFFIX) ప్రాచీన కాలమున ఉండి యుండవచ్చును రాను రాను కాలానుగుణముగా, భాషాను గుణముగా తొలగింపబడి దాని స్థానము -ఇంచు ప్రత్యయము ఆక్రమించి యుండును -ఇల్లుతో క్రొత్తధాతువుల సృష్టించుట కష్టము[1] సంశ్లిష్ట ధాతువులను అచ్చిక సంశ్లిష్ట ధాతువులు, తత్సమ సంశ్లిష్ట ధాతువులని రెండు రకములుగా విభజింపవచ్చును

4.3.2 అచ్చిక సంశ్లిష్ట ధాతువులు

పోతన భాగవతమునగల అచ్చిక సంశ్లిష్ట ధాతువులీ క్రింద చూప బడినవి

---

1 నేతి అనంత రామశాస్త్రి, శ్రీనాథ భాషా పరిశీలన, పు.253

1 క్రియా ప్రాతిపదికతో చేరి కొన్ని రూపములు అచ్చిక సంశ్లిష్ట ధాతువులుగా మారుచున్నవి

అదరించు [< అదరు+ఇంచు] భీతిల్లజేయు 0 ఉ 408
ఉలుకించు [∠ ఉలుకు+ఇంచు] వడగెత్తించు 10 పూ 317
తోలించు [< తోలు+ఇంచు] వెళ్లునట్లుచేయు -114

2 కొన్నిచోట్ల అచ్చిక సంశ్లిష్ట ధాతువులు ఆగమ, ఆదేశములకు గురియగుచున్నవి

ఇప్పించు [∠ఇచ్చు+ఇంచు] ఇచ్చునట్లుచేయు 1- 76
తెప్పించు [∠తెచ్చు+ఇంచు] తెచ్చునట్లుచేయు 0 పూ 1425
రప్పించు [∠వచ్చు+ఇంచు] వచ్చునట్లు చేయు 10 ఉ 281

3 పోతన ప్రయోగములు కొన్ని తమిళ, కన్నడ భాషలకు సాదృశ్యములుగ గలవు

తమిళము	కన్నడము	తెలుగు
అగలు	అగలిసు	అగలించు 10 ఉ 541
అదరు	అదరిసు	అదరించు [భయపడు] 10 ఉ 408
అళుక్కు	అళుకిసు	అళుకించు [పూయించు] 9-320
ఆరు	అరగిసు	ఆరగించు [తిను] -369
అలు	అలిసు	ఆలకించు [విను] 10 పూ 408

కన్నడ భాషతో మాత్రము సాదృశ్యము కలది

ఉడిగిసు	ఉడుగించు [అడచు] 1-364
ఎదిరిసు	ఎదిరించు [పోరాడు] 3 681
కదలిసు	కదలించు [కదలు] 8- 83
కుప్పిసు	కుప్పించు [దుముకు] 3-637
గెంటిసు	గెంటించు [నెట్టు] 1-359
తాటిసు	తాటించు 3-637

పోతన తనకంటె పూర్వులు ప్రయోగించని -ఇంచు చేరిన కొన్ని అచ్చిక సంశ్లిష్ట ధాతువులను ప్రయోగించెను

ఊఁకించు 10.ఉ 803
పాలించు 9-462
కుయ్యాళించు 10 పూ 741
కరాళించు 10 పూ 1196
కళవళించు 3-161
కికురించు 10 పూ 458
కొవ్వరించు 3-413
ప్రక్కలించు (భాగములుచేయు) 8-351

5 పోతన భాగవతమున అమూర్త పదార్థ బోధక నామముల మీద -ఇలు, ఇల్లు చేరునపుడు ఆగమాదేశములు వచ్చును

వల్లటిలు (<వల్లటము+ఇలు) క్షీణించు 1-119
పిక్కటిలు (<పిక్కటము+ఇల్లు) విందు 10 పూ 1734
పెల్లగిలు (<పెల్లగము+ఇలు) పెకలించు 8-206
బెగ్గడిలు (<బెగ్గడము+ఇలు) -182
బెగ్గిలు (<బెగ్గలము+ఇలు) భయమొందు 1-305
మ్రుచ్చిలు (<మ్రుచ్చు+ఇలు) 10 పూ 166

తల్లిదిల్లు (<తల్లిదము+ఇల్లు) ప్రకాశించు 3-535
దుట్టగిల్లు (<దట్టగము+ఇల్లు) 10 ఉ 455
వల్లటిల్లు (<వల్లటము+ఇల్లు) తక్కువగు 9-142
పవ్వటిల్లు (<పవ్వటము+ఇల్లు) 0 పూ 670
పాటిల్లు (<పాటము+ఇల్లు) పుట్టు 4-92
పెల్లగిల్లు (<పెల్లగము+ఇల్లు) పెకలించు 10 పూ.1135
బెగ్గడిల్లు (<బెగ్గడము+ఇల్లు) 1-182
వాటిల్లు (<వాటము+ఇల్లు) కలుగు 3-700

6 మూల ధాతువును విడదీసి చూపుటకు వీలులేని రూపము పోతనలో గలదు మూలధాతువు క్రమముగా మార్పునొంది ప్రత్యయముతో సంశ్లిష్టతను పొందియుండును

వివ్వటిలు విజృంభించు, నెరవేరు 10 పూ 1083

7. పోతన ప్రయోగమునగల క్రియా ప్రాతిపదిక తద్భవముగా విరిచి యున్నది

ఉత్పతిల్లు [<ప్రా ఉప్పత్త>సం॥ ఉత్పద్] కలుగు 10 ఉ 533

4 3 3. తత్సమ సంశ్లిష్ట ధాతువులు

– ఇంచు అనునది తత్సమ ధాతునిష్పాదకము సంస్కృత ధాతుజన్యములైన నామములపై కూడ క్వాచిత్కముగా ఇంచు చేరవచ్చునని సూరి సూచించెను నామ పదములపై కూడ –ఇంచు చేరి తత్సమ ధాతువులు సిద్ధించుచున్నవని ప్రయోగముల వలన తెలియుచున్నది చిన్నయ సూరి మతి, స్తుతి, శయన మొదలగు కృదంతములపై మాత్రమే 'ఇంచు' చేర్చి మతించు, స్తుతించు శయనించు మొదలగు తత్సమ ధాతు నిష్పత్తిని ప్రతిపాదించెను.

కాని నన్నయ ప్రయోగములలో 'ఇంచు'చేరి తత్సమ ధాతువులుగా ఏర్పడిన నామములు కూడ గలవు దుఃఖ, ఉపమ, విస్మయ, పరివర, కరుణ మొదలగు సహజ నామములపై 'ఇంచు' చేరుటచే

దుఃఖ+ఇంచు దుఃఖించు ఆది 2-44
ఉపమ+ఇంచు ఉపమించు ఆది 2-114
విస్మయ+ఇంచు విస్మయించు సభా 1-170
పరివర+ఇంచు పరివరించు సభా 1-189
కరుణ+ఇంచు · కరుణించు అరణ్య 1-142
అని వచ్చిన రూపములు నన్నయలో కలవు

తత్సమ సంశ్లిష్ట ధాతువులను క్రియా ధాతువులు, నామధాతువులని రెండు విధములుగ విభజింపవచ్చును

4 3.3.1 తత్సమ క్రియా ధాతువులు

క్రియా ప్రాతిపదికలపై -ఇంచు చేరుటచే క్రియాధాతువు లేర్పడును.

పోతన భాగవత ప్రయోగములు

అర్పించు 1-255
కృశించు 10 ఉ 431

వరించు	7-334
రక్షించు	4-233
రక్షించు	3-24
యజించు	4-233
వసించు	2-31
శపించు	9-237
హసించు	10 ఉ 676

4 3 3.2 తత్సమ నామ ధాతువులు

సంస్కృత నామములపై - ఇంచు చేరుట వలన తత్సమ నామ ధాతువు లేర్పడును

కాంక్షించు	10 పూ 1431
కీర్తించు	4-385
నుతించు	8-5 2
లజ్జించు	10 ఉ 335
చేష్టించు	1-443
పురాణించు	1-7
మానసించు	8-488

పురాణించు అనెడు ప్రయోగము శ్రీనాథ, నన్నయలలో కవ్పించదు లజ్జించు, చేష్టించు అను తత్సమ నామ ధాతువులను శ్రీనాథుడు ప్రయోగించెను

లజ్జించు	శృ నై 2-90
చేష్టించు	హర 4-7

4 3 3 3 ఇ, ఉ, ఋకారాంతములైన సంస్కృత ధాతువులపై 'అ' ప్రత్యయము చేరుటచే ఏర్పడు కృదంతరూపముపై -ఇంచు చేరగా తత్సమ సంశ్లిష్ట ధాతువు లేర్పడును

జి > జే > జయ్+అ=జయ+ఇంచు . జయించు

ఇందు 'అ' ప్రత్యయము చేరుటచే గుణాది సంధులు వచ్చి ఏర్పడిన కృదంతములపై -ఇంచు చేరినది 'జయ' మొదలగు కృదంతములు,

నామములుగ తెలుగులో ప్రవేశించిన పిదప 'ఇంచు'ను అంతములో గ్రహించి తత్సమ ధాతువులయినవని తలంచుట సమంజసము

ఇ, ఉ, ఋ అంతధాతుజన్యములగు నామములపై గాక కేవల ధాతువులకు 'ఇంచు'ను చేర్చి విధించి ధాతువులోని స్వరములగు ఇ, ఉ, ఋ అను వానికి క్రమముగ 'అయ్, అవ్, అర్' అనునవి ఆదేశములగునని[2] ఇ, ఉ, ఋల కించుక్కు పరంబగునపుడయు గుణ గురుక్కులగునని నిర్దేశించెను ఇక్కడ జి+ఇంచు జయ్ ఇంచు జయించు అను రూప నిష్పత్తి సంస్కృత నామమునకు గాక ధాతువునకు ఇంచు చేరుచున్నది అప్పుడు ఇ అయ్ ఉ అవ్ ఋ అర్‌గ మారునని తలంపవచ్చును. ఇది సబబు కాదని సూరియే పరోక్షముగా అంగీకరించెను 'మతి'కి 'ఇంచు' పరముగాగ అందలి ఇ అయ్ గా మారినదని[3] నిర్జనామంబులకయు గాగమంబు గలుగదని' స్పష్టము చేసెను 'జి+ఇంచు' అన్నప్పుడు ఈ విశేషము సమన్వయము చేయదగును నామములపై గల ధాతువులు నిష్పన్నములైనవని తలంపవచ్చును జి→జయ అని కృదంతముగ తయారై పిదప ఇంచును గ్రహించి జయ+ఇంచు జయించు ఏర్పడి యుండును దీని కపవాదిగా గుర్తింపదగినది నిర్జి+ఇంచు నిర్జించు ఇందులో 'నిర్' ఉపసర్గ 'జి' ధాతువు దీనిపై ఏ ప్రత్యయము చేరకయే 'ఇంచు' చేరి 'నిర్జించు' అయినది ఈ ఒక్క ఉదాహరణములో మాత్రమే సంస్కృత ధాతువుపై నేరుగా 'ఇంచు' చేరినట్లు గుర్తింపవచ్చును సంస్కృత నామములపై -ఇంచు చేరుట సామాన్యసూత్రము నిర్జించు దీని కపవాదము

ఆ 'జి' ధాతువు 'నిర్' అనెడు ఉపసర్గతో కలిసివచ్చినపుడు 'అయ్' ఆగమము రాదు

నిర్+జి+ఇంచు నిర్జించు 3-62

ఉపసర్గలతో కూడిన ఇతర ధాతువులతో కలిసి వచ్చినపుడు అయ్, అవ్, అర్ అనునవి వచ్చును

---

2 బా. వ్యా క్రియా 64

3 బా వ్యా క్రియా 65

అను-నీ-ఇంచు > అను-నయ్-ఇంచు : అనునయించు 10 ఉ 244
అప-నీ-ఇంచు > అప-నయ్ ఇంచు : అపనయించు 3-1001
విర్-నీ-ఇంచు > విర్-నయ్-ఇంచు విర్ణయించు 7-435
అను-భూ-ఇంచు > అను-భవ్-ఇంచు అనుభవించు 3-980
ప్ర-భూ-ఇంచు > ప్ర-భవ్-ఇంచు . ప్రభవించు 1-440
అను-సృ ఇంచు > అను-సర్-ఇంచు అనుసరించు 2-269
అవ-తౄ-ఇంచు > అవ-తర్-ఇంచు అవతరించు 2-155

ఆ ఇ, ఋ వర్ణాంత ధాతువులకు -ఇంచు పరమగునపుడు అయ్, అర్ లు వరుసగా వచ్చును

జి-ఇంచు > జయ్+ఇంచు జయించు 2-27
స్మృ-ఇంచు > స్మర్+ఇంచు స్మరించు 7-204
హృ-ఇంచు > హర్+ఇంచు హరించు 1-294

2 'య' లేదా తదాదేశమైన 'అన' ప్రత్యయాంతములపై -ఇంచు చేరిన తత్సమ ధాతువులు పోతనలో కలవు

గమ్+అన+ఇంచు గమనించు 7-426

ఇట్టి ప్రయోగమే శ్రీనాథునిలోను కలదు

యజ్+అన+ఇంచు యజనించు భీమ 5-64

దృష్టి, సమాప్తి అను ఇన్నంతములపై ఇంచు చేరుటచే వచ్చిన
దృష్టించు శృం నై 7-160
సమాప్తించు హర 6-70

ఈ ప్రయోగములను శ్రీనాథుడు, తరువాత కవులు వాడిరి 'అన్న' ప్రత్యయాంతములపై -ఇంచు చేరుట వలన కల్గిన తత్సమ రూపములు నన్నయలో కనిపించుట లేదు

3 [4]ఉపధస్థానమున లఘు వున్న సంస్కృత ధాతువులకు -ఇంచు పరమైనచో గుణము వచ్చునని సూరి సూత్రీకరించెను ఇ, ఉ, ఋలు లఘువులు కావున

4 బా వ్యా క్రియా. 66

ఛిద్ √ ఛేద్+ఇంచు . ఛేదించు

పుష్ √ పోష్+ఇంచు పోషించు

హృష్ √ హర్ష్+ఇంచు హర్షించు అనునవి సూరి తెలిపిన యుదాహరణములు కాని ఛిద్ నుండి ఛేద

పుష్ నుండి పోష

హృష్ నుండి హర్ష అందు 'అ' ప్రత్యయము చేరుటవలన నామము లేర్పడును వాటిపై -ఇంచు చేరుటచే ఛేదించు, పోషించు, హర్షించు అను తత్సమ రూపములైన పదముల సమంజసముగా నుందును సంస్కృత ధాతుజన్యములైన నామములపై -ఇంచు చేరుటచే ఉద్భవించిన తత్సమ ధాతువులు పోతన భాషలో ప్రయుక్తములైనవి క్రింద చూపబడినవి

క్రుధ్+అ . క్రోధ్+అ క్రోధ+ఇంచు క్రోధించు 4-115

ముద్+అ మోద్+అ మోద+ఇంచు మోదించు 2-215

యుజ్+అ యోజ్+అ . యోజ+ఇంచు యోజించు 3-921

రుష్+అ : రోష్+అ . రోష+ఇంచు రోషించు 4-115

రుద్+అ రోద్+అ రోద+ఇంచు రోధించు 10 - 281

హృష్+అ హర్ష్=అ హర్ష+ఇంచు : హర్షించు 3-567

గ్రహ్ తర్జ్, భర్జ్ మొదలగు ధాతువులు 'అ' అను ప్రత్యయము చేరుటచే వానియందు ఏ విధమైన మార్పులు లేక గ్రహ, తర్జ, భర్జ అను కృదంత రూపము లేర్పడును

పోతన వాడిన ప్రయోగములు

గ్రహ్+అ+ఇంచు గ్రహ+ఇంచు గ్రహించు 4-494

తర్జ్+అ+ఇంచు తర్జ+ఇంచు తర్జించు 7-277

భర్జ్+అ+ఇంచు భర్జ+ఇంచు భర్జించు 9-454

5 కొన్ని తత్సమ ధాతువులకు -ఇల్లు ప్రత్యయము చేరునపుడు రేఫాగమము వచ్చును

తేజ్+అ+ఇల్లు తేజ+ర్+లు ఇల్లు తేజరిల్లు 3-89

6 'సృజ్' ధాతువునకు -ఇంచు చేరునపుడు గుణమురాదు

సృజ్+అ+ఇంచు సృజ+ఇంచు సృజించు

' మహాభూత పంచక యోగమున మేనులను

పురములు సృజించి 2-68

'సృజ్' ధాతువునకు ముందు 'వి' అను ఉపసర్గ చేరుటచే 'సృజ్

గుణమును పొంది 'సర్జ్'గా మారును

వి+సృజ్+అ+ఇంచు . విసర్జ్+అ+ఇంచు విసర్జ+ఇంచు

విసర్జించు [విడుచు] 10 పూ 1641

హరిహయుండు ధ్వర హయ హరణార్థమై మించికై కొని

విసర్జించినట్టి 4-524

7. 'ఇష్' ధాతువుపై -ఇంచు ప్రత్యయము చేరగా మార్పులు లేవగును 'ఇష్' ధాతువుపై 'ఇంచు' చేరి 'ఇషించు' రూపము వచ్చుటలేదు దీని నుండి 'ఇచ్ఛ' అను కృదంత రూపముద్భవించుచున్నది దీనికి ఇంచు చేరుటచే ఇచ్ఛించు అను శబ్ద ధాతురూపమునకు తెలుగు కావ్యములలో ప్రచుర ప్రయోగము గలదు భాగవతమున పోతన అనేక తావులందు ఈ ధాతురూపమును ప్రయోగించెను

ఇష్+ఇంచు ఇచ్ఛ+అ+ఇంచు ఇచ్ఛించు 1-124

'ఇచ్ఛయించు' అను రూపము కూడ భాగవతమున కలదు దీనిలో 'ఇచ్ఛ' అను కృదంత రూపము నిలిచి యున్నది

8 కొన్ని సంస్కృత ధాతువులకు '-ఇంచు' పరమగునప్పుడు 'ఇయ్' ఆగమముగా వచ్చును

ఘటించు	4-303	ఘటియించు	4-686
చరించు	3-906	చరియించు	4-751
జనించు	9-8	జనియించు	10 ఉ 1071
తరించు	4-284	తరియించు	3-16
ధరించు	3-[illegible]9	ధరియించు	9-291
మతించు	1-2 6	మతియించు	4-460

పఠించు	7-134	పఠియించు	3-222
ఫలించు	10 పూ 1734	ఫలియించు	3-829
భజించు	2-39	భజియించు	3-51
భుజించు	4-401	భుజియించు	9-644
రమించు	3-154	రమియించు	3-441
లిఖించు	10 ఉ 370	లిఖియించు	10 ఉ 345
వధించు	9-203	వధియించు	10 పూ 1037
వసించు	8-111	వసియించు	2-163
సుఖించు	3-52	సుఖియించు	3-257
సృజించు	2-68	సృజియించు	3-233
స్తుతించు	3-544	స్తుతియించు	1-227
హరించు	4-276	హరియించు	10 పూ 23

'ఇయ్' ఆగమముగా రాని రూపములు ;

కృశ్+ఇంచు :	కృశించు	1-422
	గ్రహించు	2-56
	తపించు	10 ఉ 886
	దహించు	1-272
	దుఃఖించు	4-961
	పటించు	1-192
	వర్ధించు	3 62
	లభించు	3-440
	వహించు	1-100

9 ఒకటి, రెండు ఉపసర్గలతో కూడి తత్సమ ధాతువులు -ఇంచు ప్రత్యయము పరముగా గల ప్రయోగములు పోతన యందు కన్పించును

ఒక ఉపసర్గ .

అను+గమ్+ఇంచు	. అనుగమించు	10 ఉ 396
అను+భూ+ఇంచు	అనుభవించు	10 ఉ 994
అభి+అర్థ్+ఇంచు	అభ్యర్థించు	10 ఉ 611
ఉత్+పాట్+ఇంచు	ఉత్పాటించు	10 ఉ 159
నిర్+ఈక్ష్+ఇంచు	నిరీక్షించు	10 పూ 1434
ప్ర+దీప్+ఇంచు	ప్రదీపించు	8-188
ప్ర + భూ+ఇంచు	ప్రభవించు	10 పూ 138
ప్ర + వర్త్+ఇంచు	ప్రవర్తించు	10 ఉ 1222
ప్ర + సృ+ఇంచు .	ప్రసరించు	10 పూ 177
వి + తర్క్+ఇంచు	వితర్కించు	10 పూ 1726
వి + సృజ్+ఇంచు	విసర్జించు	3-721
సమ్ + స్కృ+ఇంచు	సంస్కరించు	3-832

రెండు ఉప సర్గలు

ఆ + విర్ + భూ + ఇంచు	ఆవిర్భవించు	9-722
వి + నిర్ + గమ్ + ఇంచు .	వినిర్గమించు	3-760

10. 'అధః కరించు' 10 పూ.1159 అను ప్రయోగము పోతనలో ఒక కొత్తదనమును ప్రస్ఫుటము చేయుచున్నది.

అట్లే మరికొన్ని ధాతువులు :

ఆహారించు	8-202	పెంపగ్గించు	4-136
ఉద్ధాడించు	8-47	ప్రచ్ఛాదించు	10 పూ 1665
కళవళించు	3-161	ప్రముచ్ఛలించు	8-100
గురించు	8-391	విడంబించు	1-191
చన్నించు	10 పూ 358	విన్యసించు	2-54
		సంస్థాపించు	2-198

11. 'నిరీక్షించు' అనగా చూచు అర్థము

అతి చిర కాల సమాగత సతని నిరీక్షించి వృష్ణి యాదవ భోజ ప్రతతులు నెదురేగి 10 ఉ.1061

ఆధునిక కాలమున వీక్షించు అనగా ఎదురుచూచు అనెడు అర్థమున ప్రయుక్త మగుచున్నది

12 పోతన భాగవతమున వాడిన క్రొత్త సంస్కృత ధాతువులు ఇతరులు ప్రయోగింపనివి

వవించు 4-723 ?
కషకించు 10 పూ 1220 ?

440 సంయుక్త ధాతువులు

(COMPOUND VERBS)

రెండు లేక అంత కంటె అధికముగా క్రియా ప్రాతిపదికలు కలిసి సంయుక్త ధాతువులుగా ఏర్పడును భాషలో శబ్ద జాలమును నిర్మించు పద్ధతి ఇదియే క్రియా ప్రాతిపదిక, అన్నంత క్త్వార్థక, విశేష్య, విశేషణ, ధ్వన్యను కరణ శబ్ద, అవ్యయములకు అదనముగా ఒకటి లేక రెండు అనుబంధ క్రియలు చేర్పగా సంయుక్త ధాతువులు వచ్చును ఈ ధాతువులు సాధారణముగా విలక్షణార్థమును కలిగియుండును వీనిని జాతీయములుగా, ప్రయోగార్హమైన సంయుక్త క్రియా ప్రాతి పదికలుగా స్వీకరింపవచ్చును వీనిని మూడు భాగములుగా వర్గీకరింప వచ్చును

1 ధాతు పల్లవములు క్రియా ప్రాతిపదిక, అన్నంత, క్త్వార్థక రూపములు

2 నామ పల్లవములు : విశేష్య, విశేషణ రూపములు

3 ఇతరములు : ధ్వన్యనుకరణ, అవ్యయ రూపములు

4411 ధాతు పల్లవములు క్రియా ప్రాతిపదిక అన్నంత, క్త్వార్థక రూపములు

మొదటి పదము క్రియా ప్రాతి పదికగా, రెండవ అంశము ధాతువుగా నుండి విలక్షణమైన యర్థమును బోధించు పదములకలయిక ధాతు పల్లవమందురు.

1 క్రియా ప్రాతిపదిక రూపములు :

ఆడు	తునుమాడు	2-165
ఆరు	ఒప్పారు	1-83
కొను	ఈడ్చుకొను	10 పూ 400
	పుచ్చుకొను	10 ఉ 144
కొలుపు	వీడు కొలుపు	10 పూ.1164
తన్ను	కూలదన్ను	10 పూ 930
	అరుగుదెంచు	10 ఉ.2 8
తెంచు	ఏగుదెంచు	10 పూ 124
తేరు	అరుగుదేరు	3-523
త్రొక్కు	ఎదత్రొక్కు	10 పూ 931
నేర్చు	కావనేర్చు	9-64
	చేరనేర్చు	10 పూ 990
పఱచు	చిక్కుపఱచు	10 ఉ 10
మఱచు	ఆడమఱచు	7-122
	చూడమఱచు	7-122
వచ్చు	చేరవచ్చు	10 పూ 1533
వలయు	చేయవలయు	7-416
వైచు	: ఎగురవైచు	8-399

2 అవ్యంత రూపములు :

కలుగు	చేర గలుగు	10 ఉ 1057
	పొంద గలుగు	10పూ 1702
కూడు	. మాయ గూడు	3-232
కొట్టు	: దుల్లఁగొట్టు	4-120
	తెగఁగొట్టు	4-355
చను	చేయఁజను	10 పూ 1407
దోలు	. పాఱఁదోలు	10 పూ 1720
త్రోచు	. కూలఁద్రోచు	9-568
	పడఁద్రోచు	10 ఉ 140

పంచు	ఉండఁబంచు	7-199
	కొలువఁబంచు	19 ఉ 809
పలుకు	ఎఱుంగఁబలుకు	4-907
పెట్టు	కొలువ పెట్టు	9-536
	కూడ బెట్టు	10 పూ 128

3 క్త్వార్థక రూపములు

ఆడు	కొనియాడు	2-211
ఆర్చు	ఏసియార్చు	9-454
ఇచ్చు	కోరియిచ్చు	0 ఉ 47
	తెచ్చియిచ్చు	10 ఉ 45
ఎత్తు	. త్రుచ్చియెత్తు	10 ఉ 103
కూల్చు	ఒత్తి కూల్చు	10 పూ 1144
కొను	: ఇదికొను	10 ఉ 447
చూచు	పట్టిచూచు	7-238
తెచ్చు	తోడి తెచ్చు	7-159
నిలుచు/నిల్చు	మ్రొక్కి నిలుచు	9-214
	లేచినిల్చు	10 ఉ 170
పడు	అదరిపడు	9-514
పాఱు	వివరిపాఱు	10 పూ 1170
పుచ్చు	: కాల్చిపుచ్చు	7-238
పోవు	కొనిపోవు	2-48
వచ్చు	కొనివచ్చు	1-500
వైచు	· వఱికివైచు	10 ఉ 1306

4 4 1 2 నామపల్లవములు విశేష్య, విశేషణ రూపములు. మొదటి పదము విశేష్య, విశేషణములలో నొకటి, రెండవ పదము విధిగా క్రియా ధాతువై యుండును అట్టివానిని నామ పల్లవములందురు

1 విశేష్య రూపములు

అగు	కంటకమగు	2-166
అడగు	ఒక్కడగు	3-124
అడచు	గర్వమడచు	3-113
అఱరు	పెంపఱరు	3-262
ఆడు	మాటలాడు	1-86
ఆరు	పాలుపారు	3-135
ఆర్చు	బొలార్చు	3-669
ఇచ్చు	అవతిచ్చు	1-171
ఇడు	మేతలిడు	1-268
కను	పొడగను	3-293
చెడు	వనచెడు	8-179
తన్ను	కాలుదన్ను	3-44
పట్టు	పగబట్టు	4-707
పఱచు	ఎగులుపఱచు	9-193
పుచ్చు	మోవపుచ్చు	10 పూ 1148
పెట్టు	మొఱపెట్టు	10 ఉ 62
పోయు	తలపోయు	3-317

2. విశేషణ రూపములు

అఱు	సొంపఱు	3-626
ఆరు	ఏపారు	3-476
ఎక్కు	మున్నెక్కు	1-361
ఎత్తు	ఎలుంగెత్తు	1-477
ఏగు	వెంటనేగు	1-317
ఒత్తు	చక్కనొత్తు	8-303
నడుచు	తెగనడుచు	9-419
ముట్టు	దుట్టుముట్టు	4-327
రేగు	పెచ్చురేగు	8-232

4 4 1 3 ఇతరములు : ధ్వన్యను కరణ శబ్ద, అవ్యయ రూపములు :

1 ధ్వన్యను కరణ శబ్ద రూపములు .

చిట్టిపట్టి యాపురవి వాపోవ 10 పూ 152
జనులు హా హూ యనుచు చలివేళ గుత్తుక
బంటికో యముతలోపల వసియించి 4-650

2 అవ్యయ రూపములు

చే-కొంటి . తీసికొంటివి 3-146
జో-కొట్టు నిద్రించుటకు జో జో అని కట్టు 10 పూ 193
డీ-కొలుపు ఎదురువడు 10 పూ 1317

4 4 2 తత్సమ సంయుక్త ధాతువులు

తత్సమ శబ్దములపై కొన్ని అనుబంధ ధాతువులు చేరుటవలన రెండంశ ముల సంయుక్త ధాతువులు ఏర్పడుచున్నవి

. ధాతుపల్లవములు క్రియా ప్రాతిపదిక, అన్నంత క్త్వార్థక రూపములు

1 క్రియా ప్రాతిపదిక రూపము
చేయు . ఘటింపజేయు 2-629

2 అన్నంత రూపము :
త్రొక్కు : త్రమక్కు-ద్రొక్కు 8-55

3 క్త్వార్థక రూపము
వళించిపోవు 3-483

2 నామపల్లవములు విశేష్య, విశేషణ రూపములు

1. విశేష్య రూపములు

అగు . రాజగు 1-34
తేజంబగు 2-32

ఆడు జలంబులాడు 1-143

ఇచ్చు శాపంబిచ్చు 8-123

ఒప్పు : జలమొప్పు 3-419

కట్టు : పట్టంబుగట్టు 4-368
పెట్టు : భంగపెట్టు 10 ఉ 838

2. విశేషణ రూపములు .

చేయు శుద్ధిచేయు 1-59
స్తుతిపేయు 2-54

4431

1 పోతన భాగవతమున వ్యతిరేకార్థమున క్రింది సంయుక్త ధాతువులు గలవు ఇందు వ్యతిరేకార్థమునకు సూచకముగ 'అక' వచ్చును

తుష్టి బొందక 4-292 సంతృప్తిపడక
తెలుంగెలుగక 1-32 మార్గముతెలియక
పట్టు వడక 10 పూ 1620 దొరకక
పొల్పరక 1-483 ఇష్టపడక

2 'పుచ్చు' ధాతువు కొన్ని సకర్మక క్రియంక్త్వార్థక రూపములకను ప్రయుక్తమగుచున్నది

కొల్చి పుచ్చు 7-238
క్రోసిపుచ్చు 8-596

3 'ఉచ్చు' ధాతువునకు 'పోవు' గమనార్థక ధాతువు అను ప్రయుక్తమగుచున్నది

ఉచ్చిపోన్ (అ క్రి) చెడునట్లు పలుకు 10 ఉ.565

443.2 సంయుక్త ధాతువు లేర్పడునపుడు వచ్చు ఆగమ, ఆదేశాదికార్యములు పోతన భాషలో కలిపి క్రింద చూపపడినది

1 [1] ద్రుత ప్రకృతికము మీది పరుషములకు సరళములగునవి సూరి మాత్రికరించెను

ఉదా . కోచెను+చుక్కలు . కోచెను జుక్కలు పోతన భాగవత ప్రయోగములు :

---

1. బా వ్యా సంధి 16

ఎడబాపు　ఎడన్+పాపు　తొలగింపచేయు 3-869
కూఁకట్రోచు　కూఁకన్+త్రోచు　పడగొట్టు 7-96
చేరఁగలుగు　చేరన్+కలుగు　దగ్గరకుపచ్చు 0 ఉ 1057
పొందఁజేయు　పొందన్+చేయు　సిద్ధించునట్లుచేయు 3-1008
మాయఁగూడు　మాయన్+కూడు　మాయతో కలిసి 3-232

2 గసడదవా దేశము వైకల్పికము

దీనినే [2]ప్రథమ మీది పరుషములకు గసడదవలు బహుళముగానగు నని సూరి వ్రాకుచ్చెను.

అరుగు దెంచు 10 ఉ 218
కాపు వెట్టు 8-452
సందడిగొల్పు 3-651

3 కొన్నిచోట్ల పదమధ్య సంధి సంయోగమున స్వరసంధి వచ్చుచున్నది

అనతి+ఇచ్చు : అనతిచ్చు 1-171 ఇత్తులోపము
కోరు+అడు　కోరాడు 10 పూ 1 59 ఉత్తులోపము
చక్క+అడు　చక్కాడు 10 ఉ 482 పదాంతమందు అత్తులోపము
చెండు+అడు . చెండాడు 1-79 ఉత్తులోపము

4 ప్రాచీన, అర్వాచీన రూపములు రెండును కలిగిన కొన్ని సంయుక్త ధాతువులు పోతన భాగవతమున కలవు

ప్రాచీన రూపములు	అర్వాచీన రూపములు
అరుదెంచు 10 ఉ 155	అరుగుదెంచు 10 ఉ 2 8
అరుదేర 3-523	అరుగుదేర 9-7 0
ఏతెంచు 3-532	ఏగుదెంచు 10 పూ 214

1433 క్త్వార్థక, వ్యతిరేకార్థక, శత్రర్థక అసమాపక క్రియా ప్రాతిపదికలకు 'ఉండు' ధాతువు యొక్క సమాపక క్రియా రూపము అనుబంధముగా చేరి సంయుక్త ధాతువులుగా ఏర్పడుచున్నవి

---

2 బా వ్యా సంధి 13

1 క్త్వార్థకము+ఉందు.

అదగియుందు (∠అదగు) 1-516

కలిగియుందు (∠కలుగు) 2-251

ఒక పని కొంత వరకు జరిగి, ఆ విధముగనే యున్నదని తెలుపును

2 వ్యతిరేకార్థకము+ఉందు

అంగకుందు	అంగక+ఉందు	1-188
కావింపకుందు	కావింపక+ఉందు	4-149
దాపకుందు	దాపక+ఉందు	1-88
చెరకుందు	చెరక+ఉందు	2-210
జనింపకుందు	జనింపక+ఉందు	2-31
తాకకుందు	తాకక+ఉందు	3-616
పోవకుందు	పోవక+ఉందు	3-520

పని జరిగి పూర్తి అయిన దానికి వ్యతిరేకము.

3 శత్రర్థకము+ఉందు.

ఒప్పుచునందు ∠ ఒప్పుచున్+ఉందు		1-226
కుందుచునందు ∠ కుందుచున్+ఉందు		1-209
చేయుచునందు < చేయుచున్+ఉందు		1-241
నడపుచునందు < నడపుచున్+ఉందు		10 ఉ 965
పలుకుచునందు ∠ పలుకుచున్+ఉందు		2-218
వెలుగుచునందు < వెలుగుచున్+ఉందు		2-100

ఇతరము లు

కమకొమచుందు	4-291
గడుపుచుందు	2-47

4434 అన్నంత క్రియలమీద అనుబంధ క్రియలు చేరి భిన్నార్థములో సంయుక్త ధాతువు లేర్పడుచున్నవి

1 సంయుక్త ధాతువులకు అన్నంత క్రియలపై వచ్చు అనుబంధ క్రియ ననుసరించి మూడు విధములుగా విభజింపవచ్చును.

1 అన్నంత క్రియ ప్రధాన క్రియగా కలిగిన సంయుక్త ధాతువులు :

ఎఱుఁగఁజెప్పు 1-148

కగ్గఁజేయు 4-284

చూడఁగోరు 10 – 151

2 అనుబంధ క్రియ ప్రధానముగా గల సంయుక్త ధాతువులు

అందఁజేయు 3-109

బిగియఁబట్టు 2-29

3 పూర్వాంగము అవ్యతంత్ర రూపముగా నుండి అనుబంధముచేరి సంయుక్త ధాతువుగా మారుచున్నది

ఒడంబఱచి 1-171

ఒనఁగూర్చి 9-553

ఒందఁజేయు 2-101

కట్టఁబంపు 7-199

దుల్లఁగొట్టు 4-120

2 'వలయు' ధాతువు సామాన్యముగా అన్నంత క్రియలపై వచ్చు న్యూన క్రియ ఇది వాక్యమందలి కర్తతోగాక అన్నంత క్రియతోనే అన్వయము కలిగియుండును

'శృంగారమే ప్రొద్దు జేయవలయు
ప్రాణేశుచిత్తంబు ప్రేమ రంజింపవలయు
మేధాదుల దైవతమని ప్రియు దలపవలయు
సద్బంధులన దవ వలయు
ప్రాతి ప్రవత్యమహిమ బుణ్యు జేసి మనవలయు 7-417

3 'పాఱు', పెట్టు ధాతువులు అన్నంతములపై చేరి అరంభార్థమున అను ప్రయుక్తమగును

కులుకఁబాఱు 8-303

కోయఁబాఱు 9-51

చేయ బాఱు 3-194

చొరఁబాఱు 8-29
తిరుగం బాఱు 1-72
కాలియఁబెట్టు 4-221
కూరఁబెట్టు 10 పూ 1208
కొల్వఁబెట్టు 9-536
కొలంగఁబెట్టు 10 పూ 128

4 కొన్ని సంయుక్త ధాతువులు పర్యాయ రూపత బొందుచుండును

కూలఁదన్ను మూఁడవనేల నాఁడు ముద్దుల బాలుఁడై
కోపించి శకటంబు 'గూలఁదన్నె'

కూలఁగఁదన్ను కం
కూలుండొక్కఁడు శూద్రుఁడు దాసరతిం గారుణ్య విరు
క్తుఁడై .
'నేలంగూలఁగఁదన్నె బంధితుల గావిర్భూత పాదాహతిన్

అరుదేర ఈ
శ్వరుఁ భజియింప గోరి యని వారల 'నిరందరుదేర
నిచ్చుటన్ 3-523

అరుగుదేర మఱియు చూతుము దగ్గఱ 'నరుగుదేర'
నరులలో బ్రతుకంచె మన్నతుఁడులేఁడు 9-710

పాలఁదోలు బంధుల గూడి కృష్ణ బల భద్రులు వచ్చిన బాల
దోలిరి' రక్కంధర వృత్తి 10 పూ 1720

పాలఁగదోలు 'బాఁజరవింతులంబముల బాల గదోలుట బంటుపంతమే
చాలు ' 10 పూ 1139

కావనేర్చు కాపు వెట్టి కొంత గావనేర్చు, గడ గి 9-64

కావంగనేర్చు కడగి మునలితపసి గావంగ నేర్చునె 9-64

కూలఁద్రోచు మాతిలోపలికి జాలి
లో గెవి భాగినాలోకించి కామియై కొమ్మ్కైన
దరి గొంత గూలఁద్రోచి 9-568

కూలఁగఁ ద్రోచు ... గో

పురమున్ 'గూల గఁ ద్రోచి' సౌధ భవనంబుల్మాకి
10 ఉ 398

4 4 3 5 'కొను' సాహాయ్యక క్రియగా చేరునప్పుడు ధాతువు పొందు మార్పులు

1 'కొను' ఆత్మార్థకముగా వచ్చినపుడు ప్రయోగములు

ఊడ్చు కొను	10 పూ 400
అరసికొను	10 పూ.212
తమ్మకొను	10 పూ 1173
పుచ్చుకొను	10 పూ 826

2 'కొను' సామాన్య ధాతువుగా మారినపుడు వచ్చు ప్రయోగములు :

కాపుకొను	10 పూ 1060	ముట్టుకొను
పట్టుకొను	8-696	గ్రహించు
మేలుకొను	4-157	లేచు
వేడుకొను	9-572	ప్రార్థించు

3 అంచు, కొంచు ప్రయోగములు భాగవతమున పోతన రచనలో గలవు

కూర్చెదమంచు	10 పూ 1720
కై కొందువందు	10 పూ 1719
చూపి కొంచు	10 ఉ 793

4 4 3 6 సంయుక్త ధాతువులు కొన్నిచోట్ల అర్థ విశేషముతో మరికొన్ని చోట్ల అర్థ విశేషము లేక యుండును

ఒప్పారు	3-795	ప్రకాశించు
తనరారు	2-239	ప్రకాశించు
ముదమారు	2-162	ఆనందించు
పిపారు	3-476	వృద్ధిపొందు
పెంపారు	3-125	అతిశయించు
సొపారు	3-476	అధికమగు

4 4 3 7 అకర్మక ధాతువుల అన్నంత రూపములపై -కొట్టు, -పెట్టు -చేయు, -ప్రేయు అను సకర్మక అనుబంధ క్రియలు చేరి సకర్మక సంయుక్త ధాతువులగుచున్నవి

-కొట్టు దుల్లిగొట్టు . నాశనముచేయు 4-120

తెగఁగొట్టు . ముక్కలగునట్లు చేయు 4-335

-పెట్టు

కూడు [అ క్రి]+పెట్టు [స క్రి] కూడబెట్టు 10 పూ 1208

తొలంగ [అ క్రి]+పెట్టు [స క్రి] . తొలంగ బెట్టు 10 పూ 128

-చేయు

కల్గు [అ క్రి]+చేయు [స క్రి] కల్గజేయు 4-84

తొలఁగు [అ క్రి]+చేయు [స క్రి] తొలఁగజేయు 9-113

పడు [అ క్రి]+చేయు [స క్రి] పడజేయు 7-219

పుట్టగ [అ క్రి]+చేయు [స క్రి] పుట్టగ జేయు 4-505

-ప్రేయు :

తెగు [అ క్రి]+ప్రేయు [స క్రి] తెగవ్రేయు 10 పూ 1768

పడు [అ క్రి]+వ్రేయు [స క్రి] , పడవ్రేయు 10 పూ 1318

4 4 3 8 పైచు : ఈ పదము కొన్ని అకర్మక, సకర్మక, స్వార్థముల మీద ప్రయోగింపబడును

ఎగురపైచు 8-399 ఎగురునట్లుచేయు [ఎగురు[అ.క్రి]

కలచిపైచు 10 ఉ 544 · కలచునట్లుచేయు [కలచు [అ క్రి]

త్రుంచిపైచు 10 పూ 945 : ముక్కలుచేయు [త్రుంచు [అ క్రి]

4 5 0 సార్వనామికాను బంధములు

(PRONOMINAL TERMINATIONS)

తెలుగు సర్వనామముల యంతములు క్రియా విభక్తులుగా మారిన వని చెప్పవచ్చును తెలుగు భాషయందలి అనేక శబ్దములు పరిణతినొంది లోకములో వాడుక యందుండగా తమ కాలమున గల ఆ రూపములను గుర్తించి సంస్కృత వ్యాకరణమును చదువుట వలన గలిగిన సంస్కారమున లాఘవము, అనేక రూపముల అగమము మొదలగు విషయములను

మనమున మంచుకొని పండితులు పదములను ముక్కలుచేసి విడదీసినవే ఈ సార్వనామికానుబంధములు, వీనినే క్రియా విభక్తులని అందురు నేను -మేము, నీవు-మీరు వాడు-వారు, అది-అవి [అమహత్తు] అను ఈ సర్వ సర్వనామముల యొక్క పరిశిష్ట రూపములే ను, ము, వి, మి, వు, రు, వి, రి, డు రు, ను, రి, ది డు, ను, వి, వు ను అనునవి ఇకారముపై వచ్చినపుడీ ప్రత్యయములు ఇత్వమునొందును వీనినే సార్వనామికానుబంధములని, క్రియా విభక్తులని అందురు

4. 5. 1

ఉ పు . ఏక వచనము		బహువచనము	
ఇచ్చెదను	8-580	ము చదివిస్తుము	7-154
తుర్రింతును	3-557	చింతింతుము	3-227
విడువను	9-121	చేసెదము	10 పూ 809
వివరించెదను	1-74	వచ్చెదము	10 పూ 830
		వెలుతుము	7-75
-వి .		-మి	
కంటివి	2-93	కంటిమి	3-545
గ్రసించితివి	4-494	గెలిచితిమి	4-33
		చేసితిమి	10 ఉ110
		మింటిమి	10 పూ 3

మధ్యమ పురుష

-వు .		-రు :	
గైకొనవు	4-185	చత్తురు	2-3
చేసెదవు	10 పూ 1518		
వదతువు	1-147		
-వి		-రి	
కొంటివి	10 పూ 822	కంటిరి	10 పూ 16 4
చొచ్చితివి	10 ఉ 432	పడితిరి	1-208
తెలిపితివి	10 పూ 3		
పట్టితివి	1-91		

ప్రథమ పురుష

మహద్వాచకము

-డు :	-రు .
ఎఱుగదు 10 పూ 958	గెల్తురు 4-313
కవదు 1-37	చెప్పెదరు 7-246
దాలదు 1-123	వెఱతురు 10 పూ 1258
-ము :	-రి :
ఎక్కేము 9-298	చూచిరి 1-256
చూపెము 1-158	తాకిరి 10 ఉ 1106
కోరెము 9-261	వడసిరి 10 ఉ.1061
	వడసిరి 3-266

అమహద్వాచకము

-ది :	
ఉన్నది 1-482	—
-డు :	
ఎవయదు 1-251	
కదలదు 9-576	—
తిరుగదు 4-187	
-ను ·	
ఇచ్చును 10పూ 32	
ఒదిగెను 10 పూ 926	
తాల్చెను 4-407	

మహతీతరా మహద్వాచకము :

—	-వి :
	చదివినవి 7-166
	-వు
—	కుడువవు 1-340
	కూడవు 1-340
	మానవు 1-340

4511 ఏకవచన [ప్రథమేతర] పురుష ప్రత్యయములు పాక్షికముగ లోపించును ప్రథమ పురుష మహతీత రామహద్వాచక బహువచనము [-ను] లోపము పాక్షికము, ఏకవచన [ప్రత్యయ రూపముతో సదృశ్యమే]

ఉత్తమ పురుషైక వచనము .

పుట్టితి -Ø 3-859
పోయితి -Ø 1-489
పొందుదు -Ø 8-689
విడుతు -Ø 2-217
వెదకెదు -Ø 4-751

మధ్యమ పురుషైకవచనము

గెల్చితి -Ø 7-83
చెప్పితి -Ø 10 పూ 1245

ప్రథమ పురుషైకవచనము [మహతీతరా మహద్వాచకము]

క్రోపించె -Ø 9-523
మెలంగె -Ø 10 ఉ 1327

4512 కొన్ని సందర్భములలో మధ్యమ పురుషైక వచనమున-వు ప్రత్యయము యొక్క వ కారము లోపించును

త్రుంచెదు [< త్రుంచెదవు] 4-476
పోయెదు [< పోయెదవు] 10 పూ 635
ప్రేలెదు [< ప్రేలెదవు] 10 పూ 1546
మనలెదు [< మనలెదవు] 4-482

460 సామాన్య సమాపక క్రియలు

(SIMPLE FINITE VERBS)

కాల భావ బోధక ప్రత్యయములు (TENSE-MOOD MARKERS)

పరిపూర్తియైన ఒక వ్యాపారమును, భావమును తెలియజేయు ఉచ్చారణ విభాగములను లాక్షణికులు సమాపక క్రియలని వీఃపై పరిభాషించిరి, వీనిపై చేరు కాల భావ బోధక ప్రత్యయములు క్రిందిచూపబడినవి

461 భూత కాలిక ప్రత్యయములు :

తెలుగున రెండు విధములైన రూపములు గలవు చేయుచున్న వాడు అను [క్రియాజన్య విశేషణ] రూపమునుండి వర్తమాన రూపము కల్గినట్లే చేసినవాడు అను భూతార్థక క్రియాజన్య విశేషణము నుండి కలిగిన చేసినాడు, చేశాడు అను రూపముల వంటివి మొదటి జాతివి ఇవి నవ్యములు తెలుగున మాత్రమే కలిగినవి ఈ రూపములు ప్రాచీనప్త తెలుగు శాసనములలో కలవు కాని యివి విశేషణ మాత్రములు కాం భేదమును చూపునవి కావు

ఉదా. [స్థితి చెఱిఞ్చి న వాణ్డుభారణాసి] స్థితి చెఱిచినవాడు వారణాసి యందు వధ చేసినవాడు ఇందు చెఱిచిన వాడు భవిష్యదర్థకమేగాని భూతార్థకము కాదు

చేసితివి, చేసితిమి, చేసితి, చేసెను, చేసిరి ఇత్యాదులు ప్రాచీనములు రెండవ జాతి ఇందలి ఇ వర్ణము భూతార్థమని తివర్ణము అగమమని మూరిమతము ఇవి ప్రాచీన ద్రావిడమునుండి తెలుగు పేరు వరకముంద గల తమిళ, కన్నడములందలి రూపములతో సమానము

కన్నడమున-ద, -ఇ వర్ణములు భూతార్థకములుగా వచ్చునని శబ్దమణి దర్పణము పేర్కొనినది [2]

ఉదా – పడెదం . పడసెను

గెల్దం గెలిచెను

ఇడిద పెట్టెను

కేళ్దం : అడిగెను

ఉకారాంత ధాతువులపై ఇకారము నిత్యముగా వచ్చును కన్నడ మున ఎత్తి నోచి, అది మొదలగు క్త్వార్థక రూపముల తుదిని ఇకారము కనపట్టు చున్నది

తమిళమున సెయ్ + ద్ + ఏన్ > సెయ్‌దేన్=చేసితిని,

---

1 ద్రా వ్యా క్రియా 17, 18

2 శబ్దమణి దర్పణము సూ 220

వరు+న్ద్+ఏన్ 7 వందేన్,=వచ్చినాడు

ఇందు -దు వర్ణము భూతార్థముగా వచ్చినది

పాడ్+ఇ+న్ ఏన్ పాడినేన్ పై రూపములలో -దు -ఇ వర్ణములు రెండును భూతార్థకములే భూతకాలిక వర్ణములు పోతన భాషలో -ఇతి-/ -టి-/-ఎ-/-ఇ- అనునవి వచ్చును

4611 మధ్యమ, ఉత్తమ పురుషైకవచనములను తెలియజేయు సార్వనామిక ప్రత్యయములు -వి/-మి/-వి/-రి అనునవి ఇవి చేరుటకు పూర్వము -ఇతి-ప్రత్యయము పోతన భాషలో వచ్చుచున్నది

మధ్యమ పురుషైక వచనము

ఓడు	• ఓడు+ఇతి+వి	ఓడితివి	1-354
కోరు	కోరు+ఇతి+వి	కోరితివి	4-20
గెల్చు	. గెల్చు+ఇతి+వి	గెల్చితివి	10 ఉ 41
చేయు	చేయు+ఇతి+వి	చేసితివి	2-76
తెలుపు	తెలుపు+ఇతి+వి	తెలిపితివి	10 పూ 3
పట్టు	పట్టు+ఇతి+వి	పట్టితివి	1-91

బహువచనము

కొట్టు	కొట్టు+ఇతి+రి	కొట్టితిరి	1-312
వడు	• వడు+ఇతి+రి	వడితిరి	10 పూ 493
పట్టు	పట్టు+ఇతి+రి	పట్టితిరి	1-312

మధ్యమ పురుష ఏకవచన ప్రత్యయమగు 'వి చేరుటకు ముందు 'ఇతి' చేరును 'ఇతి' భూత కాలిక ప్రత్యయమునకు పూర్వము కొన్ని చోట్ల 'ఇంచు' ప్రత్యయము పోతన భాషలో గలదు

ప్రాపు+ఇంచు+ఇతి+వి	ప్రాపించితివి	1-444

ఉత్తమ పురుషైక వచనము

పాయు	పాయు+ఇతి+వి	పాసితివి	3-856
చంపు	చంపు+ఇతి+వి	చంపితివి	1-365

ఉత్తమ పురుష బహువచనము .

గెలుచు	గెలుచు+ఇతి+మి	గెలిచితిమి	4-333
చేయు	చేయు+ఇతి+మి	చేసితిమి	10 ఉ 110
విఱుచు	విఱుచు+ఇతి+మి	విఱిచితిమి	1-51
వచ్చు	వచ్చు+ఇతి+మి	వచ్చితిమి	10 ఉ 1156

4612 నాల్గవ తరగతికి చెందిన అన్వాది ధాతువుల ఉత్తమ మధ్యమ పురుషైక వచన, బహువచనములకు ముందు భూతకాలిక పర్యాయ రూప ప్రత్యయమగు -టి- పోతన భాషలో కన్పట్టుచున్నది

ఉత్తమ పురుషైక వచనము

కను	కం-టి-∅	3-146	కం-టి-ని,	1-265

ఉత్తమ పురుష బహువచనము .

కను	కం-టి-మి	1-52
మను	మం-టి-మి	7-220
విను	విం టి-మి	10 పూ 3

మధ్యమ పురుషైకవచనము			మధ్యమ పురుష బహువచనము	
అను	అం-టి-వి	4-82	అం-టి-రి	10 ఉ 12 1
కను	కం-టి-వి	7-342	కం-టి-రి	3 523
కొను	కొం-టి-వి	10 పూ 822	కొం-టి-రి	10 పూ 470
విను	విం-టి-వి	10 ఉ 1142	విం-టి-రి	4-30

4613 ప్రథమ పురుషైక వచనమునకు, పురుషేతరా మహద్వాచక బహువచనమునకు ముందు భూతకాలిక ప్రత్యయమైన 'ఎ' వచ్చును

ప్రథమ పురుషైక వచనము

మహద్వాచకము

ఎక్కెను	8-298	తిరిగెను	10 ఉ 225
చూపెను	1-158	తేర్చెను	10 పూ 1497
చెప్పెను	10 పూ 638		

మహతీ వాచకము

కాంచెను 4 81

మహతీతరామ మహద్వాచకము

ఇచ్చెను 1-1 1

ఒడిగెను 10 పూ 926

ఎనగెను 10 ఉ 805

కలెకెను 0 పూ 773

కాల్చెను 1-407

తొలంగెను 3-86

ప్రథమ పురుష బహువచనము

మహతీతరా మహద్వాచకము

అదరెను 3-604

తేల్చెను 10 పూ 1497

వండెను 9-318

4614 మహతీ, మహన్మహతీ వాచక ప్రథమపురుష బహువచనము కు అందు భూతకాలిక ప్రత్యయమైన '-ఇ-' వచ్చును

ప్రథమ పురుష బహువచనము

మహద్వాచకము •

ధాత్రీవరనందనుల్ రాజీవ దళాక్షు దాకిరి 10 ఉ 1106

మహతీ వాచకము

ఆడిరి రంభాది కాంత లానందనమువం 10 పూ 107

పొగడిరి కృష్ణునయ్యబ్జముఖులు 10 ఉ 692

మహన్మహతీ వాచకము

మునిశ్రేష్ఠునే క్రోతల్ గోరిరి 1-75

46) తద్ధర్మార్థక ప్రత్యయములు ,

-ఎను, -∅, -ఎద, /-దు/తు/ద్

తమిళ కన్నడ వైయాకరణులు వారవి తద్ధర్మార్థకములను ఒక

విభాగమును తెలుగు వైయాకరణులు కల్పించిరి[3] నన్నయ మొదలు చిన్నయసూరి వరకు భూతభవిష్యద్వర్తమానంబులకు కలవు సహజముగా ను, వు రు, ము అనునవి ప్రత్యయములు మధ్యమ ఉత్తమ పురుషలలో ప్రథమ పురుష బహువచనమున ఒకచో 'దు' ఆగమము కొన్నిచోట్ల 'ఎద' ఆగమము ప్రథమ పురుష ఏకవచనమున ఒక్కొకచో, వండును అగు రూపమును రెండవసారి ఎదు, ఎడి అను అంతమున గల రూపములు వచ్చును

తద్ధర్మ మనగా భూతభవిష్యద్వర్తమానముల కంటె విలక్షణమైన ఒకానొక ధర్మము అధాతువు యర్థమే యది యగుటచేత తద్ధర్మ సంజ్ఞ యన్వర్థకము అని బాలసరస్వతి యభిప్రాయము దీనినే అహోబలపతియు నంగీకరించెను తద్ధర్మార్థక రూపములేవి అను విషయమున వైయాకరణు లలో కొన్ని అభిప్రాయ భేదములు కల్గినవి చింతామణి కర్త మతమున కారికాకారుని మతమునను 'తద్ధర్మ' మనగా భూతభవిష్యద్వర్తమాన రూపముల కంటె భిన్నమైన అర్థము కలదనుట స్పష్టము కేతనయు, పెద్దనయు తమ గ్రంథములలో తద్ధర్మార్థకములను పేర్కొనలేదు దు, డి వర్ణములంతమందు కలవి తద్ధర్మ ప్రథమపురుషైక వచనంబులని కారికలు చెప్పుచున్నవి[4] చిన్నయసూరి క్రియలను తద్ధర్మార్థకము లనియు, తచ్ఛీల సంభావనా సంప్రశ్న పాకత్య వర్తమాన భావ్యా శీరాదులాది పద గ్రాహ్యంబులు అని వర్ణించెను[5] సూరి తద్ధర్మాద్యర్థకములను వరిగ ణించుచు వర్తమాన భావ్యర్థకత్వములు రెండింటినే స్వీకరించిరి కాని అహో

---

3 ఆ క చిం క్రియా 9 తద్ధర్మ వర్తమానా భావ్యమ్యర్థకా · క్రియాజ్ఞేయా.

4 తద్ధర్మ ప్రథమేస్యాతాం దు, డి వర్ణే చనాంతకౌ, అ కా క్రియా 9

5 తద్ధర్మాదులందు లాట్టగు బా వ్యా క్రియా 5 లాట్టు రు ఞు పరం బగునపుడు దుగాగమంబగు క్రియా 22 లాట్టు రు ఞు పరంబగునప్పు డెదగాగమంబును ప్రథమ నువర్ణకంబు పరంబగునపుడు ఎడి, గెడిగా గమంబులును బహుళంబుగానగు క్రియా 23.

బెల వత్యాదులవలె భూతార్థకత్వమును తీసికొనలేదు కావి 'వచ్యర్థంబుల కొకానొకచో భూతంబున లాట్టు గానంబడియెడి' అవి చెప్పెను

4621 ప్రథమ పురుష ఏకవచన ప్రత్యయములకు పూర్వము 'ఎడు' వచ్చును

అడరెడు	Ø	10 ఉ 55
ఈనెడు	Ø	1-257
కలిగెడును		4-508
కొట్టెడును		4-335
చేరెడు	Ø	1-218

4622 తద్ధర్మార్థము ప్రథమపురుషైక వచన మహతీతరా మహద్వాచక బహు వచన ప్రత్యయములకు ముందు కాల భావ బోధక ప్రత్యయరహితముగ నుండును

ఇచ్చు-ను	6 పూ 31
చచ్చు-ను	1-281
పెరుగు-ను	10 పూ 881

4623 ఉత్తమ, మధ్యమ పురుష ఏకవచన బహువచనములకు ముందు, మహన్మహతీ వాచక ప్రథమ పురుష బహువచనమునకు పూర్వము 'ఎద' వచ్చును

చెప్పెదను 1-327 ఉత్తమ పురుష ఏకవచనము

కావిపోయెదను 10 పూ 1704 ఉత్తమ పురుష ఏకవచనము

చూచుచుండెదము	1-5 1	ఉత్తమ పురుష బహువచనము
చొచ్చెదము	9-830	ఉత్తమ పురుష బహువచనము
కుడిచెదవు	1-313	మధ్యమ పురుష ఏకవచనము
వచ్చెదరు	7-262	మధ్యమ పురుష బహువచనము
చూచెద-రు	7-46	మహన్మహతీ వాచకము

4624 ఉత్తమ, మధ్యమ పురుష ఏకవచన, బహువచనములకు ముందు మహన్మహతీ బహువచనమునకు ముందు -దు, -తు ప్రత్యయములు వచ్చును. ఉవర్ణాంత ధాతువులపై వచ్చు -దు, -చు వర్ణముతో

సమీకరణము నొంది తు గా మారును మిగిలినచోట్ల -దు గానే యుండును

ఉత్తమ పురుష ఏకవచనము			ఉత్తమ పురుష బహువచనము		
-తు-	కలతును	4-1>9	-తు-	కదతుము	10 పూ 998
	కాల్తును	3-561		నేర్తుము	3-818
	కీర్తును	-656		వెలతుము	7-75
	ప్రుంతును	3-557	-దు-	పొక్కుదుము	10 పూ 1053
	ఏడుతును	1-214			

మధ్యమ పురుష ఏకవచనము			మధ్యమ పురుష బహువచనము		
-తు-	వత్తువు	3-300	-తు-	కలతురు	7-462
-దు-	వెగడుదువు	4-197	-దు-	పలుకుదురు	4-925
	పరగుదువు	4-276		బ్రదుకుదురు	10 పూ 879
	వెలుగుదువు	3-868		మెలగుదురు	4-777

ప్రథమ పురుష బహువచనము

మహన్మహతీ వాచకము	-దు-	ఉండుదురు	1-333
		ఎత్తుదురు	2-25
		ఒత్తుదురు	2-2ˢ
		ఓడుదురు	7-258
		కోదుదురు	1-80
మహద్వాచకము :	-తు-	కదుతురు	10 పూ 328
	-దు-	కట్టుదురు	10 పూ 328
		చెప్పుదురు	1-424
		జాఱుదురు	10 పూ 431
		దూరుదురు	10 పూ 431
		విలుపుదురు	-405
మహన్మహతీ వాచకము	-తు-	కొలుతురు	10 పూ 1506
		చూతురు	4 71
		మలతురు	4-285
		వత్తురు	7-38

46.25 ద్విరుక్తమ వర్ణాంత ధాతువులకు తద్ధర్మార్థక ప్రత్యయమైన -తు పరమైనపుడు త్తు ఆదేశవులకు ఒక హల్లుకు ముందు అదే హల్లు ద్విత్వము పొందుట భాషా శాస్త్ర విరుద్ధము కనుక ద్విత్వము ఒక హల్లును కోల్పోవును

వచ్చు వచ్చ్-> వత్-> వత్త్-> వత్-తు-రు=వత్తురు 7-38
-తు- తద్ధర్మ [భవిష్యత్కాలముకు ముందు]
వత్తువు 3-300

ఇచ్చు ఇచ్చ్ > ఇత్త్-> ఇత్-
-తు ఇత్-తు-ను : ఇత్తును 2-804
[తద్ధర్మ/భవిష్యత్కాలముకు ముందు]

తెచ్చు తెచ్-> తెత్త్-> తెత్-> తెత్+తు+రు తెత్తురు [8-521]
[తద్ధర్మ/భవిష్యత్కాలములకు ముందు]

మెచ్చు మెచ్చ్-> మెత్త్-> మెత్+తు+రు మెత్తురు 2-3
[తద్ధర్మ / భవిష్యత్కాలములకు ముందు]

4626 కను, విను, మొదలగును వర్ణాంత ధాతువులకు తద్ధర్మకమునందు కన్, విన్ మొదలగు హలంత రూపములపై -తు-దు- ప్రత్యయములు ఆగమముగా చేరుట పోతన భాషలో కలదు

కను	కన్+తు+రు .	కాంతురు	10 ఉ 829	-తు-
	కన్+దు+∅ ·	కందు	3-318	-దు-
కొను .	కొన్+దు+రు	కొందురు	10 పూ 89	-దు-
విను :	విన్+దు+ము	విందుము	10 పూ 1487	-దు-

4627 శతృర్థమునకు చు వర్ణమునకు పూర్వము ధాత్వికరణ ప్రత్యయము -ఇంచునకు బదులు ఇంపు పోతన ఉపయోగించెను

ఆలింపుము	8-219		
ఎఱింగింపుము	1-45	తెప్పింపుము	10 ఉ 771
కీలింపుము	7-268	మన్నింపుము	1-222
చాలింపుము	7-207	పరికింపు	2-103

4.6 3.1 ఉభయ ప్రార్థనమున (HORTATIVE)

-త-/-దు- అను ప్రత్యయములు వచ్చును

-త-	క్రీడింతము	10 పూ 729
	రక్షింతము	3-721
-ద-	ఆడు-ద-ము	7-248
	కూడు-ద-ము	7-248
	పాడు-ద-ము	7-248
	బ్రదుకు-ద-ము	8-182
	పీడు-దము	7-248

4 6 4 వ్యతిరేకార్థమున -అ- అను కాలభావ బోధక ప్రత్యయమునకు రూపాంతర ప్రత్యయముగ దీర్ఘము మీద - Ø - వచ్చును

కావఁడు	1-320	రా-Ø-డు	2-31
కోరఁడు	1-486	రా-Ø-దు	1-236
కా-Ø-డు	1-170	రా-Ø-వు	10 పూ 16 5
కా-Ø-రు	8-590	లే-Ø-దు	1-193
తే-Ø-రు	2-130	లే-Ø-రు	1-147
		లే-Ø-వు	10 పూ 1614

4 6 5.1 విషేదార్థమున - అకు ప్రత్యయమునకు మారుగా దీర్ఘము మీద అరాదు

పాలకుఁడు	10 పూ 1670	పోకు	10 పూ 1622
పొందకుము	10 పూ 1518	పోకుము	10 పూ 1124
పోక	1-104		

4652 నిలుచు ధాత్వంతమందు చువర్ణ స్థానమున వ్యతిరేకార్థమున 'వ' వచ్చును

కాచు :	కాచు+అకు	కావకు	1-154
కుడుచు	కుడుచు+అవు	. కుడువవు	1-340
గెలుచు :	గెలుచు+అ+వు	గెలువవు	10 పూ 1580
తుడుచు :	తుడుచు×అ-దు	తుడువదు	10 పూ 1729
నడచు	నడుచు+అరు	: నడవరు	1-372
విడుచు :	పిడుచు+అక	విడువక	3-385

4661 విధ్యర్థకమున -ఉ- అనుకాల భావ బోధక ప్రత్యయమునకు రూపాంతరముగ -Ø- వచ్చును

అరుగుము	9-73	తె-Ø ముు	8-699
ఏయుము	1-150	పొ-Ø-ముు	10 పూ 59
వినుము	1-131		

4662 వలయు అను బంధము అన్నంతముల మీద చేరుట వలన విధ్యర్థక రూపము ఏర్పడుచున్నది

విలయంబు పాటించి విరళాంగదేహయై శృంగారమే ప్రొద్దు

జేయవలయు 7-416

పీ, రక్షత్వంబున బక్క జేయవలయున్ 7-251

బుద్ధినెగ డెడి, వందా క జరింప వలయునాకర్ణజంమువన్ 10పూ 36

4663 కొను ధాతువు వ్యతిరేకార్థక రూపములందు కొ, కోలు గా రూపాంతరమునందును

తన్నొ క యింత గైకొనరు తప్పిరి యాగము వేసిరి

10 పూ 909

కులాచార్యుని వలన మరలం గైకొలువడసి 9-39

4671 అతిరాద్యర్థక ప్రత్యయము -త- పోతన భాగవత భాగమున కలదు.

దేహము వడుగాత 7-367

47.0 సంయుక్త సమాపక క్రియలు :

(COMPOUND FINITE VERBS)

పోతన భాగవతమందలి సంయుక్త సమాపక క్రియలను నాలుగు భాగములుగా వర్గీకరింప వచ్చును

1 అసమాపక క్రియకు 'వాడు', 'అది' అను వాని రూప భేదములు చేరుట.

2 అసమాపక క్రియకు సమాపక క్రియా రూపమగు క్రియ అనుబంధము గా నుండి 'వాడు' 'అది' అను వాని రూప భేదములు చేరుట

3 అసమాపక క్రియాకుసమాపక క్రియా రూపమగు అనుబంధ క్రియ చేరుట

4 సమాపక క్రియకు సమాపక క్రియ రూపమగు అనుబంధ క్రియ చేరుట

471 అసమాపక క్రియకు 'వాడు' 'అది' అనువాని రూప భేదములు చేరుట

4711 భూతకాల ధాతుజ విశేషణము నుండి భూతకాలమేర్పడుచున్నది

	ఏకవచనము		బహువచనము
ఉ.పు మహ	అరసినాడను	9-173	ఉన్నారము 1-250
మ పు మహ.	ఉన్నాడవు	4-532	
	చెప్పినాడవు	7-173	
	తెప్పించినాడవు	10 పూ 1425	
	జయించినాడవు	7-267	

ప్ర పు. మహ .

ఇచ్చి-నాడు	10 ఉ 82	అయిన-వారలు	7-364
ఉన్న-వాడు	3-622	వచ్చిన-వారలు	4-303
కలిగించినవాడు	9-382	కగులని-వారు	10 ఉ 346
వినినవాడు	8-737		
ఇచ్ఛగించినవాడు	1-437		

ప్ర పు మహన్మహతీ. :

	—	ఉన్నవారు	10.ఉ 1076
	—	కొల్చినవారలు	10 పూ 1041
		తలచిన-వారలు	9-73
		పొందిన-వారలు	7-67
		మరగిన-వారలు	7-310

ప్ర పు అమహ

కల్గుచున్నది 4-884 కోచుచున్నయవి 10 ఉ 887

ప్ర పు. మహతీ మహ. •

4 7.1.2 తద్ధర్మార్థక ధాతుజ విశేషణము నుండి తద్ధర్మార్థక పేర్పడు చున్నది.

	ఏకవచనము		బహువచనము	
ఉ పు. మహ	ఉన్న-వాడ	7-437	ఎంతవారము	10.ఉ.441
	ఎంత-వాడ	4-161	చేయంగలవారము	10 ఉ 615
	ఒంటివాడ	8-566	చేయు-వారము	10 పూ 989
	తలంచు-వాడ	10 పూ 127		
ఉ పు మ	—		—	
మ పు మహ.	ఓర్పు — వాడవు	9-300	—	
ప్ర పు మహ	అదరు-వాడు	8-87		
	ఎంచు-వాడు	9-188		
	చేయు-వాడు	7-115		
	మొఱగు-వాడు	8-87	—	
	చింతించువాడు	7-115		
ప్ర పు మహన్మహతీ	—		కల్గువారు	3-243
			చూచు-వారలు	8-87
			సేవించు-వారలు	10 ఉ 998
ప్ర. పు. అమహ	—		—	
ప్ర. పు. మహతీ మహ.	—		—	

4 7 1 3 వ్యతిరేకార్థము వ్యతిరేక ధాతుజ విశేషణముమంది ఉద్భవించుచున్నది

ప్ర పు	మహ	చూడవి-వాడు	10 పూ 1124	—
ప్ర. పు	మహన్మహతి —			—
మ పు		కానబడవు	3-546	—

4 7 2 అసమాపక క్రియకు సమాపక క్రియారూపమగు క్రియ అనుబంధముగా నుండి 'వాడు' 'అది' అనువాని రూపభేదములు చేరుట

4 7 2 1 కర్త్రర్థమునకు ఉండు అను సమాపక క్రియానుబంధమునకు పరముగ వాడు, అది అనువాని రూపభేదములు చేరి వర్తమాన కాలమేర్పడు చున్నది

		ఏకవచనము	బహువచనము
ఉ పు	మహ	చనుచున్నవాడను 10 పూ 1301	వచ్చుచున్నవారము 4-212
మ పు	మహ	తలచుచున్నవాడవు 4-486	—
		వెనుకగులచుచున్నవాడవు 4-474	—
ప్ర. పు	మహ	చనుచున్నవాడు 10 పూ 1222	చనుచున్నవారు 4-65
		చూచుచున్నవాడు 10 పూ 1301	
		చేయు-చున్-ఉన్న+వాడు 8-413	
ప్ర పు	మహన్మహతి	—	తెచ్చు-చు-ఉన్న-వారలు 10 పూ 538
ప్ర పు	అమహ-	కల్గు-చు-ఉన్న-అది 4-884	
		కోచు-చుఉన్న-అది 10 పూ.529	—
		పొరలు-చు-ఉన్న-అది 4-783	
ప్ర. పు	మహతి మహ	—	కోచు-చు-ఉన్న-అవి 10 ఉ 887

ఉన్న అను క్రియా విశేషణమునకు వాడు చేరగా ఉన్నవాడు అను రూపమేర్పడును పోతనలో దీని హ్రస్వీకరణ రూపములు కనిపించు చున్నవి

ఉ పు	—	ఉన్నారము 3-202
మ పు.	ఉన్నావు 4-741	ఉన్నవి 1-84
ప్ర పు	ఉన్నది 9-254	ఉన్నారు 10 పూ 527
	ఉన్నాడు 7-185	

4.7.2.2 భవిష్యత్కాలము

అన్నంతములకు -కల అను ప్యాన సమాపక క్రియానుబంధము నకు పరముగ వాడు, అది అనువాది సపదాంశములు చేరి భవిష్య త్కాల మేర్పడుచున్నది

1	అశ్వమేధంబు సేయంగలవాడు	9-679
2	అతని వంపుసేయ గలవారము	8-182
3	పరితృప్తినొంద జేయంగలవారము	10 ఉ 615
4	బ్రహ్మంబు చెంద గలవాడు	7-367
5	మేలు సేయంగలవారు	9-114
6.	శ్రీమహితము సేయగలరు	4-21

4 7.3 అసమాపక క్రియకు సమాపక క్రియా రూపమగు అనుబంధ క్రియ చేరుట .

కర్మణ్యర్థక ప్రయోగములు ప్రాచీన భాషలలో విరళముగా కన్పించును. ఈ ప్రక్రియ లావనభాషతో నన్నయచే ప్రయోగింపబడి తెలుగున స్థిరపడినదని తెలియుచున్నది నేడు తెలుగున కర్మార్థక ప్రయోగము పడు ధాతువును అన్నంత క్రియలపై అనుబంధముగా చేర్చుట వలన ఏర్పడుచున్నది ఈ పద్ధతి ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి యందును గలదు [1] నన్నయ వాడిన ప్రయోగములను పరిశీలింపగా వానిలో దేశ్య, తత్సమ ధాతువులు, సమాపక క్రియలు, ధాతుజన్య విశేషణములు, వ్యతిరేకార్థక ములు మొదలగునవి కన్పించును తెలుగున పడు ధాతువును అనుబంధ ముగా చేర్పకయే కర్మార్థకమును తెలుపుట స్వభావమనియు, వాడుకలో కర్మార్థము వినబడుట నేటికి తక్కువని ప్రయోగముల మూలముగా తెలియుచున్నది ఈ పద్ధతియే ఇతర ద్రావిడ భాషలలోను కలదు

4 7 3 1 కర్మణ్యర్థకము . (PASSIVE VOICE)

అన్నంత క్రియలకు పడు ధాతువు అనుబంధముగా చేరుటచే కర్మణ్యర్థక రూపమేర్పడుచున్నది

---

1 కర్మణ్యను బంధస్స్యాత్ పతి ధాతు కర్తృవచ్చ

తద్విధయ : నన్నయ, చింతామణి క్రియాప్రకరణము

చెప్పఁబడియె	7-420
పలుకఁబడియె	10 పూ 87
వినఁబడియెను	8-3
కల్పింపంబడియె	9-419
విగదింపఁబడియె	2-37
సృజియింపఁబడియె	3-501

4732 సమాపక క్రియానుబంధము అన్నంత క్రియపై చేరినపుడు అనుమతి, నిషేధము, విధి, వ్యతిరేకార్థము వచ్చుట పోతన ప్రయోగములందు కన్పించుచున్నది.

అనుమతి :	తొలగింపు	1-484
నిషేధము	చనగ-రాదు	1-50
విధి .	చేరవలయును	10 ఉ 72
	జరుపవలయు	10 ఉ.98
వ్యతిరేకార్థకము	కలుగ నేరవు	10 ఉ 1071
	చేయనొల్లరు	2 209
	తెలియనేరరు	10 పూ 940

4733 వ్యతిరేకక్త్వార్థకము. వ్యతిరేకక్త్వార్థకమునకు 'ఉండు' ధాతువు యొక్క సమాపక క్రియారూపము అనుబంధముగా చేరగా వ్యతిరేక క్త్వార్థకమునేర్పడుచున్నది.

కావింపకుండు	4-149
చూడకయుండన్	3-104
చెడకుండన్	2-210
చెందకుండె	1-278
వలగకుండె	1-188

474 సమాపక క్రియకు సమాపక క్రియారూపమగు అనుబంధ క్రియచేరుట

4.7.4.1 వ్యతిరేకార్థకము

వ్యతిరేక సమాపక క్రియకు 'అగు' ధాతువు యొక్క సమాపక రూపము అనుబంధముగా చేరుటచే వ్యతిరేకార్థకమగుచున్నది ధాతువు

చివర 'అ' అను ఆగమము వ్యతిరేకార్థకమునందు వచ్చును దీనిని చిన్నయసూరి లజీ, కజీ, సజీ, మజీ అను ప్రత్యయములను విధించి జీత్తులకు, జీ కర్థ మిత్తుగా నలయాగమములను ముందున్న ధాతువుయొక్క ఉకారమునకు అకారము వచ్చు నని విధించెను దీనిని బట్టి సూరిమతమున అకారమే వ్యతిరేకార్థకమని తెలియుచున్నది వ్యతిరేకార్థకమున 'అ' యాగమమని చింతామణి యందు గలదు [2]

తెలుగునందలి వ్యతిరేకార్థక రూపములు కాలత్రయబోధకంబులని మట వ్యాకరణ ప్రసిద్ధము [3]

ధాతువు చివర 'అ' చేరిన వ్యతిరేకార్థక రూపములు పోతన ప్రయోగములలో గలవి క్రింద చూపబడినవి

ఎఱుగు+అ+డు	ఎఱుగడు	3-224
ఓపు+అ+రు	ఓపరు	1-327
కూడు+అ+వు	. కూడవు	1-340
కోరు+అ+డు	కోరడు	1-486
చాలు+అ+డు	చాలడు	2-106
చేయు+అ+రు	చేయరు	1-162

4742 ధాతువుల చివర -అ- చేర్చుటమేగాక లేదు రాను వ్యతిరేక రూపము అను అన్నంత క్రియలపై వాడు చుండుట పోతన భాషలో కలదు

నేర్పలేదు	1-203
దాటగరాదు	1-489

---

2 వ్యతిరేకాదో భావిని చ లత్స్యాత్ . ఆ శ చిం క్రియా 14

3 వ్యతిరేక క్రియ యర్థత్రయ బోధకంబగు, అర్థ త్రయము భూత భవిష్యద్వర్తమానార్థములు ప్రౌఢ వ్యా క్రియా 8 కాలత్రయ పరిణామిగ తెలిసినె గల్గు మూఁడుం క్రియే యోగ్ విరళం ప్రతిషేధ క్రియే మాదం -చేయదు మూడుకాలముల అర్థము శ మ ద 221

4743 అ కారము లేకయే వాడబడు వ్యతిరేకార్థక రూపములు గలవు వ్యతిరేకార్థకమైన 'అ' అంతర్లీనమై యున్నదని వేత్తలమతము

రాదు 2-31	లేదు 1-93
రాదు 1-238	లేరు 1-47
రావు 10 పూ 1614	

4744 వ్యతిరేకార్థకమునందు వాడబడు మరికొన్ని రూపములు

ఏ తేరవు	10 పూ 1625
ఒల్లము	6-44
ఒల్లరు	7-252
కాదు	1-237
కారు	8-590

4.7 5. నామితక్రియలు (APPELLATIVE VERBS)

4751 విశేష్యములకు ఉత్తమ, మధ్యమపురుష ప్రత్యయములు చేరుటచే నామిత క్రియలగుచున్నవి వీనినే విధేయ విశేషణములందురు

పోతన ప్రయోగములు

	ఏకవచనము	బహువచనము
ఉత్తమ పురుష	యోగ్యుడను 10 పూ 625	పాత్రులము 7-177 తామసులము 10 ఉ 590

మ పు

బంధుండ-వు	10 పూ 1506
బాలుండవు	4-248

4752 నామ ప్రాతి పదికలకు పురుష ప్రత్యయములు చేరునపుడు రూపాంతరతనందును

ఉ.పు		మ పు	
ఏ వ	బ వ	ఏ వ	బ.వ

అకారాంత ప్రాతిపదికలపై	స	ము	వు	రు[Ø]
ఇకారాంత ప్రాతిపదికలపై	వి	ము	వి	—
ఉకారాంత ప్రాతిపదికలపై	స	ము	వు	—

48.0 అకర్మక – సకర్మక – ప్రేరణార్థకములు (INTRANSITIVE – TRANSITIVE – CAUSATIVES)

క్రియలు అకర్మకములు, సకర్మకములని రెండు విధములు ఈ రెండింటికి భేదము ఒకటి ఆకాంక్షా సమాపకము రెండవది అనా కాంక్షా సమాపకము అనగా కర్మయొక్క ఆకాంక్ష లేనివి అకర్మకములు కర్మ యొక్క ఆకాంక్ష కలవి సకర్మకములు ప్రశ్నలు వేయుటకు వీలుగల క్రియలు సకర్మకములు ప్రశ్నలు వేయుటకు వీలుపడని క్రియలు అకర్మకములు మొదటి దానియందు వాక్యార్థము పూర్తి అయి ఆకాంక్ష ఉడుగును రెండవ దానియందు అట్టి శక్తిలేదు అనగా దాని ప్రయోగమున అట్టి ఆకాంక్ష కలుగదని భావము అకారాదులు సకర్మక ధాతువునకు గర్త్రర్థమునందును కర్మార్థమునందును సగును ఉదా వండు, ఇది సకర్మకధాతువు ఏలన ఇది కర్మాకాంక్షను పుట్టించును దేవదత్తుడు వంటకమును వండెను వండెను అను క్రియ వంటకమును – అను కర్మ పదమును ఆకాంక్షించుచున్నది దేనిని వండెను ? అను నాకాంక్షరాగా వంటకమును కర్మయాకాంక్షను పూరించును కనుక వండు – సకర్మకము దీనికి వండెను అను కర్త్రర్థక రూపమేర్పడును

దేవదత్తుడు వచ్చెను వచ్చు–అకర్మక ధాతువు ఏలన ఇది కర్మ యొక్క ఆకాంక్ష కలిగించుట లేదు కర్త్రర్థకమున వచ్చెను అను రూపమేర్పడును ఈ విధముగా పరిశీలించిన సకర్మక, అకర్మక క్రియలు రెండును విడివిడిగా ఉన్నట్లు కనిపించును కాని సకర్మక క్రియలను ప్రేరణార్థకములుగా గ్రహించుట జరిగినది కొన్నిచోట్ల ప్రేరణార్థక మునకును, సకర్మకమునకును స్పష్టమైన భేదము గోచరము కాక కొంత

క్లేశము నాపాదించుటయు గలదు [1] చిన్నయసూరి అకారాదులు సకర్మ కంబునం గర్త్ర కర్మంబులందును లాతికిం గర్తయందునగు

సకర్మకంబునాగర్మ కాంక్ష్త్థాపకంబు అకర్మంబునా గర్మ కాంక్షను త్థాపకంబు[2] అని సూత్రీకరించెను

4 8 1 సకర్మక ధాతువులుగా అకర్మక ధాతువులను చేయుటకు కొన్ని మార్గములు కలవు అకర్మక క్రియా ప్రాతిపదికలకు -ఇల్లు అను ప్రత్య యము చేరును -చు, -పు [రూపాంతరములు -ంచు, -చ్చు -ప్పు] -ఇంచు అనెడు సకర్మక ప్రత్యయములు అకర్మక క్రియా ప్రాతిపదిక లందలి చివరి వర్ణమునకు బదులుగా గాని, ప్రత్యక్షముగా ప్రత్యయములు అదనముగా చేరుట వలనగాని సకర్మక క్రియ లేర్పడుచున్నవి కాని అన్ని అకర్మక ధాతురూపములకు సమానమైన సకర్మక రూపములు కల్పింపవు

తెలుగు వ్యాకరణ కర్తలు సకర్మకములను, ప్రేరణార్థకములను విడివిడిగా విభజించి చూపలేదు అన్ని సకర్మక క్రియలను ప్రేరణార్థక ములుగానే ఉపయోగించిరి సకర్మకములకు కొన్ని అకర్మక ధాతువులకు 'ఇంచు' అను ప్రత్యయము చేర్చుటచే ప్రేరణార్థక ధాతువు లేర్పడు చున్నవి సకర్మక క్రియలకు సమానమైన ప్రత్యయములు చేరి ప్రేరణా ర్థకములు విధిగా మారవలెనను పట్టింపు లేదు

4 8.2 సకర్మకాధాతు ప్రత్యయములు .

4 8 2 1 -డు, -మ, -వు -లు చివరగల అకర్మక ధాతువులకు సకర్మక ప్రత్యయమైన -చు అగమముగా చేరి, దానికి ముందున్న స్వరము వైకల్పి కముగా లోపించుచున్నది పోతన ప్రయోగములు

	అకర్మక క్రియా ప్రాతిపదికలు		సకర్మక క్రియా ప్రాతిపదికలు	
1 —డు .	ఈడు	:	ఈడ్చు	10 పూ 400
	ఏడు		ఏడ్చు	10 పూ 148
	కూడు		కూడ్చు	0 ఉ 639

1 ప్సూరిశ్రీ తెలుగు భాషా చరిత్ర పుట 340

2 బా వ్యా క్రియా 48

2 — న	పూను		పూన్పు	10 ఉ 802
	మను		మనుచు	9-10
	మాను		మాన్పు	9-249
3 — ర :	ఒనరు		ఒనర్పు	10 ఉ 690
	చేరు		చేర్పు	0 పూ 248
	తనరు		తనర్పు	1-61
	తీరు		తీర్పు	[illegible]-184
	నేరు	:	నేర్పు	8-310
	పేరు	:	పేర్పు	1-273

శకట రేఫసాధు రేఫగా మార్పుచెందుట [ఈ మార్పు వ్రాతలోనే కన్పించును]

	ఆఱు		అర్పు	3-620
	మాఱు		మార్పు	10 పూ 1162
4 — ళ	అదళు		అదళ్పు	10 ఉ 561
	కదళు		కదళ్పు	9-290
	కూళు	.	కూళ్పు	2-177
	కోళు		కోళ్పు	3-484
	తగిళు		తగిళ్పు	10 ఉ 1098
	తోళు		తోళ్పు	3-182
	తేళు		తేళ్పు	10 పూ 1117
	విళు	:	విళ్పు	3-457
	పిళు		పిళ్పు	3-45
	పెళు		పెళ్పు	3-451
	ప్రేళు	:	ప్రేళ్పు	10 ఉ 533

4522 బిందు పూర్వకమైన -గు, డు అంతమందు గల అకర్మక ధాతు ప్రాతిపదికలకు సకర్మక ప్రత్యయమైన చువర్ణమాదేశముగా వచ్చును

అకర్మకధాతువులు			సకర్మక ధాతువులు	
1 —గు	అడఁగు		అడచు	10 పూ.720
	ఊఁగు	:	ఊఁచు	1 పూ 861
	కడగు	.	కడచు	10 పూ 205
	కఱఁగు	:	కఱచు	19 ఉ 544
	కాగు	:	కాచు	1-223
	తఱగు		తఱచు	10 పూ 1725
	వఱగు	:	వఱచు	4-339
	రేగు		రేచు	10 పూ 1345
	లేగు		లేచు	10 పూ 85
	వెఱగు	.	వెఱచు	10 పూ 1099
2 —డు	ఉండు	.	ఉంచు	
			ఉమచు	3-848

4 8 2 3 అకర్మక ధాతువు యొక్క తొలియచ్చు మీది వర్ణములన్నియు లోపించి -ంచు/ -చ్చు అను సకర్మక రూపాంతర ప్రత్యయము చేరి క్రింది రూపములు సకర్మకములుగా పరిగణింపబడు చున్నవి

1 —ంచు.

దిగు		దించు	10 పూ 494
తెగు	:	త్రెంచు	10 పూ 1196

2 —చ్చు :

క్రుయ్యు		క్రుచ్చు	10 ఉ 621
త్రెయ్యు	.	త్రెచ్చు	9-419
మ్రుయ్యు	:	మ్రుచ్చు	8-100
వ్రయ్యు	.	వ్రచ్చు	9-280

4 8.3 -గు, -చు, -డు, -యు చివరగల అకర్మక క్రియా ప్రాతిపదికలకు సకర్మక ప్రత్యయమైన పువర్ణ మాదేశమగును

1 —గు .	అడఁగు	:	అడపు	3-433
	తెగు	:	తెంపు	10.పూ 131

రేగు	:	రేపు	10 పూ721
రేగు	:	రేపు	10 ఉ.509
వెఱగు	:	వెఱపు	10 పూ 224

2 —చు :

అర్చు	:	అర్పు	10 పూ 1049
ఈర్చు	:	ఈర్పు	10 పూ 391
గదచు	:	గదపు	10 ఉ 494
గెలుచు		గెలుపు	10 ఉ 297
చూచు	.	చూపు	10 ఉ 265
తలచు		తలపు	3-330
తీర్చు		తీర్పు	4-68
త్రుంచు		త్రుంపు	10 పూ 937

3. -డు :

కూడు	.	కూర్పు	9-553

4 -యు .

కలయు	.	కలపు	10 ఉ 180
కాయు	:	కాపు	9-64
గలయు	.	గలపు	10 పూ 1689
నెలయు	:	నెలపు	10 ఉ 178
వలయు	:	వలపు	10 ఉ.562
పాయు	.	పాపు	9-344
మలయు		మలపు	10 పూ 224
మాయు	.	మాపు	7-200
మేయు	:	మేపు	10 పూ 524

అకర్మక ధాతువు నందలి 'ఇ'వర్ణము సకర్మకమున 'ఉ' వర్ణముగా మార్పు చెందినది

తడియు	.	తడుపు	7-162
తెలియు	:	తెలుపు	9-43

పడియు	పడుపు	8-433
పొలియు	పొలుపు	10.ఉ 1158

6. క్రియా ప్రాతిపదిక సకర్మకత్వమున పర్యాయ రూపము పొందును.

కొను	కొలుపు	8-303
చచ్చు	చంపు	10.ఉ 1129

7 కొన్ని అకర్మక ధాతువులకు 'ప్చు' అను సకర్మక రూపాంతర ప్రత్యయము చేరునపుడు ధాతువు వర్ణవ్యత్యయమును పొందును

తిరుగు	త్రిప్పు	10 ఉ 195

4841 క్రింది అకర్మక క్రియా ప్రాతిపదికలకు -ఇంచు అను సకర్మక ప్రత్యయము చేరి సకర్మకత్వము పొందుట కలదు.

కదియు		కదియించు	8-273
కుదియు		కుదియించు	9-189
కురియు	.	కురియించు	3-658
గదియు		గదియించు	8-273
పుట్టు	.	పుట్టించు	2-56
పొందు		పొందించు	10 పూ 1172

4842 కొన్ని ధాతువులు సకర్మములుగా మారునపుడు రెండు రూపములు పొందును

అడంగు	:	అడచు	10.పూ 720
		అడగించు	3-492
అదలు	:	అదల్చు	10 ఉ 561
		అదలించు	8-484
ఒదరు		ఒదర్చు	10 ఉ 690
	.	ఒదరించు	4-844

4843 కొన్ని అకర్మక ధాతువులు సకర్మకత్వము పొందునపుడు రూపాంతరమును పొందును

అగు	కావించు	2-11
వచ్చు	రావించు	7-37

4 8 4 4 కొన్ని ధాతువులు పోతన భాగవతమున సకర్మక క్రియలుగానే వాడ బడినవి

అగలించు	9-434	త్రెంచు	10 పూ 1196
ఊర్చు	1-172	త్రోచు	9-545
ఇచ్చు	4-454	నెఱచు	4-69
కలపు	10 ఉ 180	ప్రోచు	4-823

4 8 5 ప్రేరణార్థకములు (CAUSATIVES)

ప్రేరణము అనగా ఉత్తేజపరచు అను అర్థము గలదు ఒక కార్యమును ఒకరిచే చేయించుట ప్రేరణము కనుక భావమును బట్టి, కార్యమును బట్టి ప్రేరణ మేమి, ఎచ్చట నున్నది చెప్పుట సులభము

తెలుగున ప్రేరణార్థకములు నాలుగు విధములుగా ఏర్పడుచున్నవి

1 చేయుధాతువు అన్నంత క్రియలపై చేర్చుట

2 ధాతువు చివర -ఇంచు ప్రత్యయము చేరుట

3 చువర్ణమును చేర్చుట

4 పువర్ణమును చేర్చుట వలన ఏర్పడును.

4 8 5 1 'చేయు' ధాతువు అన్నంత క్రియలపై చేర్చుట వలన ప్రేరణార్థక రూపము లేర్పడును

'చేయు' ధాతువు ప్రేరణార్థకముగా అన్నంత క్రియలపై వచ్చుట వన్నయ కాలమునందే గలదు

శుక్రుకు వల మందజేయుము వారిన్ భార అర 1-188

ఇట్లు 'చేయు' ధాతువుతో సమానమైన తమిళ ధాతువులను అనుబంధములుగా చేర్చి ప్రేరణార్థకములను చేయుట నేటి వ్యావహారిక తమిళ భాషలో గలదు 'హిడచ్చెయ్ దేన్‌కట్టప్పణ్ణి నేన్' ఇందు చెయ్, పణ్ అను ధాతువులు, అనుబంధములు తెలుగునందలి చేయు, పన్ను అను వానితో సమానములు

శాసన ప్రయోగములు :

అలరంజేయు	3-219
అలవరంజేయు	3-317
ఒందంజేయు	2-101
పొందంజేయు	2-179
పందంజేయు	3-109

4 8 5 2 ధాతువుల తుదిని -ఇంచు చేరుట

ధాతువుల చివర ఇంచును చేర్చుట జరుగును సంస్కృత ధాతువులపై, తెలుగు నామములపై, తెలుగు ధాతువులపై ఈ ఇంచు వచ్చుచున్నది తెలుగు ధాతువులపై ఇది ప్రేరణార్థకముగా గుర్తింపబడును నన్నయకు ముందు ప్రాచీన శాసన భాషలోనే స్థిరపడినట్లు తెలియుచున్నది [3]

శాసన ప్రయోగములు :

అకర్మక క్రియ	సకర్మక క్రియ		ప్రేరణార్థకము	
అగలు	అగల్చు		అగలించు	10 ఉ 541
అడగు	అడచు	.	అడగించు	3-492
అదలు	అదల్చు		అదలించు	8-484
ఎగయు	ఎగచు	.	ఎగయించు	4-97
ఒనరు	ఒనర్చు		ఒనరించు	4-84
తగిలు	తగిల్చు		తగిలించు	1-465
మరపు	మరచు		మరపించు	10 పూ 189
మెచ్చు	మెచ్చు	.	మెచ్చించు	8-561

4.8.5 3 ధాతువులపై చువర్ణము చేర్చుట

ధాతువుల చివర 'చు'వర్ణము చేర్చుట ప్రాచీన కాలమునందే స్థిరపడినది. నన్నయ భారతమున చువర్ణాంత రూపములు గలవు

---

3 ఎత్తి చ్చె కట్టి చ్చె, వెల్వరించినన్ . యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము 9వ శతాబ్ది

కట్టి చ్చె : పండరంగని అద్దంకి శాసనము

పోతన ప్రయోగములు :

రేగు [స్వార్థము]	రేచు [ప్రేరణార్థకము]	10 పూ 1345
లేగు	లేచు [ప్రేరణార్థకము]	10 పూ 85

4854 పు వర్ణమును చేర్చుట

ధాతువుల తుదిని 'పు'వర్ణమును చేర్చుట కూడ ప్రాచీన కాలము నుండి స్థిరపడినదే

స్వార్థము	ప్రేరణార్థకము
రేగు	రేపు 9-406

4855 -చు వర్ణాంత సకర్మక ధాతు రూపములకు ప్రేరణార్థక ప్రత్యయమైన -ఇంచు చేరినపుడు -పు వర్ణమాదేశముకాగా సంధిగత మార్పునకు లోనగును.

సకర్మకములు	ప్రేరణార్థకములు	
కలచు	కలపించు	10 పూ.1572
కోచు	కోపించు	9-523
నడచు	నడపించు	7-199
మెచ్చు	మెప్పించు	9-261
విడుచు	విడిపించు	10 పూ 845

4856 కురియు మొదలగు అంతర్గర్భిత ప్రేరణార్థకములు పోతనలో కలవు

కురియు కురిపెన్

కంటకంబున బాదు నరక్తంబు గురిపె నేవిధంబున

గురిపెనో యెఱుగు మీవు 9-54

కడియు కడిపెన్

కృష్ణుండంత గురిపెన్ 10 ఉ 24

4.857 అన్వాదులగు ధాతువులకు -ఇపించు చేరిన ప్రేరణార్థక ధాతువులగును

విను వినిపించు 7-8

4858 అన్నంత ధాతువునకు వనచు అనుధాతువు అను ప్రయుక్తమై ప్రేరణార్థకమగు చున్నది

అలిమందలినమంద గమనంబున ముందర నడవంబంచ

పిఱుందం 10 పూ 425

పరలోక నమస్కారంబులు సేయంబవిచి 10 పూ138

తెలుగున ఇంచు, చువర్ణము, పువర్ణము చేరుటచే ప్రేరణార్థక రూపము లేర్పడుచున్నవని పై యుదాహరణములను బట్టి తెలియు చున్నది

ప్రాచీన కాలమున తమిళ, కన్నడములందు వ, వి అనునవి ప్రేరణార్థకమైన ఆగమములుగా వచ్చుట కలదు తెలుగున గించు, పుల భావార్థకములుగా కృత్ప్రత్యయములుగా స్వీకరింప వచ్చును చువర్ణాంత పువర్ణాంత రూపములు కాలక్రమమున స్వార్థములుకాగా మరల ఇంచు చేర్చగా వినిపించు, తినిపించు మొదలగు రూపములు బయలు పడినవి ఇట్లు భిన్నకాలములలో, భిన్న అవస్థా భేదములను పొందుచు వచ్చినవి చివరకు వీని కన్నిటికి సమన్వయము కుదర్చలేక చిన్నయసూరి "ఇంచుక్పు క్పు గాగమంబులు పరంబులగునపుడు ఆగమ, ఆదేశ లోపం బులు పెక్కు తెఱంగులంగా నంబడియెడి[4] అని వ్యాకరించెను

ఇంచు అనునది ప్రాచీన శాసనములందు ఇచ్చు అను రూపములో గూడ నున్నది[5]

కన్నడమున ఇసు అను ఆగమము ప్రాచీన భాషలో ఎక్కువగా ప్రేరణార్థకముగా వాడబడుచుండెను[6] ఈ ఆగమములోని ముఖ్య భాగము [ఈ -ఇచ్చు, ఇంచు – ఇసు] ఈ ధాతు రూపమే మూలద్రావిడ ధాతువైన 'ఈ' ప్రేరణార్థకముగా వాడ బడుచుండుట నిర్వివాదము ఈ

---

4 బా వ్యా క్రియా 77

5 పరియిచ్చువారు ద హ శా 5 నెం. 1011 కాలము క్రీ శ 1063
పరియించువారు ద హి శా 1009 క్రీ శ 1082

విడిసిదర్ – [విడు+ఇసు+ఇదర్] – విడిపించిరి
విరసిదోమ్ – విరు+ఇసు+దోమ్ [6, 7 శతాబ్దముల కన్నడ శాసనములు • ఏ ఎస్ నరసింహయ్య మైసూరు

ధాతువు యొక్క పర్యాయవాచి రూపములే ఇచ్చు, ఇంచు, ఇను మొద లగునవి అనుట యుక్తముగా నుండును దీనిని బట్టి తెలుగు తక్కిన ద్రావిడ భాషలతో ప్రేరణార్థ నిర్మాణ పద్ధతి యందు అభిన్నమని చెప్ప వచ్చును తెలుగున ప్రేరణార్థక రూపములోను, పు వర్ణములు చేరుట ప్రాచీనము ఇంచు చేరుట తర్వాతి దశ, చేయు అనుబంధముగా చేర్పుట అర్వాచీనము

490 అసమాపక క్రియలు NON-FINITE VERBS)

తెలుగు క్రియలను సమాపక అసమాపకములని రెండు విధ ములుగ విభజింప వచ్చును చేసెను చేయగలడు చేయును, చేసితివి, చేయను మొదలగునవి సమాపక క్రియలు చేసినన్ చేయ, చేయక, చేసి, చేయని, చేసెదు, చేసిన మొదలగునవి అసమాపక క్రియలు ఇందు మొదటిది వాక్యమున ఆకాంక్ష సమాపకము రెండవది వాక్యమున అనా కాంక్ష సమాపకము పోతన భాగవత భాగమున గల అసమాపక క్రియలు ఈ క్రింద ఉదాహరింపబడినవి

491 క్త్వార్థకము (PAST PARTICIPLE)

4911 భూతకాలిక అసమాపక క్రియ క్త్వార్థకంబని వ్యాకరణకారులు సూచించిరి క్త్వార్థంబునందు ప్రాతిపదికకు 'ఇ ప్రత్యయము వచ్చి చేరును చిన్నయసూరి ఏకకర్తృకంబులగు క్రియలలోపల నెయ్యది పూర్వ కాలికంబగు దద్వాచియగు ధాతువునకి వర్ణంబగు ఇదియె క్త్వార్థంబు నాఁబడు[1]నని పేర్కొనెను

అరిగి	1-153	గెలిచి	10 పూ 1659
ఇడి	1-264	చొక్కి	9-450
ఉండి	2-136	ద్రొబ్బి	10 ఉ 398
ఎఱింగి	3-815	విచ్చి	3-975
కట్టి	10 పూ 660	పుచ్చి	9-162
భాషించి	4-59	ఆశ్రయించి	2-56

1 బా వ్యా. క్రియా 38

4.9.1.2 య కారాంత ధాతువులకు 'ఇ' ప్రత్యయము చేరునపుడు సకార మాదేశముగా వచ్చును

అరయు+ఇ	అరసి	4-760
ఏయు+ఇ+న: ఏసిన		1-276
ఏయు+ఇ+నన్	ఏసినన్	10 ఉ 857
కోయు+ఇ	కోసి	1-315
చేయు+ఇ	• చేసి	10 పూ 1160
నడయు+ఇ	నడసి	1-233
మెఱయు+ఇ	మెఱసి	9-164

4 9.2 వ్యతిరేక క్త్వార్థకము (NEGATIVE PARTICLE)

4 9 2.1 ధాతువునకు అక అను ప్రత్యయము చేర్చగా వ్యతిరేక క్త్వార్థకమగును ఏకస్వర ధాతువులపై బిందుగఁత అ కారములోపించును

ఉడుగు+అక	ఉడుగక	3-386
పడు+అక	పడక	1-165
పోవు+అక	పోవక	1-511
మాను+అక	మానక	3-119
వచ్చు+అక	రాక	10 పూ 756

4 9 2.2 . బిందు పూర్వక చు వర్ణాంత ధాతువులపై వ్యతిరేక క్త్వార్థక అక ప్రత్యయము పరమగు నపుడు చ కారస్థానమున వకార మాదేశముగా వచ్చును

కోచు+అక	. కోవక	2-225
నడచు+అక	: నడవక	10 ఉ 1282
తలంచు+అక	తలంపక	10 పూ 171
ఊహించు+అక	ఊ హింపక	10 పూ 855
సహించు+అక	: సహింపక	1-318
సంతసించు+అక	సంతసింపక	1-479

4 9 2 3 చు వర్ణాంత ప్రాతి పదికపై వ్యతిరేక క్త్వార్థక అక ప్రత్యయము చేరునపుడు చ కారమునకు వ కారమాదేశమగును.

కొలుచు+అక : కొలువక 8-737
తెలుచు+అక . తెలువక 10 పూ 224
విలుచు+అక : విలవక/విల్వక 10 ఉ 793
మలుచు+అక మలువక 8-130
విడుచు+అక విడవక 3-386

4924 చ్చు వర్ణాంత ధాతువులకు వ్యతిరేక క్త్వార్థక ప్రత్యయమైన అక చేరినపుడు క్త్వార్థక రూపములు అనేక విధములుగ వచ్చును

ఇచ్చు+అక : ఈక 8-609
వచ్చు+అక రాక 10 పూ 756

4925 వ్యతిరేక క్త్వార్థక ప్రత్యయము చేరునపుడు కొన్ని ధాతువులు రూప పరిణతి పొందును

కను+అక కానక 3-181
నేర్చు+అక నేరక 9-303
పోవు+అక పోవక 1-511
పోక 1-104

4926 యువర్ణాంత ధాతువులపై అక ప్రత్యయము చేరునపుడు యకార స్థానమున వకార మాదేశమగును

కురియు+అక కురవక 3-42

4927 ఊరు+అక ఊరక 1-80 అనునది ఊరు అను ధాతువు నుండి నష్ట ధాతువు నుండి ఉద్భవించినదని ఊహింప వచ్చును.

49.3 శత్రర్థకము (PRESENT PARTICIPLE)

4931 ధాతువులపై -చున్ ప్రత్యయము చేరుట వలన శత్రర్థక మేర్పడును

అను+చున్ , అనుచున్ 3-643
అడు+చున్ అడుచున్ 4-683
ఊర్చు+చున్ ఊర్చుచున్ 10 పూ 1756
చచ్చు+చున్ : చచ్చుచున్ 4-28
వడు+చున్ : వడుచున్ 4-339

4 9 3.2 అన్వాదులపై శత్రర్థక చువర్ణము చేరునపుడు ధాతువు తుది యత్వము వైకల్పికముగ లోపించును దాని స్థానమున ంచు, న్చు, ను లుగ వ్రాయుట సంభవించును ఇటు సంరంభముతో విదర్భతనయుం గైకొందునంచున్ 10 పూ 1719

కర్ణ రంధ్రముల్
బలువుగ మూసి కొంచు జన బాడి యటందురు 4-90

కై కొందువంచున్ 10 పూ 1719

వీరమా
వారలటంచుబుద్ధి నవవద్య తలంచిన 4-923

4.9.4 అన్నంతములు (INFINITIVES)

4 9 4 1 ప్రాతిపదికకు -అన్ ప్రత్యయము చేరగా అన్నంత రూపమేర్పడును

ఎనయు+అన్ ఎనయన్ 4-860
ఎఱుగు+అన్ ఎఱుగన్ 3-249
తలచు+అన్ . తలపన్ 3-1035
దొరగు+అన్ దొరగన్ 4-223
మిగుల+అన్ మిగులన్ 3-54
వెదలు+అన్ . వెదలన్ 4-822

4 9 4 2 చు వర్ణాంత ధాతువులందలి 'చ' కారస్థానమున వ కారమాదేశముగ వచ్చును

కలచు+అన్ కలవన్ 10 పూ 711
గెలుచు+అన్ గెలువన్/గెల్వన్ 10 ఉ 706
వగచు+అన్ : వగవన్ 1-43

4 9 4 3 ఇంచుక్క మీద అన్ ప్రత్యయము చేరగా 'చు' స్థానమున ప కారమాదేశమగును

కావించు+అన్ కావింపన్ 2-96
కురియించు+అన్ కురియింపన్ 9-438
గెంటించు+అన్ గెంటింపన్ 10 ఉ 887

వంచించు+అన్	వంచింపన్	8-47
పొందించు+అన్	పొందింపన్	7-126
అగ్గించు+అన్	అగ్గింపన్	3-116
ఉచ్చరించు+అన్	ఉచ్చరింపన్	4-516
చింతించు+అన్	చింతింపన్	10 ఉ 22

4.944 'అగు' ధాతువునకు -కాన్ అనునది అన్నంత రూపము -కాన్ అనునది కన్ గా మారి అదే యర్థమున ఉపయోగింపబడును

అంటఁగన్	10 ఉ 426
దూరఁగన్	10 ఉ 1047
దీపింపఁగన్	3-429
పట్టఁగన్	4-164
పేరంగన్	10 ఉ 849
మానుఁగన్	1-256

4946 అన్నంతములు మరియొక ధాతువునకు పూర్వాంశములు గా వర్తించును.

తెగన్+వేయు	తెగ వ్రేయు	10 ఉ 22
తెలియన్+నేరదు	తెలియనేరదు	10 పూ 940
త్రుంపన్+వచ్చు	త్రుంప వచ్చు	10 పూ 1532
ఒగన్+పైచు	ఒగపైచు	10 పూ.1747
పదన్+ద్రొబ్బు	పద ద్రొబ్బు	10 పూ 1374

49.47 కొన్ని పష్ట ధాతువుల అన్నంత రూపములపై ఇతర ధాతువులు చేరగా ధాతువులేర్పడు చున్నవి

ఒదన్ + కూర్చుము	ఒనగూర్చుము	9-553
ఒదన్ + పడు+అక :	ఒదంబడక	9-344
ఒడిన్ + పఱిచి .	ఒదంబఱిచి	10 పూ 18

4948 ఈ క్రింది అన్నంత రూపములు కేవలము అవ్యయములుగ ప్రయోగింపబడెను.

ఉల్లిసిల్లిన్	3-536
ఒల్లిన్	3-188
వంధిల్లిన్	3-746

4949 తెంచు ధాతువునకు అన్నంత రూపమగు తేరన్ పోతన ప్రయోగములలో కలదు

అరుగుదెంచు+అన్	అరుగుతేరన్	10 ఉ 533
పుత్తెంచు+అన్	పుత్తేరన్	10 ఉ 645

4.9.5 చేదర్థకము (CONDITIONAL) అప్యర్థకము (CONCESSIVE

ప్రాచీన కాలమున నన్నయకు పూర్వము చూపినన్, చేసినన్ మొదలగు ఇనన్ అంత చేదర్థకరూపములు శాసనములలో మన్నట్లు తెలియుచున్నది [2] దీని ననుసరించి చిన్నయసూరిచేదర్థంబున నవర్ణంబు ద్రుతాంతంబగునని సూత్రీకరించెను [3] ఇవి నన్నయ భారతమువందును గలవు ఏవి అనునది సమాపకక్రియారూపములపై చేర్పుటచే నన్నయ భారతమున చేదర్థకములైనవి చాల గలవు [4]

తెలుగున చేదర్థక మీ క్రింది విధముగా నేర్పడినదని తలంపవచ్చును.

---

2 వయివారల వెల్వలించినన్ అశ్వమేధంబు ఫలంబు అగు ఉపేక్షించి వాలింగంబతిసిన పావంబు వగలుగవి పై తురేనియు ము 900 క్రి వె యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము

3 బా. వ్యా క్రియా 41

4 వల్లిలేదయ్యేనేని భార అది 2-32
వల్లి సేసితిరేని భార అది 2-34
మమ్ము విడిచితేని యిప్పుడ ప్రాణంబులు విడుతుము భా. 5-61

1 నకారము చేరుటచే చేదర్థకమైనది చేసినన్

2 చోన్ ఎడలన్ అను అవ్యయములు క్రియాజన్య విశేషణములపై చేర్పుట, వచ్చినచో, రాని యెడలన్

3 నాడు, అప్పుడు, అను శబ్దములను క్రియాజన్య విశేషణములపై చేర్పుట, చేసినాడు వచ్చినయప్పుడు

4 ఆ అనుదానిని సమాపక క్రియా రూపముపైని చేర్పుట, వచ్చెనా జరుగును

5 చే, తే అనువానిని క్త్వార్థకములపై చేర్పుట చేసితే, పలికితే, వించే

పోతన ప్రయోగములు :

4951 -ఇనన్ ప్రత్యయము ధాతువులపై చేరుటచే తెలుగున అవ్యర్థక చేదర్థకము ఉద్భవించుచున్నది

విల్చు+ఇనన్	విల్చినన్	10 ఉ 456
ప్రమగ్గు+ఇనన్	ప్రమగ్గినన్	9-296
ప్రాలు+ఇనన్	ప్రాలినన్	10 ఉ 414

4952 -ఏని ప్రత్యయము భూతకాలిక సమాపక క్రియకు చేర్పుటచే చేదర్థక మేర్పడును

అలిగెద+ఏని	అలిగెదవేని	10 పూ 42
ఏగెన్+ఏని	ఏగెనేని	2-33
చెప్పెన్+ఏని	చెప్పెనేని	1-306
చేసితివి+ఏని	చేసితివేని	10 పూ 1515

4953 చోన్ అను అవ్యయము క్రియాజన్య విశేషణములపై చేరి చేదర్థక మగుచున్నది

ప్రక్కలు చేయుచో

"వక్షః కవాటంబు ప్రక్కలుసేయుచో ఘనఘుకారంబుల కరణి నొప్పు గంభీర హృదయ పంకజము భేదించుచో గుద్దాలములభంగి గొమరు మిగులు ధమనీ వితానంబుదవిలి ఖండించుచో విటుల వి(శ్రం)బుల పగిది

మెఱయు ఐతర విశాలాంధ్ర జాతంబు డ్రెంచుచో గ్రక చ వంపుకణం
గరిమఁజూపు 7-297

ఉత్పాదించుచోన్ .

జగమును త్పాదించుచోఁ ద్రావి 7-289

4.9.6 భూతార్థక ధాతుజ విశేషణము (PAST ADJECTIVE)

4.9 61 -ఇన ప్రత్యయము ధాతువుపై చేర్చుట వలన భూతార్థక ధాతుజవిశేషణ మేర్పడుచున్నది [ఇది భూతకాలికమైన -ఇన్, విశేషణ చిహ్నమైన అ అను రెండు పదాంశముల కలయికచే ఏర్పడినది]

ఆడు+ఇన	:	ఆడిన	4-221
ఒనర్చు+ఇన		ఒనర్చిన	4-372
త్రొక్కు+ఇన		త్రొక్కిన	3-662
పడు+ఇన		పడిన	4-632
వచ్చు+ఇన	.	వచ్చిన	7-852

4 9 6 2 న, దకారాంత ధాతువులకు అప్రత్యయము పరమగునపుడు ధాత్వంత వర్ణమునకు ద్విత్వము వచ్చును ఇన పరమైన ద్విత్వము రాదు

అను+అ	:	అన్న [అనిన]	10 పూ 150
కను+అ	.	కన్న [కనిన]	8-484
విను+అ		విన్న [వినిన]	3-551

4 9 6 3 యు/- య్యుకవర్ణాంత ధాతువులపై -ఇన చేరుటచే యువర్ణ స్థానమున స కారమాదేశముగ వచ్చును

దయ్యు+ఇన	—	దస్సిన	10 ఉ 114
వేయు+ఇన	—	వేసిన	9-572
ప్రేయు+ఇన	—	ప్రేసిన	3-681

4 9 6 4 అగు, పోవు ధాతువులకు -ఇన ప్రత్యయము చేరునపుడు వాని తుది వర్ణముల స్థానమున 'యి'కార మాదేశముగా వచ్చును

అగు+ఇన	అయిన	10 పూ.1245
పోవు+ఇన	పోయిన	10 ఉ 845

4.9.7 తద్ధర్మార్థక ధాతుజ విశేషణము

(HABITUAL ADJECTIVE)

4.9.7.1 -ఎడి/- -ఎడు/- Ø అనునవి తద్ధర్మార్థక ధాతుజ విశేషణ ప్రత్యయములు. ఇది పర్యాయ ప్రవృత్తిని పొందును.

కగ్గు+ఎడి	కగ్గెడి	2-251
తూలు+ఎడి	తూలెడి	2-45
వచ్చు+Ø	వచ్చు	1-516
విను+Ø	విను	3-944
కదలు+ఎడు	కదలెడు	1-341
క్రోలు ఎడు	క్రోలెడు	10 పూ 83
చేరు+ఎడు	చేరెడు	1-218
పాఱు+ఎడు	పాఱెడు	8-334

4 9 7 2 ఉదంతమగు తద్ధర్మార్థ విశేషణమున కచ్చు పరమగునపుడు మగాగమంబగునని సూరి సూత్రీకరించెను[5] ధాతువునకు -ఎడు అను తద్ధర్మార్థక విశేషణము పరమగునపుడు -న్ అగమముగా వచ్చును

తొరగు+ఎడు+అశ్రు	తొరగెడు నశ్రు పూరంబులు	4-77
పుట్టు+ఎడు+ఎఱిగింపు	పుట్టెడు నెఱిగింపు	1-45
నఱపు+ఎడు+అనఘాత్మక	నఱిపెడునన ఘాత్మ	3-303

4 9 7 3 -ఎడు ప్రత్యయము పరమైన ధాత్వంతవర్ణ పూర్వస్వరము ఇకారముగా మారును.

ఎఱుగు+ఎడు	ఎఱిగెడు	1-99
తిరుగు+ఎడు	తిరిగెడు	4-237
బ్రదుకు+ఎడు	బ్రదికెడు	1-393
నఱపు+ఎడు	నఱిపెడు	3-303

4 9 7 4 యువర్ణాంత ధాతువులకు -ఎడి ప్రత్యయము పరమైనచో ధాత్వంత వర్ణమగు 'యు'కార స్థానమున పకార మాదేశమగును

వెఱయు+ఎడి	వెఱపెడి	3-253

---

5 బా వ్యా సంధి 33

4975 ధాతువులకు తద్ధర్మార్థక ధాతుజ విశేషణ ప్రత్యయమగు -ఎడు పరమైనచో ఇయ్ ఆగమముగా వచ్చును

చను+ఎడు - చను+ఇయ్+ఎడు - చనియెడు 1-330

498 వర్తమానార్థక ధాతుజ విశేషణము ·

(BOUND PRESENT ADJECTIVES)

4981 ధాతువులపై -చున్న అను ప్రత్యయము చేరుట వలన వర్తమానార్థక ధాతుజ విశేషణ మేర్పడుచున్నది

చను+చున్న	చనుచున్న	4-737
చూచు+చున్న	చూచుచున్న	9-100
తోచు+చున్న	తోచుచున్న	10 ఉ 990
పలుకు+చున్న	పలుకుచున్న	4-433

4982 చున్న అనుదానిలో చువర్ణము వర్తమానార్థమును సూచించుచున్నది ఉన్న కేవలము అనుబంధమే

[చ్+ఉన్న - చున్న]

చనుచున్నవాడవు 10 పూ 1301

మేపుచున్న కొడుకులు 10 పూ 524

499 వ్యతిరేకార్థక విశేషణములు ।

(NEGATIVE ADJECTIVE)

4991 ధాతువునకు -అని అను ప్రత్యయము చేరుటచే వ్యతిరేకార్థక ధాతుజ విశేషణ మేర్పడుచున్నది

చూపు+అని		చూపని	1-511
త్రిప్పు+అని	:	త్రిప్పని	7-63
పాయు+అని		పాయని	10 పూ 131

4992 చువర్ణాంత ధాతువులపై వ్యతిరేకార్థక ప్రత్యయము -అని పరమైన చకారస్థానమున వకారము వచ్చును

కొలుచు+అని . కొలువని 8-483

4 9.9 3 ధాతువులపై -అమి ప్రత్యయముచేరుటచే వ్యతిరేకార్థక ధాతుజ విశేషణ మేర్పడుచున్నది

కమ+అమి	కావమి	3-510
పోరు+అమి	పోరామి	10 పూ 727

[పోరమి కావలసియుండగా పోరామిగా మారినది]

4 9 9 4 వ్యతిరేకార్థక ధాతుజ విశేషణ ప్రత్యయము -అవి చేరుటచే -కను ధాతువు రూపాంతరమును పొందును

కమ+అవి	కావవి	8-724

4. 0.0 క్రియా విశేషణములు (ADVERBS)

నామ విశేషణము, క్రియా విశేషణమువి విశేషణములు రెండు విధములు నామమును గూర్చి విశేషించునది నామ విశేషణము వేదు దీనిని విశేషణ (Adject ve) మని సంక్షేపముతో పిలుచుచున్నాము. క్రియల అర్థమును విశేషించునవి క్రియా విశేషణములందురు ఆంగ్లమున వీనినే (Adverbs) అని వ్యవహరింతురు విశేషణ భాగములైన నామ విశేషణములకును, క్రియా విశేషణములకును గల రూపభేదము అల్ప మనుటలో సందేహము లేదు

ద్రావిడ భాషలలో క్రియా విశేషణములనందగు ఒక జాతిపదములు లేవు, అట్టి క్రియా విశేషణములుగా వాడబడుచున్న పదములన్నియు సవిభక్తికములో లేక అవిభక్తికములో అయిన నామములుగాని, ధాతు మూలరూపములుగాని, తుమున్నాద్యర్థ రూపములుగాని అయి ఉన్నవి అని వ్రాసియున్నారు [1]

---

1. Every word that is used as an adverb in the Dravid an Languages is either a noun decl nab e or indeclinab e or a verbal theme or the infin tive or gerund of a verb.

C G D PP 553-554

తెలుగున క్రియా విశేషణములను ఈ క్రింది విధములుగా విభజింపవచ్చును

1 దేశ వాచకములు [స్థల వాచకములు]
2 కాల వాచకములు
3 గుణవాచకములు
4. పరిమాణ వాచకములు
5 పరిణామ వాచకములు
6. ప్రకార వాచకములు

ఈ విభజన స్థూలముగా చెప్పబడినది.

4.10.1 పోతన వాడిన క్రియా విశేషణములు

4 10 1 1 స్థల వాచకములు

స్థలము నుద్దేశించి తెలుపబడినవి

అచట   దక్షిణన్
పరువడి ద్రుంపు మీవచట బ్రాహ్మణతేజము
జేయనంటివే   4-109

అచ్చట .   తోయములం గ్రుంకి విష్ణులో నచ్చటనా
రాయణునకును నమస్కృతులు   4-247

అవ్వల :   ఘను డుత్తరించి యవ్వల దనరెడు   4-378

ఇక్కడ   ఇక్కడనున్న బాంధవుల కెల్లను   10 పూ 1402

ఇచ్చటన్ .   ఇచ్చటఁ బొమ్మనక విచారించిన   4-76

ఎక్కడ   భూభాగాన భోగాంగంబుల నెక్కడ జనియె   4-474

ఎందు .   అత డెందు బోయెను   9-62

డాయ   డాయవచ్చిన గలంగి   3-723

డాయన్   తానును డాయనేగి యతియోదంబొప్ప   10 ఉ 498
ద్వారకా నగరంబు డాయఁజని   10 ఉ 599

బయలు   భయపడినెగసి బయల బడు   8-212

వెనుక .   ఇట్లు రక్కసులు తన వెనుక జొచ్చిన   7-392

4.10 1 2 కాల వాచకము

ఇపుడు ఏను విషమస్థలనై యిపుడున్నదానను 4-498

ఇప్పుడు . నరనాథా యిది యిప్పుడు, వారవిన 4-397

ఎప్పుడు తాము జరింపనాత్మలఁ దలఁతు రెపుడు 3-489

ఎప్పుడున్ విశేషగతిన్ వెలఁగొందు నెప్పుడున్ 4-627

4.10 1.3 గుణ వాచకములు

అల్లనల్లన అంత అల్లనల్లన లేచివిలుచుండి 9-418

చక్కన తొంటి విధముగ మంద
దెలిసి చక్కనవచ్చి దేవకి పిల్లదెరమ్మవి
10 పూ 148

4.10.1.4 పరిమాణ వాచకములు

ఎవ్ని దప్పి
గొన్నబాలకు దబ్బి పీక్కెవ్ని గ్రోలు 4-925

కొంత వానవర్ధకి వాడిగా జఱచిన కుద్దాల ముఖముల గొంత
ద్రవ్వి 4-890

పెక్కు . వరవిభయంకరంబులగు వన్మలముల్
దగ బెక్కుసేసి 4-809

పెచ్చు పెచ్చు పెరిగి విచ్చలవిడిం 9-230

4 10.1.5 పరిణామ వాచకములు .

అంత అంతమీద విష్ణు యాజ్ఞయొదలదాల్చి 3-790

ఇంత అ, దరమున నెఱిగింతు మింత ధన్య చరిత్రా
4-397

4.10.1.6 ప్రకారార్థకము

అట్లు మారిరేగినట్లు పిఱ్ఱమార్చి 10 ఉ 861

ఇట్లు ధృతరాష్ట్రిమద్దేశించి యిట్లనియె 3-23

4 10 2 1 అగు ధాతువన్నంత రూపమైన కాన్ చేరుట వలన నామములనుండి క్రియా విశేషణములు ఏర్పడుచున్నవి

-కాన్ -గ/- గన్/- గాన్

-గ	పొలుపుగదాల్చి	10 ఉ 958
	బలువుగమూసి	4-90
	మానుగవిభజించి	8-310
-గన్	తిరముగనుండు	4-923
	పొందుగనెఱిగింపుము	3-717
-గాన్	ఏడుగడయుగా నెఱింగి	3-803

4 10 2 2 వ్యతిరేక క్త్వార్థకములు క్రియా విశేషణములుగా వాడబడినవి

ఉడుగక వినరు	10 ఉ 1001
ఎఱుంగక దూఱు	10 పూ 330
కాల్పక పోయి	10 పూ 38
తిరుగక చచ్చు	8-588
పొరయక తొలగును	3-311
మాఱుమాట పలుకకయుండు	4-85
ముసుగు పడక దవరి	10 పూ 681

4 10 2 3 శత్రర్థకములు క్రియా విశేషణములుగా వాడబడినవి

ఉఱికించు కొనుచునరిగెదను	10 పూ 3 7
పొందుచునుందురు	3-555

4.10 2 4 అన్నంత రూపములు క్రియా విశేషణములుగా గల రూపములు

చయ్యన జవన్	3-660
ధాత నొప్పారి	3-795
చూడనొప్పగు	4-689
చేయంబడియె	4-419

4 10.3 1 కొన్ని నామములకు -న్/ -న అదవముగా చేరి క్రియా విశేషణ అగు చున్నవి.

-న్ ·	త్రావ-న్	10 పూ 1044
	విలువ-న్	3-406
	విల్వగ-న్	3-623
	వగుల-న్	10 ఉ 733
	పరగ-న్	8-609
	మానుగ-న్	3-333
-న	గ్రక్కున	7-49
	మెల్లన	10 పూ 892

4 10 4 1 ధ్వన్యను కరణ రూపములు (ONOMATOPOEIA FORMS) క్రియా విశేషణములుగా వాడుట గలదు

		మిస మిస	10 పూ 754
కోయని	10 పూ 1184	పటపటపటకెన్	10 ఉ 237
తమ్మని	4-615	గిరగిర	10 ఉ.540
దిర్దిర	10 ఉ 887	ఘల్లని	10 పూ 367
బగ్గున	0 పూ 386	జాంజామ్మని	8-104
మిటమిట	4-650	భగభగమని	10 పూ 673

4 11.0 పదకల్పములు (CLITICS)

పదములకు లేక పద బంధములకు చేర్చు ప్రత్యయరహిత శబ్దముల సమూహమును పద కల్పములందురు [1] ఒకటి రెండక్షరముల ప్రమాణము కలిగి పదములతో, పద బంధములతో, ఉప వాక్యములతో విరామజాత్మక సంబంధ ముకలిగి కారక సాధనములైన శబ్దముల జాతిని పద కల్పములందురు [2] వీనిని అ పదము లనియు వ్యవహరింతురు అవి ధ్వనాత్మకములుగా అస్వతంత్రము లేయైనను వానికి పదస్థితి కలదు విశిష్ట ప్రాతిపదికల వర్గములకు నియతములై యున్న ఉత్పాదక పదాంశములకు ఇట్టి పదస్థితి లేదు ఇవి అనేక భావ భంగు

1 Clitics are a class of Uninf ected words which are suffixed to wards or phrases - Wil am Bright An outline of Colloqu al Kannada P 45.

2 Konda or a dravidian Language, P 317

లను సూచింపును ఇవి వివిధ భావ భంగులను సూచించునపుడు పదములకు పర మందు చేరును ఇవి ప్రత్యయములు కావు

పదములలో సమానమైన ప్రత్యయములు ప్రత్యయములు విశిష్ట ప్రాతి పదికలపై చేరవలసి యుండును కాని ఇవి ఆ విషయమున స్వతంత్రములు వీనికి విస్తృత పరిధి కలదు స్వతంత్ర ప్రయోగార్హత లేదు

ఈ పద కల్పములను ఆరు విధములుగా విభజింపవచ్చును [3]

1 ఏ వార్థకము (Emphatic Particle)
2 ప్రశ్నార్థకము (Interrogative Particle)
3 సందేహార్థకము (Expressive of doubt or surprise)
4 సముచ్చయార్థకము (Conjunctive Porticle)
5 కిలార్థకము (Assertive Particle)
6 కొన్ని అవ్యయములు (Indeclinables)

పోతన భాషలోగల పదకల్పములు వివిధ రూపములుగ, భిన్నార్థము లందు వాడ బడినవి

4 11 1 ఏ వార్థకము (Emphatic Particle)

ప్రాచీన కాలమున యించు మించు 11, 12 శతాబ్దులలో ఏవార్థక పదకల్పము 'అ' నన్నయ భారతమున ఇదియే ప్రయోగింపబడినది సుమారు అదేకాలమున ఏ అను పద కల్పమును సాహిత్యమున వాడి నట్లు తెలియుచున్నది ఆనాటి శాసనములలో అ/ఏలు ప్రక్క ప్రక్కన వాడబడి ఉండుటను బట్టి ఈ రెండు పద కల్పములు ఆనాడు వ్యవహార ములో మున్నవని తెలియును ఆధునిక సాహిత్యమున ఏ అను పద కల్పము ప్రచురముగా వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినది క్రమ క్రమముగా 'అ' పదకల్పము లోపించుట ప్రారంభించి నేటికి పూర్తిగా నాశన మైనది పోతన భాగవతమున -అ/-/ఎ/-ఏ అను పదకల్పములు పద ముల చివర చేరుటచే ఏ వార్థకములుగా మారుచున్నవి

4 11.1 1 /-అ/ నామ, సర్వనామ, పదబంధ, అవ్యయ, క్రియా పదము లకు చివర-అ చేరుటచే ఏ వార్థక మేర్పడుచున్నది

3. డా నేతి అనంతరామశాస్త్రి శ్రీనాథ భాషా పరిశీలన పు 320

పాల్పరక :   భూ

మరుఅ్రదు భాగ్ని పాల్పరక శోభన మా   3-483

అన్న శమింపు మన్న తగదల్లుదు

మన్నన సేయుచున్న .   10 పూ 150

వెలిగంది కుజములు ప్రుక్కఁజేయ   10 పూ 635

కంచములోవి దొడిసి చయ్యన మ్రింగి 10 పూ 496

చెల్వుల మాన ధనంబుఁ దెచ్చెనో   10 పూ 1010

చిత్రమెలియఁగఁ జెక్కుఁటఁ జెయ్యి సేర్చి   10 ఉ.236

ఏ దేవుని బొమ ఒ డి మ్రాకనలోల పాలకులమ

లోకములను నాశమొందుదురు   4- 31

చిత్రమగు రొత్తవొయ్యన సేద దీర్చి   10 ఉ 241

వచ్చ త్తిరింబుగాఁ దాల్చెబో

రన గోవర్ధన శైలమునందట చర   2-116

4 11 1 2 -ఎ/-ఏ · నామ, సర్వనామ అవ్యయ, క్రియాపదములకు చివర చేరుటచే ఏ వార్ధకము లేర్పడుచున్నవి

-ఎ .

ఇప్పించునె	1 పూ 1513
ఏసియార్చె	9-454
కననేర్చునె	4-778
కవించె	8-495
కౌగిలించె	10 పూ 1094
త్రావె	10 పూ 1328
పీడె	3-462
వఱలవె	4-599
మడివడియె	7-292
సొక్కుదుమె	0 పూ 1457

ఇడియే	4-551	ఎవవే	3-456
కాలవే	1-50	ఎంటిరే	7-30
కాల్పవే	10 ఉ 78		

చెప్పవే 3-194

చూడవే 8-87

చెల్లరే 1-468

4.11.2 ప్రశ్నార్థకము . (Interrogative Particle)

నన్నయ్య భాషలో ప్రశ్నార్థకమున -ఎ/-ఏ అను పదకల్పము లను, నన్నెచోడుని కవిత్వమున వీనితోపాటు -అయ్య అను పూజ్యార్థ కానుబంధమును చేరినవి తిక్కన కాలమున -ఎ/-ఏలకు తోడుగా -ఆ అనుపద కల్పము వాడుకలోనికి వచ్చినది క్రమ క్రమముగా ఇది వ్యాపించి 'ఏ' లోపించినది పోతన భాషలో కల ప్రశ్నార్థకములు

4.11.2.1 -ఎ/-ఏ/-ఆ పదకల్పములు నామవాచకములకు, క్రియలకు చేరును

/-ఎ/

మధు న ప్రభువేగునె నే నచెల్లకున్ 3-442

వత్తురె విప్రులు పేదగ నిత్తురెనాకలును 8-523

భావమున నదలదునె 3-548

దైవము కడుగలదెభువిని 10 ఉ 1032

తాఁ బ్రతికూలంబైనఁ గలరె బంధువులు 10 ఉ 1056

/-ఏ-/ :

కృష్ణునినుతింపన్ శక్యమే యేరికిన్ 2-189

అతిపాపము బ్రాహ్మణ హింస మానరే 1-165

వచ్చు నేహరి మేమున్న వనము 10 పూ 1481

కొన్ని దినంబులంగ భవలీలందేల్పవే 10 పూ 1495

ఈదురహంకారునిందఱుఁ గంటిరే 9-101

కావవే బాలుమునిని 9-129

/-ఆ/ . దయనిటు చూడుమా 10 ఉ 204

మానుగఁగుశలమా పరామర్శింపన్ 4-777

ఎవ్వనిదాన నెకలదెనందువగచెదవేలా 4-846

4 11.3 నందేహార్థకము (Expressive of doubt or surprise)

4 11 3.1 నామములకు, క్రియలకు -ఒ/-ఓ అను పదకల్పములు చేరుటచే సందేహార్థకము లేర్పడుచున్నవి

/-ఒ/ వీరెవ్వ రలెత్తె రొకో
యెందే తెంచిరో కృష్ణుతో మెలగువారు 10 పూ 530
ఈ లీలా పతింజేరంగా
నేకాంతుడు గలండొ క్రీడలకు నాకే యింతి సిద్ధించునే 8-395
సంగం
దేవేరవున ఘటియించెనొ, యావిధమంతయును 4-686
పుట్టి నేర్చుకొనెనొ 8-619

/-ఓ/
ఏదిక్కొలరఁ జూచినేరలఁగునో 7-100
సుకరాలాపములాడదో సొలయునో 1-262
సమరక్షింప నెఱుంగునో యెఱుగదో 10 పూ 1725
ఏదిక్కొగము మీద దాడి చనునో 7-100
ముమ్మరమైన తాపమున క్రమ్మొగ్గుదురో 10 పూ 1214

4 11 3 2 -ఒకొ/- ఒకో/-ఒక్కొ/ అను పదకల్పములు నామములకు, క్రియలకు చేరుటచే సందేహార్థక, ప్రశ్నార్థక, ఆశ్చర్యార్థక, సంభా వనార్థక ములుగా మారుచున్నవి

/-ఒకొ/
సందేహార్థకము ఎట్టి తపంబు చేసెనొకొ 10 పూ 676
ఎ ట్టివిఘంబు పల్కెనొకొ 10 పూ 676

/-ఒకో/ : ఎక్కడవోయెరొకోయెఱుగన్ 1-324
ఎఱు వోయెనొకో 1-324
కుండుటకు హేతువెయ్యదియొకో 10 ఉ.929
మరియు పాయం బెట్లొకో యుంచు 10 పూ.1210
ఈ కాంతా జనరత్న మెవ్వరిదొకో 8-395

/-ఒక్కొ/

ఈ శుభకుమ్మరాలికెవ్వఁడొక్కొ, మగడు 9-72

ఏను రాముఁడౌట యెఱుఁగఁడొక్కొ 9-442

4.11.4. సముచ్చయార్థకము (Conjunctive Particle)

నన్నయ భాషలో -ఉన్ అను సముచ్చయార్థకము పద కల్పము -ను, ని అనునవి వాని రూపాంతరములు సముచ్చయవ కారమ లోపించి పూర్వ స్వరమునకు దీర్ఘము వచ్చుట శాసనములలో 11వ శతాబ్ది నుండి కావ్య భాషలో 13వ శతాబ్ది నుండి కనబడుచున్నది [4]

తిక్కనలో నమ్మినమ్మని [భార శాంతి 2-351]

శ్రీనాథుని చాటువులలో చల్లాయంబలి ద్రావితిన్

4 11 4 1 పోతన కావ్యభాషలో అకారాంత, ఇకారాంత నామములకు, క్రియలకు ఉన్, ఉను, ఉనున్ అను వవియు, ఉదాంతనామములకు న్, ను, నున్ అనునవియు సముచ్చయ పదకల్పములు చేరుచున్నవి

/-ఉన్/ :

నినునడియుఁగాక ప్రాణులకు 3-321

సూర్యుండు వెక్కుడలఁగానంబడి యునొక్కరుండయిన తెఱుగున 7-7

వినియునెవ్వారిన్ మదింగోర 3-781

/-ఉను/ .

అదియును జలాంతర్వర్తియై వృద్ధి బొందుచుండె 3-719

అవియును తమలోనఁ బ్రత్యేకంబ 3-719

.. ఆకలియును మిక్కి లొదవఁ జూచే 9-642

/-ఉనున్/

అదియునుంగాక లోకంబు వారలకుం 3-725

ఇదియునుంగాక 4-926

/-న్/

. చెడకుండవనున్ రక్షింపుదీనవత్సల 8-697

---

4 కె మహాదేవశాస్త్రి కావ్యభాషా పరిణామము తెలగు భాషా చరిత్ర, 1974 పుట - 231

సప్తముని మండలమున్ 4-378
మేలు నమకుఋ నచటన్ 4-246
అవిశమునవ్మదీయ గురుడైన 4-730

/-మ/

తానమ మోదమందు 4-769
అసితేక్షణయైన కూతుమ 4-830

/-మన్/ .

ఉగ్ర గతిమొత్తె వాడునునోసరించె 3-673
ఆదరమున నీవునం బలెమ 4-809

2 -ఉన్ అనుసముచ్చ యార్థకమునందలి -ఉన్ అమ పదకల్పము మీద తిరిగి -ఉన్ అమనది ఆగమమగుచున్నది

'అదియుమంగాక లోకంబు వారలకుగ్లేశంబుఱ' 3-725
ఇదియుమంగాక 4-926

4 11 4 2 -ఏవి అను పదకల్పము భిన్నార్థములలో ప్రయోగింపబడు చున్నది.

1. -ఏవి అను పద కల్పము సామాన్యముగా చేదర్థకమును సూచించును

అచటికేగ గనోపుదువేవి నేగుము 3-630
బలిమి కలదేవి నాతోగలనమ నెదిరింపి 3-656
గగన వాణి పలికెనం
చలిగెదవేవి మృగాక్షికి 10 పూ 42
అతిథిజనుల కర్ధ మాడకయి రేవి 8-467
ధర్మంబవితో చేసేవి జనకా 10 పూ 889
లోకులందు నమభావన చేసితివేవి క్షత్రియున్ 10 పూ 1518

2 నామ, విశేషణంబుల మధ్య -ఏవి చేరుటచే విశేషణార్థమునకు ఆధిక్యము కలుగుచున్నది

బలం

బుసగలవేని విల్వు రణభూమిని 3-660

స్త్రీపురుషనపుంసకులలో నెవ్వరేని భూత దయలేక 4-477

విస్ఫురదవ, ధాముండై యెవ్వడేని తవరిన భక్తిన్ 4-667

3 ప్రశ్నార్థక సర్వనామములపై -ఏని అను పదకల్పము చేరి అనిర్దిష్టార్థము నిచ్చుచున్నది

ఎందేని

ఇట్టి యాశ్చర్యమెందేనిని గనుఁగొంటిరే 4-661

ఎక్కడేని

ఆకాంతతోడనెక్కడే నరుగుటయును 10 ఉ 424

4 11 4 3 అనుధాతువుకు క్త్వార్థక రూపము అని రెండువాక్యములను కొన్ని విశేషార్థములలో అనుసంధించుటకు ఈ అని శబ్దము పదకల్పముగా ప్రయుక్తమగును

1 అనుకరణమునందు, ధ్వన్యనుకరణమునందు 'అని' అనుబంధముగా నుపయోగింపబడును

కల కలమని పలికెఁ బక్షిగణ మెల్లెడన్ 10 ఉ 1002

అలివోకపలె ఘల్లని అంకెవైచిన 10 ఉ 403

గజ్జలు ఘల్లని మ్రోయగ 10 పూ 368

ధగ ధగమని మెఱుంగులు 10 ఉ.368

మిల మిలని మంచుతో దంబురుణించు 10 ఉ 346

భగ భగమని మంటలొదవె భయదములగుచున్ 10 పూ 1674

2 హేత్వర్థము

భయముకల్గని లోకముఁజెందు భూవరా 7-385

ఓడకుండుదని సంగరకౌతుకమొప్ప 10 ఉ 842

3 ఉద్దేశార్థము :

-అని/ -అనుచు/ అంచు

పలికెదనని గమకముఁగొను

పలుకదని నిలుచు 7-343

నన్ను వధించెననుచు బుద్ధిఁదలచు చున్నారె 4-486
దుష్పురుష సఖ్యము దుర్గతి హేతువంచు 3-831
తమచిత్తములం దలఁచు 7-459

4 11 5 కిలార్థకము (Assert ve Particle)

4 11 5 1 పోతన ప్రయోగించిన కిలార్థకములు

-కదా/ కదే/ -గాదా/ -కాదె/ కదయ్య

అనువదకర్పములు సందర్భమున తమగుణముగ సంతాపము, సందేహము, ఆశ్చర్యము, ప్రశ్నము, ప్రార్థనములను సూచిం చును

/-కదా/

రాజ సతామహాత్ములకు రాదు గదా వినుఁగాని 10 ఉ 1147

సంతాపమునకు

/-కదే/

అప్పటి జనంబు
పోయెబోయెఁగదేయని బొబ్బలిడగ 10 ఉ 1293
ఇచేత వచ్చితి భయంబెల్లో కదే యీశ్వరా 8-72

/-కాదా/ :

సందేహమునకు :

మహిమఁదేలినవేళ సుఖింతునేన కాదా 3-69

/-కాదె/ •

ప్రశ్నము

1 తమూర్తిని దప్పక చూచిరిగాదె తత్సభా
జనులెల్లన్ 3-90
భవ వృద్ధిలయము లా పరమేశుచేనగు
పీవెఱుంగుదుగాదె 1-102
హరిదయావలోక, నముసఁజేసికా దెనటనాఖ
సన్నిధి, కర్థినగుచు 10 ఉ 1029

/-కదయ్య/ :

ప్రార్థనము

మేలు మేలు గదయ్య 10 పూ 738

ప్రశ్నము .

కొడుకునీగదయ్య కొనవరులేక 9-194

పెంపలరగ బ్రోది వెట్టుదుగదయ్య 3-262

4.11 6 ఇతర అవ్యయములు , (Indecl nables)

4 11 6 1 పోతన ప్రయోగించిన -కాక/ -కాని అవ్యయపములకు వ్యంజకత్వము పెక్కు రీతులగా కల్పించుట

4 11 6 2 -కాక అను అవ్యయము అగు ధాతువు యొక్క క్త్వార్థక రూపము ఇది సందర్భానుసారముగా పెక్కు విధముల ప్రయోగింపబడు చున్నది

1. భుజ శక్తినాతోడఁ బోరాడ శంకించి
మున్నీట మునిగిన మునుగుగాక 7-32 వికల్పార్థము
అచల సంభ్రమమున కెఱిగి
వెన్నిచ్చిన విచ్చుగాక 7-32

2 ఇదియునుంగాక 4-926 అదనముగా అనునర్థమున

3 రాజు రాచకూతు రతి సేయఁ
దగు గాక 9-512 కాని అను అర్థమున

4. క్లేశంబుల పనయింపను
నీవకాక యితరులు గలరే 3-725 నిశ్చయము

5 వహ్ని శిఖావరం పరలచే
దగ్ధుండు గాకుండునే 2-24 భావమును తెలుపును

6 భద్రమగుగాక నీకు 2-243 ఆశీర్వాదమును తెలుపును

7. వినుమదిగాక యీభువి 3-885 కాని అను అర్థము
వినుమదియు గాక 3-321 కాని అను అర్థము

8 రోగనిదాన దేహములతో విరక్తుడుగాక 7-358
లక్ష్యపెట్టక అను అర్థమున

9 కొంత కాలం మరుగు గాక 8-641 వికల్పార్థము

10 పుండరీకాక్షుడొకడ కాక గణుతింప 10 ఉ 1279 విశ్చయము

11 నాకు గాక పరులకు వశమే 10 పూ 375
అదనముగా ననునర్థమున

4 11 6 3 -కాని అను అవ్యయము అగు ధాతువు యొక్క వ్యతిరేకార్థ విశేషము

ముని ముఖ్యుడు గాడిక యోగి గానగాం జాలడు -125

4 11 6 4 -అయ్యె అనుపదకల్పము కొన్నిచోట్ల పోతన ప్రయోగములలో కనిపించుచున్నది

/-అయ్యె/

వాయువుం గూడిన వట్టిదయయ్యెను 3-903
శమింపంగం జాలదయ్యె జగతీనాథా 8-213
బొజ్జ దిరిగి రాదయ్యె 10 పూ 385
ఈపురి లేదయ్యెనయ్య 10 ఉ 1284

5 వాక్య విజ్ఞానము (SYNTAX)

గరిష్ఠ పరిమాణముగల ఉచ్చారణ భాగము వాక్యము అర్థ దాహక మైన కనిష్ఠభాగము పదాంశము MORPHEME) ఇది సంపూర్ణ భావ బోధకము ఒక వాక్యమునందు ఇన్ని వర్ణములు, ఇన్ని పదములుండ వలెనను నియమములేదు ప్రాయికముగా వర్ణములు, పదములు సంపూర్ణ భావ బోధకములు కావు కాని కొన్ని యెడల ఒకే వర్ణము [ఆ, ఊ మొద లైనవి] సంపూర్ణ భావ ప్రకాశన సమర్థము కావచ్చును ఒకే పదమే వాక్యము కావచ్చును [తే, పో, రా మొదలైనవి] బోధన కవకాశము కల్పించునది వాక్యము అందువలన వాక్యమును భాషయందు పరమ ప్రమాణముగా స్వీకరింతురు

వాక్యమును గూర్చి అనేకులు అనేక విధములైన అభిప్రాయము లను వ్యక్తము చేసిరి

"వాక్యము నాయోగ్యతా కాంక్ష సహితంబగు నర్థము
గల యాసత్తి యుక్త పద సముదాయము"
వాక్యమని ప్రౌఢ వ్యాకర్త సూత్రించినాడు [1]

దీనిని ప్రౌఢ వ్యాకర్త సాహిత్య దర్పణము నుండి యున్నది యున్నట్లు తెనిగించుట స్పష్టము [2]

విషయ బోధకము వాక్యము

ఉద్దేశ్య విధేయ భిన్నంబు విషయంబు" అని సూత్రీకరించెను కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు "ఒక్క క్రియతో నన్వయించు పదసముదాయము వాక్యమనంబడును"[3] అని లక్షణ మేర్పరచెను " రెండు విరామముల మధ్య సహజమైన వ్యవహారములో ఏర్పడేవా గ్రూపం" వాక్యం అనవచ్చు [4]

తెలుగునందలి వ్యాకరణ కర్తలు వాక్య నిర్మాణమున కవసరమైన విషయముల విడి విడిగా చూపించిరి. కాని వాక్య స్వరూపమును నిరూపించుటకు ప్రయత్నింపలేదు ఆంగ్ల వ్యాకరణములలో వాక్యలక్షణ ముండుట వలన ప్రాచీనాంధ్ర వ్యాకరములందు అంతకు ముందులేని ఈ వాక్య ప్రకరణమును ప్రత్యేకముగ ప్రౌఢ వ్యాకర్త చేర్చెను కాని వివరణ ప్రణాళికయును, లక్షణ నిర్వచనమును సంస్కృతమునుండి మాత్రమే గ్రహించుట స్పష్టము

చేకూరి రామారావు గారు రచించిన తెలుగు వాక్యం" అను గ్రంథమునందు తెలుగునందలి అనేక వాక్యముల స్వరూప స్వభావము లను గూర్చి వివరింపబడినది "సంపూర్ణము సంపూర్ణమని వాక్యంబు ద్వివిధంబు" అను ప్రౌఢ వ్యాకరణ సూత్రము ఆంగ్లమున వాక్యములు మూడు విధములు

---

1. ప్రౌఢ వ్యాకరణము వాక్య పరిచ్ఛేదము 5.

2 "వాక్యం స్యాద్యోగ్యతా కాంక్ష సత్తియుక్త పదోచ్చయం "
సాహిత్య దర్పణము

3 సంగ్రహ వ్యాకరణము 63వ పుట

4 భద్రిరాజు కృష్ణమూర్తి భారతి

1. Simple Sentence
2 Complex Sentence
3 Compound Sentence

పై మూడింటిని గ్రహించి తెలుగున సామాన్య, సంశ్లిష్ట, ద్వంద్వ వాక్యములను పేర్లను సంగ్రహ వ్యాకరణకారుడు కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు ప్రవేశపెట్టినారు ఉప వాక్యమను పేరు Subordinate Sentence అను ఆంగ్లపదమునకు పరివర్తనముగాగూడ వాడెను పై మూడు వాక్యములను కుప్పుణ్ణయ్యంగారు ఋజు వాక్యము, అఋజు వాక్యము క్లిష్ట వాక్యము అను మూడు పరిభాషలతో తన సర్వలక్షణసార సంగ్రహమున వ్యవహరించెను

ఆధునిక భాషలకనుగుణముగ వాక్యములు సామాన్య సంశ్లిష్ట, సంయుక్త వాక్యములని మూడు విధములుగ విభజింపవచ్చు "ఒక వాక్యములో నిర్దిష్ట స్థానములో ఇంకొక వాక్యమును చేర్చిన సంయుక్త వాక్యమని[5] అనవచ్చును ఒక వాక్యమును ఇంకొక వాక్యముతో చేర్చినపుడు కొన్ని మార్పులు జరుగును ఈ మార్పుల తరువాత సంశ్లిష్ట సంయుక్త వాక్యములు ప్రయోగార్హములగును ఈ రెండు వాక్యములలోనే సామాన్య వాక్యములుండుటకు వీలు కలుగును

పోతన భాగవతమునందలి వాక్య నిర్మాణ విధానము ఆచార్య చేకూరి రామారావుగారి తెలుగు వాక్యం" అను గ్రంథమననుసరించి రూపింపబడినది వాక్య నిర్మాణ విశ్లేషణము పద్య విషయమున కంటె వచన నిర్మాణ విషయమున ఎక్కువగా సమన్వయించును

5.1.1 సామాన్య వాక్యములు (S mple Sentences)

సామాన్య వాక్యములలో మరల భేదములున్నవి అతి సామాన్యమైన దానిని నిశ్చయార్థకము అందురు సామాన్య వాక్యమును కొన్ని మార్పులు చేయుట వలన వ్యతిరేక, ప్రశ్న, కర్మణి మొదలగు భేదములు వచ్చును వీనితో పాటు విధి, సంప్రార్థ నాద్యర్థక వాక్యములు నేర్పడును.

5 చేకూరి రామారావు తెలుగు వాక్యం పు 1

ఒక వాక్యమునకు కిఅ, సంబుద్ధ్యాద్యర్థక ప్రత్యయములు చేరుటచే సామాన్య వాక్యములుమరల కొన్ని అర్థభేదములు కలుగును

సామాన్య వాక్యములు రెండు విధములు

1 క్రియారహిత వాక్యములు

2 క్రియాసహిత వాక్యములు సామాన్య వాక్యములలో అసమాపక క్రియలవకాశములేక సమాపక క్రియకు మాత్రమే చోటుండును

1 క్రియారహిత వాక్యములలో కొన్ని సహజముగా క్రియలేని వాక్యములు మరికొన్ని క్రియలోపించిన వాక్యములుండును ఇందు రెండు నామ బంధములుండును

క్రియా రహిత వాక్యము

ఉద్దేశ్యము (Subject) విధేయము (Predicate

ఉద్దేశ్యము ఉద్దేశించి చెప్పునది ఈ నామము ఏనామములైనను కావచ్చును సర్వనామములు కూడ కావచ్చును.

విధేయము ఉద్దేశ్యమును గూర్చి ఏది విశేషము చెప్పబడునో అది విధేయము ఇవి సిద్ధనామములు విశేష్యములనుండి సాధించిన నామములు కావచ్చును విశేషణపద పూర్వకమై యుండవచ్చును

పోతన ప్రయోగములు

అల్లుడితఁడు	9-66
ఇత డెయితండు	10 ఉ 779
ఈగొంతి	1-209

5.1.2.1 క్రియారహిత వాక్యములు

1 ఇవి ప్రథమ, మధ్యమ, ఉత్తమపురుష బోధకములును కావచ్చును అపుడు విధేయ నామము పురుష వచన భేదమునుబట్టి తద్బోధకమైన ప్రత్యయమును గ్రహించును

ఎవ్వండు దండ్రి	10 పూ 640
ఏనుతవుడు	9-111

ఏనేనీవు 4-851

నేమబాలద 7-359

2 ప్రాధాన్యవివక్ష ననుసరించి వాక్యములలో ఉద్దేశ్య విధేయముల వ్యత్యాసము జరుగవచ్చును పదక్రమములో ఈ మార్పుప్రాధాన్య వివక్ష కొరకు వచ్చును దీనివలన ఆఖ్యాత స్థానమునకు (Predicate-Position) చేరిన నామము అధిక ప్రాధాన్యమును వహించును

ఇంద్రియగుణార్థ చిదాభానజ్ఞానమందైన నేను 3-994

బాలుండితడు 10 పూ 686

3 క్రియారహిత వాక్యములలో విధేయములుగ వచ్చిన కొన్ని విశేషములు నామములుగ మారకయే ప్రయుక్తములగును ఇటువంటి వాక్యములలో విధేయ నామము మానార్థకముగ నుండును

దివ్య పదము వాడు 8-77

పెద్దవాడవు 1-311

మానిత చరితుడుత్తానపాదుఁడు 2-136

4 కొన్ని విభక్తి బంధములు కూడ క్రియారహిత వాక్యములలో కవిపించుచున్నవి

హరికిం పట్టపు దేవివి 7-340

5 విభక్తి బంధము లేకనే క్రియారహిత వాక్యములలో సంబంధ బోధకములు కవిపించును.

నామమెయ్యది 10 పూ 1114

6 (1) కొన్ని వాక్యములలో క్రియతోపాటు కాలబోధకత లేకపోవుట గమనింపవచ్చును ఆ సమయమున కాలమును బోధింపవలసి వచ్చినపుడు అట్టి వాక్యములకు "అవు" అనెడు క్రియను చేర్చుదురు

తగదని యెఱుగవు 10 ఉ 234

అవుగదే, లావణ్య మవుగదే, మాధుర్య మవుగదే 8-305

(2) ఇట్టి వాక్యములకు వ్యతిరేకార్థమున కాలబోధకత లేనపుడు 'కాదు' అను వ్యతిరేక రూపము చేరును

కాదనదు బొమ్మ 8-657

పెనిమిటి చేతను బెండ్లామనికాదు 4-230

(3) పురుష భేదమును వివక్షింపవలసినపుడు 'కాను' అను రూపము చేరును.

సత్యమో

తలపన్ నేరకయున్నదాననో యశోదాదేవి గానోవర, స్థలమో

10 పూ 342

7 (1) క్రియారహిత వాక్యములకు చివర 'ఆ' అను దీర్ఘాచ్చును చేర్చిన ప్రశ్నార్థక వాక్యము ఉద్భవించును

ఏల బాలకులారా ? 7-246

(2) పై వాక్యార్థమును వివిధ రకములుగ మార్చిన కిలార్థకాది రూపములు కూడ ఇటువంటి వాక్యముల చివర చేరవచ్చును

కొడుకువీ గదయ్య 9-194

ఫలముగాదె 1-102

5.1.3 క్రియా సహిత వాక్యములు

1. క్రియాసహిత వాక్యములో కర్తృ పదము వాక్యాదివి క్రియాపదము వాక్యాంతములో, కరణపదము, కర్మపదము క్రియకు పూర్వము వచ్చును దానికంటె ముందు స్థలబోధక పదము దానికి పూర్వము కాలబోధక పదము, క్రియా విశేషణము క్రియకంటె ముందు కర్మ పదము తర్వాత వచ్చును ఈ వరుసలో ఏ పదమునకు ప్రత్యేక ప్రాధాన్యముండదు ప్రాధాన్యము చెప్పవలసి వచ్చినపుడు ఆ పదమును క్రియాపదమునకు దగ్గరకు జరుపుట ఒక పద్ధతి.

అరయలేదు విధాత 3-404

కర్మవశంబునన్ జగము గల్గును 4-581

కంటిన్ నేటికి విన్న 9-146

తల్లుల చన్ను బాలుమును ద్రావు 10 పూ 788

నారదుండు చెప్పెను 7-8

నీరాట వనాటములకు బోరాటం బెట్లు గల్గెగె 8-19

కర్తృ పదము క్రియా సన్నిహితమైనపుడు కర్తకు కూడ ప్రాధాన్యము వచ్చును

క్రేపులు వాలె గోవులకు 10 పూ 1137

చలమున నమదాసి 10 పూ 1340

2 (1) కర్త, కర్మ క్రియలు గల వాక్యములు

జగనాథుండమరేంద్రు గెల్చి 10 పూ 1680

మునివరులు కామపాలుని వినుతించిరి 10 ఉ 945

ధనహీనుండు నృపాలు జేరి 4-300

(2) కర్త, క్రియలు మాత్రమే గల క్రియాసహిత వాక్యములు

ధరణి గంపించె 3-603

నీవపావకుడవు 9-129

మగువల్ సిక్కరె 10 పూ 993

మునివరుండు కాంచె 10 ఉ 613

పదక్రమ వ్యత్యయము వలన ఉద్దేశ్య విధేయములు మారునని తెలుగులో క్రియా పదముకు సన్నిహితముగ జరిగిన పదమునకు ప్రాధాన్యము కల్గునని తెలియుచున్నది కర్తృ, కర్మపదములు నామబంధములే యని చెప్పవచ్చును

ఉద్దేశ్య, విధేయములకు ఈ రకమైన నిబంధన లేదు

కొప్పులు బిగి వీడి 9-306

ఇందు "కొప్పులు" ఉద్దేశ్యము దీనిని బిగి వీడి కొప్పులు, బిగి కొప్పులు వీడి" అని మార్చిన బిగి" అనునది ఉద్దేశ్యముగ మారును

చిత్రమున భార్య దడసిన 9-470

ఇందు చిత్రము ఉద్దేశ్యము" దీనిని "భార్య చిత్రమున దడసిన" అని మార్చిన "భార్య" ఉద్దేశ్యముగ మారును

4 కొన్ని తావులకర్త స్థానము క్రియకు దగ్గరగా మార్చినను ప్రయోజన ముండదు.

పీథులు నక్కఁ గావించి 9-321
[కావించి పీథులు నక్కన్]
ఎండఁ గాయవెలచు 9-309
[కాయ ఎండన్ వెలచు]

దీని కర్త స్థానము క్రియకు దగ్గరగా చేర్చిన భావములో మార్పును గమనింపవచ్చును

5 [1] ఆఖ్యాత బంధమును ప్రధానమైనది క్రియా పదము దీని వలన కాల బోధకత తెలియును. కాల బోధక ప్రత్యయములు కాలాను గుణముగ చేరును. ఈ ప్రత్యయముల తరువాత కర్తృ పదములో గల లింగ, వచన, పురుషభేదమునమనరించి క్రియా విభక్తులు చేరును

తనయుని నీట బోవిడిచి తానరిగెంబృథ 9-721
క్షితినాథుకూతురును యోగ ప్రీతి చిత్తంబులో
నంధిల్లం బతివెంటనేగె I-317
ముష్టి కుందు ఘోరముష్టి నత్త్వముసెడి
కూలెగాలి ధరువు గూలినట్లు 10 పూ 1363

6 [2] తెలుగులో భవిష్యదర్థ, తద్ధర్మ బోధ ఒకే క్రియద్వారా జరుగును. నన్ను గావనేయయ్య గలండు గర్భజనితావద నెవ్వ డెఱుఁగు 1-280

6 ప్రశ్నార్థక వాక్యములు ఇవి రెండు విధములు

[అ] విశేష విషయాపేక్షకములు

[ఆ] విశేష విషయనిరపేక్షకములు

[అ] విశేష విషయాపేక్షకములు : ఇవి ప్రత్యేక పదార్థక పదముల ద్వార వ్యక్తమగును ఈ ప్రశ్నలు ఎవ్వుడు, ఎందుకు, ఎక్కడ ఏవి మొదలగునవి ఇవి క్రియకు దగ్గరగా పూర్వస్థానములో వచ్చును. భూభాగాన భోగాగంబుల నెక్కడ జనియె 4-474

అత డెందు బోయెను 9-62

ఏమికతమున మన్నదో యెఱుగమేము 4-784

అంభోరుహనేత్రు దేమిటికినై పాదర్రయన్ పేద 9-437

[అ] క్రియారహిత వాక్యముల నుద్దేశించి చెప్పినపుడు పేర్కొను ప్రశ్నలు విశేష విషయ నిరపేక్షములు ఇవి వాక్యాంతములో 'ఆ' చేరుటవలన ఏర్పడును

2 మొత్తము వాక్యమును ప్రశ్నించు 'ఆ' అను రూపము వాక్యాంతములో చేరును. 'ఆ' అనునది వాక్యములో సౌలభ్యము కొరకు మధ్యలోకూడ ఇతర పదములకు చేరవచ్చును ఆ విధముగ చేరుటచే క్రియనామ్నీ కృత మగుచున్నది

" మానితమగు మత్పదముం

బూనదురా యోగ ధర్మములనెటి గింతున్ 3-920

ఆరామ కృపవదఁ మెలగు 'దురా' 4-777

దరువిట మూడు 'మా' 10 ఉ 294

కొన్ని ఉదాహరణములందు ఏ కూడ కనిపించును

మంగళప్రద గుణ కీర్తి నామృతము బాయక క్రోలెద 'జెప్పవే' ? 3-194

పరిరక్షించిన యట్టి కృష్ణుని నుతింపన్ 'శక్యమే' యేరికిన్ 2-189

ఎక్కొట్రా మనుజేంద్రు చేలములు మీకి 'బాడియే' 10 పూ 1257

ఈ 'రే'కోర్కులు 8-590

7. విధ్యర్థ బోధక క్రియలందు కర్త ఎప్పుడును మధ్యమ పురుష సర్వ నామముగ కనిపించుచున్నది ఇది ఏకవచనమైనపుడు క్రియధాతు రూప ములో నుండును ఈ ధాతువులకు ఆదేశ రూపముఉన్నచో ఆ రూప ములే నుపయోగింపబడును

తెమ్ము-తెమ్మ ఒండొకటి దెమ్మ భూసురోత్తమయనుదున్ 8-699

పోవు-పో యదువంశోత్తమ పోకు పోకు రణమీనర్థంబు
10 పూ 1622

"ఓరి గుహ్యక పోకుపోకుమని రోషోక్తిన్
బు కారాతివా డు 10 పూ 1124

" బాలుర కడకే
యాటలకు బోక యొక బం
డాటంబున లేక భక్తి నలుపు దును 1-104

వచ్చు-రా

నీపాద కమలంబు నెమ్మిదగ్గలు గావి తరలి పోవంగ
పాదములు రావు" 10 పూ 989

ఇచ్చు-ఈ దూడలకున్ గోవు లీవు దుగ్ధములు 1-340

చచ్చు-చావు · దుర్భావంబున బొంది చావడు భవద్దో దర్ప
విభ్రాంతుడై 7-231

5.1.4 కర్మణి వాక్యములు (Passive Vo ce Sentcnces)

తెలుగునందు కర్మణి వాక్యముల ప్రయోగపద్ధతి చాలా తక్కువ వీనిలో కర్తరి వాక్యములలోని కర్తృ కర్మ పదములు వ్యత్యస్తమగును అప్పుడు కర్తకు చేత వర్ణకము వచ్చును కన్నారాలోకులచే, విన్నారా మీరు వారి విధమెట్టిదియో 1-304

అన్య ప్రాణంబులచేత రక్షణముసేయన్ 1-156

" లోకులచేత సంప్రార్థితుడైన జలరుహనుభుండు 3-173

ప్రజలచే జగము లెట్లుండెన్ 3-247

5 1 5 ఆత్మార్థక వాక్యములు . ధాతువులకు 'కొను' "అను" ధాతువుల చేరుటవలన ఏర్పడును "కొను" పరిగ్రహణములో ప్రవర్తించు విధి విశేషములు గుర్తించుట సాధ్యపడును ధాతువునకు "కొను" చేరునపుడు వ్యాపారమును కర్తృ ప్రయోజనముగా అన్వయింప వలెను

"అశ్వత్థామ శిరోజముల్ దఱిగి చూడాంతర్మహా
రత్నమున్, శశ్వత్కీర్తి వెలుంగ బుచ్చుకొని పాశ
వ్రాతబంధంబులన్ విశ్వాసంబున మాద్చిత్రోచె 1-172

"కొండంబులఁ దూరించుచు,
గండంబులఁ జల్లు కొనుచు గళగళరవముల్
మెండుకొన 8-45

"మాయపెడి తన్నుకొనుచును,
గూయుచు నశ్వాసురుండు గూలెన్ నేలన్ 10 పూ 1173

5 1 6 [1] "కొనువంటి ధాతువులను క్రియలకు చేర్చుటవలన కొన్ని విశేషార్థములు వ్యక్తమగును ఇదంత క్రియలకు పెట్టు చేర్చుటచే పర ప్రయోజనార్థముగవచ్చును

"ప్రతి వానరంబు జెం
పలరగ క్రోధి పెట్టు దుగదయ్యె 3-762

"భూలోకంబెల్ల గ్రుమ్మరి ఓవంబునకు దాడి వెట్టియుండు నమర
విముఖులయిన బర్హిర్ముఖులం గనుంగొని" 3-612

2 పోవు వేయు చేర్చుటచే పరిపూర్ణార్థము వచ్చును

పోవు తండ్రి పడిన నతని తనయులు పదివేలు
దలగి పోయి రతని దాకలేక" 9-459
భూమి గోరూపమై బ్రహ్మ జేర బోయి
కన్నీరు మున్నీరుగా రోదనముసేయ" 10.పూ 14

వేయు ' కన్యాలలామంబు మ్రొక్కినరుక్మిందెగ వ్రేయ
బోకమగిడెం గృష్ణుండు 10 పూ 1768

" భాగవృషణంబులు ద్రెంచివేసిన వద్యాంగంబు
గ్రింద బడి 9-572

5.1.7 సామర్థ్యార్థము కల, కలుగు,

1 'కల' ప్రయోగించినపుడు వాక్యమున ప్రత్యేకముగ కాలబోధ లేని యెడల వాక్యము తద్ధర్మార్థకమగును

భీష్మకుండనువొక దొడ్డరాజు గలడు 10 పూ 1685
పాపము గలదని నొడివిన
పాపాత్ముని పాపమునకు పారముగలదే 10.ఉ 77

2 దీనిని భవిష్యత్కాలములో కూడ ప్రయోగింపవచ్చును కాలబోధ ప్రత్యేకముగ చెప్పవలసి వచ్చినపుడు 'కల' కు "కలుగు" ఆదేశ మగును

ఏనీ శుభాకార మీక్షింప గన్నుల కఖిలార్థ లాభంబు గలుగు
చుండు భువనోన్నతత్వంబు బొందగలుగు 10 పూ 1702

3 వ్యతిరేకములో 'కల'కు 'లే' ఆదేశముగ వచ్చును
వగయు జెలిమి లేక వరగిన 10 పూ 877
కాదనడు పొమ్మ్న లేదీ రాదనడు 8-657
' లెమ్మ్న నీవాంఛితంబు లేదనకిత్తుం 8-602

518

సంభావన, అనుమతి వచ్చు

'అందఱు గూడి వివాహమైరి
గడవవచ్చునె దైవ సంకల్ప మెందు 4-943
ఏలాగున నోచవచ్చు నెఱిగింపగదే 10 పూ 783
బ్రదుకవచ్చు నొరల ప్రాణంబులుండిన 10 పూ 1758
'వను గొల్వ ముక్తికి నడవవచ్చు' 10 పూ 848

2 'వచ్చు'నకు వ్యతిరేకార్థములో 'రాదు' అను రూపము ఆదేశముగ వచ్చును ఈ అర్థములో క్రియలకు కాలబోధక ప్రత్యయములు గాని, క్రియావిభక్తులు గాని చేరవు

'ఈరాదు రాజ్య మెల్లను
బోరాదు రణంబు సేయబోయితి మేవిన్
రారాదు దనుజ చేతను
జారాదిట మీదనేమి జాడ' 8-454

519 సంవిధి

దీనియందు తప్పనిసరి 'అను' అర్థము వచ్చును. ఈ క్రియా రూపము సహజముగా భవిష్యదర్థబోధకము

శృంగారమే ప్రొద్దు జేయవలయు
ప్రాణేశు చిత్తంబు ప్రేమరంజింపవలయు

ప్రియుఁదలఁప వలయు
సద్బంధుల నడపవలయు
శయనాసన రతుల జరుపవలయు 7-417

2 సామర్థ్యమును చెప్పుటకు 'చాలు' అను క్రియ నుపయోగించెదరు.

' సాయ జాలనమం గొన్ని దినంబులంగ భవలీలం
దేల్పవే నావుడున్' 10 పూ 1494

5 1 10 తక్షణ భవితవ్యము పోవు

ఈ క్రియను అనుసంధించునపుడు మిగిలిన క్రియలకువలె దీనికి అన్ని కాలములందును రూపములుండును

'మామ యెఱింగిన మనువెల్ల జెడిపోవు' 10 పూ 978
' నీ కృప నెప్పుడు నెఱయుగల్గు
నప్పుడు బంధంబులన్నియు దెగిపోవు' 10 పూ 1661
కంబరుండు కుమారువిం గొనిపోవు 10.ఉ 38

5.1 11. నిషేధార్థము వలదు

'వనితా ముట్టకు మమ్ము చన్ను గుడువన్ వల్దమ్మ
నీ చన్ను మాకవయుం దొల్లిడు' 10 పూ 223
'విషధిలోన నొక్క విషము పుట్టు గలిగి వెలవ వలదు 8-175

5 1 12 తెలుగు వాక్యములలో కొన్ని రకముల అర్థప్రభేదములను కలిగింపగల శబ్దములు కొన్ని గలవు ఇవి ప్రత్యేక పదములు కావు ఇవి సామాన్యముగ వాక్యముల చివర చేరును వీనిని వాక్యమున ఏ పదముల కైనను తగిలింప వచ్చును

1 అట .

అట ప్రయోగించిన తరువాత ఏ శబ్దములైనను రావచ్చును వక్త ప్రయోగించిన వాక్య విషయము తాను స్వయముగా చెప్పుచున్న వాక్యము గాదని ఇంకొకరు చెప్పిన విషయమును తాను చెప్పుచున్నట్లు భావింప వలసి యుంటుందని వక్త ఉద్దేశించినపుడు అట ప్రయోగము జరుగును

వాక్యంలో విషయానికి వక్తకు ప్రత్యక్ష జ్ఞానరాహిత్యాన్ని సూచించటానికి అట ప్రయోగింపబడుతుంది [6]

'రాజట ధర్మజుండు సురరాజు సుతుడంట' 1-211

' వైష్ణవతేజో, లవనమున బుట్టినారట'
పసిబిడ్డలనంగ జవదు 10 పూ 1327

2 కీలార్థకములు

[అ] కదా .

రాజసతా మహాత్మ్యంబు రాదుగదా విన గాన 10 ఉ 1147

[ఆ] కాదా

ఇద్దేవుని వత్కృపామహిమ దెలివవేళ సుఖింతునేన కాదా' 3-69

[ఇ] కదే :

' అప్పుడచ్చటి జనంబు పోయె బోయె గదే యని
బొబ్బలిడగ' 10 ఉ 1293

[ఈ] కాదె .

విశ్వమునకు, భవ వృద్ధిలయములా వరమేశుచే
వగు నీ వెఱుంగుదు గాదె నీముఖమున 1-102

'యుగ యుగమున, వలవసముదయింతు గాదెయ
భవయనంతా' 10 ఉ 649

[ఉ] కదయ్య

'మేలు మేలు గదయ్య రాముడు మేటిరక్కసు నొక్కరుడున్
నేల గూలిచెన్' 10 పూ 738

3 సంబుద్ధ్యర్థకములు :

' ఇదివీ కనయంబును వలవదుడుగుమయ్య కుమారా 4-354

4 సందేహార్థకములు

/ఒ/ ఎందెతెంచిరొ కృష్ణుతో మెలగువారు 10 పూ 530

/ఓ/ 'ఏదిక్పాలుర జూచెనే దలుగునో యేదేవు
బంధించునో' 7-100

---

6 చేకూరి రామారావు, తెలుగు వాక్యం పు 22

/ఒకా/ : ఎట్టి కవంబు సేసెనొకా 10 పూ 676
ఎట్టి విజయంబు పల్కెనొకా 10 పూ 676

/ఒకో/ ఈ కాంతాజనరత్న మెవ్వరిదొకో 8-395

/ఒక్కొ/ ఏమరాముదొట యెఱుగ దొక్కొ 9-442

5 ప్రశ్నార్థకము

/-ఎ/ వత్తురెవిప్రులు వేడగ
విత్తురె దాతలును వేడ్క విప్రార్థములం
దెత్తురె మీరలు నంపదలు 8-521

/-ఏ/ . కృష్ణుని మతింపన్ శక్యమే 2-189
శప్రు ముఖ్యమ కావవే 9-129

/-అ/ దయవిటు సూడుమా 10 ఉ 204

6 కర్మపదములు ప్రాతి వాచకములైన ద్వితీయా విభక్తి ప్రత్యయము లైవము, వి అను గ్రహించుము వీనితోపాటు భిన్నార్థములందు భిన్న ప్రత్యయములు నామములకు చేరును

[అ] కు, కి

సంబంధార్థము .

'దేవర్షి పిత్రాదిలోకములకు ధర్మాదులకు మహాధార
మకదె' 7-34

సామ్యార్థము

'గరళంబు గంఠబిలమున హరుడు ధరియించుటకు
మెచ్చి 8-249

సంప్రదానార్థము :

'నీ ప్రేమకు వచ్చు దాసులకు గ్రించు కవంబున నెగ్గు
సేసితివ్ 9-116

ప్రయోజనార్థము

సురలు హరికి మొలలు వెట్టిరి 8-297

తరుణికి మంగళస్నానంబు సేయింకమవి 8 269

[అ] తో

కరణార్థము

'వినబడియెను స్వాయంభువమను వంశము వర్ణ ధర్మ
మర్యాదలతో' 8-3

సహార్థము

'వింగికి వడితో గొబ్బున నెగసి' 9-35

రీత్యర్థము :

హరితో బద్ధ విరోధము౦దొరదు 4-75

దేహమనఃస్థితి

'భాస్కర కళిమండలంబులు విజద్యుతితో
వెలుగొందెను' 3-710

[ఆ] లో

అధికరణార్థము

'గట్టిగ బుద్ధిలో వివిపికంటిమపాయము' 2-93
'భూదారములు నేలబొటియలలోదాఁగు 8-29

[ఈ] లోపల .

'కుత్తుక బంటితోయములలోపల వసించి' 4-648

[ఉ] మీదట

'నీవీకాయంబు విడిచి మీదట, మాయను మతి
బట్ట గలవు మద్భక్తుడైన' 1-127

5.20 సంశ్లిష్ట వాక్యములు (Complex Sentences)

ఒక ప్రధాన వాక్యమునకు కొన్ని ఉపవాక్యములు చేరుటచే సంశ్లిష్ట వాక్యము లేర్పడును సంశ్లిష్ట వాక్యములలో ప్రధాన వాక్యము క్రియా సహితమైన యెడల ఒకటికంటె ఎక్కువ క్రియలను గమనించుటకు వీలుకలుగును ఉపవాక్యములలో క్రియ సాధారణముగ అసమాపక క్రియగ నుండును మరికొన్నిటిలో క్రియ భావార్థక నామమ గ గాని క్రియాజన్య విశేష్యముగ గాని యుండును వీనిలో పురుషబోధ ఉండదు అసమాపక క్రియలలోనైన వ్యాపారము జరుగు తీరునుబట్టి యుండును

5 2 1 అసమాపక క్రియ :

తెలుగునందు ప్రధాన క్రియకంటె ముందు జరిగినట్లు భావించెడు వ్యాపారములను సూచించుటకు అసమాపక క్రియల నుపయోగించెదరు దీనినే క్త్వార్థకమందురు ధాతువునకు 'ఇ' ప్రత్యయము చేర్చుటవలన క్త్వార్థక మేర్పడును క్రియాంత భాషలలో ప్రధాన క్రియకు పూర్వమే ఇది కల్పించును పూర్వా పూర్వ వ్యాపారముల తెలుపుటకు ఇది యుపయోగపడును వాక్యములో క్త్వార్థక, శత్రర్థక క్రియలున్నపుడు ప్రధాన అప్రధాన క్రియలకు రెంటింటికి ఒకే కర్త యుండును వీనిని దృష్టిలో పెట్టుకొని చిన్నయసూరి 'సమానాశ్రయంబులం బూర్వకాలంబు నందిప్రత్యయంబగు'[7] అని సూత్రీకరించెను

'కోట కొమ్మలు నేల గూల ద్రోచి' 9-290

'ధనంజయుండు ద్రోణునందనుంగూడ నరిగి పట్టుకొని' 1-153

1 క్త్వార్థక క్రియతోనున్న వాక్యము కొన్నిచోట్ల ప్రధాన క్రియకు విశేషణముగ ప్రవర్తించును

'కుడిచి కూర్చుండి మొదవుపై గోర్కి జేసి
సంపద యదేల యీ యావు చాలుగాక
ఇట్టి గోవుల నెన్నండు నెఱుగమనుచు
బిట్టు తెండని తన యొద్ది భటుల బనిచె' 9-348

2 క్త్వార్థక రూపముల కొన్ని క్రియలు ప్రధాన క్రియకు సన్నిహిత ముగ నుండి వ్యాపార భంగిని బోధించును అప్పుడు ఉప వాక్యములను విడదీయుట కష్టమగును

'మా ప్రాణవల్లభు ప్రాణమిచ్చి కావు భక్తవరద' 10 పూ 688

'అక్కడ వచ్చి పెద్దకడనయ్యెను' 9 468

'ధర్మనందను జూచి యుక్కలిక తోడ బలికె' 10 ఉ 714

3 ప్రధాన క్రియతోగల ఉప వాక్యములు ప్రధాన వాక్యమునకు క్రియార్థక విశేషణములుగా ప్రవర్తింపుట గమనింపవచ్చును

7. బా వ్యా క్రియా 3

'చలమున నను డాసి జలరాశి జొరరాదు' 10 పూ 1340

అక్షణపతులార లజ్జించి చెప్పరు' 10 పూ 848

4 క్త్వార్థక క్రియ కొన్ని సందర్భములందు ప్రధాన క్రియకు హేత్వర్థకమగును

'కొందరు గలదని లేదని కొందరనుందురు' 8-225

5 క్త్వార్థక క్రియ తరువాత కొన్ని పరిమితి వాక్యములు సర్వసాధారణముగ వ్యతిరేకార్థక ప్రతిపాదికములుగా నుండును

'నిర్వక్రతత్వంబునఁ గృష్ణుఁబెట్టి తన క్రోవంబో
విచారింపదే' 10 పూ 1215

5.2 2 శత్రర్థకము

ప్రధాన క్రియ తెలుపు వ్యాపారముతోపాటు జరుగుచున్న వ్యాపారములను బోధించు క్రియ శత్రర్థక క్రియ అందురు క్త్వార్థక క్రియకుగల విశేష ప్రయోజనములు దీనికి లేవు ఒకే కర్తగా, ఒకే కాలములో జరుగు వ్యాపారములను తెలుపుట ఈ క్రియ ప్రధాన ప్రయోజనము

1 క్త్వార్థక క్రియవలె ఇదియును ప్రధాన క్రియకు రీతిబోధక విశేషణముగా ప్రవర్తించును

'కరి బృందము బోలె జనిరి కళకళపడుచున్' 4-339

2 స్థూలదృష్టితో పరిశీలించిన శత్రర్థక ప్రధానక్రియలు ఏకకాలములో జరుగుచున్నట్లు తోచినను అది నిజముకాదు రెండు వ్యాపారముల నడుమ వ్యవధి లేనపుడు కూడ శత్రర్థక క్రియ ప్రయోగింపబడును

కర్ణ రంధ్రముల్
బలువుగ మూసికొంచు జనబాడియటందురు" 4-90

5.2 3 చేదర్థకము

ధాతువుకు 'తే' అను రూపము చేర్చిన యెడల చేదర్థక రూపమేర్పడును కొన్నిచోట్ల 'తే' రూపము లేకనే చేదర్థక భావములను సూచించు వాక్యములును గలవు చేదర్థక క్రియ ఉన్నపుడు ప్రధాన వాక్యములో

శవిభ్యదోత్పాదక క్రియ యుందుట సాధారణము 'చోన్' అను అవ్యయము క్రియాజన్య విశేషణములపై చేరి చేదర్థక మగుచున్నది

"జగముమ శాపదించుచోన్ద్రావి" 7-289

5 2.4 అవ్యర్థకము

ధాతువునకు "ఇనన్" ప్రత్యయము చేర్పుటవలన అవ్యర్థక క్రియా రూప మేర్పడును

' కాం, చన రుచిమేన గల్గు పురుషత్వముతో
బొద సూపి విల్చినన్' 10 ఉ 456
'ఈ శునక శ్రేణి వధింతు నేడవి మొనన్
సోకోర్చి వర్తించినన్' 3-655

5 2.5 నామ్నీకరణములు

ఒక వాక్యమును మరొక వాక్యమందలి నామపదస్థానమున ప్రయోగించినప్పుడు కొన్ని మార్పులు వచ్చును ఈ మార్పులను నామ్నీకరణము లందురు

భావార్థక నామ్నీకరణము

సామాన్య వాక్యములను భావములో మార్పుచేసిన భావార్థక నామ్నీకరణము లేర్పడును ధాతువునకు భావార్థకమున 'ట' చేరును

'కాందఱుర్విపై గూలుట కంటిరే' 7-212
'వత్కథామృతము మానగ గ్రోలుటమాని' 3-1022

5.2.6 పరోక్ష ప్రశ్నలు

ఇవి విషయాపేక్షక ప్రశ్నలు, విషయావిరార్థక ప్రశ్నలని రెండు విధములు ఎవరు, ఎక్కడ, ఎప్పుడు మొ॥ విషయాపేక్ష ప్రశ్నలు ఆ-అను పదాంత శబ్దముతో వచ్చునవి విషయవిర్దేశకములు

'ఏమివిమిత్తమై భూమిగోరూపిణియయ్యె' 4-467
'వెరవు నాకెట్లు గలుగు' 3-311

"నీవెవ్వతె వెవ్వని విభుండెవండు" 4-846

మత్పదముం బూను దురాయోగ ధర్మముల

నెఱిగింతున్ 3-920

మన్నారాద్వారకలో, మన్నారాడుదువుల

గన్నారా లోకులచే విన్నారా" 1-304

కొన్నిచోట్ల 'ఆ' అనుటకు బదులు ఎ, ఏ లు వచ్చును

దైవమొకడు గల డెఱువిని 10 ఉ 1032

సిరి మూట గట్టికొని పోవంజాలిరే 8-590

530 సంయుక్త వాక్యములు (Compound Senteces)

కొన్ని సమాన ప్రతిపత్తిగల వాక్యములు కలిసి ఒక వాక్యముగ ఏర్పడినయెడల అది సంయుక్త వాక్యముగా మారును [8] ఆంగ్లమున and, హిందీలో ఔర్, యా, మగర్ అను శబ్దములను ప్రయోగించెదరు తెలుగులో అన్నిచోట్ల యిట్టి శబ్ద ప్రయోగములేదు తెలుగున రెండు వాక్యములను ప్రయోగించి వాని సంబంధములను అర్థమును బట్టి గ్రహింపగలము వాక్యపు చివర స్వరోచ్చారణ ద్వారమున ఈ సంబంధము వ్యక్తమగును

531 స్థితి బోధకమైన ఆఖ్యాతములున్నపుడు ఇటువంటి పరివర్తన అర్థభేదమును కలిగింపదు వాక్యములను ఏది ఏదిగ పంచినను, కలిపినను అర్థ వ్యత్యయము ఒక విధముగ నుండును

వి, పాపమునన సింతురెన్నటికి జావును బుట్టువులేవు వీరికిన్ 3-704

"వీరింట వీనుతుండిర, వారికి వీరికిని దొడ్డ వాదయ్యెనతీ" 10 పూ 312

532 భిన్న ప్రశ్నార్థక శబ్దములు గల వాక్యములను కలుపునపుడు సమక్రియల లోపము జరుగదు

"ఎవ్వడు విశ్వంబునెల్ల సలీలుడై పుట్టించు రక్షించు బొలియ జేయు

నెవ్వని చేష్టలనెఱుఁగరు బ్రహ్మాదులెవ్వనిమాయ మోహించు

10 ఉ 88

---

8 చేకూరి రామారావు తెలుగువాక్యం పు 98

5 3 3 రెండు వాక్యముల మధ్య వైరుధ్య సూచనకు కాని శబ్దము ఉపయోగింప బడును

"బాలు డంగిని కడు బాలుఁగాని సర్వాత్ముఁడు 10 పూ 343

"ఏమటికిమిగాని యీ ఒడికడుమాకున" 10 పూ 346

5 4 0 అనుకృతి

ఒకసారి ప్రయోగింపబడిన భాషాంశమును మరల ప్రయోగించుట అనుకృతి [9] అందరు అనుకృత అంశమునకు భాషా పరిధిలేదు వర్ణ, శబ్ద పద, వాక్య సమూహములలో నేదైన కావచ్చును

5 4 1 అనుకృతి ప్రత్యక్ష పరోక్ష అనుకృతులని రెండు విధములు ఉన్నదున్నట్లు అనుకరించి చెప్పుట ప్రత్యక్షానుకృతి విషయమును అనుకరించి చెప్పుట పరోక్షానుకృతి తెలుగున ప్రత్యక్ష పరోక్షాను కృతు లందు "అని- రూపము ప్రయోగింపబడును ఇది "అను ధాతు నిష్పన్న క్త్వార్థక క్రియారూపముతో సమానము

"కావలివారు మేల్కొని చూచి కలవుర శోకముల్" 10 పూ 148

"కొట్టుచుండిట్టి చిట్టి పట్టి యావ్వరని వాపోవ" 0 పూ 153

5.4.2 హేత్వర్థము

1. 'అని' అనునది హేత్వర్థమును బోధించును

"ఓహో వెలుపకు మని" 10 పూ, 206

"వేలు విశ్వంబుపైఁ బడ్డ నాఁగినఁ గదలని యట్టి కాళ్ళు 8–202

2 కొన్ని ప్రశ్నార్థక శబ్దములకు కూడ 'అని' ప్రయుక్తమగుచున్నది

"నీకు నేమని విన్నవింతుము 8–168

"క గవేలని చంపితి" 10 పూ 80

3 "అని"తో కూడిన ధ్వన్యను కరణ పదములు కూడి ఇందు కన్పించుచున్నవి

---

9 చేకూరి రామారావు, తెలుగు వాక్యం పు 74

కం కంపని వణికె 10 ఉ 1002

మిలమిలని మించుకోదంబురుడించు ధళ ధళమను 10 ఉ 346

542 విశేష్య విశేషణములకు లింగ బోధ విభక్తి వచనములలో సమరూపత యుండుట తటస్థించును

"తరుణుఁడు దీర్ఘ దోర్దండుఁడు గంబుకంధరు డు
పీతాంబరధారి వేల్పు కేళ్ల గదలి వెడలివచ్చె" 8-293

6. లోకోక్తులు, నుడికారములు

(PROVERBS, IDIOMS & USAGES)

610 లోకమున అనగా జనులలో రూఢమైన ఉక్తి లోకోక్తి లోకోక్తి అనగా వాడుకమాట, పుకారు అని ఆంధ్ర వాచస్పత్యమున శ్రీ కొట్ర శ్యామల కామశాస్త్రి పేర్కొనెను లోకోక్తి అను సంస్కృత పదమునకు సామెత అనునది తెలుగుమాట ఈ సామెతలు జనవ్యవహారములో వినవచ్చు మణి పూసలవంటి వాక్యములు సమాజమునందలి వ్యక్తుల అనుభవసారము సారము పుట్టిన సత్య పరమార్థములు ముద్దకట్టిన మూర్తులివి అన్నమునకు కూరల వలె సామెతలను ప్రసక్తాను ప్రసక్తముగా జనులు వాడుకొందురు సామెతలు తరతరాల అనుభవములకు అక్షర రూపములు సామెత లేని మాట ఆమెతలేని ఇల్లు ఉండదని సామెత గలదు సామ్యమను అర్థములోనే సామెత అను పదము వ్యవహరింపబడినట్లు పెద్దల అభిప్రాయము. సామెత అను పదము 15వ శతాబ్దములోని వరాహపురాణములో తొలిసారిగా ప్రయోగింపబడినదని పంపత్ రాఘవాచారి అభిప్రాయము [1] సామెతకు సరియైన నిర్వచనము కల్పించుట కష్ట సాధ్యము. సామెతలు సృష్టించినది జానపదులు సామెతలు సమతా శబ్దభవమని బ్రౌణ్యనిఘంటువు పేర్కొనినది సామెతలు మరో పేరు 'సాటువ, సాటవ, చాటువ, చాటప' అని నెల్లూరు, రాయలసీమ ప్రాంతములలో కలదు 'సాటిక' అని దివాకర్ల వెంకటావధాని, [2] సమానత్వ లక్షణం

1 సంపత్ రాఘవాచారి తెలుగు సామెతలు, పీఠిక పు 2.

2 తెలుగు సామెతలు తెలుగు సాహిత్య అకాడెమి ప్రచురణ

దృష్టిలో పెట్టుకొని నవుక గర్జింపు' అని నేదునూరి గంగాధరం, [3] సామెత జీవితానుభవం యొక్క సూత్ర ప్రాయ నగ్న స్వరూపం, [4] అని ఆచార్య బిరుదు రామరాజు పేర్కొనిరి. జాన్ క్రిష్టియన్ సామెత ప్రజాజీవనమును స్ఫుటముగా తెలియజేయు ముఖపత్రమని, [5] బేకన్ "సామెతలు పదునైన వాక్పరికరములని, [6] హోమిడ్" భాషలో సామెత భోజనములో ఉప్పువంటిదని [7] పేర్కొనిరి. సామెతల లక్షణము తాము చెప్పదలచిన విషయమును ఎదుటి వ్యక్తికి సులభముగా అర్థమగునట్లు పోలికలతో కొన్ని మాటలు చెప్పుదురు. ఇందలి మాటల పొందికయే సామెత. ఇక వీని పుట్టు పూర్వోత్తరములను గూర్చి చెప్పుట అంత సులభమైన పనికాదు. సామెతలు అనేక విధములుగ రూపొందనగును. కొన్ని సూక్తులుగా, కొన్ని దృష్టాంతములుగా, కొన్ని సాదృశ్యములుగా, కొన్ని విదర్శనములుగా, కొన్ని ఏగాథనో, ఏ జానపద గేయమునో పురస్కరించుకొని పుట్టిన జనశ్రుతులుగా వాడుకలో నలిగి యుండును. సామెతలలో ఉపయోగింపబడిన భాషా పదములు, వస్తువుల పేర్లు, ఆభరణములు, వాహనముల ఆధారముగా సామెతల కాలమును కొంత వరకు ఊహింపవచ్చును. సామెతలు లౌకికములు. అన్ని సూక్తులు, సుభాషితములు, నిత్య వ్యవహారములో తరుచుగా వాడుటచే సామెతలుగా చెల్లిపోవుచున్నవి. ఇట్టి సుభాషితములు, నీతి వాక్యములు, సూక్తులు ప్రయోగమందు కొంత వ్యంగ్య మర్యాద నంపాదించి వాక్యగతమైన శబ్దములకంటె విలక్షణమైన అర్థమును సూచన చేసినప్పుడు సన్నివేశ బలము వలన

---

3. పసిడి పలుకులు : నేదునూరి గంగాధరం.

4. తెలుగు సామెతలు : తెలుగు సాహిత్య అకాడమీ.

5. Proverbs of a people are the index of their lives -Into. Beihari Proverbs.

6. Edged tools of speech - Bacon

7. A Proverb is to speech what salt is to food - Homid.

వానికి సామెత గౌరవము సంక్రమింపవు ఇట్టి అర్థ విశేషము సూచిం పబడుచుండుట సామెతల అర్థము వానిలోని మాటలకు చెందినది కాక ఇతర అర్థమేదియో ఉండునని తెలియుచున్నది

సామెతలు సామాన్యముగా జన సామాన్యమునుండి పుట్టుకొని వచ్చును కొన్ని సామెతలలో సామాన్య జనులు ఆయా వృత్తులపట్ల వానికి చెందిన వ్యక్తులపట్ల తమ అభిప్రాయములను ప్రకటించుచు వచ్చి నారు తన్ను తల్లి దూరమైనా కంసాలి వదలడు, దేవుడు వరమిచ్చినా పూజారి వరమీయడు, దాసరసేద్యం దత్తం చేటు, కాపులచదువు కాసుల చేటు ఆదాయం లేనిదే సెట్టి వరద బడిపోడు రెడ్డివచ్చె మొదలాడు, మంగలి పాత చాకలి కొత్త, పూటకూళ్లమ్మకు పుణ్యంతో పని లేదు నేసే వాణ్ణి నమ్మి పొలిమేర జగడము ఒప్పుకోవద్దు వంటివి ఆయా వ్యక్తుల పట్ల, వృత్తులపట్ల ఒకనాటి ప్రజాభిప్రాయములను తెలుపు జన వాక్య ములు కొన్ని సామెతలలో ఆయా ప్రాంతీయ నామములు ఆయా ప్రాంత ములలో వ్యవహారములో నుండును అనంతపురం జిల్లాలో రొద్దానికి ఎద్దును, పెనుగొండకు పిల్లను ఇవ్వకూడదు అని కృష్ణాజిల్లాలో 'ఎల్లటూరికి ఎద్దును వరుమాడికో వడుచును ఇవ్వకూడదు అని ఒకే అభిప్రాయమును వ్యక్తము చేయుటకుగాను ప్రాంతీయములైన జనపదముల పేర్లు వాడుట సర్వ సాధారణము ఇట్లే అంత మేర గోదావరి ఈత సామెతలు స్పృశిం పని మానవ జీవితానుభవము లేదు

ఇవి భాషను జీవన స్రవంతివలె ప్రవహింప జేయును అందులో సంతర్గర్భితములైనవి లోకోక్తులు మన జాతి, మత సంప్రదాయ సాహిత్య చరిత్ర, సంస్కృతులకు నీ లోకోక్తులు దర్పణము వంటివి

సామెతల వర్గీకరణమును ఎవరికి తోచిన విధముగా వారు చేసిరి కొందరు అకారాది క్రమమున, మరి కొందరు విషయ ప్రాధాన్యముగా వర్గీకరించిరి విషయ ప్రాధాన్యముగా వర్గీకరించుట పరిశోధనాత్మకముగా యుక్తమైనది డాక్టరు నాయని కృష్ణకుమారిగారు బంధు సంబంధి, వ్యక్తి వివేచనా సంబంధి, సత్య విషయ సంబంధి అని మూడు విధములుగా వర్గీ

కరించిరి భాగవతము ప్రధానముగా అనువాద రచనము అందును భగవ
ద్భక్తి పారమ్యము సామాన్య జన జీవన చిత్రణమునకంతగా ఆస్కారము
లేని భగవల్లీలా విలాస విన్యాసములకను ప్రాసము ఐనను సహజ
పాండిత్య శోభితుడగు పోతన కైవారమునందలి సామెతల తీరు తీయము
అను దొరకినంత వరకు పరికింతము

విషయాను సారి వర్గీ కరణము

61 . మానవ పరముగా

1 పాపోత్పన్నులకు వరములిచ్చుట, పన్నగములకు అమృతమిడుట
వంశజ గర్వా 7-383

హిరణ్య కశిపుని వధానంతరము నరసింహదేవుడు బ్రహ్మదేవునితో పలికిన పలుకులలోనిదీ సామెత దేవతల శత్రువులైన రాక్షసులు చేయు తపస్సులకు లొంగి వారిని మన్నించి హిరణ్య కశిపునికిచ్చిన వరముల వంటివి ఇక మీదట ఈయవలదు పాపములచే భ్రష్టులైన వారికి వరములిచ్చుట సర్పములకు అమృతము సమర్పించుట అవి పల్కొను సర్పములు సహజముగానే విషభరితములు ఎప్పుడు ఏ సన్నివేశములో కాటువేయునో ఎవ్వరికి తెలియదు అట్టి వానిని దూరముగా నుండి సంహరింపవలెనే కాని మృత్యువును జయింప గలుగు సాధనమైన అమృతమును వానికి సమర్పించుట పాపమును కలిగిన దేవతలకు వరము లిచ్చుట సమానమగుననెడు వృత్తాంతమును ఈ సామెత యందు బ్రహ్మదేవునితో విష్ణువు చెప్పెను

2 ఇంతి దావవహ్ని పురుషుడాజ్యఘటంబు 7-422

నారదుడు ధర్మ రాజునకు వర్ణా శ్రమ ధర్మంబులు తెలుపు పట్టునలోని దీసామెత. స్త్రీ దావాగ్ని పురుషుడు నేతికుండ ఈ రెండును కలిసిన నేయి కరగకుండ ఉండదు అట్లే కాముకత్వము కల్గిన యెడల బ్రహ్మయైన కూతురును వదలక మానడు బ్రహ్మచారికి ఇంతి పొత్తువలదు దీనిని బట్టి వర్ణాశ్రమ ధర్మములు వ్యక్తమగుచున్నవి

3 మహానిధింగోలుపోయిన పేద చందంబున 1-357

అర్జునుడు ద్వారకనుండి వచ్చి శ్రీకృష్ణుని నిర్యాణంబు సోదరులకు చెప్పుచు పల్కినది అర్జునుడు దుఃఖించుచు కరతలంబునందుడిచి కొనుచు గద్గద స్వరంబున మహానిధింగోలు పోయిన పేద చందంబుని విట్టూర్పులు విగిడించుచు అన్నతో పల్కెను పేద వాడు తాను పేద రికము ననుభవించుచు ఒకసారి అకస్మాత్తుగా మహానిధి లభించినది అట్టి నిధిని పదలుకొనుట పేద వానికెట్టి కష్టము కల్గునో దానిని వర్ణించుట దుర్లభము అర్జునునికి లభించిన నిధి శ్రీకృష్ణుడు అట్టి నిధిని శాశ్వతముగా దూరమగుట భరింపలేని దుఃఖమునకు హేతువైనది మహానిధి శ్రీకృష్ణుడు సమానము పేద వాడు అర్జునుడు సమానము

4. ముంగల నిలుచుచు నియతిని వెంగిలిక్రియ 1-105

నారదుడు వ్యాసునితో తన పూర్వ జన్మ వృత్తాంతమును తెలుపు సందర్భమున ఈ సామెత చెప్పబడినది యోగి జనులకు పరిచర్యలు సేయుచు ఎండకు వానకు ఇచ్ఛగింపక బయటకు వెళ్లక ఇతర పనులను ఆచరింపక అవివేకివలె ముంగల భాగమున నిలబడి ఉండుడును అవివేకి ప్రవర్తన నారదునిలో కన్పించుచున్నది ఎంగిలి మెతుకులను తినుట మూఢుని లక్షణము అట్లే నారదుడు ఎంగిలి మెతుకులను భక్షించుచున్న వానిగా స్పష్టము చేయబడినది

5 పుత్రేణ లోకాన్ జయతి 4-594

సత్పురుషులు పృథుచక్రవర్తిని అభినందించి పలుకుపట్టునందలి దీసామెత. ఇది వేదవచనము పుత్రుడు పున్నామ నరకము నుండి తల్లి దండ్రులను రక్షించునని పుత్రుని ఔన్నత్యమును వేనోళ్ల చాటుచు పుత్రుని వలన లోకములను జయించునని వచింపబడినది అనెడి వేదములందు చెప్పిన మాట నిశ్చయమగునని సత్పురుషులు పృథు చక్రవర్తితో పలికిరి

6.1.2 జంతువులు సరీసృపములు, కీటకముల పరముగా .

1 ఎద్దు క్రొవ్వి పెలుచన్నాలోకువై అంకె సైచిన చందంబున 10 ఉ 521

పౌండ్రక వాసుదేవుడు శ్రీకృష్ణునితో కయ్యమునకు కాలు ద్రవ్వగా పలికిన సందర్భములోనిది సామెత ఓ పౌండ్ర భూవనుత

నీమానము, నీబిరము యుద్ధములో మాన్పగలను దూత చేత పన్నా పేక్షించితివి అది ఎట్లున్నదనగా మదించిన ఆబోతుపై ఎద్దు క్రొవ్వి ఱంకె వైచిన చందముగా నున్నది ఇక్కడ ఆబోతు శ్రీకృష్ణుడు ఎద్దు పౌండ్రక వాసుదేవుడనెడు భావము స్ఫురించు చున్నది ఎద్దు క్రొవ్వి ఆబోతుపై తలపడినను పారిపోవలసినదే కాని ఎదుర నిల్వలేదు. అట్లే నీవు కూడ నా యెదుట నిల్వ లేవు అని శ్రీకృష్ణుడాతనితో పల్కెను

2 పసిరి కాయలోని ప్రాణిబ్రతుకు 2-51

పరమ భాగవతుడైన పాండవేయునితో వాసుదేవ పరాయణుడైన శుకుడు చెప్పు సందర్భములోని దీసామెత విష్ణుకీర్తన చేయనివారు గాలిలో మంచి కదలు శవముతో సమానము అట్లే విష్ణు పాదముల గాంచని వాని బ్రతుకు బంగారు కాయలో నున్న ప్రాణి బ్రతుకుతో సమానమని చెప్పెను కూపస్థమండూకము వలె నుండి బంగారు కాయ లోనున్నాననెడు ప్రీతి ఆ ప్రాణికి కలుగునే గాని బయట ప్రపంచ ముతో సంబంధములేకుండును ఆ బ్రతుకు వ్యర్థమైనది, నిష్ప్రయోజన మని సూచించును

3 పాములకు పాలుపోసిన మాదిరిన్ 8-316

ముకుందుడు స్త్రీ రూపమున ధరించి అమృతమును దేవాసురులకు పంచునట్టి సన్నివేశములో గల దీసామెత పాములకు పాలు పోయుట దోషము విష సర్పములకు పాలు పోయుటవలన వానికి కృతజ్ఞతాభావము కలుగదు పాలు పోసిన వానినే కాటు వేయు గుణము వానికి కలదు కనుక అట్టి అవివేకము పని కూడదు. రాక్షసులు సహజ ముగా క్రూరులు దేవతలపై ఎన్నోసార్లు దండయాత్రలు కావించిన వారు అట్టి వారికి అమృతము పోయుట పాములకు పాలు పోసిన దానితో సమానమని సుందరి తలంచి దేవాసురులను వేరువేరు వరుసలలో కూర్చొనపెట్టెను ఇచ్చట పాములు రాక్షసులు పాలు అమృతము అని తెలియుచున్నది

4 బడుగు ముసలెద్దు రోసిన పగిది 3-981

కపిలుండు దేవహూతికి భక్తియోగమును తెలియ జేయు సన్ని వేశము నందలి దీసామెత కుటుంబ పోషణమందు బలిమిసాలక మంద

భాగ్యుడై కుమతియై పూర్వక్రియా హీనుడై వృథా ప్రయత్నంబులు చేయుచు మూఢుడై ఉన్నట్టి వాని జూచి తద్దారసుతాదులాత్మజను వడుగరు వశక్తుడు ప్రోదగా బాధితదని పెగ్గింతురు అట్టివాడు సుఖము బొందలేడు అదెట్లన కృషీవలుడు బడుగు ముసలెద్దు రోసిన పగిది. కృశించిన ముసలి ఎద్దు బాధపడిన విధముగా అశక్తుడును బాధ పడునని తెలియుచున్నది.

5 సింహము పాలిసొమ్ము గోమాయువు గోరుచందము 10 పూ 1701

రుక్మిణి అగ్నిద్యోతనుడను బ్రాహ్మణుని కృష్ణుని వద్దకు బంపు సమయములోని దీసామెత రుక్మిణి శ్రీకృష్ణుని వేడుకొనుచు పలికిన మాటలు సింహము సొత్తును నక్క కోరు విధమున నీకు దక్క వలసిన సొమ్మును ఇంకొకడు నీచునికి దక్కుతున్నదని రుక్మిణి మాటలందు ద్యోతకమగుచున్నది ఇక్కడ సింహము శ్రీకృష్ణుడు గోమాయువు మత్తుడు, చైద్యుడు అయిన శిశుపాలుడు

6 1.3 ప్రకృతి పరముగా

1 ఎవ్వనికి నెండ మావుల నీళ్ళ గా బాదులు అన్యోన్య బుద్ధిబాపదరునట్లు 1-34

శ్రీమహాభాగవత పురాణంబునకుం గథా ప్రారంభెట్టిదని వివరించు సందర్భములోనిదీసామెత ఎండమావుల నీళ్ళయందు కాచాదులు అన్యోన్య బుద్ధివలె ప్రకాశించునట్లు విశ్వజన్మ స్థితి విలయంబులెవ్వని వలన యేర్పడునో వానిని కోరి చింతించెదను,

2 ఘన సింధువు జేరెడిగంగభంగి 1-199

కుంతీదేవి శ్రీకృష్ణుని నుతించు సందర్భమునందలిదీ సామెత శ్రీకృష్ణుని గొప్పతనమును వేనోళ్ళ చాటుచు, నీవులేని పాండవులు, యాదవులు జీవుని బాసిన ఇంద్రియముల చందంబున కీర్తి సంపదలు లేక తుచ్ఛత్వంబు నొందుదురు ఈ భూ మండలము నీవు లేక ప్రకాశింపదు అట్టి పాద పద్మముల చింతనముపైనా బుద్ధి ఎల్లప్పుడు కూడు కొని ఉండునట్లు చేయుము అదెట్లనగా గొప్ప సముద్రమును చేరు గంగవలె అని సామెత చెప్పబడినది సముద్రమును చేరవలెననెడి

ఉత్సాహము గంగాదేవికెట్లు గలదో నాకు నీ పాద పద్మములను సేవింప వలెననెడు కుతూహలము అట్లు కలదని కుంతి పేర్కొనెను

6.1.4 ద్రవ్యము పరముగా

1. ఇనుమయస్కాంత సన్నిధినెట్లు భ్రాంతమగు 7-149

తండ్రి మాటలకు పురోహితునిరీక్షించి ప్రహ్లాదుండు పలుకు సందర్భములోనిదీపాటెత ఇనుము అయస్కాంతమునెట్లు ఆకర్షించునో నా మనస్సు భగవంతుని యట్లాకర్షించును ఇక్కడ అయస్కాంతము భగవంతుడు ఇనుము నా మనస్సు అను విషయమును ప్రహ్లాదుడు వ్యక్తము చేసెను

6 1 0 నుడికారములు

మానవుని మనోగత భావములను విస్పష్టపరచు ప్రముఖ సాధనము భాష అనాదిగా నిది చిత్ర విచిత్ర పరిణామములు పొందుచు ఒక విలక్షణత్వమును సముపార్జించుకొనుచున్నది భాషకు విసర్గ రామణీయకమును, అర్థగాంభీర్యమును కల్గించుటలో నుడికారములు ఒక సముచిత స్థానమును పొందుచున్నవి స్థూల దృష్టికివివి కొన్ని పదముల సమాహారముగా గానవచ్చినను నిశితముగా పరిశీలించినచో ఒక వైశిష్ట్యమును మనమిందు దర్శింపగలుగుచున్నాము

ఇంగ్లీషున నుడికారములను Id oms అందురు [9] Idiom is a form of express on construct on phrase etc pecul ar to a Language, a pecul arity of Phraseology approved by usage, and often having a meaning other than its grammatical or log cal one 1628 Usage is a Hab tual use, establ shed practice, Customary mode of act on, on the part of a number of persons [10]

---

9 The oxford universal Dict onary illustrated P 1016

10 The oxford universal Dictionary i lustrated P. 2441

తెలుగున నుడికారము అనగా మాటలందలి చమత్కారము,
సరసత్వము [11] తెలుగులో నుడికారములు నానుడులుగాను, జాతీయ
ములుగాను, పలుకుబడులుగాను మానవులందరై పందిన వ్యవహారములో
చోటు చేసికొనుటచే క్రాంతదర్శులైన మహాకవులు సారస్వతములో
వీనికి సముచితముగా స్థానమును ఒసగుట పరిపాటి

నా నుడి అనగా నాడు నుడి అని యర్థము నాడుల యందు
జనులచేత ప్రయుక్తములైన నుడులను నానుడులుగా లాక్షణికులు
పేర్కొనుచున్నారు నానుడి, నుడి కారము దేశీయ పదములు ఒక
జాతి సంస్కృతిని పట్టి యిచ్చు పదములను పలుకు బడులుగా
పేర్కొందురు ఒక జాతి జనులు ప్రత్యేకముగా వ్యవహరించు మాట
లను జాతీయములందురు జాతీయము సంస్కృతము భాషకు విలక్ష
ణము అయిన అర్థ స్ఫూర్తిని కలిగించు పదములను నుడి కారములు
అందురు నుడి కారము భాషా సంప్రదాయమునే గాక జాతి సంప్రదా
యమును గోచరింపజేయుటలో మణిదర్పణముగా భాసిల్లుచున్నది
లోకోక్తులవలెనవి భాషా ప్రవాహగతికి విలక్షణమైన తత్త్వమును సమకూ
ర్చును సాధారణముగా ప్రతివ్యక్తి తన మనోభావములను ఎదుటి
వానికి వివరించుటలో తన యొక్క భాష పటుత్వముగలదైనపుడు
క్రొత్త పలుకు బడులు, క్రొంగ్రొత్త ఛాయలు, మనోజ్ఞ భావనలు
ప్రతీయమానమగుచుండును పొడి పొడి మాటలవలె నున్న విచిత్ర
పద సమ్మేళనము వలన అతిలోక భావనాసౌష్ఠవమును ప్రదర్శించి
భాషలో విశిష్ట పదబంధములుగా రూపుదిద్దుకొనును ఉదాహరణకు
"వాడుకంట వత్తిడుకొని చదివెను" అను వాక్యములో కంట, వత్తి,
ఇడుకొను అను మాటలు వేరువేరు అర్థములతోగానవచ్చు చున్నను
అవన్నియు కలిసి ఒకే మాటగా రూపొందినపుడు ఒక విచిత్రార్థము
ద్యోతకమగుచున్నది "కంటవత్తిడుకొను" అనగా అహోరాత్రములు
పరిశ్రమించుట, విశేష పరిశీలనము చేయుట అను విశిష్టార్థములు
స్ఫురించును. ఈ దృక్పథముతో పరిశీలించినచో సహజ పాండిత్య

---

11 సు.రా.వి పు 801

బిరుదాంకితుడైన బమ్మెరపోతరాజు కృతమగు శ్రీమదాంధ్ర మహాభాగవతమున నుడికారపు సొంపులు సహృదయ పాఠకుల మనస్సునకు ఆనందమును గల్గించును పోతన భాగవతమున సంతరింపబడిన నుడికారములను ఈ క్రింద అకారాద్యను క్రమమున వివరించుట జరిగింది

1. ఇంకఁబాఱు   ఇంకిపోవు

‘   పారావారమ్ము లింకఁబాఱిన లోలో
ధారుణిరజమై పోయిన ’   8-595

యశస్వి శుక్రాచార్యునితో మాట్లాడు సందర్భములోనిది నుడికారము ఇందలి పదములకు వేరువేరుగా అర్థములు చెప్పిన ఇంక ఇకమీదట, పాఱు పాఱును అని వచ్చును కాని ఇచట ‘ఇంక పాఱు’ అనుటచే ‘ఇంకిపోవు’ అనెడు విశేషార్థము ద్యోతకమగుచున్నది.

2 ఊరక రారు మహాత్ములు

"ఊరక రారు మహాత్ములు వారథముల యిండ్ల కడకు వచ్చుటలు"
10 పూ 284

రేపల్లెకు విచ్చేసిన గర్గ మహామునినిగాంచినందుడు పలికిన పలుకులలోని దీపలుకుబడి ఎంతటి వారైనను నిష్కారణముగారారు. ఒక ప్రత్యేక ప్రయోజనమును ఆశించియే వత్తురనెడు విషయమును చెప్పుటలో నిది చమత్కార దారువుగా వాడబడినది నేడు ఇది ప్రచురముగా వాడబడుచు ప్రసిద్ధిగాంచినది ఇప్పుడు లోకమున వ్యంగ్యముగ కూడనిది ప్రయుక్తము

3. ఎడమడుగు   వైషమ్యము, భేదము, అరమర

"ఎడమడుగులేని నెచ్చెలి
బొడగాంచుట చచ్చి మరల బుట్టుగాదే   10 పూ 202

‘దేవకీ దేవుల పూర్వ జన్మముల వృత్తాంతము’ అను ఘట్టములోనిది వసుదేవుడు నందుని కౌగలించుకొని ఆసీనునింజేసి అతనితో చెప్పుమాటలలోని దీపలుకుబడి ఎడము+అడుగు ఎడమడుగు ఎడము అనగా దూరము అడుగు అనగా పాదము అను అర్థములు వచ్చును. ఎడమడుగు అనగా దూరముగా నున్న చెరువు అను అర్థముకూడ

లోకములో కలదు రెండు పదముల సమ్మేళనము వలన ఆ అర్థములు గాక విష్కళంకము అను విశేషార్థముద్యోతకమగుచున్నది ఇట్టి విశేషార్థమును కల్గియుండుట మడికారము యొక్క సొంపుగా మనము చెప్పవచ్చును

4 కడుపుడిగు గర్భస్రావమగు

"కడుపు డిగెనంచు బొరలు గలుగ బడగ" 10 పూ 62

శ్రీకృష్ణ కథాప్రారంభము ఘట్టములో విశ్వరూపుడగు హరియ దుపులకు కంసుని వలన భయంబు గలుగునని యెరింగి యోగమాయా దేవకి చెప్పుసందర్భములోని దీనలుకుబడి, దీనిని విడి విడి పదములుగా తీసికొనిన కడుపుడిగు అనగా కడుపు క్రిందకు వచ్చు అనునది సామాన్యముగా వచ్చు అర్థము కాని ఇచ్చట రెండు పదములను సమ్మిశ్రమము చేయగా" గర్భస్రావమగు" అనెడు విచిత్రార్థము వచ్చును

4. కనుమాయ తెలియకుండ జరుగుట

'ఏమికనుమాయయో కాని యెఱుగమదిప' 10 ఉ 378

ఉష గర్భవతియైన వృత్తాంతమును చెలికత్తెలు బాణాసురునకు నివేదించు సన్నివేశములోని దీ మడికారము 'కను మాయ' ఇందలి పదములను విడి విడిగా తీసికొనిన వచ్చు అర్థము వేరు సమ్మేళనము చేసిన వేరొక అర్థము వచ్చును. కను అనగా చూచు, గ్రహించు, కన్ను మాయ అనగా మోసము. సమ్మేళనము పొందిన 'కను మాయ' అనగా తెలియకుండ జరుగుట అను క్రొత్త విషయమును ఈ పదబంధము చెప్పును.

6. కంటువడు ద్వేషముగొను, విరోధముగొను,

'అచ్చరలయాట పాటలకు మెచ్చుచు మింట మండి కంట బడి
కంటువడగం సునకిట్లనియె' 10 పూ.153

కంసుడు దేవకి కికల్గిన ఏడవ సంతానము బాలికైనను విడువక నేంపై వినరగా నా బాలిక పైకెగిరి కంసునితో చెప్పిన మాటలలోని దీ మడి కారము సామాన్యార్థము కంటువడు అనగా బాధపడు ఇందలి విశేషార్థము "విరోధముగొను" అని స్ఫురించుచున్నది

7. కరంబు క్రిందగు

"నూత్నమర్యాదం జెందు కరంబు క్రిందగుటనా హస్తంబు మీదౌట మేలగాదె" 8-425

'కరంబు క్రిందగు' అనగా చేయి క్రిందకు వచ్చు' ననెడునది సామాన్యార్థము ఈ మడి కారమునకు ఒకరిచే దానము పొందు స్థితిలో నుండు ననెడు విశేషార్థము వచ్చుచున్నది

8 కుప్పిగంతులు

క్రేళల్ సూడగ గుప్పిగంతులిడుచే
వీక్షింపు గోపార్భకా" 10 పూ 1337

శ్రీకృష్ణ బలరాములు చాణూర ముష్టికులను ముష్టి యుద్ధమున విధించుటకు తలపడిన ఘట్టములో చాణూరుడు కృష్ణునితో పలికిన పలుకులలోని దీ పలుకుబడి కుప్పిగంతులు అనునది బాల్య క్రీడా విశేషము కుప్పి గంతులు అనగా చిన్న చిన్నగంతులు అని సామాన్య అర్థము గొల్ల బాలలను చూడగానే కుప్పిగంతులు వేయుట, చిన్న చిన్న అడుగులు వేయుచు దుముకుట కాదు ఇది యుద్ధము "నాతో యుద్ధము చేయుట నీ తరము కాదు అను విశేషార్థమును ఈ పలుకుబడి పట్టి ఇచ్చుచున్నది.

9 కుయ్యో మొఱ్ఱోయను

శయనుఃఖాదులందు చేయు ఆర్తధ్వనియొక్క అనుకరణము
"అయ్యో దేవ జనార్దన, కుయ్యో మొఱ్ఱోయటంచు గూ యిడిరమరుల్
8-340

దేవాసురుల యుద్ధమందు అసురుల చేత చిక్కి, తెరువుగానక అమరులు దేవ జనార్దన అని వాపోవు సందర్భములోని దీ పలుకుబడి బాధలు వచ్చి నపుడు యాచించు స్థితిలో కుయ్యో మొఱ్ఱో యనెడు కేకలు వేయుట అల వాటు కుయ్యో మొఱ్ఱో అనగా బాధకు సంకేతములనెడు సామాన్యార్థము వినిపించును కాని ఇచ్చట మొరపెట్టుకొను అను విశేషార్థము వచ్చు చున్నది

10. కూడు గుడుచు

భీసుందాలగొడ్డెము లారంగ గూడు గుడిచెదవధిపా 1-313

గాంధారీ ధృతరాష్ట్రుల దేహత్యాగము చేసికొనుట అను ఘట్టములో విదురుడు ధృతరాష్ట్రునితో చెప్పిన మాటలలోని దీ నుడికారము దీనిని వేరు వేరు పదములుగా తీసుకొనిన కూడు అనగా అన్నము కుడిచెదవు అనగా తినెదవు కూడు గుడుచుట అనగా భోజనము చేయుట అను సామాన్యార్థము వచ్చును కాని ప్రయోగమును బట్టి 'కూడు గుడుచు' అనగా నీచస్థితిని అనుభవించు అనెడు విశిష్టార్థము వ్యక్తమగుచున్నది

11. గజి బిజి బడు కలతనొందు

గుజ గుజలు పోవువాడను.

గజి బిజి బడు వారు లాం గం కలవడుచున్ 8-534

వామనుని రాకతో సభావేదిక తీరు తెన్నులను తెలుపు ఘట్టములోని దీ పలుకుబడి, 'గజి బిజి పడు' అనగా 'సందేహములను వెలిబుచ్చు' నని సామాన్యార్థము కాని ఇచ్చట 'గజి బిజి పడు' అను ఈ పలుకుబడికి 'కలగు' అనెడు విశిష్టార్థము స్ఫురించుచున్నది

12. గుఱు వెట్టు. గుఱక పెట్టు

తెప్పలు మూసి కేల్ దలగడై యుండగ నిద్రించుచున్, గుఱు వెట్టం దొడగెం గలల్ గనుచు నిర్ఘోషించుచున్ భూవరా 8-713

బ్రహ్మ నిద్రావస్థను తెలుపు వృత్తాంతమును వివరించు సన్నివేశములోని దీ నుడికారము 'గుఱు పెట్టు' అనగా 'గురిచూచు' అనునది సామాన్యార్థము ఇచ్చట 'గుఱు వెట్టు' అనగా 'గుఱకపెట్టు' అనెడు విశిష్టార్థము వ్యక్తమగుచున్నది

13. చల్లడము క్రింద దూఱు

నా, చల్లడము క్రింద దూఱని మల్లురు లే రెందు

10 పూ 1339

శ్రీ కృష్ణ బలరాములు చాణూర ముష్టికులతో బాహాబాహి పెనగిన ఘట్టములో చాణూరుడు కృష్ణునితో పలికిన పలుకులలోని దీ పలుకుబడి.

సామాన్యముగా 'వల్లదము' అనగా 'అర్ధోరుకము' ఊరు భాగము వరకు కప్పువది అను అర్థము గలదు కాని ఇచ్చట "నా వల్లదము క్రింద దూఱని మల్లులు లేరెందు అనుటలో 'నాతో సమానులు లేరు, అందరు నాకు దిగదుడుపు, నా కాలి క్రింద దూఱిపోవు, నాకు లొంగి పోవు అను క్రొంగొత్త అర్థములు సూచితములగు చున్నవి

14 తగులంగట్టు [తగులన్+కట్టు] తగిలించు, కూర్చు
"ఈ యిద్దఱిం, దగులం గట్టిన బ్రహ్మ నేర్పరి గదా" 10 పూ 1738

విదర్భ పుర ప్రజలు విదర్భరాజ సుత వివాహంబునకు రామ కృష్ణులు వచ్చుట విశేషముగా భావించుచు పలికిన పలుకులలోని దీ పలుకు ఇది ఇందలి పదములకు విడి విడిగా అర్థములు చెప్పిన తగులం తగులు పట్లు, కట్టు బంధించు అని వచ్చును తగులుపట్లుగా బంధించు అనునది సామాన్యార్థము. తగులంగట్టు అనగా బలవంతముగా అంట గట్టు అను విశేషార్థము గోచరించుచున్నది

15. తలచెదు

'తంచెడి సాలుక బాహు, బలమొప్పగ వాదు దృష్టి పథమున
ధృతితో 10 ఉ 895

సాల్వుడు శివ ప్రసాదంబును సౌభక విమానంబు పడసి ద్వారకా పురిపై దండెత్తు ఘట్టములో సాల్వుడు కృష్ణునితో యుద్ధమునకు వచ్చిన దీ సందర్భము. తలచెదు అనగా తంచెదిపోవు, మతిభ్రమించు అను సామాన్య అర్థము వచ్చును కాని ఇచట 'తంచెదు' అనగా 'తయపదు' అను విశిష్టార్థము ద్యోతకమగుచున్నది

16. తలల్ వంచు కొనంగజేయు అవమానపడునట్లు చేయు.

అసురేంద్రుని ముందట మాకు నౌదలల్ వంచుకొనంగ
జేసితివివైరి భూషణ వంశ దూషణా' 7-152

పురోహితుడు ప్రహ్లాదుని గాంచి అతని ప్రవర్తనకు విసుగు చెంది అనిన మాటలలోని దీ సందర్భము తలల్ తలలు, వంచు కొనంగిజేయు వంచుకొనునట్లు చేయు అనునవి సామాన్యార్థములు "తలల్వంచుకొనంగ

జేయు" అను ఈ నుడి కారమునకు 'అవమాన పరజేయు' అనెడు క్రొంగొత్త అర్థము విశదమగుచున్నది

17. నష్టేట ద్రోయు

నీదు దోసిలి సొచ్చి వచ్చిన నన్ను న
ష్టేట ద్రోప గ బాడియే కృపయింతలేక దయానిధీ 8-695

'నష్టేట ద్రోయు' అనగా ఏరుమధ్యలోనికి గెంటివేయు అను సామాన్యార్థము వచ్చును కాని ఇచ్చట సర్వనాశనము చేయు అనెడు విశేషార్థము స్ఫురించుచున్నది.

18. నీటిలో జాడ పుట్టించు .

"నీటిలో జాడ బుట్టించు నేర్పునీక
కాక గల్గునె మూడు లోకముల యందు 10 ఉ 370

బాణాసురుని కూతురైన ఉష తన చెలికత్తె చిత్రలేఖ కార్యనైపుణ్యమును ప్రశంసించు సందర్భములోని దీ పలుకుబడి "నీటిలో జాడబుట్టించు అనగా నీటియందు అడుగుజాడలను కల్గించు అను అర్థము స్థూలముగా కావవచ్చు చున్నది కాని నీటియందు అడుగుజాడ లేర్పడుట అసంభవము ఇచ్చట ఈ పదము లౌకిక అర్థము గాకుండ వేరొక విశేషార్థము గోచరించుచున్నది "ఎంతటి దుర్లభ కార్యము నైనను' సులభ సాధ్యము చేయగల ప్రజ్ఞాశాలినిగా" చిత్ర లేఖను సమర్థించుట జరిగినది.

19. నీళ్ళాడు [ప్రసవించు]

తెలిసి చక్కన వచ్చి దేవకినీళ్ళాడెరమ్మని యోభోజరాజుతోడ'

[10 పూ 148]

బాలిక ఏడ్పు విని కావలివారు భోజరాజుతో చెప్పు సందర్భములోని ది నుడికారము 'నీళ్ళాడు' అనగా 'స్నానము చేయు' అనునది సామాన్యార్థము కాని ఇచ్చట దేవకిదేవి "ప్రసవించె" అను అర్థములో పై నుడి కారము ప్రయోగింపబడినది. శీర్షమాడు అనునది దీనికి పర్యాయ పద బంధము

20. పిలుకు మార్చు

బలుడు, నగు నుగ్రసేను మాయయ్య గిటదగించి
నిన తండ్రి దేవకు 'పిలుకు మార్చి" 10 పూ 1160

వృషభాసుర ఘట్టములోని దీ పలుకుబడి 'పిలుకుమార్చు' అనగా చంపు, నాశనముచేయు అను అర్థములు వచ్చుచున్నవి

21. పిన్న బిడ్డాటలు

పిన్న బిడ్డాటలు చేసెనీ దురుకు టక్కరి
భారతికైన జెప్పరే" 10 పూ 1212

'కంసుని పంపున అక్రూరుడు బృందావనమునకు చనుదెంచుట' అను ఘట్టములో అక్రూరుడు హరిని మధురకు గొనిపోయెనని తెలిసి స్త్రీలు తమలో తాము తలచిన సన్నివేశములోని దీ నుడికారము. పిన్న బిడ్డాటలు అనగా అమాయకత్వముతో ప్రవర్తించుట, బాధ్యతలేని ప్రవర్తన, మూర్ఖులుగా మసలుట అనెడు అర్థములు వచ్చుచున్నవి

22 పిల్ల చెలి కీనినకైవడి

పిల్ల చెలికీనిన కైవడి బుత్రపౌత్రవర్ధనమున నొప్పె గృష్ణుడు
ముదంబున దామరతంపరై భువిన్" 10 ఉ 276

శ్రీకృష్ణునకు పదారు వేల సతులందు అసంఖ్యాక సంతానము కలిగెనను విషయమును "పిల్ల చెలికి నినకైవడి" అను పలుకుబడి ద్వారా మనోహరముగ పోతరాజు సూచించెను చెలకు ప్రక్కభాగమునుండి పిల్ల చెలకు పిలకలు వేసిన రీతిగా కృష్ణునకు భార్యల ద్వారా అధిక సంతానోత్పత్తి కలిగెనను విశేషార్థమును చెప్పుటకు ఈ పలుకుబడి ఉపయోగింపబడినది

23. బొగ్గులువేయు , పాడుచేయు

ధర్మకీర్తులన్, బొగ్గులు సేసి వారు
కడు బొందికటా 9-378

బొగ్గులు సేయు అనగా వంట చేయుట కనుకూలమగు వస్తువులు చేయు అనునది సామాన్యార్థము కాని ఇచ్చట బొగ్గులుసేయు అనగా పాడుచేయు, నాశనము చేయు అను విశిష్టార్థము స్ఫురించుచున్నది

24 మందగొను

" ఇచ్చోట మందగొన్న వి

యిచ్చో బాసినవి జాడయిడెయిడె యనుచున్ 10 పూ 504

బ్రహ్మగోవత్సములను, గోపబాలకులను అంతర్థానముసేయుట అనెడు ఘట్టములోని దీ పలుకుబడి 'మందగాచేరు' అను అర్థముపై నుడికారమునకు ద్యోతకమగుచున్నది.

25. మ్రాను పెట్టు

మ్రాను పెట్టగ జేసి విస్మయముదై 10 పూ 1642

మ్రాను అనగా చెట్టు పెట్టు అనగా ఉంచు అనెడు అర్థములు విడి విడిగా పదములున్నప్పుడు వచ్చును అట్టి పదము లేకమై ఒకే పద బంధముగా నున్నపుడు మ్రాను పెట్టు అనగా స్తంభింపజేయు అను విశేషార్థము వచ్చుచున్నది

పై విధముగా పోతన కవిత్వములోని నుడి కారములు అర్థ గాంభీర్యముతో కూడి భాషకు విసర్గ రామణీయకమును కలిగించుచు క్రొంగ్రొత్త భావనలను కల్పించి పాఠకుల మనస్సులకు ఆనందమును కలిగించు చున్నవి

అనుబంధములు (APPENDICES)

1 అనుబంధము (APPENDIX - I)

1.1.0 వైకృత్యములు వైకృతములనగా సంస్కృత భవములుగను, ప్రాకృత సమములుగను, ప్రాకృత భవములుగను చేరిన పదములని లాక్షణికుల నిరూపణము క్రమముగా ఈ దిగువ వాని వివరణ ప్రదర్శింపబడినది

111 సంస్కృత భవములు - పోతన భాగవత మందలి వైకృత పదములు సంస్కృత భవములతో కూడిన పట్టిక క్రింద చూపబడినది తుల నాత్మక పరిశీలనా నిమిత్తము ప్రాకృత రూపము కూడ ఈయబడెను

తెలుగు		సంస్కృతము	ప్రాకృతము
1 అదరు	10 పూ 227	అధర-	అయాగ-
2 అయిదువ	8-280	అవిధవా	అవిహవా
3 అరదము	10 ఉ 1104	రథ-	రహ-
4 ఆయవారము	7-410	యాయావర-	—
5 కీరితి	10 పూ 175	కీర్తి-	కిత్తి-
6 గంతులు	10 పూ 357	గంతు-	గంతా
7 గీక	8-407	ఘీంకార-	—
8 జాతర	10 పూ.809	యాత్రా	జత్తా
9. తాత	9-215	ధాతా	ధాఉ-
9 ఎ నాదు	10 పూ 378	నాద-	ణాదు
10 పగిది	3-911	ప్రకృతి-	పఇఇ- పగిఇ-
11 పటికము	9-327	స్ఫటిక-	పడిగ
12 పాతర	10 పూ 1381	పాత్ర-	—
12ఎ పితరులు	4-374	పితృ-	—
13 పోక	1-68	పూగ-	పూఅ
14 మొగము	10 ఉ 443	ముఖ-	ముహ-
15 మొగసాల	7-21	ముఖశాలా	ముహసాలా
16 రొద	4-41	రుతా	రుఅ
17 వదినె	8-318	వధూనీ	వహూణీ
18 సిగ	10 పూ 1381	శిఖా	సిహా
19 సేమము	7-371	క్షేమ-	ఖేమ-
20 హితవు	10 పూ 609	హిత-	హియ-

1.1.2 ప్రాకృత పదములు పోతన ప్రయోగించిన వైకృత పదములు ప్రాకృత పదములతో కూడినవి క్రింద చూపబడినవి తులనాత్మక దృష్టితో సంస్కృత రూపము కూడ ఈయబడినది

	తెలుగు		ప్రాకృతము	సంస్కృతము
1	అడవి	9-202	అడవి-	అటవీ-
2	అయ్య	9-54	అయ-	ఆర్య-
3	ఆస	3-898	ఆసా	ఆశా
4	ఇంగలము	8-725	ఇంగాల-	అంగార-
5	ఊసర	10 ఉ.458	ఊసర-	ఉత్సార-
6	ఓసరించు	10 ఉ 1096	ఓసరి అ	అపసర-
7.	కంబళి	10 ఉ.682	కంబల	కంబల
8	కర్యము	3-626	కర్య-	కార్య-
9	కుప్పించు	3-637	కుప్ప-	కుప్య-
10	కొప్పరించు	3-637	కొప్పర—	కూర్పర-
11	చేడియ	9-378	చేడిఅ	చేటికా
12'	జముడు	10.పూ 1427	జమో	యమ-
13	జాణ	8-266	జాణ	జ్ఞాన
14	తవణించు	10 ఉ 661	తవణ-	స్థాపన—
	తవణిలు	3-855		
15	తావు	8-90	తావ-	—
16	వగ్గము	1-223	వగ్గ-	వ్రగ-
17	పట్టిస [ంబు]	10 పూ 1345	పట్టిస-	పట్టిశ-
18	పబ్బము	10 పూ 252	పబ్బ-	పర్వ-
19	పల్లము	10 పూ 1628	పల్ల-	పల్య-
20.	ముత్తియము	8-447	ముత్తియ-	మౌక్తిక-
21	మోహరించు	8-331	మోహర-	మౌఖరి-
22	రాచ	9-512	రాచ-	రాజ-
			రాయ-	
23.	రోసము	10 ఉ 20	రోస-	రోష-
24.	సిరి	3-483	సిరి	శ్రీ

113 ప్రాకృతభవములు పోతన భాగవతమందు వాడిన వైకృత పదములు ప్రాకృత భవములతో కూడిన పట్టిక క్రింద చూపబడినది తులనాత్మక పరిశీలనా నిమిత్తము సంస్కృత రూపమును ఈయబడినది

	తెలుగు		ప్రాకృతము	సంస్కృతము
1	అకట అక్కట	10 పూ 782 1-422	అక్కట్ఠ	అం కష్ట-
2	అగ్గము	10 పూ 1214	అగ్గ	అగ్రియ-
3	అగ్గలము	10 పూ 577	అగ్గల-	అగ్ర-
4.	అగ్గించు	10 ఉ 881	అగ్ఘ-	అర్ఘ-
5.	అచ్చర	3-535	అచ్ఛరఆ	అప్సరా
6.	అచ్చు	10 పూ.1477	అచ్ఛ-	అచ్ఛ-
7.	అంచు	9-207	అంసో	అంశుక-
8.	అని	4-381	అణియ-	అనీక-
9.	అప్పళించు	8-208	అప్ఫాల-	అప్ఫాల-
10	ఆకసము	4-329	ఆకాస-	ఆకాశ-
11.	ఆనతి	4-108	ఆణత్తి-	ఆజ్ఞప్తి-
12	ఆరగించు	10 పూ 242	ఆహారగ-	ఆహార-
13.	ఆలకించు	10 పూ 87	ఆలక్ఖ-	ఆలక్ష-
14	ఇచ్చ	7-408	ఇచ్ఛా	ఇచ్ఛా-
15	ఉక్కడము	10 పూ 1516	ఉక్కడ-	ఉత్కట-
16	ఉగ్గడించు	10 ఉ 1032	ఉగ్ఘాడ	ఉద్ఘాట-
17	ఉజ్జగించు	8-301	ఉజ్ఝణ-	ఉజ్ఝన-
18	ఉప్పతిలు ఉప్పతిల్లు	10 ఉ 1003 10 ఉ 533	ఉప్పత్తి-	ఉత్పత్తి-
19	ఉరవు	10 ఉ 888	ఉరు-	రూప-
20.	ఎక్కటి	10 ఉ 870	ఏక్కట్ఠ	ఏకస్థ-
21	ఏకతము	10 పూ 1019	ఏక్కంత-	ఏకాన్త-
22.	ఒజ్జ	7-179	ఒజ్ఝఅ-	ఉపాధ్యాయ-
23.	ఒయ్యారము	9-142	ఉఅయార-	విహార-

24	ఓగిరము	10 ఉ 723	ఓగర-	అవగార-
25	ఓజ	4-48	ఒజ్ఝా అ- ఉవజ్ఝాఅ-	ఉపాధ్యాయ-
26	ఓలి	10 ఉ 270	ఓఅలి	ఆవలి
27	కంచము	10 పూ 495	కంసో	కాంస్య-
28	కంచెల	10 ఉ 803	కంచులిఅ	కంచులికా-
29	కటకట	1-323	కట్ఠ-	కష్ట- [కటకు ఆమ్రేడిత రూపము]
30	కటారము	10 ఉ 428	కట్టార-	కట్టార-
31	కట్టా	1-311	కట్ఠ-	కష్ట-
32.	కదిమి	10 పూ 384	కదంబ-	కదంబ-
33.	కందరికము	2-267	ఖందార-	స్కంధావార-
34	కన్నియ	10 పూ 1714	కణ్ణిఅ	కన్యకా
35	కప్పము	10 ఉ 355	కప్ప-	కల్ప-
36	కవ్వ-	8-200	కమ-	క్రమ-
37	కవవు	10 పూ 625	ఘావ-	ఘావ-
38.	కావ	3-342	కాణ-	కానన-
39	కుక్క-	9-644	కుక్కుర	కుర్కుర-
40	కొందలము	10 ఉ 541	గొందల- గుందల	గుందల-
41	కొమరాలు కొమరుడు	9 72 9-176	కుమర-	కుమార-
42	గరిత	3-56	ఘరత్థో	గృహస్థ
43	గారాబము	8-471	గఉరవ-	గౌరవ-
44	గుండె	10 పూ 1400	కుండియా	కుండికా
45	గుజగుజలు	10 ఉ 326	గుజ్ఝ అ	గుహ్య-
46	గేలి	1-369	కేలి కేళి	కేలి-
47	గొంటు	10 పూ 1148	కుంత కొంత	కుంత

48	గొంతి	1-209	కుంతి కొంతి	కుంతి
49	గొల్ల	10 పూ 182	గోఅల	గోపాల
50	చక్కు	3-711	సక్క-	శక్య-
51	చదలు	1-148	సద్దాల-	శద్దాల-
52	చదురు	10 పూ 1072	చఉర	చతుర
53	చను	1-74	థణ-	స్తన-
54	చలము	3-25	ఛల—	ఛల-
55	చల్లడము	10 పూ 1339	చల్లాణగ	చలానక
56	చాయ	8-448	ఛాయా	ఛాయా
57	చిట్ట	10 పూ 418	సిట్ఠ	వృష్టి
58	చిత్ర	3-9 1	చిత్తా	—
59	చింత	1-327	చింతా	చింతా
60.	చుక్క	10 పూ 1302	సుక్క-	శుక్ర-
61	చొక్కము	9-93	చొక్ఖ-	చోక్ష
62	జడ	10 ఉ 655	జడా	జటా
63	జడి	10 పూ 20	ఝడీ	—
64	జడ్డు	1-260	జడ్డ-	జాడ్య-
65	జన్నము	3-400	జణ్ణో	యజ్ఞ-
66	జంపు	8-268	జంప—	జల్ప
67	జాడించు	10 పూ 1345	ఝాడణ-	ఝాటన-
68	జాను	4-118	జాణ-	జ్ఞాన-
69	జూదము	10 291	జూద అ	ద్యూత-
70	జోదు	8-447	జోద-	యోధ-
71	తక్కు	10 ఉ 432	ఠగ-	స్థగ-
72	తపసి	9-623	తవస్సి-	తపస్వి-
73	తాటించు	3-637	తాడ-	తాడ-
74.	తిరము	3-53	థిర-	స్థిర-
75.	తివక	4-219	తిగ-	త్రిక-

76.	తివుట	4-737	తిఉడ-	త్రిపుట-
77	తెమ్మ	8-602	థిమ్మ	స్థిమ-
78	తోరము	10 పూ 431	దోరో	దోర
79	దయ్యము	3 626	దఇహ	దైవ-
80	దవ్వు	1-69	ధావ	ధావ-
81.	దార వోసె	10 పూ 113	ధారా	ధారా
82	దొసగు	8-36	దోస-	దోష-
83	నిచ్చ	4-37	ణిచ్చ-	నిత్య-
84	నిద్దము	8-447	ణిద్ధ-	స్నిగ్ధ-
85	నిబ్బరము	8-447	ణిబ్బర-	నిర్భర-
86	నివ్వటిల్లు	2-227	ణివ్వట్ట-	నిర్వర్త-
87	నెయ్యము	3-566	ణేహ-	స్నేహ-
88	పచరించు	0 ఉ 10 9	పసార-	ప్రసార-
89	పట్టి	10 పూ 382	పట్టిఅ-	పట్టికా-
90.	పట్టు	10-209	పట్ట-	పట్ట-
91	పరికించు	3-224	పరిక్ఖ—	పరీక్ష—
92	పలవరము	2-47	పలావ—	ప్రలాప—
93	పవడము	9-327	పవాల—	ప్రవాల—
94	పవళించు పవ్వళించు	10 పూ 607 ,,	పవడ—	ప్రపాత—
95	పుత్తడి	8-278	పుత్తలియా—	పుత్రవ—
96	పొద	8-717	పోద—	ప్రోదక—
97.	పొత్తరము	8-716	పత్థర —	ప్రస్తర—
98	పొన్న	10 ఉ.273	పుణ్ణాగ— పుణ్ణా ఆ	పున్నాగ—
99.	బంగారు	9-321	భింగార—	భృంగార—
100	బంటు	10 పూ 1546	బంఠ—	భట—
101.	బావి	10 ఉ 838	వావీ	వాపీ
102.	బిత్తర	10 ఉ 804	విత్థార—	విస్తార—

103	పీఠము	10 పూ 617	పీఠ—	పీఠ—
104	బుజ్జవము	3-816	బుజ్జావి అ	—
105	బేల	3-380	భేల—	భేల—
106	బొమ	4-71	భమయా	భ్రువ, భ్రూ
107	వైసుక			వైశికా
107	మచ్చరము	10 పూ. 56	మచ్ఛర—	మత్సర—
108	మజ్జనము	3.816	మజ్జణ—	మార్జన—
109	మట్టి	10 ఉ 688	మట్టిఅ	మృత్తికా
110	మంతనము	10 ఉ 377	మంతణ—	మంత్రణ—
111	ముద్ద	10 ఉ 183	ముద్ధా	ముగ్ధా,
112	రక్కసుడు	8-40	రక్ఖస—	రాక్షస—
113	రక్కసి	10 పూ 1328	రక్ఖసీ	రాక్షసీ
114	రచ్చ	10 ఉ 273	రచ్ఛా	రథ్యా
115	రొవ్వు	9-596	రువ్వణ—	రోవణ—
116	అచ్చి	9-115	అచ్ఛి	అక్షి
117	లెప్ప	7-410	లేపా లేప్పా	లేఖ్య
118	లేపు	10 పూ 948	లేవ—	లేవ—
119	పిడియము	10 ఉ 621	పీడిఅ	పీటికా
120	వెన్నుండు	10 పూ 335	విణ్హూ	విష్ణు—
121	వేగిర	8-318	వేగ-,వేఅ—	వేగ—
122	వేదండము	9-417	వేదండ—	వితండ—
123	వేయి	9-423	సహస్స—	సహస్ర— ?

[ఇది పదింగ్గము శమిళమునందు అయిరమ్ దీనికి మూలము కావచ్చునని ఒక ఊహ]

124	సంకెల	10 పూ 161	సంఖలా	శృంఖలా
125.	సంతసము	9-600	సంతోస	సంతోష—
126.	సందడి	10 ఉ 1116	సంధణ	సందావ

127	పొరె	4-226	పారి ఆ	శారి—
				శారికా
128.	పిడి	10 పూ 148	పేఠి	శ్రేణి
			పేఢీ	శ్రేఢి
129.	సింగారము	9-338	సింగార—	శృంగార—
130	సిందురము	10 పూ 1318	సిందూర—	సిందూర—
131	సొబగు	4-562	సోభగ్గ—	సౌభాగ్య—

2. అనుబంధము (APPENDIX-2)

2.1.0 సమాసములు

2.1.1 రెండంశముల సమాసములు

2.1.1.1 దేశ్యము + దేశ్యము :

అక్కాచెల్లెండ్రు	10 ఉ.470	ఇన్నాళ్లు	10 పూ 1389
అగచాపు	4-121	ఇంతిచూపు	8-273
అచ్చపు జీకటి	7-181	ఇంతిపొత్తు	7-422
అట్టివాడు	7-53	ఇరుగె లంకులు	10 పూ 1082
అట్టివారు	4-698	ఇరుగడలు	10 ఉ.401
అడుకులముడియ	10 ఉ 1012	ఇరువంకలు	4-415
అడుగుజాడ	10 పూ 1299	ఇలువరుస	9-382
అన్నదమ్ములు	8-646	ఊరబంది	3-1022
అన్నాచెల్లెలు	9-246	ఊరుగాయలు	10 పూ 496
అమ్మవి	3-864	ఎకసక్కెములు	10 ఉ 265
అమ్మలయేలు	10 పూ 1056	ఎండమంచు	10 పూ 131
అలరుజొంపములు	2-49	ఎండమావులు	1-34
అలరుటమ్ములు	9-609	ఎనిమిది కన్నులు	10 పూ 543
అల్లినవ్వులు	8-301	ఎలదోట	8-393
ఆటపాటలు	2-129	ఎల్లకోర్కులు	1-232
ఆడుబిడ్డ	4-7	ఎల్లనవ్వు	10 ఉ 1197
ఆగ్గురు చద్దులు	10 పూ 496	ఎల్లవమలు	10 పూ 443
ఆలుబిడ్డలు	9-590	ఎల్లప్రొద్దు	1-240

2.1.1.2 దేశ్యము + తద్భవము

ఇరుదెవ	9-319
ఏడుదీవులు	2-9
ఒకచేడియ	10 పూ 092
కఱటితపసి	9- 88
గొంతిమాట	1-201
చిన్నారిమొగము	8-5 5
చెఱపాల	0 ఉ 745
చొక్కపురక్కసి	7-254
తొంటిరూపు	0 పూ 28
నాల్గుమోములు	0 ఉ 950
నెమ్మొగము	4-308
పెనుమెకంబులు	9- 6
పేరదవులు	9-24
పొట్టిపడుగు	8-6 9
మంచికొమరులు	10 పూ 350
ముద్దుఁకొమరుడు	2-177
మునలితపసి	9-64
మేటిపడుగు	8-685
మేటిరక్కసుండు	10 పూ 728
రెండుగడియలు	2-1
రెండుదెనలు	1-235
లేగరక్కసుడు	10 పూ435
వేటనెపము	9-658

2.1 1 3 దేశ్యము+తత్సమము

అడిదపుధార	10 ఉ 22
అన్నిదిశలు	9- 05
అలవదినంబు	9-76
ఆఱున్నభావంబులు	0 పూ 91
ఇంతకాలము	-306
ఉముకరాసులు	3-401
ఉవిదప్రాణంబులు	0 పూ 225
ఎల్లకాలము	8-661
ఎల్లకార్యంబులు	10 పూ 469
ఎల్లగుణంబులు	1-293
ఎల్లదిశలు	10 పూ 1292
ఎల్లశరీరము	7- 42
ఏడుదినంబులు	1-513
ఒక్కబాణము	2 69
ఒందుదేహము	4-890
కరమపాదము	8-64
కలకుపాలు	9-410
కలికిచేష్టలు	10 ఉ 331
కఱుచవాలము	3-637
కుఱుచవేషము	10 పూ 132
కులచంద్రుడు	3-864
కొండగుహ	10 పూ 1183
కొన్నికథలు	10 ఉ 929

2.1 1.4 తద్భవము- దేశ్యము.

2.1.1 5 తత్సమము- దేశ్యము

2116 తద్భవము + తత్సమము ।

అచ్చపుహరి	10 ఉ 1163
తపసి ప్రయాణంబు	9-29
విబ్బర పురాణ	1-173
వవదంపువాకిండ్లు	9-327
రక్కసికులము	7-254
పురారి	10 ఉ 1255
పౌరకాంతలు	10 పూ 1455
బాలహంత	1-173
బాలార్క	10 పూ 29
క్షీరుఅంగి	10 పూ 1688
మంజుభాషలు	10 పూ 1709

2.1.1.7 తద్భవము + తద్భవము

క్రోడచేడియ	9-393
మృగాళి	9-413
యదుపుంగవు	10 పూ 1727
విరహాగ్ని	10 పూ 1218

2.1.1.8 తత్సమము + తత్సమము

ఉగ్రంపు మృగము	9-413
ఉర్వీతలంబు	4-460
క్షుద్రరూపము	10 పూ 790
క్రూరపు గాలంబు	1-336
ఖరపుటాహతి	10 పూ 1165
జనుల విత్తములు	4-431
జారచోరులు	10 పూ 305
తనయు తనవు	4 129
తామర పాకు	10 ఉ 13
దైత్యుని బాధ	7-106
ధేనువుల కంఠంబులు	9-599
విజితనయు	4-129
పాపపుద్రష్ట	9-575
వృషవత్సంబు	10 పూ 762
శరీరధారులు	7-142
శుభాగారము	10 పూ 1455
సర్వజనులు	4-431
హరిమాయ	10 ఉ 1163
హోమధేనువులు	9-599

2119 సిద్ధ సమాసములు ।

అఖిలార్థములు	8-175
అఖిల జీవులు	2-266
అఖిల ధనము	9-192
అఖిల పుణ్యంబులు	4-564
అఖిల ప్రపంచంబు	7-160
అఖిల భూతములు	3-946
అగ్ని హోత్రములు	4-431

సారంగయూథము 10 ఉ 182
స్థిర కళ్యాణంబు 1-42
స్థిరమతి 10 ఉ 1185
సుకర్మము 1-44
సుఖదుఃఖములు 1-272
సుఖలీల 2-266
సుఖవృత్తి 4-655
సుందరతనులు 10 ఉ 1087
సుందర స్యందనంబు 10 ఉ 5 5
సూక్ష్మదృక్కులు 10 ఉ 1214
సైనిక కదంబము 10 ఉ 842
సృష్టి మహిమ 3-361
హలాయుధుడు 10 పూ 1722
హరిచింత 1-72
హరి పరాక్రమము 1-102
హస్తి పురము 1-234
హేతుభూతుడు 4-146
హేమకుంభము 10 పూ.966
హేలాగతి 10 ఉ 73
హృదయారవిందము 3-930

ఆపెద్ద వేదండంబు 10.పూ 237
ఏనూరు కొడుకులు 9-504
ఒకపెద్దతూటు 10 పూ 310
ఒక మంచిలేగ 10 పూ.435
కడగంటి చూడ్కులు 9-376
కడగంటి చూపులు 10 పూ 1747
కడ జాణమాటలు 8-318
కడు దొడ్డ పాలిండ్లు 8-301
కడులేతనడుము 8-301
కలువలమేలికందువలు 10 పూ 963
చన్నులపాలచొరవ 10.పూ.194
చిన్నిముద్దుశ్రీకృష్ణు 10 పూ 280
చిన్నిమేనివడుగు 8-685
దెబ్బడియొక్కమాగు 3-352
తనతండ్రిగేహము 10 పూ.1692
తల్లులచన్నుబాలు 10 పూ 788
తియ్యనినెయ్యంపుబలుకు 8-669
తెలికన్నుగవ 8-301
తెల్లనినవకంపుమేనులు 9-423
దొడ్డకొండ చఱులు 7-198
దొడ్డకొండ శిఖరము 10 పూ.261

2.1.2 మూడంశముల సమాసములు :

2.1 2.1. దేశ్యము+దేశ్యము+దేశ్యము :

అచ్చియుఱత పాప 10 పూ 145
అమ్మవికులము 3-864
అమ్మేటి మగడు 9-433
అపురికిటియిల్లు 10 పూ.138

పావట్టిహొట్ట 10.పూ.323
విందుబోటుదనము 8-31
నీచిన్నితమ్ముండు 10.ఉ.484
నీపగతుబిడ్డలు 10 పూ 1163
పచ్చవి గటికి జాంపములు
10 పూ.499
పదియేమతూపులు 10 ఉ 857

వవదంబుమమదివ 10.పూ.355
పిన్నబిడ్డాటలు 10 పూ 1212
మల్లెంమేలిమితావులు 10 పూ 214
మామగంమాటలు 10 పూ.990
మారాజామాట 10.ఉ 508
ముద్దులతక్కరిబిడ్డడు 10 పూ 400

ముయ్యేడుమాఱులు 10 పూ 1056
మూడమ్ములయేటు 10 పూ 1056
మూడువాడితూపులు 10 పూ 1763
మిడిగుడ్లువివ్వులు 10 పూ 939
రెండుమూడమ్ములు 10 పూ 1056

సిడిముడిపాటు 10 పూ. 48
పైదపుపిండివంటలు 8-88

2 1 2.2 దేశ్యము+దేశ్యము+తత్సమము:

ఇవ్వణ్యకథ 4-215

ఈ పాదమూలంబు 4-714
కలుకుసాలమ్ములు 9-410
చిగురాకడిదపువార 10 ఉ 22
చిన్నిముద్దుకృష్ణు 10 పూ 280
తొంటినోముఫలము 10 ఉ 130
నీపెమ్మరము 10 పూ.599

వంద్రెండువామంబులు 10 పూ 235
పూనోదికుంచములు 10 ఉ 692
పెనువిరుదుకరము 8-29
ముద్దులపట్టియుదరంబు 10 పూ 384

మునికులచంద్రుడు 3-864
సిరిపెనిమిటిపుత్రకుడు 10 ఉ 43

2.1 2 3 దేశ్యము+తద్భవము+తత్సమము:

చొక్కపురక్కసికులము 7-254

2.1.2 4 దేశ్యము+తత్సమము+తత్సమము:

ఎల్లశరీరధారులు 7-142
దట్టపువిరహాగ్నులు 10.పూ 1218
నీమంజుభాషలు 10.పూ 1709
రెండుమనోరథములు 10 పూ 1533

2 1.2.5 తత్సమము+దేశ్యము+దేశ్యము:

ఈశ్వరుకటిమంటలు 10 ఉ 3
దిక్కులమారుమ్రోతలు 10.పూ.227
బాలలచిఱుదొరలు 8-40

2.1.2.6. తత్సమము+తత్సమము+దేశ్యము:

జారచోరులజాడలు 10 ఉ.305
పురారిమాట 10 పూ 1255
రుక్మిణీదర్పంపువేదు 10.ఉ 236
విప్రవతిసొమ్ము 10 ఉ.479

2.1.2.7 తత్సమము+తత్సమము+దేశ్యము:

ఉగ్రంపుమృగాళి 9-413
ఉదయాద్రివర్యంతము 4-460
గోవులవృషత్సవంబు 10.పూ.762

విజితనయుతమవు	4-129	కామక్రోధలోభంబులు	3-524
బాలార్కచంద్రుడు	10 పూ 291	కులధర్మగౌరవము	1-100
సర్వజ్ఞమంచిత్రము	4-431	కుసుమపల్లవితంబు	-198
హరివట్టపుదేవి	10 ఉ.29	కుసుమమాలాహతి	3-688
హోమధేనువులకింటములు	9-599	గురుశాపవశము	9-192
		గృహస్థధర్మక్రియ	3-789

2.1.2.8 తద్భవము + దేశ్యము + దేశ్యము .

		చక్రవిహీనరథము	4-780
అచ్చరలేమపిండు	9-446	చంద్రప్రభాసందోహము	10.ఉ 178
విచ్చరపుగుబ్బచనులు	8-447	జలరాశితటము	8 190
		తపోవ్యాసంగచిత్తులు	3-372

2.1 2 9 తద్భవము + దేశ్యము + దేశ్యము :

		త్యాగసంతోషార్ణవంబులు	1-402
పింగపుంగొదపంసిరి	1(పూ.291	త్రిదివవాసులు	3 711

2.1.2.10. తద్భవము+తత్సమము+ తత్సమము ;

		దంత రుచికోటి	8-40
విచ్చరపు బాంహంత	1-173	దరహసిత వదనుండు	8-485
		దానవసమూహోత్కర్షముల్	7-30

2.1.2.11 మూడంశముల సమాసములు :

అతిసౌఖ్య పదవులు	10.ఉ.477	దివ్యసుమనికోటి	10 ఉ 1202
అతిస్థిరముష్టిన్	3-688	దుర్జనబాధము	1-433
అనుపమగుణసంపూర్ణుడు	3-926	దుష్టజనమర్దనుడు	10 ఉ 593
అన్యాలోకన భీకరంబు	8-76	ధరణీ ధర్మదేవతలు	1-431
అమలినభక్తి	3-878	నపుంసకసదాకారకుల్	7-168
ఆధ్యాత్మికాధిభౌతవక్రతలంబు	1-36	నిజదేవతా మందిరము	11 ఉ 51
ఆశాంతాలోకనములు	8-311	నిజధర్మ సంగతులు	3.909
ఇహపరసౌఖ్యము	10 ఉ 536	నిజపాలితము	4-500
కంచుత్ప్రమాణజంబులు	10 పూ 829	నిజబాహాదండములు	10 ఉ 555
కర్ణకుండలకాంతి	8-393	నిజమాయావిశేషంబు	7-407
కరుణాకరతరంగాపాంగుడు	3-603	నిరాంకితము	3-930
కరుణార్ద్రదృష్టి	10.ఉ 641	నిర్జరజనసంఘము	10.ఉ.414

2. 1. 3. నాల్గంశముల సమాసములు :

2. 1 3. 1 దేశ్యము+దేశ్యము+ దేశ్యము +దేశ్యము :

అరువది యాఱువేలేడ్లు	9-500
ఆ పెనుబాము మేన	10పూ.483
ఇరువదియేడు మాఱులు	9-73
ఇరువది యొకవేవురు	9-164
ఇరువదొక్క మాఱు	9-466
కరుదొంగ కొండ శిఖరము	10.పూ.261
కలుకుమిడిగుడ్లువివ్వలు	10 ఉ.939
రెండుమూడమ్ములయేటు	10 పూ.1056

2 1 3 2 దేశ్యము+దేశ్యము+దేశ్యము+ తత్సమము :

అఱువదినాలుగు విద్యలు	10.పూ.1410
అమ్మవికుల చంద్రుడు	3-864
చిగురాకడిదపుధార	10.ఉ.22

2.1.3.3 దేశ్యము+దేశ్యము+దేశ్యము+ తద్భవము :

వెలిదమ్మి విరుల సిరులు	10.పూ.1082

2.1.3.4 తత్సమము+తత్సమము+తత్సమము+తత్సమము.

అంచిత బ్రహ్మచర్య వ్రతయోగ్యము	3-772
అనుపమ పాపకర్మ పరిహారము	3-955
అనంతవీర్య గుణ సంపద	10.ఉ 961
ఇహపర సుసౌఖ్యములు	3-714
ఉత్తమజ్ఞాన గృహస్థ ధర్మము	10.ఉ.220
కర్ణయుగళ సద్భూషణములు	7-140
కలితమాగధమంజుగానంబు	10.ఉ.822
కామోపభోగవాంఛలు	9-547
గాఢసంసారాంధకారపటలి.	1-56

దారువిహంగవల్లి భుభుజంబులు	3-931
జంతుసంయుతధరాచక్రంబు	10.పూ.920
దేహదాతుర్యవయస్సౌందర్యము	10.ఉ 33
నిత్యనైమిత్తికనిజధర్మము	3-959
పాప కర్మ వ్యాఘ్రిపరివృతంబు	4-173
బంధురామోద కలితధూపంబు	10 ఉ 983
బహుమాన పురస్సర దృష్టి	10.ఉ.155
బాష్పజలపూరితలోచనుడు	3-79
భీకర బాణనిర్భిన్న వృక్షము	7-41
భీష్మద్రోణ భీమార్జునులు	3-130
భూత పిశాచడాకినీనివహము	3-691
మచ్చరణారవింద యుగ్మము	3-878
మహా బధిరశంఖారావముల్	7-168
మృదుమధుర వచన రచన	3-803
యోగాగ్నిదగ్ధకర్ములు	7-80
రసరూపస్పర్శ శబ్దంబులు	2-86
అలోలోగ్రాక్షిదావంబు	9-262
విశ్వజన్మస్థితి విలయంబులు	1-34
వేద కల్ప వృక్ష విగళితము	1-37
సజ్జన కర్ణ రంధ్రములు	4-643
సత్త్వరజస్తమో గుణములు	4-723
సర్వభూతహిత చేతస్కుడు	4-614
సాష్టాంగ దండ ప్రణామంబులు	3-75
సూక్ష్మరూపక్రియాశక్తి	2-269

2.1 3.5 తత్సమము+తత్సమము+తత్సమము+దేశ్యము :

బాలార్క చంద్రులవగిది	10 పూ.291

2.1.3.6 తత్సమము+దేశ్యము+దేశ్యము+దేశ్యము :

యశోదచన్నుల పాలచొరవ	10.పూ.194

2.1.3 7. దేశ్యము+తద్భవము+దేశ్యము+దేశ్యము :

వలుమొగంబుల తక్కరిగొంటు 10 పూ 537

2.1.3.8. దేశ్యము+తత్సమము+దేశ్యము+తత్సమము :

పీయుద యాదిస్థితి 0 ఉ117

2.1.3.9. తత్సమము+తత్సమము+దేశ్యము+దేశ్యము :

వృధుజన పాలచంద్రుండు 4-562

2.1.4 ఐదంశముల సమాసములు :

కపట రత్నకంబళవి కాయకుటీరము	10 ఉ.682
కమఠదశేశవి పదవ కమఠము	10.పూ.1355
గురుతరానేకకల్యాణ గుణవిశిష్టుడు	3-963
ఘన దాన శీతం కర్ణ తాశంబులు	8-39
చటులతర కాల పాశవ శంగతాత్ముడు	3 981
నానావిధ కలహమహోద్భటులు	10.పూ 1608
విఖిలపురాణ వ్యాఖ్యాన వైఖరీ వమేతుండు	8-2
విజనమంచిత బాహాదండము	9-634
బ్రహ్మద్రోహ పాప చరితాత్ముండు	1-204
రణనృత్త్వమో గుణహితుడు	7-87
రోషశోక దండహ్య మానమానసుండు	7-29
లలితతదీయసుందర విలాసవిమోహితలు	3-127
విజ్ఞాన ఫణిత విఖిలపురాణవ్రాతున్	1-40
వీరశృంగార భయ రౌద్ర విస్మయంబులు	10.ఉ.177
శత్రుభీషణోగ్ర దోస్సారదర్పము	10.ఉ 861
శబ్ద స్పర్శ రూప రసగంధంబులు	10.ఉ.249
సకల భూతవిగ్రహ గ్రహాకరుండు	1-191
సామదాన భేదదండోపాయంబులు	7-157
సుఖదుఃఖభయమోహాశోకములు	4-890

2.1.5. ఆరు అంతకుమించిన అంశములుగల సమాసములు :

అంచితముక్తాఫలాంచల మృదుల దివ్యాంబరములు	10.ఉ 674
అతిశోక రోషాకులాత్యంత దోదూయమానము	4-77
అక్రాంత విభాసమాన ప్రణిజాలవలాయిత భాన శోంతల ధ్వాంతము	10.ఉ.159
అసంఖ్యాత బహువిధ దివ్యబాణవర్షంబులు	10 పూ.1559
ఉజ్జ్వలదిప్రదుగరక రోర ఘోషనమభీషణనాదము	10.ఉ 18
ఐదున్నాలుగునాలురెండు విరుమూడ క్షౌహిణుల్	10 పూ.1530
కనకాగా రకళత్రమిత్ర పుత్ర సంఘాతంబులు	1-310
కరుణాతరంగితాపాంగ పరిలబ్ధ విజ్ఞాన దీపాంకుర విర స్త సమ స్త దోషాంధకారుండు	3-70
కృష్ణముఖావలోకమందహరిపాదసేవనమందచింత వెలుప	10 పూ.1610
గురుసుఖ దుఃఖ కాకోలపూరిత గ ర్త	4-173
చరాచరసమ స్త ప్రాణిజాతాట పీనదనద్యద్రిప యోధియు క్తము	2-178
దవశిఖియుత తరుకోట రవివసితపన్నగము	4-822
దూతసచివ పారధి బంధుమిత్ర ప్రయోజనంబులు	1-213
దేవతాకిన్నరసిద్ధ సాధ్యమునిఖేచరనాయకులు	7—106
దృష్టి సమిద్ధ విగ్రహోత్పన్న మహాగ్నికణములు	10 పూ 1637
పాంచాలిక బరీవికర్షణ మహాపాపక్షతాయుష్కులు	1—176
పుత్రశోక జనితాకుల భావ విషణ్ణచి త్త	1—163
భాగవత పురాణఫల రసాస్వాదన పదవి	1—37
భూరియాగ భాగ భో క్త ధన్వంతరి	8—293
మణి భూషణాంబర మాల్యానులేపనరాజిత దూవ నీరాజనములు	10 పూ 1183
మదిరాపానవివర్ధమాన మద సమ్మర్దోగ్రరోషాంధులు	1—376
మహామరాగ జనిత బాష్పసలిలానందోహసమ్మిశ్రిత రోచమదు	1—207

మహాదురంతసుజన ద్రోహవలంబు	9—231
మానిత ధర్మమార్గ మహిమ స్ఫుట భూరిత సన్మాధి విద్యాలవిభృతాత్మయోగసముపార్జిత విష్ణుకటాక్ష లబ్ధికిఁ, దానమదివ్యభోగ బహుభద్రవితానములు	3—804
పరతపోయోగ విద్యా సమాధియుక్తము	3—743
వరయమునానదీ విలసివాసమహోరంగవిస్తృతాన్య విస్ఫురిత విషానల ప్రభలు	3—112
వహ్నివరుణ సమీరణ చంద్రరుద్ర హైమవతీ కుబేర వృషభగాలవకాంచిల్య పాశుపత జటిల పటల మండితము	1—39
వినతానందన కంధరో పరిచరద్విభ్రాజమానాంగుడు	3—757
వినీల వస్త్రరత్నమండపంబు	10 ఉ 504
విలయోద్ధూతాత్రివిర్ఘాతరేఖా కాఠిన్యము	10 ఉ 159
శరీర సంస్కారకేళీ విహార హాసమనమందిరగమన మహోత్సవ దర్శనంబు	1—269
సమగ్ర వివేకవిరోధి శ్రద్ధనా శివిషబుద్ధి	4—629
సమాహిత సకల విశ్వ కర్మానుష్ఠానందు	3—776
సుతసహోదర పురోహిత బాంధవామాత్య పరివార భటకోటి	10.ఉ.822
హరిదివ్య పదాంబుజ గంధరాశి	1—71

3. అనుబంధము (APPENDIX - III)

3.1.0 ధాతువులు :

3.1.1 అచ్చిక సామాన్య ధాతువులు :

3.1.1.1 మొదటి తరగతి (CLASS I) : (220)

1 అగలు : పెల్లగిల్లు, పగులు 3-603

2. అచ్చు : పూచీపడు 10 పూ 1477

3. అడకు : ప్రయత్నము 10.పూ.456

4 అదగు : క్రుంగు, దిగబడు 3-492

5. అడుగు : ఒప్పు, శోభిల్లు 3-492

6 అదలు : శోకించు, బాధపడు 3-83

7. అడుగు : ప్రశ్నించు 10 పూ.856

8 అదరు . చలించు, భయపడు 10.పూ.712

9 అదలు : తొలగు, కదలు 8-484

10 అబ్బు : సిద్ధించు, కలుగు 3-556

11 అమరు : నెరవేరు, సరిపడు 3-460

12 అమలు : అధికారము, ఆచరణము 10 పూ 625

13 అరుగు : పోవు 3-540

14 అలదు : పూయు 7-438

15. అలము : ఆక్రమించు, వ్యాపించు 10 ఉ 37

16. అలరు : సంతోషించు, ఒప్పు 3-551

17. అలుగు : కోపపడు, ద్వేషించు 7-100

18 ఆడు : నర్తించు, నాట్యముచేయు 9-690

19 ఆరు : నశించి పోవు 10.పూ 179

20. ఇగురు : ఇంకు, శుష్కించు 10 పూ 716

21 ఇడు : ఉంచు 10 పూ 967

22. ఈగు : తీర్చు 7-32

23 ఈదు : ఈతకొట్టు 10 పూ.904

24. ఉడుకు : కాగు, తపించు 10 పూ.635

25 ఉడుగు : వదలు, మాను 1-126

26 ఉనుచు : ఉంచు, ఉండజేయు 10 ఉ 560

27. ఉబ్బు : పొంగు, అతిశయించు 3-185

28. ఉరుకు : దుముకు 10.ఉ.556

29. ఉరుము : గర్జించు 10 పూ 106

30. ఉలుకు | : భయముచేవణకు 3-525

ఉల్కు | 3-662

31. ఊడు : క్రిందబడు 10 పూ 429
32. ఎక్కు : ఆరోహించు 10 పూ 609
33. ఎగురు : పైకెగురవేయు 10 పూ 622
34. ఎగులు : బాధ 9-193
35 ఎదరు : ఆపద, భంగము 8-27
36. ఎదురు : ఎదిరించు 10 పూ 652
37. ఎన్ను : లెక్కించు 3-557
38. ఎఱుగు : తెలియు, నేర్చు, అభ్యసించు 10 పూ 331
39. ఎసగు : ఒప్పు, అతిశయించు 3-494
40. ఏగు : వెళ్ళు 10.పూ 598
41. ఏలు : పాలించు 8-562
42 ఒడ్డు : పందెముకాచు 10 పూ 1142
43. ఒత్తు . అదుము, నొక్కు 10 పూ 167
44. ఒదలు : వృద్ధి పొందు 10 పూ.442
45. ఒదవు : కలుగు, జనించు 4-454
46 ఒందు : అగు, కలుగు, పొందు 7-194
47. ఒనరు : కలుగు, ఇంపగు 4-635
48. ఒప్పు : తగు, శోభిల్లు 10 ఉ 1081
49. ఒరగు : వ్రాలు, వంగు 10.పూ 1478
50. ఒఱలు : అఱచు, బాధపడు 8-334
51. ఒసగు
| ఇచ్చు 3-25
ఒసంగు 4-400
52. ఓచు : సహించు 9-783
54. ఓడు : స్రవించు, ఓడిపోవు 7-95
54. కట్టు : బంధించు 10.ఉ.140
55 కడగు : పూను, ప్రయత్నించు 3-355
56 కడలు : అతిశయించు, వ్యాపించు 4-35
57. కదలు : చలించు 8-183

58.	కందు	: తప్తము	3-318
59.	కవలు	: కోపించు	3-653
60.	కవ్వు	: వ్యాపించు,అచ్ఛాదించు	10 పూ.1728
61.	కమలు	. కందు	3-355
62.	కరగు	: నీరగు	7-422
63	కలగు	: చెదరు, చలించు	10 పూ.1732
64.	కలుగు	: పొందు	4-179
65.	కిదుకు	. ఒకరకమైన మూఁగు	10 పూ 250
66.	కుదురు	: నెలకొను,స్థానము	8-245
67	కుందు	: బాధపడు	10.పూ 57
68.	కుములు	· తపించు	4-226
69.	కూడు	: ఒకటిగా చేరు	8-331
70.	కూలు	: పడు	10 పూ 1159
71.	కొట్టు	. వాయించు,చంపు	9-285
72.	కొను	: తీసికొను, పిలుచు	10.పూ.1729
73.	కొపరు	: సంకోచించు	10 ఉ.834
74	కోరు	: వాంఛించు	10 ఉ.47
75	కోలు	: కొల్లి, మొదలుకొను	3-990
76.	క్రక్కు	: వెడలించు	10 ఉ 939
77.	క్రాగు	: తపించు, వేడియగు	3-371
78.	క్రుంకు	: అస్తమించు	4-247
79.	క్రుమ్ము	: పోట్లాడు	10 ఉ.741
80.	క్రోలు	: త్రాగు	3-194
81.	గీటు	: మీటు	10.ఉ 915
82	గీలు	: స్రవించు	10 పూ 1345
83.	గెంటు	. నెట్టు	10 పూ.1318
84.	చక్కు	. సుందరము	10 పూ.1544
85	చదలు	: వ్యాపించు	10.ఉ 858
86	చదువు	: పఠించు	7-132

87	చంపు	: వధించు	10 పూ.1139
88	చల్లు	: నలువైపుల విక్షేపించు	8-45
89	చాగు	: పోవు	10 పూ.116
90.	చావు	: చచ్చు	8-345
91.	చిక్కు	: లభించు	10 పూ 383
92	చిట్లు	: తగులు	10.ఉ 1172
93	చిమ్ము	: చల్లు	10.పూ 309
94	చిలుకు	: చిందు కురియు	8-303
95.	చీరు	: పిలుచు, చీల్చు	10 పూ 197
96	చుట్టు	: గిరగిరదిరుగు	10 ఉ 1172
97	చూడు	: దర్శించు	10 ఉ 1165
98.	చూపు	: కనిపించునట్లుచేయు	10.ఉ 704
99.	చెడు	: చెడ్డ, నశించు	0 పూ 160
100.	చెనకు	: తాకు	10 ఉ 566
101.	చెందు	. కలుగు, సిద్ధించు	7-110
102	చెప్పు	: వచించు	10 పూ 1025
103	చెమరు	: చెమటగలుగు	10 పూ 1094
104.	చెలంగు	: ప్రతిధ్వనించు	10.పూ 1514
	చెంగు	: ప్రతిధ్వనించు	10 పూ 182
105	చెలువారు	: ఒప్పు	3-431
106	చెల్లు	: గతించు, ఒప్పు	4-205
107	చేరు	: దగ్గరకువచ్చు	10.ఉ 1057
108	చేర్చు	: ఒక్కచోటకు తెచ్చు, కూడిక	10 పూ.235
109.	చొక్కు	: పరవశమగు	3-772
110.	చోపు	: చొమపు	10.పూ 1099
111.	జరగు	: కదలు	7-115
112.	జారు	: స్థానమునుండి క్రిందపడు	10 ఉ.719

113. జాలు	:	వ్యక్తమగు	8-303
114. జట్టు	:	పిల్చు	4-386
115. దగ్గరు	:	దగ్గరకువచ్చు	10 పూ.367
116. దాగు	:	కనిపించకుండు, దాగు	10 పూ.1013
117. డిగు	:	క్రిందకువచ్చు	10.ఉ.1276
డిగ్గు	:		10.పూ.367
118 డిందు	:	తొందరపడు	8-73
119 డుల్లు	:	రాలు	3-603
120. తట్టు	:	చేతితో మెల్లగా స్పృశించు	10.ఉ.966
121. తనరు	:	ప్రకాశించు	10 పూ.123
122. తన్ను	:	కాలితో కొట్టు	10.పూ.250
123. తఱుగు	:	తగ్గు, కృశించు	3-351
124. తఱుము	:	త్రోయు, గెంటు	7-22
125. తలగు	:	తొలగించు	10 పూ.721
126. తాకు	:	కలియు	9-434
127. తిట్టు	:	నిందించు	10.ఉ.1281
128. తిరుగు	:	సంచరించు	10.పూ.1604
129. తివురు	:	ఇష్టపడు	4-385
130. తీఱు	:	తొలగు	9-168
131. తునుము	:	ఖండించు	10 ఉ.1110
132. తుఱుము	:	[పూలు] ముడుచు	10.ఉ 674
133. తూగు	:	సమమగు	7-150
134 తూలు	:	కదలు	10 ఉ.662
135. తెగడు	:	పరిహసించు	10.పూ.721
136. తెగు	:	ముక్కలగు	10.పూ.1661
137. తెరలు	:	సందేహించు	10 ఉ.400
138. తేలు	:	నీటిమీద ఉండు	7-150
139. తొడుగు	:	ధరించు	10.ఉ.177
140. తొరగు	:	స్రవించు	9-388

141	తొలంగు	:	విడుచు	3-380
142	తొలంగు	:	తప్పుకొను	9-205
143	తోగు	:	మునుగు	10.ఉ 804
144	తోలు	:	పోగొట్టు, వెంబడించు	10.ఉ.1102
145.	త్రిప్పు	:	సంచరించునట్లుచేయు	10.ఉ.867
146	త్రుళ్లు	:	గంతులు వేయు	10 పూ 788
147.	త్రొక్కు	:	అడుగుపెట్టు	9-104
148.	దాటు	:	అతిక్రమించు	10 పూ.1099
149.	దువ్వు	:	చక్కచేయు	10.ఉ.223
150	దూలు	:	తిట్టు	10 పూ.1625
151.	ద్రొబ్బు	:	గెంటు	10 ఉ 476
152.	నలుకు	:	ముక్కలుచేయు	3-489
153.	నిక్కు	:	సాగదీయు	8-93
154.	నిగుడు	:	ప్రసరించు	8-85
155	నీల్గు	:	చచ్చు	10.ఉ.160
156.	నేరు	:	నేర్చుకొను	8-687
157.	పడు	:	కష్టపడు, క్రిందికి దొర్లు	10.పూ.1756
158.	పండు	:	సిద్ధించు	10.పూ.194
159.	పరగు	:	ప్రసిద్ధమగు	3-338
160.	పలుకు	:	పఠించు	10.ఉ.1256
161.	పాడు	:	గానముచేయు	10.పూ.725
162.	పిడుకు	:	పిండు	4-510
163	పిడుకు	:	తుప్పించు	10 ఉ.553
164.	పూను	:	ప్రయత్నించు	3-940
165.	పెనగు	:	పోరు	10.పూ.1350
166.	పెరుగు	:	వర్ధిల్లు	10.పూ.1340
167.	పెలుకు	:	పెల్లగించు	4-106
168	పొక్కు	:	బాధపడు	10.పూ.1388
169.	పొగడు	:	స్తుతించు	4-691

170. పొంగు	:	ఉబ్బు	8-453
171. పొందు	:	పడయు	4-663
172 పొరలు	:	ప్రవర్తిల్లు	4-783
173. పొనగు	:	నెరవేరు, కుదురు	4-944
174 ప్రేలు	:	పదరు	10.పూ.1546
175. బెగడు	:	భయపడు	10.ఉ.126
176. బెదరు	:	భయపడు	10 ఉ 384
177. బ్రదుకు	:	జీవించు	10 పూ 202
178. మరగు	:	పరిచయమగు	7-310
179. మరలు	:	వెనుకకువెళ్లు	7-316
180. మఱుగు	:	పరితపించు	8-538
181. మలగు	:	ప్రక్కకు తిరుగు	3-77
182. మసలు	:	ఆలస్యముచేయు	4-482
183. మాను	:	వదలు	10.పూ.628
184. ముట్టు	:	తాకు	10 పూ.820
185. మునుగు	:	స్నానముచేయు	10 పూ.201
186. మునరు	:	వ్యాపించు	10 పూ.1231
187. మెంగు	:	మెచ్చుకొనునట్లుచేయు	10.పూ.1125
188. మెలగు	:	నడుచుకొను	4-793
189. మెసవు	:	తిను	10.పూ 740
190. మొత్తు	:	కొట్టు	3-989
191. మొఱగు	:	మోసగించు	10.పూ.1342
192. మ్రింగు	:	కబళించు	8-444
193. మ్రొక్కు	:	నమస్కరించు	9-214
194. మ్రొగ్గు	:	ముందుకువాలు	10 పూ.1318
194. మ్రోగు	:	శబ్దము చేయు	9-520
195. మ్రోయు	:	వెంబడి తీసికొని వెళ్లు	10.పూ 601
196. రాలు	:	క్రిందపడు	3-639
197. రేగు	:	విజృంభించు	10.ఉ.861

198. రొవ్వు	:	కూయు	9-586
199.ఎ. ఉవ్వ	:	విసరు	7-199
199.బి. బొవ్వు	:	బాధపడు	3-989
200. పరకు	:	కరిపించు	10—1000
201. పరలు	:	పరలు, విడుచు	10 ఉ 1224
202. పసరు	:	వితపించు	3-555
203. పలులు	:	ప్రకాశించు	4-549
204. వంగు	:	వంకరయగు	8-538
205. వండు	:	వంటచేయు	10.పూ.967
206. వాడు	:	ఉపయోగించు	10 పూ.957
207. విప్పు	:	విడుచు, విరియు	10 పూ.757
208. విలుగు	:	ముక్కలగు	8-62
209. వెరలు	:	బయలుదేరు	8-293
310. వెదకు	:	అన్వేషించు	10.ఉ 1048
211. వెలుగు	:	ఆశ్చర్యము	10 పూ.1785
212. వేడు	:	యాచించు	8-459
213. వ్రాలు	:	పడు	10.పూ.757
314. వ్రేలు	:	బద్ధలగు	10.ఉ.417
215. మరుగు	:	మాయమగు	10 పూ.1604
216. పోకు	:	తాకు	10 ఉ 1180
217. పోలు	:	క్రిందపడు,	
		వివశత్వమునొంది వ్రాలు	10.పూ 1099
218. ప్రముక్క	:	దుఃఖించు	10 పూ 1318

8.1.1.2 రెండవ తరగతి – అ (Class - II A) (24)

1. అర్చు	:	బొబ్బరించు	3-620
2. ఏడుచు	:	దుఃఖించు	7-124
ఏడ్చు	:		10.పూ.148
3. కడచు	:	దాటు	7-374
4. కలుడు	:	కాటువేయు	10 పూ 1111

5. కుడుచు	:	తిను	9-101
6. కుప్పిచ్చు	:	కూర్చు	10 ఉ.621
7. గెల్చు	:	జయించు	10.ఉ.296
8. చఱచు	;	అరచేతితో కొట్టు	10 పూ.1099
9. చెఱచు	:	నాశనముచేయు	10 పూ.160
10. తిగుచు	:	ఆకర్షించు, తగ్గు	8-461
11. తుడుచు	:	శుభ్రముచేయు	4-548
12 తేలుచు	:	పైకిలేచు	10.ఉ.343
13. త్రోచు	:	గెంటు	9-545
14. నడుచు	:	గమనముచేయు	10 పూ 897
15. పఱచు	:	ప్రవహించు ?	10 పూ.1261
16. పూనుచు	:	ప్రారంభించు	4-197
17. పొలుచు	:	గోచరించు	10.ఉ.492
18. బ్రోచు	:	కాపాడు	4-823
19. వగచు	:	బాధపడు	10 పూ.161
20. విడుచు	:	వదలిపెట్టు	4-406
21. విఱచు	:	ముక్కలుచేయు	10.పూ.1298
22. వీచు	:	విసరు	3-972
23. వెఱచు	:	భయపడు	10 పూ 1099
24 వేల్చు	:	అగ్నియందునేతిని సమర్పించు	3-964

రెండవ – ఆ (Class II - B) (14)

1. అడచు	:	కొట్టు, అదుపులోఉంచు	8-81
2. అనుచు	:	పంపించు	3-314
3. కాల్చు	:	దహించు	7-238
4. కొల్చు	:	సేవించు	10 పూ 1079
5. దించు	:	దిగునట్లుచేయు	
		క్రిందకిదించు	8-60
6. తాల్చు	:	ధరించు	10.పూ.67

7. ధంచు : ధాన్యమునువలగగొట్టు 3-401
8. ద్రచ్చు : వశించు 10 పూ 326
9. నెఱచు : సమముచేయు, చక్కచేయు 4-69
10. పాఱుచు : పరుగెత్తు 10 పూ 1756
11. పంచు : భాగములు చేయు 10 ఉ 416
12. ముడుచు : ముడతలు వచ్చునట్లు చేయు, ముడుగజేయు 10 పూ 1729
13. విమచు : ఆకర్షించు 4-465
14. వ్రచ్చు : చీల్చు 10.పూ 1754

రెండవ తరగతి – ఇ (CLASS II-C) (3)

1. ఓచు : సహించు 9-783
2. తలచు : భావించు 10.పూ 1725
3. కోచు : కవిపించు, కట్టు 10.ఉ.990

రెండవ తరగతి – ఈ (CLASS II-D) (15)

1. అదల్చుచు : బెదరించు 10 పూ 721
2. అంటుచు : తాకుచు 10.పూ 1250
3 ఊర్చు : ఆసక్తి పెంపొందించు 10 పూ.1756
4. ఎంచు : లెక్కించు 9-188
5. కదల్చు : చలించు 10 పూ.721
6. కాంచు : తిలకించు 3-128
7. క్రాలుచు : పోరవడు, సంచరించు 10 పూ.743
8. చెమర్చు : చెమ్మగిల్లు 10 పూ 1143
9. పల్కుచు : చెప్పుచు, వచించుచు 10 పూ 1250
10. పిల్చు : ఆహ్వానించు 3-457
11. పెల్చు : అతిశయించు 3-449
12. పొగులుచు : పరితపించు 9-477
13. ప్రేల్చు : తాపమునొందించు 10.ఉ.533
14. మెచ్చు : శ్లాఘించు 7-164
15. వచ్చు : తిరిగి గమ్యస్థానముచేరు 8-293

3 1.1.3 మూడవ తరగతి (CLASS III) (38)

1. అరయు	:	వెదకు	3-460
2. అలయు	:	బాధపడు, కష్టపడు	7-281
3. ఎగయు	:	పైకి ఎగురు	4-653
4. ఎరయు	:	బాగుగా	3-421
5. ఏయు	:	కొట్టు, బాణములనువిసరు	1-150
6. ఓలయు	:	ప్రకాశించు	8-303
7. కదియు	:	తాకు, ఎదిరించు	10 ఉ 1017
8. కలయు	:	చేరు, కూడు	3-276
9. కూయు	:	శబ్దించు	10 పూ 1173
10. కోయు	:	ఛేదించు	4-90
11. క్రుయ్యు	:	తగ్గు	10 పూ 267
12. గువియు	:	చెదరు, చలించు	10.ఉ 488
13. చదియు	:	నలగు, చచ్చు	10 ఉ 854
14. జడియు	:	భయపడు	10 ఉ.1242
15. డయ్యు	:	బలహీనమగు	10 పూ.1513
16. డాయు	:	దగ్గరకువచ్చు	10.పూ.721
17. తనియు	:	తృప్తిపడు	3-444
18. త్రోయు	:	గెంటు	3-999
19. పడయు	:	పొందు	10.ఉ 536
20. పాయు	:	విడచు	10.పూ 697
20. పొరయు	:	అనుభవించు	10 ఉ 193
22. పొలయు	:	వ్యాపించు	4-13
23. పోయు	:	క్రిందకి పడునట్లుచేయు, విడుచు	4-365
24. బిగియు	:	గట్టిపడు	10 ఉ 241
25. బెరయు	:	సమీపించు, వ్యాపించు	9-335
26. మడియు	:	చచ్చు, నశించు	10.ఉ.167
27. మలయు	:	తిరుగు, పీచు	10.ఉ 231

28.	మెఱయు	:	ప్రకాశించు	10 ఉ 1295
29.	మొవయు	.	పూను, యత్నించు	3-394
30	మ్రోయు		ధ్వనిచేయు, అఱచు	10 ఉ.1368
31	రాయు	.	స్పృశించు	8-35
32.	రోయు	.	ఏవగించు	10 పూ 1555
33	వెలయు	:	ప్రకాశించు	10 పూ 1105
34.	వేయు	:	క్రిందపడవైచు	9-540
35	వ్రాయు	.	లిఖించు	9-320
36	వ్రేయు	:	కొట్టు	9-448
37.	సుడియు	:	చుట్టివచ్చు	8-643
38	సొలయు	:	మూర్ఛపోవు, అలసటపొందు	10 పూ 1507

3 1.1.4 నాల్గవ తరగతి (Class IV) (6)

1	అను	.	చెప్పు	10 ఉ 1050
2	కను	:	చూచు (ప్రసవించు)	10 పూ 441
3	చను	.	పోవు	10 పూ 1389
4	తిను	:	తినుట	10 పూ 1300
5	మను	:	బ్రతుకు	10 ఉ 226
6	విను	:	ఆకర్ణించు	4-3

3 1.1 5 ఐదవ తరగతి : (Class V) (7)

1	కలుగు	:	లభించు	
	కల్గు	:		4-179
2	చొచ్చు	.	ప్రవేశించు	10 పూ. 524
3	తెచ్చు	.	తీసికొనివచ్చు	7-135
4.	పోవు	:	వెళ్ళు	10 ఉ 45
5.	లేచు	:	నిలువబడు	10.పూ.1139
6.	వచ్చు	:	దరిచేరు	10.పూ 85
7.	వలచు	:	ప్రేమించు, కోరు	4-301

3 1.2 అచ్చికసంశ్లిష్టధాతువులు

3.1.2.1. ఇంచు చేరినవి [132]

1. అగలించు	:	పగులగొట్టు, భేదించు	10 ఉ 541
2. అగ్గలించు	:		2-826
అగ్గళించు	.	వ్యాపించు, ఉత్సహించు	4-321
3. అడగించు	:	అణగించు	3-694
4 అదరించు	:	వర్ధిల్లజేయు	10 ఉ 408
5. అదలించు	:	కదిలించు	8-484
6. అంకించు	:	ఉల్లసిల్లు, భావించు, ఆడించు	8-242
7. అవ్వగించు	:	అధీనపరచు	1-384
8. అలయించు	:	శ్రమపెట్టు	7-201
9. ఆడించు	:	నర్తించు, నాట్యముచేయు	7-291
10. ఆలకించు	:	విను	10 పూ 81
11. ఆలించు	:	బుజ్జగించు, విను	4-910
12. ఆవులించు	:	నోరుతెరచుకొను	8-734
13 ఇచ్చగించు	:	కోరు	3-437
13. ఇప్పించు	:	ఇచ్చునట్లుచేయు	1-176
15. ఉడిగించు	:	అణచు	1-364
16. ఉద్దాడించు	:	ఓడించు, త్రిప్పు	8-47
17. ఊరడించు	:	ఓదార్చు	10 ఉ.492
ఊఱడించు	:		
18. ఊరించు	:	ఆసక్తి కలుగునట్లు చేయు	10 పూ 496
19. ఎగయించు	:	వ్యాపింపజేయు	4-97
20. ఎగ్గొనరించు	:	కీడుచేయు	3-65
21. ఎడలించు	.	తొలగించు	10.ఉ.241
22. ఎదిరించు	:	ప్రతిఘటించు	8-646
23. ఎరియించు	:	బాధించు	10.పూ.977
24. ఎఱిగించు	:	ప్రకటించు	4-382
25. ఎఱయించు	:	ప్రోత్సహించు	10 పూ.1063

26. ఏలించు	:	పాలించు	9-462
27. ఒనరించు	:	ఆచరించు	3-173
28 బంధించు	:	పొందించు	1-201
29 బఱయించు	.	కలిగించు	8-301
30 ఓడించు	:	ఓడునట్లుచేయు	4-95
31. ఓసరించు	.	తొలగించు, తప్పించు	4-114
32. ఓహటించు	:	జంకు	9-27
33 కదిలించు	:	కదలునట్లుచేయు	10 పూ 1013
34 కదియించు	:	బంధించు	8-273
3౯. కరగించు	:	స్రవింపజేయు	10 పూ.1002
36. కఱపించు	:	కఱవజేయు	10 పూ.1512
37. కలిగించు	:	కలుగజేయు	3-202
38. కళవళించు	:	బాధపడు	3-161
39. కారించు	:	బాధించు	10 ఉ 751
40. కావించు	:	అగునట్లుచేయు	1-34
41. కీలించు	;	తగుల్చు, పట్టుకొను	10 పూ 1126
42 కేడించు	:	తొలగు, అలక్ష్యముచేయు	10 పూ.1628
43. కుదియించు	:	అడ్డగించు, తక్కువచేయు	9-189
44. కుప్పించు	:	దుముకు	3.637
45 కురిపించు	:	వర్షింపజేయు	4-327
46. కురియించు	:	వర్షింపజేయు	3-658
47 కొప్పరించు	:	అతిశయించు	3-413
48. కౌగిలించు	:	ఆలింగనముచేయు	1-233
49. గౌరవించు	:	గౌరవముచేయు సన్మానించు	4-311
50 గురించు	.	లక్ష్యముగానుంచుకొను	8-391
51. గెంటించు	:	కదల్చు, బయటకునెట్టు	1-389
52 గెలిపించు	:	జయించునట్లుచేయు	9-371
53. చదివించు	:	పంపించు	7-130

54	చంపించు	. చంపునట్లుచేయు	10 పూ 931
55	చల్లించు	. నలువైపుల వ్యాపింపచేయు	8-709
56	చాటించు	ప్రకటించునట్లుచేయు	10 ఉ 1086
57.	చాలించు	. ముగించు	10 పూ 1077
58	చిలికించు	: చల్లు	8-303
59.	చేయించు	ఒనరింపచేయు	2-7
60.	చౌకళించు	: నవరించు	8-303
61.	జళిపించు	: జాడించు	7-283
62.	తగిలించు	చిక్కించు	1-465
63	తప్పించు	: పోగొట్టు ?	3-419
64.	తలంగించు	: తొలగించు	1-169
65.	తల్లడించు	: బాధపడు	10 ఉ 424
66	తాటించు	. కొట్టు	3-637
67	తెప్పించు	: తేజేయు	10 పూ 1425
68.	తోలించు	. పడిపించు	1-144
69	త్రాగించు	: త్రాగునట్లుచేయు	1-444
70	తోపించు	: గెంటించు	9-573
71	త్రోయించు	· గెంటించు	7-201
72	దీవించు	: ఆశీర్వదించు	4-318
73.	నడపించు	: గమనింపచేయు	1-407
74.	నవ్వించు	: నవ్వచేయు	10 పూ 496
75.	నాటించు	: పాటించు భూమిలోపాతించు	8-356
76.	నిగిడించు	: ప్రయోగించు	8-93
77	నివాళించు	: నీరాజితముచేయు	3-810
78.	పరికించు	: విచారించు	3-224
79.	పలవించు	: బాధపడు	10.పూ 655
80	పలికించు	: పలుకునట్లుచేయు	10 పూ 774
81.	పవ్వళించు	: శయనించు	4-199

82	పాటించు		పొనగించు	2-33
83	పుట్టించు	:	జనింపచేయు	3-689
84	పురుడించు	.	పోలు, ఒప్పు	3-109
85	పెకలించు	:		4-119
	పెకళించు	:	పెల్లగించు	9-290
86	పెట్టించు		పెట్టచేయు	10 పూ 1658
87	పెనగించు		పోట్లాడించు	10 పూ 1350
88	పొటకరించు	.	స్పష్టమగు	10 పూ.521
89	పొడిపించు	:	పొడుచునట్లు చేయు	10 పూ 1512
90	పొందించు	.	ప్రాపింపచేయు	9-218
91	పొలయించు	:	సంతోషపెట్టు	3-233
92	పోరించు	:	పోరునకు ఉసికొల్పు	1-219
93	బ్రదికించు	:	జీవించునట్లు చేయు	10 పూ.630
94	బిగించు	.	బిగియగట్టు	8-413
	బిగియించు	:		10.ఉ 556
95.	బుజ్జగించు	:	లాలించు	10 ఉ 492
96	బెగడించు	:	భయపడునట్లుచేయు	7-199
97	బెదరించు	:	భయపెట్టు	8-436
98.	మగిడించు	:	త్రిప్పు	9-199
99	మచ్చరించు	.	ద్వేషించు	1-232
100	మడియించు	:	చంపు	10 పూ.1285
101.	మన్నించు	:	గౌరవించు	1-369
102.	మందలించు	:	దండించు	8-307
103	మరగించు	:	మరుగునట్లుచేయు	10 పూ.1042
104	మరపించు	.	మరచునట్లు చేయు	10పూ.989
105	మరలించు	:	వెనుకకువచ్చునట్లుచేయు	9-200
106	మట్టించు	:	త్రొక్కించు	3-455
107	మాయించు	.	చంపు	2-192
108.	మెప్పించు	:	మెచ్చునట్లుచేయు	9-561

109	మెఱయించు :	ప్రకాశింపించు	8-85
110	మెఱగించు ·	వర్తించునట్లుచేయు	10 పూ 446
111	మొరయించు :	ప్రమోగించు	4-659
112	ప్రక్కించు :	చంపు	1-361
113	ప్రుచ్చిలించు.	దొంగలించు	8-100
114	ప్రమోయించు :	ప్రకటించు	1-134
115	వదలించు :	విడిపించు	1-224
1 6	వాయించు :	ప్రమోగించు	1-134
117.	విడిపించు :	విడుచునట్లుచేయు	10 పూ 845
118	వినిపించు :	వినునట్లుచేయు	4-965
119	విన్నవించు :	విన్నపముచేయు	8-658
120	విరియించు :	వికసించునట్లుచేయు	1-286
121	వీతెంచు	వచ్చు	3-838
122.	వెలయించు :	బయలుపరచు	3-152
123	వెలిగించు .	వెలుగునట్లుచేయు	7-87
124	వెళ్లించు .	పోవు	4-92
125	ప్రక్కలించు :	భేదించు	8-351
126	సంతసించు ·	సంతోషపడు	10 ఉ 1191
127	సమయించు :	చంపు	4-333
128	సాగించు :	నడపు	2-74
129	సారించు .	ఎక్కుపెట్టు	3-419
130	సాలించు .	విడిచిపెట్టు	1-156
131	ప్రుక్కించు :	ప్రుక్కచేయు	2-146
132.	హత్తించు :	పెట్టు, పూయు	2-29

3 1.7.2. ఇలు చేరినవి (11)

1.	ఒత్తిలు :	ప్రక్కకొరగు	10 పూ.1303
2.	దాగిలు :	సాష్టాంగపడి	10 ఉ 1142
3.	జొత్తిలు :	ఎఱ్ఱపడు	10 ఉ.415
4.	దాగిలు :	దాగుకొను	10.పూ.721

5. దొంగిలు	:	దొంగతనముచేయు	10.ఉ 13
6. వివ్వటిలు	:	నెరవేరు, విజృంభించు	10 పూ 1083
7. వల్లటిలు	:	తగ్గు, క్షీణించు	1-119
8 పిక్కటిలు	:	పూర్ణమగు, బద్దలగు	10 పూ.1734
9. బెగ్గడిలు	:	బాధపడు	1-182
10 బెగ్గిలు	:	భయపడు	10 పూ.22
11. ముచ్చిలు	:	దొంగతనముచేయు	10 పూ.317

3.1.2 3. ఇల్లుచేరినవి (14)

1 ఇవ్వటిల్లు	:	బాధించు	10 పూ.670
2 ఉప్పతిల్లు	:	కలుగు, అతిశయించు	4-449
3. తల్లడిల్లు	:	కంపించు	7-36
4 దుట్టగిల్లు	·	బాధకలుగు	10 ఉ 455
5 నివ్వటిల్లు	;	నెరవేరు, విజృంభించు	2-227
6. వల్లటిల్లు	.	తగ్గు, క్షీణించు	9-142
7 వవ్వటిల్లు	:	క్షీణించు	10.పూ 670
8 పాటిల్లు	:	కలుగు, నెరవేరు	4-92
9 పిక్కటిల్లు	:	పూర్ణమగు, బద్దలగు	10 ఉ 638
10. పెల్లగిల్లు	:	పెకల్పబడు	10 పూ.1135
11. బెగ్గడిల్లు	:	బాధపడు	10 పూ 984
12 మత్తిల్లు	:	మదించు	9-450
13 మోకరిల్లు	:	మోకరించు	10.ఉ.1305
14 సంతసిల్లు	:	సంతోషించు	10 ఉ 1153

పై ప్రయోగములను పరిశీలించిన ప్రాయికముగా గణవిబంధన కోసము - ఇలు / ఇల్లు ద్విరుక్త అద్విరుక్త రూపము లేర్పడినట్లు నిర్ణయింప వచ్చును.

3.1.2 4. – పు చేరినవి (38)

1 అరపు	:	పట్టుకొను	4-360
2. అనుపు	:	ఆజ్ఞాపించు	10 ఉ 596
3 ఆర్పు	:	చల్లార్చు	10 పూ.1049

4. ఇడుపు	:	చీలు, చీలిక	10 పూ 1590
5. ఉడుపు	:	ఎక్కును, దించు	4-33
6. ఎలర్చు	:	సంతోషించు	3-584
7. ఒనగూర్చు	:	చేయు	9-553
8 ఓపు	:	చాలు	4-90
9 కలపు	:	క్షోభించు	10 పూ 1688
10. కూల్చు	:	పడగొట్టు	10 పూ 1038
11. కొలుపు	:	పుట్టించు	10 పూ.1505
12. గెలుపు	:	జయించు	10 ఉ 297
13 చూపు	:	కనుబడునట్లుచేయు	10.పూ.1688
14. చెఱుపు	:	కీడుచేయు	10 పూ 910
15 జరుపు	:	పుచ్చు	7-115
16 తడుపు	:	తడిజేయు	7-162
17 తనుపు	:	కపాపి	10.ఉ 800
18. తలపు	:	ఆలోచించు	0 పూ 1725
19. తెలుపు	:	చెప్పు	3-957
20 త్రుంపు	:	ఖండించు	10 పూ 1532
21. త్రోపు	:	త్రోయు	10 పూ.1512
22 నడపు	:	ఆచరించు	10.ఉ 1617
23 నిలుపు	:	లక్ష్యముచేయు	2-207
24 నెఱపు	:	కావించు, చేయు	10 పూ 1082
25. నేరుపు	:	కలిపించు	1-99
26 పనుపు	:	ఆజ్ఞాపించు, పంపించు	10.పూ 558
27 పఱపు	:	తోలు	10 పూ 562
28 పాపు	:	పోగొట్టు	10 పూ 702
29 పెంపు	:	నాశనము	10 పూ.1071
30. పొలుపు	:	ప్రకాశము, ఒప్పు, విధము	4-689
31. మనుపు	:	పాగించు	10 పూ 1040
32. మరపు	:	అలవరచు, మప్పు	10.పూ 1052

33 మాన్పు	:	పోగొట్టు	10 పూ.479
34 మెఱపు	:	ప్రకాశము	10 పూ.1487
35. మేపు	:	ఆహారము తినునట్లుచేయు	10 పూ.1180
36 వెఱపు	:	భయము	10 పూ.1629
37. రేపు	.	పైకి లేచునట్లుచేయు	10 పూ.721
38 వలపు	:	చేయు	4-146

3 1.2.5 – చు చేరినవి ; (25)

1. అదల్చు	:	బెదరించు	10 ఉ 544
2. ఆర్చు	.	పోజేయు	3-620
3 ఊచు	:	ఆడించు	10 పూ 861
4. ఊర్చు	:	శుభ్రముచేయు	1-172
5. ఊర్చు	:	విట్టూర్చు	1-154
6 ఒనర్చు	:	నెరవేర్చు, చేయు	10.ఉ 90
7 కూల్చు	:	చంపు	2-177
8 చించు	:	చీల్చు, పగులునట్లుచేయు	10 పూ 702
9 చేర్చు	:	దగ్గరబెట్టు	3-293
10 దులుచు	:	పాపు	4-120
11. తగిల్చు	:	చిక్కుకొను	10 పూ 1098
12. తనర్చు	.	అతిశయించు	2-113
13. తలిర్చు	:	చిగిరించు	10 ఉ 958
14. తాల్చు	:	ధరించు	1-407
10 తీర్చు	:	చక్కబరచు	3-17
16. త్రుంచు	:	ఖండించు	10.పూ.765
17. త్రెంచు	:	ముక్కలుచేయు	10 పూ.1555
18. దాచు	:	మఱుగునచేయు	9-368
29. పగిల్చు	:	పగులచేయు	10 ఉ.880
10. పూన్చు	:	రథమునకు గుఱ్ఱములమకట్టు	10 పూ.1716
21. పెనచు	:	దగ్గరచేర్చు	4-361

22. పేర్చు	:	పరుసగా ఉంచు	4-844
23. పనుచు	:	అభివృద్ధిపొందించు	8-79
24. మూమ్చు	:	మూమనట్లుచేయు	9-249
25. రేచు	:	కలిగించు	10.పూ1345

3.1.3 తత్సమ సంశ్లిష్ట ధాతువులు

3.1.3.1 – ఇంచు చేరినవి।

1. అతిక్రమించు	:	దాటు	4-661
2. అతిశయించు	:	మించు	10 ఉ 335
3 అధఃకరించు	.	తిరస్కరించు	10 పూ 1159
4. అధికరించు	.	నేర్చు	1-56
5. అధిగమించు	:	తెలిసికొను	1-380
6. అధిష్ఠించు	:	ఆశ్రయించు	8-895
7. అనుకరించు	:	ఒకరుచేసినట్లు ఇంకొకరుచేయు	8-942
8. అంగీకరించు	·	సమ్మతించు	8-582
9. అనుగ్రహించు	:	దయతోసమర్పించు	1-289
10. అనునయించు	.	బ్రతిమాలు	10 ఉ.244
11. అనుభవించు	:	సుఖదుఃఖములనుపొందు	3-980
12 అనుమోదించు	:	ఒప్పుకొను, సంతోషించు	2-215
13. అనువర్తించు	:	వెంబడించు	4-963
14. అనుసరించు	:	వెంబడివచ్చు	2-269
15. అన్వేషించు	.	వెదకు	4-357
16 అపనయించు	:	తొలగించు	3-1001
17. అపహరించు	:	దొంగలించు	1-248
18. అపహసించు	.	ఎగతాళిచేయు	4-31
19. అపేక్షించు	:	కోరు	2-269
20. అభినందించు	:	స్తుతించు	4-5
21. అభినుతించు	:	స్తుతించు	3-293
22 అభ్యర్థించు	:	యాచించు	10.ఉ.318

23.	అభ్యసించు	:	నేర్చుకొను	1-137
24	అర్పించు	:	పూజించు	8-275
25.	అర్థించు	:	కోరు	3-129
26	అర్పించు	:	ఇచ్చు	4-282
27.	అలంకరించు	:	సింగారించు	10.ఉ.753
28.	అవతరించు	.	పుట్టు	1-326
29.	అవధరించు		స్వీకరించు	1-255
30.	అవలోకించు	·	చూచు	10.పూ.1224
31.	అస్తమించు	:	క్రుంకు	3-3
32	ఆకర్ణించు	:	విను	7-162
33.	ఆకర్షించు	:	వశపరచు	10.పూ.1250
34.	ఆక్రమించు	.	అతిక్రమించు	10.పూ 14
35.	ఆక్రోశించు	:	దాటించు	8-450
36.	ఆక్షేపించు	.	అభ్యంతరము తెలుపు	10.ఉ521
37	ఆగ్రహించు	:	కోపగించు	9-101
38.	ఆఘ్రాణించు	:	మూర్కొను	8-35
39	ఆచరించు	:	చేయు	4-639
40.	ఆచ్ఛాదించు	:	మరుగుపరచు	1-337
41	ఆజ్ఞాపించు		ఆదేశించు	4-40
42	ఆదరించు	:	సన్మానించు	10.పూ 26
43.	ఆదేశించు	:	ఆజ్ఞాపించు	1-369
44	ఆరోహించు	:	పైకి ఎక్కు	8-363
45	ఆర్జించు	:	సంపాదించు	1-277
46	ఆవహించు	:	మంత్రాదులచే ప్రవేశపెట్టు, కూడుకొను	8-680
47.	ఆవిర్భవించు	:	ప్రభవించు	1-285
48	ఆవేశించు	:	ఆక్రమించు	1-218
49	ఆశించు	:	కోరు	9-610
50	ఆశీర్వదించు	:	దీవించు	4-311

51. ఆశ్రయించు	:	అండగొను	2-6
52 ఆహరించు	:	ఆకర్షించు	7-447
53. ఆహరించు	:	అరగించు	8-242
54. ఆహ్వానించు	:	కబురుపెట్టు	8-244
55. ఇచ్ఛించు	:	కోరు	8-305
56. ఈక్షించు	:	చూచు	4-939
57. ఉచ్చరించు	:	రచించు, చెప్పు	3-214
58 ఉత్సహించు	:	యత్నించు	10 ఉ 369
59 ఉత్పాటించు	:	పెఱుకు	10 ఉ 151
60. ఉత్పాదించు	:	పుట్టించు	8-289
61 ఉదయించు	:	ఆవిర్భంచు	2-131
62. ఉద్ఘాటించు	:	పెఱుగు	8-63
63 ఉద్దీపించు	:	ప్రకాశించు	10 ఉ 151
64. ఉద్దేశించు	:	భావించు	1-124
65. ఉద్ధరించు	:	పెల్లగించు	7-312
66. ఉద్భవించు	:	పుట్టు	8-426
67 ఉపదేశించు	:	ఉపదేశముసేయు	1-109
68. ఉపన్యసించు	:	ఉపన్యాసముసేయు	2-54
69 ఉపలక్షించు	:	చూచు, కనుగొను	10 ఉ 338
70 ఉపసంహరించు		వివారించు	1-153
71 ఉపేక్షించు	:	అశ్రద్ధసేయు	8-186
72 ఉల్లంఘించు	:	దాటు	7-257
73 ఊహించు	:	ఆలోచించు	9-257
74. కంపించు	:	చలించు	1-276
75. కరుణించు	:	దయతలచు	7-211
76. కలహించు	:	పోట్లాడు	9-599
77. కల్పించు	:	రచించు	1-95
78. కాంక్షించు	:	కోరు	10 పూ 1431
79. కామించు	:	వలచు	3-51

80.	కీర్తించు	: స్తుతించు	7-187
81	కోపించు	: కోపగించు	1-166
82.	కృశించు	: క్షీణించు	10.ఉ 431
83.	క్రోడించు	: విహరించు	3-105
84.	క్రోధించు	: కోపగిల్లు	8-63
85.	ఖండించు	: ముక్కలుచేయు	7-36
86.	గణించు	: స్తుతించు	10 పూ 287
87	గమకించు	: యత్నించు	1-201
88.	గమనించు	: వెడలు	7-426
89	గర్జించు	: శబ్దముచేయు	7-291
90.	గర్వించు	: గర్వపడు	10 పూ.1031
91	గవేషించు	: వెదకు	3-202
92	గోచరించు	: కలిపించు	2-174
93.	గ్రవించు	: మ్రింగు	3-494
94	గ్రహించు	: తెలిసికొను, స్వీకరించు	2-56
95	ఘటించు	: నంపాదించు	4-303
96	ఘటియించు	: సంపాదించు	4-656
97	ఘోషించు	: ప్రకటించు	10 పూ.589
98.	చరించు	: ప్రవర్తించు	3-906
99	చరియించు	: ప్రవర్తించు	3-549
100.	చర్చించు	: వంభాషణములుచేయు	8-386
101.	చలియించు	: కదలు	2-200
102.	చింతించు	: తలచు	1-34
103	జనించు	: పుట్టు, కలుగు	9-8
104.	జనియించు	: పుట్టు, కలుగు	8-255
105.	జన్మించు	: పుట్టు	10 ఉ 1281
106.	జపించు	: జపముచేయు	4-737
107.	జయించు	: గెలుచు	2-27
108	జీవించు	: బ్రతుకు	4-826

109. తపించు	:	బాధపడు	3-886
110. తరించు	:	దాటు	4-593
111. తర్కించు	:	వాదించు	8-539
112. తరియించు	:	దాటు	3-161
113 తాడించు	:	తాడనముసేయు	1-223
114 తిరస్కరించు	:	అనాదరించు	4-90
115 తృణీకరించు	:	తృణముగాచేయు	10 ఉ 1098
116. దర్పించు	:	గర్వించు	8-115
1 7 దర్శించు	:	వీక్షించు	3-703
118 దహించు	:	కాల్చు	9-106
119. దీపించు	:	ప్రకాశించు	10 ఉ.663
120. దీవించు	:	ఆశీర్వదించు	10 పూ.1744
121. దుఃఖించు	:	బాధపడు	10 పూ.1773
122. దూషించు	:	నిందించు	1-332
123. ధరించు	:	తాల్చు	3-89
124. ధరియించు	:	తాల్చు	3-447
125 ధిక్కరించు	:	ఎదిరించు	7-184
126. నటించు	:	అభినయించు	3-413
127. నమస్కరించు	:	వందనముచేయు	7-7
128 నశించు	:	నాశనమొందు	4-360
129. నిగ మించు	:	ఘోషించు, తెలుపు	1-203
130 నిగ్రహించు	:	ఓర్పుకొను	7-199
131. నిద్రించు	:	నిదురపోవు	10 పూ 1049
132. నిందించు	:	దూషించు	10 ఉ 1298
133. నిబంధించు	:	అర్థగించు, బంధించు	1-61
134 నియమించు	:	ఆజ్ఞాపించు	9-540
135 నియోగించు	:	నిర్పరచు	1-207
136 నిరసించు	:	ఎదురుచెప్పు	2-54
137. నిర్ణయించు	:	నిశ్చయించు	7-435

138	విగ్రహించు	చక్కగాకాల్చు	3-88
139	వీక్షించు	చూచు	10 పూ 1434
140	విరోధించు	అర్దగించు	8-625
141	విర్జించు	జయించు	3-62
142	విర్మించు	వృజించు	8-305
143	నిరాకరించు	అనాదరణముసేయు	4-262
144	వివసించు	వసించు	3-159
145	విశ్వయించు	స్థిరపరచు	4-625
146	మతించు	పొగడు	8-512
147	మతియించు	పొగడు	3-326
148	పఠించు	చదువు	7-334
149	పఠింపించు	చదువునట్లుచేయు	7-134
150	పరాక్రమించు	ఎదుర్కొను	8-349
151	పరామర్శించు	చక్కగా విచారించు	2-35
152	పరిణమించు	మారు	10 ఉ 1050
153	పరిపాలించు	కాపాడు	3-778
154	పరిభవించు	అవమానించు	10 పూ 1019
155	పరిరక్షించు	కాపాడు	2-110
156	పరిరంభించు	ప్రారంభించు	10.పూ.862
157	పరివేష్టించు	చుట్టివచ్చు	8-279
158	పరిహరించు	వదలు, వారించు	8-281
159	పరిహసించు	గేలిసేయు	4-120
160	పరీక్షించు	పరిశీలించు	8-558
161	పలవరించు	ప్రలాపించు	2-47
162	పాలించు	పరిపాలించు	1-481
163	పీడించు	బాధించు	4-149
164.	పులకించు	రోమాంచితమగు	10 పూ 997
165	పూజించు	అర్చించు	10 ఉ 784
166	పూరించు	నిండించు	10 పూ 771

167	పోషించు	పెంచు	7-97
168	ప్రకటించు	ప్రకాశింపజేయు	7-62
169	ప్రకాశించు	ప్రకాశింపజేయు	4 838
170	ప్రకాశింపించు	ప్రకాశించునట్లుచేయు	2-68
71	ప్రచ్ఛాదించు	కప్పు, ఆచ్ఛాదించు	10 పూ 1665
172	ప్రయోగించు	ఉపయోగించు	10 పూ 1530
173	ప్రవర్తించు	నడుచు	10 ఉ 1204
174.	ప్రవహించు	పారు	8-630
175	ప్రవేశించు	చొచ్చు	3-817
176	ప్రశంసించు	స్తుతించు	10 పూ 1451
177	ప్రసంగించు	ప్రస్తావించు	10 పూ 1440
178	ప్రసరించు	వ్యాపించు	10 పూ 177
179	ప్రసాదించు	అనుగ్రహించు	2-71
180	ప్రస్తుతించు	కొనియాడు, శ్లాఘించు	3-591
181	ప్రహరించు	కొట్టించు	7-191
182	ప్రాపించు	కలుగు	7-408
183	ప్రారంభించు	మొదలిడు	1-107
184	ప్రార్థించు	వేడు	1-451
185	ప్రాశించు	త్రాగు	1-364
186	ఫలించు	పండు	0 పూ 1734
187	ఫలియించు	పండు	3-829
188	బంధించు	కట్టివేయు	7-95
189	బంధింపించు	కట్టివేయునట్లుచేయు	2-168
190.	బోధించు	తెలుపు	8-327
191	భక్షించు	భుజించు	8-697
192	భజించు	సేవించు	2-202
193	భజియించు	సేవించు	4-185
194.	భంగించు	మందలించు	2-202
195.	భంజించు	స్తుతించు	1-287

196. భరించు	పోషించు	1-294
197. భాగించు	భాగముచేయు	1-83
198 భావించు	తలచు	0 పూ 630
199 భావించు	వచించు	7-209
200 భుజించు	తిను	4-40
201 భేదించు	ముక్కలుచేయు	10 పూ 1314
202 భ్రమించు	తిరుగు	3-906
203 మథించు	చిలుకు	3-668
204. మథియించు	చిలుకు	4-434
205 మంత్రించు	మంత్రవముచేయు	9-7 8
206 మర్దించు	మర్దనముచేయు	0 పూ 1328
207 మానసించు	తలచు	8-488
208 ముకుళించు	మోడ్చు	4 91
209 మోదించు	సంతోషించు	1-116
210 మోహించు	వలచు	10 ఉ88
2 . మోహింపించు	వలచునట్లుచేయు	8-409
212 యజించు	పూజించు	4-233
213 యాచించు	అర్థించు	0 ఉ 133
214 రక్షించు	కాపాడు	2-22
2 5 రంజించు	రంజిల్లచేయు	4-797
2 6 రమించు	క్రీడించు	3-154
217. రమియించు	క్రీడించు	3-441
218 రూపించు	నిరూపించు	8-444
219 లక్షించు	చూచు, గురిచేయు	7-123
220. లజ్జించు	సిగ్గుపడు	10 ఉ 335
221 లంఘించు	దాటు	8-51
222 లభించు	దొరకు	3-448
223 లయించు	నశించు	4 892

224	లాలించు	బుజ్జగించు	2-47
225	లిఖించు	వ్రాయు	10 ఉ 370
226	లిఖియించు	వ్రాయు	10 ఉ 345
227	లోపించు	తక్కువగు	9-562
228.	పచించు	వలుకు	8-578
229.	వధించు	చంపు	10 ఉ 58
230	వధియించు	చంపు	9-276
231.	వంచించు	మోసగించు	8-384
232	వందించు	స్తుతించు	10 పూ 688
233	వరించు	ప్రేమించు	8-413
234	వరియించు	"	4-553
235	వర్జించు	విడుచు	10 పూ 1031
236	వర్ణించు	పొగడు	10 పూ 1034
237	వర్తించు	నడచు	2-136
238	వర్ధించు	పెరుగు	1-293
239	వర్షించు	కురియు	4-456
240	వసియించు	నివసించు	10 ఉ.111
241	వహించు	మోయు, పొందు	7- 6
242	వాంఛించు	కోరు	8-570
243	వారించు	నివారించు	8-236
244	వాసించు	వాసనచేయు	2-171
245	విక్రమించు	శౌర్యముచూపు	8-65
246	విగ్రహించు	కలహించు	2-150
247.	విచారించు	పరిశీలించు	9-225
248.	విడంబించు	పోలు, అనుకరించు	10 ఉ 1309
249	వితర్కించు	సంశయించు	1-84
250.	విదళించు	చీల్చు బేధించు	1-143
251.	విధించు	నియమించు	1-500
252.	విధియించు	నియమించు	10 పూ 1212

253	వినిర్గమించు	వెళ్లించు	3-760
254	వినుతించు	శ్లాఘించు	7-305
255	వినోదించు	క్రీడించు	10 పూ 1338
256	విన్యసించు	ఉంచు	2-54
257	విభజించు	వేరుపరచు	8-310
258	విభాగించు	విభజించు	8-318
259	విరచించు	కూర్చి రచించు	3-111
260	విలంఘించు	ప్రసరించు	8-625
261	విలపించు	బాధపడు	0 ఉ 1293
262	వివరించు	వక్కాణించు	1-56
263	వివేకించు	ఆలోచించు	10 ఉ 213
264	విశేషించు	అతిశయించు	1-294
265.	విశ్రమించు	ఊరడిల్లు	8-39
266	విశ్వసించు	నమ్ము	4-267
267	విసర్జించు	విడుచు	3-721
268	విస్తరించు	వ్యాపించు	9-6
269	విహరించు	స్వేచ్ఛగా సంచరించు	2-19
270	విహ్వలించు	క్షోభించు	10 ఉ 339
271	వీక్షించు	చూడు	10 పూ 495
272	వేధించు	బాధించు	10 పూ 902
273	శంకించు	అనుమానించు	7-32
274	శపించు	తిట్టు	3-134
275	శయనించు	నిద్రించు	1- 29
276	శాసించు	ఆజ్ఞాపించు	4-569
277	శిక్షించు	శిక్షచేయు	8-35
278	శోకించు	దుఃఖముచే తపించు	10 పూ 707
279	శోధించు	శుద్ధిచేయు	7-163
280	శోషించు	ఇంకు, ఎండు	10 ఉ 193
281	సత్కరించు	గౌరవించు	10,పూ 738

282	సంకల్పించు	:	ప్రయత్నించు	7-76
283	సంగ్రహించు	.	చక్కగా గ్రహించు	10 ఉ 227
284	సంచరించు	:	తిరుగు	4-456
285	సంచలించు	:	కదలించు	10 పూ 1539
286	సంతసించు		ఆనందించు	8-722
287	సంతాపించు	.	మిక్కిలిగా తపించు	10 ఉ 361
288	సంతోషించు	:	ఆనందించు	7-369
289	సందర్శించు	.	చూచు	10 పూ 1310
290	సంధించు		కూర్చు	9-303
291	సన్యసించు		వదలివేయు	2-54
292	సన్నుతించు	.	పొగడు	3-875
293	సమయించు	.	నశింపచేయు	10 ఉ 217
294	సమర్థించు	:	ఒప్పుకొను	8-188
295	సమ్మతించు	.	అంగీకరించు	1- 67
296	సమ్మానించు	:	గౌరవించు	10 ఉ 213
297	సముద్దీపించు	.	పైకెగురునట్లు చేయు	0 పూ 617
298	సంపాదించు	.	సంపాదనముచేయు	1-277
299	సంభవించు	.	కలుగు, పుట్టు	4-865
300.	సంభ్రమించు		వేగిరపడు	7-291
30	సంరంభించు		ఆటోపించు	10 ఉ 567
302	సంరోధించు	:	బాధపడు	10 పూ 558
303	సంలక్షించు		గురిపెట్టు	10.పూ 1438
304.	సంస్థాపించు	:	ప్రతిష్ఠించు	9-257
305.	సంస్మరించు	.	తలచు	3-304
306	సంహరించు	:	చంపు	10 పూ 930
307	సహించు	:	ఓర్పుకలిగియుండు	4-456
308.	సాక్షాత్కరించు	.	ప్రత్యక్షమగు	8-5 8
309	సిద్ధించు	:	తటస్థించు	2-7
310	సుఖించు	:	సుఖపడు	3-505

311	స్తుతించు	శ్లాఘించు	3-544
3 2	స్తుతియించు		10 ఉ 921
313	స్మరించు	ధ్యానించు	7-204
314	సృజించు	సృష్టిచేయు	4-31
313	సృజియించు	"	3-233
3 6	సేవించు	కొలుచు	7-338
317	హరించు	సంతోషించు	2-13
318	హరియించు		2-175
319	హర్షించు	సంతోషపడు	3-567
320	హసించు	నవ్వు	3-490
321	హింసించు	బాధించు	7-77
322	హుంకరించు	హుంకృతిధ్వనిచేయు	8-51

3.1 3 2 – ఇలు చేరినవి

1	భీతిలు	భయపడు	10 ఉ 1171
2	ఛేదిలు	బ్రద్దలగు	10 ఉ 483
3	వర్ధిలు	వృద్ధిపొందు	10 పూ.1158
4	శంకిలు	అనుమానించు	10 పూ.1185
5	శోషిలు	శుష్కించు	1-125

3.1 3 3. – ఇల్లు చేరినవి

1	అతిశయిల్లు	హెచ్చు	4-946
2	అనురాగిల్లు	ప్రేమపొందు	10.ఉ.368
3	ఉత్పాదిల్లు	పుట్టు	3-351
4	ఉద్భవిల్లు	కలుగు	9-772
5	ఉల్లసిల్లు	సంతోషించు	3-535
6	ఘటిల్లు	కలుగు	8-473
7	ఛేదిల్లు	ముక్కలగు	9-130
8	తేజరిల్లు	ప్రకాశించు	2-31
9	ప్రణమిల్లు	నమస్కరించు	3-131

10 ప్రవర్తిల్లు	వర్తించు	9 154
11 భాసిల్లు	ప్రకాశించు	3-320
12 భీతిల్లు	భయపడు	1 పూ 227
13 బోధిల్లు	బోధపడచేయు	10 పూ 782
4 మూర్ఛిల్లు	మూర్ఛపోవు	3-986
15 రంజిల్లు	ఎఱ్ఱనగు	10 పూ 823
16 రాగిల్లు	రంజిల్లు	10 పూ 087
17. రాజిల్లు	ప్రకాశించు	3-431
18 వర్తిల్లు	వరచు, ఉండు	4-6
19 వర్ధిల్లు	వృద్ధిపొందు	8-135
20 విలసిల్లు	ప్రకాశించు	7-87
21 విస్తరిల్లు	అతిశయించు	10 ఉ 183
22 శోభిల్లు	ప్రకాశించు	7-235
23 సంధిల్లు	కలుగు	3-101
24 వంశోభిల్లు	ఒప్పు	8-330

3.1 4 అచ్చిక సంయుక్త ధాతువులు

3 1 4 1 రెండంశముల సంయుక్త ధాతువులు

1. ధాతుపల్లవములు :

[అ] క్రియా ప్రాతిపదిక రూపములు

- ఆరు :	కోరాడు	దుమ్మెత్తిపైకిజల్లు	10 పూ 1159
	తమమాడు	ఖడించు	2-165
	తొలుకాడు	పొంగు	4-307
- అరు .	ఒప్పారు	అతిశయించు	1-83
	తవరారు	ఒప్పు	2.239
- ఇచ్చు :	పోవనిచ్చు	వెళ్ళుటకనుమతించు	10 పూ 1139
- ఉండు	అలగకుండు	కోపపడక	1-188
	అడుచుండు	అట అడుచుమందు	2-45

	ఒప్పుచుండు	ప్రకాశించుచుండు	2-62
	కుములుచుండు	బాధపడుచుండు	4-226
	గడుపుచుండు	కాలక్షేపముచేయు	2-49
	చనుచుండు	వెళ్ళుచుండు	2-269
	దావకుండు	చవిపోకుండఉండు	1-188
	చెందకుండు	దక్కకుండు	2-78
	చెదకుండు	చక్కగానుండు	2-210
	జరుగుచుండు	కదలుచుండు	2-31
	తనరుచుండు	ప్రకాశించుచుండు	3-244
	తలగకుండు	ప్రక్కకువెళ్లకుండు	1-188
	త్రుంగకుండు	వంగకుండు	1-188
	తాకకుండు	అంటకుండు	3-666
	తోచుచుండు	కనిపింపకుండు	3-1025
	ద్రప్పుచుండు	దావకుండు	9-419
	పట్టుచుండు	అదుపులో ఉంచుకొనుటకు ప్రయత్నించు	1-234
	పలుకుచుండు	మాట్లాడుచుండు	2-139
	పొందకయుండు	కలుగకుండు	4-46
	పోవకుండు	వెళ్ళకుండు	3-520
	మడియకుండు	నాశనముకాకుండు	1-188
	వ్యతిరేకార్థమున	'అక' ప్రత్యయము చేరుచున్నది	
– ఒప్పు .	చూడనొప్పు	చూచుటకు వీలగు	1-258
– కొను	ఈడ్చుకొను	బలవంతముగ దగ్గరకు తీసికొను	10 పూ 400
	ఉరలుకొను	వీడు	2-266
	కనుగొను	చూచు, దర్శించు	3-178
	కూడుకొను	దగ్గరకువచ్చు	8-208
	క్రిందుకొను	అతిశయించు	1-337
	గిటుకొను	చిమ్ముకొను	3-701

	చల్లుకొను	పెదఁజల్లుకొను	8-45
	చిమ్ముకొను	పైకెగురునట్లుచేయు	10 పూ 307
	చేర్చుకొను	దగ్గరకుతీసికొను	10 పూ 205
	తన్నుకొను	కాలితో తన్ను	10 పూ 1173
	తాపుకొను	చెక్కుకొను	10 పూ 1060
	పట్టుకొను	గ్రహించు	1-153
	పఱచుకొను	పరచేయు	10 పూ 467
	పుచ్చుకొను	సేవించు	1-172
	పేరుకొను	పచించు, చెప్పు	7-179
	మునుకొను	పురస్కరించుకొను	3-398
	వేడుకొను	ప్రార్థించు	9-572
– చూచు .	వొలియచూచు	చెడవట్లుచూచు	2-56
– చేయు	వేంచేయు	విజయచేయు	4-291
– తన్ను .	కూలదన్ను	క్రిందపడునట్లుచేయు	10 పూ 930
– తెంచు .			
	అరుగుదెంచు	వచ్చు, పోవు	1-516
	ఏతెంచు	వచ్చు, పోవు	10 ఉ 30
	ఏగుదెంచు	వచ్చు, పోవు	2-256
	చనుదెంచు	వెళ్లు	1-222
	నడతెంచు	నడచు, పోవు	4-351
	పఱతెంచు	పోవు	9-224
– తేరు :			
	అరుగుదేరు	వచ్చు	9-710
	ఏగుదేరు	వెళ్లు	3-134
– త్రొక్కు .			
	చెదత్రొక్కు	గజిబిజిచేయు	10 పూ 931
– నడచు :			
	తెగనడచు	వేగముగా నడుచు	9-449

– నేర్చు

ఎఱుగనేర్చు		ఎఱుగునట్లు చేసికొను	8-407
కల్గనేర్చు		కలుగునట్లు నేర్చుకొను	8-670
కావనేర్చు		రక్షించుకొనుటకు ప్రయత్నించు	9-64
చేయనేర్చు		చేయుటకునేర్చుకొను	10 పూ 534
చేరనేర్చు		దగ్గరకువచ్చుటకు ప్రయత్నించు	0 పూ 990
నడవనేర్చు		నడుచునట్లు ప్రయత్నించు	8-727
పట్టనేర్చు	.	పట్టునట్లు చేసికొను	10 ఉ 181
పడనేర్చు	:	పడునట్లు చేసికొను	0 పూ 248
మానవనేర్చు	:	మానునట్లు చేసికొను	9-541
వెలుగనేర్చు		వెలుగునట్లు నేర్చుకొను	10 పూ 556

– పడు

ఏర్పడు		వేరుపడు	1-95
కట్టుపడు		ఆగు, విరమించు	7-97
కోటపడు		క్షీణించు	10 ఉ 150
చిక్కుపడు	.	శ్రమపడు	7-213
తగులపడు	:	తాకు	7-213
పట్టుపడు		చిక్కు	7-117
ప్రమానుపడు	:	బాధపడు	4-169

– పఱచు / పఱుచు

ఎగులపఱుచు	:	బాధించు	9-193
చిక్కుపఱుచు	.	కష్టపడునట్లుచేయు	8-303
పట్టుపఱుచు	.	పట్టుపట్లుచేయు	8-536

– పాఱు :

తునియపాఱు	.	ఖండితమగునట్లుచేయు	3-637
వెనరుపాఱు		బయటపడునట్లుచేయు	10 పూ 1170

– మఱచు :

అడమఱచు	జాగ్రత్తపడు	7-122
చూడమఱచు	చూచుటమరచిపోవు	7-122
చేరమఱచు	చేరుట మరచిపోవు	7-122
పలుకమఱచు	పలుకుటమరచిపోవు	7-122

– రేగు

పెచ్చురేగు	అధికమగు	8-332

– వచ్చు :

ఎఱుగవచ్చు	తెలిసికొనవచ్చు	8-140
ఓచవచ్చు	సహింపవచ్చు	10 పూ 783
కడవవచ్చు	దాటవచ్చు	4-943
కదియవచ్చు	దగ్గరకు దూసికొనివచ్చు	10 ఉ 338
కానవచ్చు	చూడవచ్చు	7-171
చూడవచ్చు	చూచుటకువీలు కల్పించు	10 పూ 1242
చేరవచ్చు	దగ్గరకు రావచ్చు	8-654
డాయవచ్చు	సమీపింపవచ్చు	9-693
తెలియవచ్చు	తెలిసికొనుటకు వీలు కలుగు	7-236
త్రుంపవచ్చు	ముక్కలుచేయు	10 పూ 1532
నడవ వచ్చు	నడచుటకు వీలుకల్పించు	10 పూ 848
పట్టవచ్చు	పట్టుకొనవచ్చు	10 పూ 1627
పడయంగవచ్చు	పొందవచ్చు	8-523
బ్రదుకవచ్చు	జీవింపవచ్చు	10 పూ 1758
బ్రోయవచ్చు	ధరింపజేయు	10 పూ 1368

– వ్రేయు

తెగవ్రేయు	ఖండించు	10 ఉ 22
పడవ్రేయు	పడునట్లుచేయు	10 ఉ 1318

వైచు

ఎగురవైచు	పై కెగురవేయు	8-399

(అ) అన్నంత రూపములు

— కట్టు

విగియగట్టు	విగువగునట్లుచేయు	9-688

— కను

ఏర్పడగను	బాగుగాచూడు	10 ఉ 55
చూడగను	దర్శించునట్లుచూడు	4-949

— కలుగు

చేరగలుగు	దగ్గరకువచ్చు	10 ఉ 1057
పొందగలుగు	పొందవచ్చు	10 పూ 1702

— కూల్చు

పడగూల్చు	పడునట్లుచేయు	9-452

— కొట్టు

దుల్లగొట్టు	నాశనముచేయు	4-120
తెగగొట్టు	ఖండించు	4-335

— చను

క్రుంకజను	క్రుంగునట్లుచేయు	9-423
చేయజను	చేయుటకుపూనుకొను	10 పూ 1407
పలుకంజను	పలుకుటకు ప్రయత్నించు	2-265

— చేయు

అలరజేయు	ప్రకాశించునట్లుచేయు	3-129
అలవడజేయు	కలుగునట్లుచేయు	3-317
ఉడుగజేయు	తగ్గునట్లు వీలుకల్పించు	10 ఉ 651
ఒందజేయు	పొందునట్లుచేయు	1-223
తొలంగజేయు	ప్రక్కకు పంపు	9-113
పడజేయు	పడునట్లుచేయు	7-62
పరగజేయు	ప్రవరింపచేయు	10 ఉ 541
పుట్టజేయు	కలుగచేయు	4-220
పొందజేయు	ప్రాప్తింపచేయు	2-179

పొలియజేయు	చెదగొట్టు	10 పూ 1177
పిడంజేయు	వదలునట్లుచేయు	7-185
వెలియజేయు	ప్రకాశింపచేయు	10 పూ 575
స్రుక్కజేయు	మూర్ఛిలునట్లుచేయు	10 పూ 635
— తాల్చు		
తగదాల్చు	ఒప్పునట్లుచేయు	4-969
వెలయదాల్చు	ప్రకాశింపచేయు	4-775
— తేరు :		
కలుగదేరు	ఒప్పునట్లుచేయు	7-3
— తోలు .		
పాఱదోలు	పాఱునట్లుతోలు	4-334
వెడలదోలు	బయటకు పంపు	10 పూ 931
— త్రొక్కు		
ప్రక్కంత్రొక్కు	నాశనమగునట్లుచేయు	8-55
— త్రోచు		
కూల్ద్రోచు	చచ్చునట్లుచేయు	7-96
కూలంగద్రోచు	చచ్చునట్లుచేయు	10 5 398
తలంగద్రోచు	ప్రక్కకు పంపించు	10.పూ 1247
పడద్రోచు	క్రిందపడునట్లుచేయు	10 ఉ 140
— త్రోయు		
తలంగద్రోయు	ప్రక్కకువెళ్లునట్లునెట్టు	10 పూ 1747
పడద్రోయు	క్రిందకు పడునట్లుచేయు	0 పూ 4 4
వెడల్ద్రోయు	వెళ్లునట్లుచేయు	3-999
— పంచు .		
ఉండబంచు	ఉండునట్లుచేయు	7-199
ఒప్పబంచు	ప్రకాశింపించు	10 ఉ 711
కొలువబంచు	పూజింపించు	10 ఉ 709

— పట్టు		
చెరంగ బట్టు	నాశనమగునట్లుచేయు	10 పూ 1170
— పడు		
ఎఱుగబడు	తెలియవగు	4-394
కప్పబడు	ఆచ్ఛాదముచేయు	3-983
క్రయ్యంబడు	కలయు	9-577
చెప్పబడు	వచింపించు	8-21
చేయంబడు	చేయుటకువీఱకల్పించు	10 ఉ 239
దాగిలంబడు	సాష్టాంగదండప్రమాణముచేయు	10 పూ 545
త్రొక్కబడు	కాలితోతన్ను	1-117
పలుకబడు	వచించునట్లు చేయు	10 పూ 87
పిల్వబడు	ఆహ్వానించు	4-394
వినబడు	ఆకర్షింపుటకు వీలగు	8-3
— పలుకు		
ఎఱుంగబలుకు	తెలియునట్లు వచించు	4-907
— పాఱు		
కోయబాఱు	కోయుటకు వెళ్లు	9-51
చేయబాఱు	చేయుటకు వెళ్లు	3-194
చొఱబాఱు	ప్రవేశింపవెళ్లు	8-29
తిరుగంబాఱు	ఎదిరించుటకుపోవు	1-72
— పెట్టు		
కూడబెట్టు	నిలువచేయు	10 పూ 1208
కొలుపబెట్టు	పూజించుటకుయత్నించు	9-536
కొల్వబెట్టు	పూజించుటకు యత్నించు	9-536
తొలంగబెట్టు	పరిహరించు	10 పూ.128
— పోవు .		
చూడబోవు	దర్శింపవెళ్లు	9-650
చేరంబోవు	దగ్గరకు వెళ్లు	4-132
చొరంగబోవు	ప్రవేశింపవెళ్లు	9-16

— వచ్చు :		
నిలువన్వచ్చు	నిలుచునట్లుచేయు	3-406
[ఇ] క్త్వార్థకరూపములు		
— అడు		
కొనియాడు	స్తుతించు	2-211
చొక్కియాడు	పరవశత్వముచేనటించు	10 పూ 569
త్రొక్కియాడు	తొక్కుచునటించు	10 పూ 668
— ఆర్చు		
పనియార్చు	ప్రయోగించి అరచు	9-451
— ఇచ్చు		
కోరియిచ్చు	ఇష్టముతో సమర్పించు	10 ఉ 47
కోసిచ్చు	విడదీసి సమర్పించు	10 ఉ 724
తెచ్చియిచ్చు	తీసికొనివచ్చి అప్పగించు	10 పూ 456
విఱిచియిచ్చు	ముక్కలుగాచేసి సమర్పించు	8-447
— ఉండు		
అడిగియుండు	మాట్లాడక మౌనమునుపాటించు	7-363
కలిగియుండు	అధీనములో ఉంచుకొను	2-251
— ఎత్తు		
క్రుచ్చియెత్తు	కౌగిలించుకొను	10 ఉ 103
— కను		
పిగికకుసం	పరిశుద్ధముగా ప్రసవించు	10 ఉ 30
— కూల్చు		
ఒత్తిగూల్చు	అదిమిచంపు	10.పూ 1144
— కొను		
అందికొను	స్వీకరించు	1-182
అరసికొను	వెదకికొను	10 పూ 212
అలందికొను	పూసికొను	9-332
ఆచికొను	స్వీకరించు ?	8-297
ఇడికొను	తీసికొను	10 ఉ 1174

ఎత్తికొను	:	గ్రహించు	10 పూ 515
ఒత్తికొను	:	అద్దుకొను	10 పూ 167
కట్టుకొను		ధరించు	9-332
కప్పుకొను		ముసుగు ధరించు	1-86
కాచికొను		రక్షించుకొను	2-27
తలచికొను		భావించు	4-226
తిట్టికొను	·	నిందించు	10 ఉ 1281
తుడిచికొను		శుభ్రముచేయు	1-357
తొడిగికొను	.	ధరించు	9-332
తోలికొను	.	వెంబడించు	10 ఉ 873
ప్రబ్బికొను		వ్యాపించు	4-58
మూఁకొను		చుట్టుకొను	10 ఉ 1306
మొఱగికొను		దాగు	10 పూ 456
మోచికొను		ఎత్తికొను	9-316
మోపికొను		విలుపు	9-317
వెదకికొను	:	చూచు	7-214

—చూచు

చేరిచూచు	దగ్గరకువెళ్లి దర్శించు	9-38
తేఱిచూచు	పరామర్శించు	10 ఉ 9
తొంగిచూచు	వీక్షించు	8-447
పట్టిచూచు	తాకు	7-238
మగిడిచూచు	మరల దర్శించు	10 పూ 1629
లేచిచూచు	పైకిలేచి దర్శించు	0 పూ 1318
వెదకి చూచు	అన్వేషించు దర్శించు	7-275

—తెచ్చు

ఈడ్చితెచ్చు		బలవంతముగా దగ్గరకు తెచ్చు	1- 63
తోడితెచ్చు		వెంటగొని వచ్చు	7-159
పట్టితెచ్చు	:	తీసికొనివచ్చు	10 ఉ 15
ముడిచితెచ్చు		ముడతలుపెట్టి తీసికొనివచ్చు	10 ఉ 291
వండితెచ్చు	:	వండితీసికొనివచ్చు	9-237

—తోచు :		
ఉఱికితోచు	వశించునట్లు కన్పించు	10 ఉ 867
—త్రొక్కు .		
చేసిత్రొక్కు	చేసిన పిదప కాళ్లతో అడుగులువేయు	10 పూ 1113
—త్రోచు :		
ఎక్కిత్రోచు	పైకెక్కిముందుకునెట్టు	10 ఉ 1292
కట్టి త్రోచు	త్రాళ్లతోబంధించినెట్టు	10 ఉ 386
—నడచు .		
త్రోచినడచు	నెట్టి ముందుకు వెళ్లు	10 పూ 1318
పూసినడచు	ధరించువెళ్లు	0 ఉ 10 7
—నిలుచు/—నిల్చు		
మ్రొక్కినిలుచు	నమస్కరించినిలబడు	9-214
చేర్చినిల్చు	ఒకటిగా చేసి నిలబడు	0 పూ 788
లేచినిల్చు	లేచినిలబడు	10 ఉ 170
—పట్టు		
ఒడిసిపట్టు	బాగుగా పట్టుకొను	7-95
కూడిపట్టు	ఏకమైపట్టుకొను	10 పూ 1285
చొచ్చిపట్టు	ప్రవేశించి పట్టుకొను	10 పూ 1573
వెదకిపట్టు	అన్వేషించిపట్టుకొను	10 ఉ 1048
- పడు		
అదరిపడు	భయపడు	9-514
ఇది పడు	బయటపడు	1-203
ఉలికిపడు	కంపించు, అదిరిపడు	10 పూ 756
త్రవ్విపడు	ధరించు	1-454
మిట్టిపడు	ఎగిసిపడు	7-255
విఱిగిపడు	ముక్కలగు	8-258
- పాయు		
కదిసిపాయు	ఎదిరించివెళ్లు	10 ఉ 733

- పుచ్చు		
కాల్చిపుచ్చు	నాశనముచేయు	7-238
క్రోచిపుచ్చు	తిరస్కరించు	10 పూ 685
క్రోసిపుచ్చు	తిరస్కరించు	6-596
- పెట్టు		
కాసిబెట్టు	బాధించు	9-208
- పోవు		
ఉడిగిపోవు	నశించు	9-333
కడచిపోవు	దాటివెళ్లు	7-374
కొనిపోవు	అపహరించు	2-48
చెడిపోవు	నాశనమగు	3-35
తలంగిపోవు	ప్రక్కకువెళ్లు	10 ఉ 1090
తీరిపోవు	నెరవేరు	10 పూ 1702
తూలిపోవు	తూగు, చలించు	9-388
తెగిపోవు	ముక్కలగు	10 పూ 1661
తొలంగిపోవు	బయటపడు	1-66
- రేగు :		
ఉబ్బిరేగు	ఆనందముతో పైకెగురు	8-334
మారిరేగు	ఒక్కసారి పైకుబుకు .	10 ఉ 861
- వచ్చు		
కొనివచ్చు	తీసికొనివచ్చు	1-500
చుట్టివచ్చు	ప్రదక్షిణము చేసివచ్చు	4-853
తెగివచ్చు	ఖండములగునట్లుచేసివచ్చు	3-584
లేచివచ్చు	బయటకువచ్చు	10 ఉ 18
- వైచు		
ఉమిసివైచు	పుక్కిలించివేయు	8-719
కలచివైచు	కొట్టువడునట్లువేయు	10 ఉ 544
చించివైచు	ముక్కలగునట్లుచేయు	10 పూ 702
త్రుంచివైచు	ముక్కలుచేయు	9-301

వఱకివైచు		నాశనముచేయు	10 ఉ.1306
పుచ్చివైచు		చంపివేయు	4-105

నామపల్లవములు

(అ) విశేష్యరూపములు

— అగు :

కంటకమగు	.	బాధగల్గు	2-166
పెనువగు	.	పెద్దదగు	4-844
మేలగు	:	మేలుకలుగు	8-646
దెప్పరమగు	:	ఆపదకలుగు	1-399

— అడగు

ఉక్కడగు		గర్వమడుగు	10 పూ 753

— అలరు ·

పెంపలరు	:	అధికమగు	3-262

— ఆడు .

చక్కాడు	.	ఖండించు	1-352
చల్లులాడు	.	జలక్రీడలుచేయు	1-77
చెండాడు		ఖండించు	1-79
ముద్దాడు	:	ముద్దుపెట్టుకొను	1-116

— ఆరు :

ఏపారు		అతిశయించు	3-476
కెంపారు	:	ఎఱ్ఱబారు	8-267
కొమరారు	.	ప్రకాశించు	3-645
చెలువారు	:	అతిశయించు	3-441
పెంపారు		గొప్పయగు	2-149
పొలుపారు	:	ఒప్పారు	3-135
సొంపారు	:	అందము అతిశయించు	8-230

— ఆర్చు :

జలకమార్చు	.	స్నానముచేయు	3-819
పొలార్చు	:	పీడించు	3-669

— ఇచ్చు		
ఆనతిచ్చు	సెలవిచ్చు	1-171
— ఇడు		
అడుగిడు	పాదముంచు, ప్రవేశించు	1-409
కొసరిడు	ప్రారంభించు	9-577
క్రుంకులిడు	అస్తమించు	1-121
పరువిడు	పరుగెత్తు	1-146
మువ్విడు	సమర్పించు	3-611
మేతలిడు	ఆహారము సమర్పించు	1-268
మొఱయిడు	ప్రార్థించు	10 పూ 1111
ప్రేల్కడు	త్వరితగతి	2-169
— ఎత్తు		
ఎలుంగెత్తు	బిగ్గరగా	1-477
— ఎసగు		
ఒప్పెసగు	ప్రకాశించు	10 పూ 481
పెంపెసగు	అతిశయించు	3-506
— ఒదర్చు		
ఎగ్గొదర్చు	కీడుచేయు	3-97
— కాంచు :		
మేల్కాంచు	మేలుకొనునట్లు చేయు	8-729
— కను		
పొడగను	చూచు	3-293
మేల్కను	నిద్రనుండి లేచు	3-309
— కొను .		
చిందఱ గొను	విడివిడిగా స్వీకరించు	7-210
తోడు కొను	వెంటబెట్టుకొను	1-374
దీటుకొను	వ్యాపించు	4-163
— కొలుపు/కొల్పు		
ఊలకొలుపు	ప్రయత్నించు	3-266
కదలుకొలుపు	కావించు	8-303

కిలుకొలుపు	పెట్టు, ఘటించు	3-542
మరులుకొలుపు	మోహపెట్టు	10 ఉ 0
వీడ్కొలుపు	వదలు, విడుచు	0 పూ 2 1
పురికొల్పు	ప్రోత్సాహపరచు	8-371
సందడి గొల్పు	సమూహమును చేర్పు	3-631

– చెడు :

గబ్బుపెడు	అసహ్యమును పొందు	1-173
వసచెడు	కాంతివిహీనమగు	8- 79
బలుపుపెడు	న్యాయము తప్పు	1-53
సొంపుపెడు	అందహీనమగు	10 పూ 931

– చేయు .

ఎగ్గుసేయు	కీడుచేయు	10 పూ 423
ఎడసేయు	అవకాశము కల్పించు	3-398
గేలుసేయు	పరిహాసముచేయు	1-369
సమపుసేయు	అనతిచ్చు	3-99
ప్రోదిసేయు	పోషించు	3-538
బ్రద్దలుసేయు	పగులఁగొట్టు	3-415
మెఱుగుసేయు	అధికముచేయు	8-2 6
వ్రక్కలుసేయు	ముక్కలుచేయు	7-297
సొరిదిచేయు	వరుస కల్పించు	1-45

– పడు

ఎదురుపడు	ఎదురుగావచ్చు	8-331
క్రిందుపడు	తక్కువగు	10 పూ 756
త్రుంగుడుపడు	నాశనమగు	9-581
త్రొక్కుడుపడు	త్రొక్కఁబడు	8-669
దిగులుపడు	బాధపడు	8-447
మ్రింగుడుపడు	కబళితమగు	10 పూ 477
వెఱగుపడు	ఆశ్చర్యపడు	8-717

- వఱచు :

క్రిందు వఱచు	అవమానపరచు	10 పూ 1328
తెలుగు వఱచు	సంధియగు	8-447

- పుచ్చు :

మోసపుచ్చు	వంచనచేయు	10 పూ 1148
— పెట్టు		
కాపుపెట్టు	రక్షణకల్పించు	8-447
పేరుపెట్టు	నామమిడు	3-611
మొఱపెట్టు	ప్రతిమాలు	10 ఉ 62
— వచ్చు		
తోడువచ్చు	వెంబడి వచ్చు	1-211

(ఆ) విశేషణ రూపములు

— అగు .		
ఇట్లగు	ఈ విధముగావగు	2-3
ఒప్పగు	అందము అతిశయించు	10 ఉ 1081
— అఱు :		
సొంపఱు	ప్రకాశించు	3-626
— ముట్టు :		
చుట్టుముట్టు	ముట్టడించు	4-327

ఇతరములు ధ్వన్యనుకరణశబ్ద, అవ్యయ రూపములు

(అ) ధ్వన్యనుకరణ శబ్దరూపములు

చిట్టి పట్టి యాపురవి వాపోవ — 10 పూ 152

జనులు హా హూ యనుచు చలివేళ గుత్తుక
బంటితోయములలోపలవసియించి — 4-650

(ఆ) అవ్యయ రూపములు

చేకొంటి	తీసికొంటివి	3-146
జోకొట్టు	నిద్రించుటకు జోజోఅని తట్టు	10 పూ 193
ఢీకొలుపు	ఎదురువడు	10 పూ 1317

3 1 4 2 మూడంశముల సంయుక్త ధాతువులు ·

— ఎసగు :		
నిట్టూర్పులెసగు	ఊపిరి పీల్చుకొను	4-225
— కొను		
కనిపెట్టుకొను	జాగ్రత్తపడు	10 ఉ 1166

గట్టిపఱచుకొను	పదిలముచేసికొను	10 పూ 838
చుట్టుముట్టుకొను	గుమికూడు	10 పూ 712
తప్పంద్రోచికొను	తప్పునట్లుబయటపడి	8-669
తలద్రెంచికొను	బాధపడుచు	9-477
బిగియకట్టుకొను	బిగువుగా బంధించికొని	9-688
మున్నిటికొను	పూజించుచు	4-79
ముప్పిరిగొను	మూడుపురులుగాకూడి	8-208
— చూచు		
కదలకనిల్చిచూచు	కదలకదర్శించు	0 పూ 1232
మెడలెత్తిచూచు	ఆశతో ఎదురుచూచు	10 పూ 523
— తెచ్చు		
కైకొనితెచ్చు	తీసికొనివచ్చు	10 ఉ 147
— త్రోచు		
లేచిమూచిత్రోచు	జాగ్రత్తగా నెట్టు	10 పూ 1318
— పెట్టు		
భంగపెట్టు	అవమానపరచు, బాధపరచు	10.ఉ 338

315 తత్సమసంయుక్త ధాతువులు

—అగు		
తేజంబగు	ప్రకాశవంతమగు	2-32
ప్రియమగు	ఇష్టమగు	9-210
రాజగు	అధికారియగు	1-34
— ఆడు		
జలంబులాడు	స్నానముచేయు	1-143
సరసాలాపంబులాడు:	ముచ్చటలాడు	1-171
—ఇచ్చు :		
శాపంబిచ్చు	శాపముఇచ్చు	8-123
— కట్టు		
పట్టంబుగట్టు	పట్టాభిషక్తునిచేయు	4-368
— చేయు :		
ఘటింపజేయు	కల్గునట్లుచేయు	2-629
శుద్ధిచేయు	పరిశుభ్రముచేయు	1-59
స్తుతిసేయు	పొగడు	2-54

4. అనుబంధము (APPENDIX IV)

ఉపయుక్త గ్రంథ సూచిక. (BIBLIOGRAPHY)

తెలుగు :

అథర్వణాచార్యుడు వికృతి వివేకము లేక అథర్వణ కారికావళి, వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1955

అనంత రామశాస్త్రి, వేటి శ్రీనాథ భాషా పరిశీలన, అరుణా పబ్లికేషన్స్, గుంటూరు, 1982

అహోబలుడు. కవిశిరోభూషణము, ఆంధ్ర రచయితల సంఘం, హైద్రాబాదు, 1965

ఎఱ్ఱా ప్రెగ్గడ [1] మహాభారతము, అరణ్య పర్వము, వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్, మద్రాసు, 1967

[2] హరివంశము, వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1967.

కులపతి, ప్రసాదరాయ ఆంధ్రభాగవత విమర్శ వెల్కమ్ ప్రెస్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్, గుంటూరు.

కులశేఖరరావు, యమ్ తెలుగు పదవ వికాసము, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1972

కేశవ, మూల ఘటిక ఆంధ్ర భాషా భూషణము, వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1949

కృష్ణమూర్తి, భద్రిరాజు [సంపా] తెలుగు భాషా చరిత్ర, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1974

గోపాలకృష్ణయ్య వర్లమూడి ధ్వని-లిపి పరిణామం, ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ప్రస్ట్ర పటమట లంక 1955

చిన్నయసూరి, పరవస్తు బాల వ్యాకరణము, వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రి అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1950

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1968.

2. శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతము [విరాట పర్వము – స్వర్గారోహణ పర్వము] వావిళ్ళ రామశాస్త్రి అండ్ సన్స్, మద్రాసు, 1965

తిమ్మకవి, కూచిమంచి లక్షణసార సంగ్రహము, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1971

దొణప్ప, తూమాటి 1 భాషా చారిత్రక వ్యాసావళి, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, హైదరాబాదు, 1972

2 వైకృత పదస్వరూప నిరూపణము, అముద్రిత సిద్ధాంత వ్యాసము, ఆంధ్ర విశ్వ కళా పరిషత్, వాల్తేరు, 1966

దొర స్వామి శర్మ, రావూరి అప్పకవీయ భావప్రకాశిక, త్రివేణి పబ్లిషర్స్ మచిలీపట్నం

నన్నయ . శ్రీ మదాంధ్ర మహాభారతము, [ఆది, సభా, అరణ్య పర్వములు], వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1964

నన్నెచోడుడు కుమార సంభవము, వావిళ్ళరామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1953.

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ, హైదరాబాదు, 1968.

నారాయణరావు, చిలుకూరి ఆంధ్ర భాషా చరిత్రము, 1, 2 సంపుటములు, ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్, వాల్తేరు, 1937.

నారాయణ రెడ్డి, సి మందారమకరందాలు, యువ భారతి, సికిందరాబాదు, 1976

పిచ్చయ్య శాస్త్రి దీపాల   భాగవత పాఠ పరిశోధనము, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు హైదరాబాదు, 968

2 సాహిత్య సమీక్ష, నెల్లూరు, 1965

పోతన, బమ్మెర   శ్రీ మహా భాగవతము, 1, 2 సంపుటములు, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1983

శ్రీ మదాంధ్ర మహాభాగవతము, వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్ ప్రచురణ, మద్రాసు, 965

భాస్కరుడు   భాస్కర రామాయణము, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ హైదరాబాదు, 968

యశోదారెడ్డి పి [సంపా] మహా భాగవత కల్ప కుసుమమాల, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 982

రాజేశ్వరి, ఎ   భాగవతము, అముద్రిత సిద్ధాంత వ్యాసము, ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్, వాల్తేరు   విశాఖపట్నం

రాధాకృష్ణ, బూదరాజు   ప్రాచీనాంధ్ర శాసనములు [క్రీ శ 1100 వరకు] ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 97

రామకృష్ణయ్య, కోరాడ   సంధి, త్రివేణి పబ్లిషర్సు, మచిలీపట్టణము, 1968

రామకృష్ణారావు, పంతలాం   బాలవ్యాకరణము [మంటా పత వ్యాఖ్యాన సహితము] ప్రభుత్వ కళాశాల, నిడదవోలు, 970

రామకోటి శాస్త్రి కేతవరపు . పోతన్నగారి వైచిత్రి, క్వాలిటీ ప్రెస్, విజయవాడ 1982

రామారావు, చేకూరి   తెలుగు వాక్యం, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1975

లక్షణ కవి, పైడిపాటి   ఆంధ్ర నామ సంగ్రహము, వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్, మద్రాసు, 1949

వీరేశలింగం పంతులు, కందుకూరి   సంగ్రహ వ్యాకరణము, వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్, మద్రాసు, 1972

వెంకట రావు, నిడదవోలు : పోతన, నేషనల్ ట్రస్టు ఆఫ్ ఇండియా, న్యూఢిల్లీ

వెంకటేశ్వరరావు, నార్ల [సంపా] పద బంధ పారిజాతము, 1, 2 సంపుటములు, ప్రిజమ్ ప్రెస్, మద్రాసు

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ ప్రచురణ, హైదరాబాదు, 1959

శివరామ మూర్తి, యస్ ఆధునిక తెలుగు వ్యాకరణం, అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ వారి సహాకారముతో, సమతా పవర్ ప్రెస్, హైదరాబాదు, 1981

శేషయ్య, చాగంటి ఆంధ్ర కవితరంగిణి, ఐదవ సంపుటి, హిందూ ధర్మశాస్త్ర నిలయము, కపిలేశ్వర పురం, 1960

శ్రీనాథుడు 1 కాశీ ఖండము, వావిళ్ళరామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1953

2. భీమేశ్వర పురాణము, వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్, మద్రాసు, 1953

3 శివరాత్రి మహాత్మ్యము, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, హైదరాబాదు, 968.

4 శృంగార నైషధము, వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్, మద్రాసు, 1951

5 హరవిలాసము, వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1958

శ్రీరామ మూర్తి, దూళిపాళ శ్రీమద్భాగవతాను శీలనము, గ్రామస్వరాజ్య ప్రెస్, విజయవాడ - 2

సత్యనారాయణ, విశ్వనాథ [సంపా] . తెలుగు సామెతలు, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు, 1965

సీతారామాచార్యులు, బహుజనపల్లి ప్రౌఢ వ్యాకరణము, [త్రిలింగలక్షణ శేషము] వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్, మద్రాసు, 1947.

సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి, చిలుకూరి తెలుగు సాహిత్యము నందలి లోకోక్తులు, అముద్రిత సిద్ధాంత వ్యాసము, ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్, వాల్తేరు, 1968

సూర్యనారాయణ, జాస్తి తెలుగు కవుల సంస్కృత ప్రయోగాలు, జాస్తి ప్రచురణలు, తిరుపతి, 98

సూర్యనారాయణ శాస్త్రి, ఖండవల్లి భక్త పోతన మహాభాగవత రచన, జయలక్ష్మి పవర్ ప్రెస్, భట్నవిల్లి

సూర్యనారాయణ శాస్త్రి, వెంపరాల పోతన, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాదమీ, హైదరాబాదు, 1975

సోమన, పాల్కురికి 1 పండితారాధ్య చరిత్రము, ఆంధ్రపత్రిక ప్రెస్, మద్రాసు, 1939

2 బసవ పురాణము, వావిళ్ళ రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1966

సోమయాజి, గంటి, జోగి : ఆంధ్ర భాషా వికాసము, త్రివేణీ పబ్లిషర్స్, మచిలీపట్టణము, 1968

మ్నాత్రిశ్రీ తెలుగు భాషా చరిత్ర, మహతీ గ్రంథమాల, గుంటూరు, 1972.

— · ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి, వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రి అండ్ సన్స్ మద్రాసు, 1956

— : సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాదమీ, హైదరాబాదు, 1971

2. ENGLISH

Br ght W am An out ne of Co oqu a Kannada Madras

Brown Char es Ph p Te ugu - Eng sh D ct onary Andhra Pradesh Sah tya Akadem Hyderabad 1966

Burrow T & Emenean A Drav d an Etymolog cal D ctonary Oxford Un vers ty Press London 1970

Emeneau M B : Drav d an Comparat ve Phono ogy Annama a Un vers ty Annama a Nagar 1970

Kr shna Murth Bh 1 Sandh n Modern Co loqu al Telugu, Taraporewa a Memor a Vo ume (IL) Deccan Co ege, Poona June 1957

2- Telugu Verbal Bases Un ver ty fo Cal forn a Barkeley and Los Ange es, 1961

3- Compound Verbs n Te ugu I L Vol 27. Supp e—ment, Deccan Co ege Poona, 1968

Mahadeva Sastry K H stor ca Grammar of Telugu, with Spec a reference to o d Te ugu C 200 B C 1000 A D S V Univers ty T rupath 1069

Nagabhushana Rao K A Descr pt ve Analys s of Nannaya's usage unpub shed thes s of S V Un vers ty T rupath 1964.

Sankaranarayana, P Eng sh —Te ugu D ct onary, Vavia Ramaswamy Sastry & Sons Madras 1964

S va Rama Murthy N Te ugu Grammar (A descr pt ve study of the Modern L terary Language), unpub shed thes s, Deccan Co ege Poona 1968

Suryanarayana, J : A Study of Te ugu Compounds S V Univers ty T rupath 1966

Wren & Mart n Grammar and Composit on

The Oxford Un versal D ct onary ustrated P 1016

3 ఇతరములు :

ఆంధ్రమహా భాగవతోపన్యాసములు [సం]
ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, హైదరాబాదు, 1969

మహాదేవశాస్త్రి, కోరాడ కావ్య భాషా పరిణామము, 1968

— తెలుగు స్వతంత్ర, జనవరి, 1954

ఇతర భాషలు

కేశిరాజు శబ్దమణి దర్పణ, బేసిల్ మిషన్ ప్రెస్, మంగుళూరు

తొల్కాప్పియనార్ తొల్లది కారమ్, పి ఎస్ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి ఆంగ్ల పరివర్తనముతో, తౌర్, చౌర్, అణ్ణా విశ్వకళాపరిషత్, అణ్ణా మలైనగర్

గ్రంథ సంకేతిత పదవివరణము ·

1. తెలుగు :

1. గ్రంథ సంకేతిక సూచిక

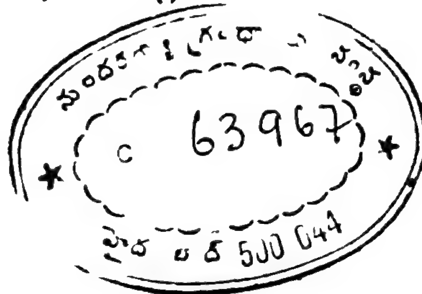
గ్రంథ సంకేతములు		గ్రంథ నామములు
అహో	.	అహోబల పండితీయము
ఆది	·	ఆది పర్వము
అను	:	అను శాసనిక పర్వము
ఆం-భా భూ	·	ఆంధ్ర భాషా భూషణము
అరణ్య	·	అరణ్య పర్వము
ఆశ్ర	.	ఆశ్రమవాస
ఆ శ చిం		ఆంధ్ర శబ్ద చింతామణి
ఉద్యో		ఉద్యోగ పర్వము
ఉ. హరి	·	ఉత్తర హరివంశము
కర్ణ	·	కర్ణ పర్వము
కాశీ		కాశీ ఖండము
కు సం.	.	కుమార సంభవము
క్రీడా.	·	క్రీడాభిరామము

ద్రోణ	:	ద్రోణ పర్వము
నిర్వ		నిర్వచనోత్తర రామాయణము
పండిత	·	పండితారాధ్య చరిత్ర
పాణి	:	పాణినీయము
ప్రౌఢ	·	ప్రౌఢ వ్యాకరణము
బసవ	.	బసవపురాణము
బా వ్యా	.	బాల వ్యాకరణము
భార	:	భారతము
భాస్కర	.	భాస్కరరామాయణము
భీమ	:	భీమఖండము
వికృతి		వికృతి వివేకము
విరాట	·	విరాట పర్వము
శల్య	:	శల్య పర్వము
శాంతి	:	శాంతి పర్వము
శివ	.	శివరాత్రి మహాత్మ్యము
శృం నై	:	శృంగార నైషధము
సభా	:	సభాపర్వము
హర	:	హరవిలాసము

2 సాధారణ సంజ్ఞా వివరణ పట్టిక

అ	.	అచ్చు
అ̄	;	అచ్చు దీర్ఘము
అ క్రి	:	అకర్మక క్రియ
అణంత	:	అంణత పరిచ్ఛేదము
అమహ	;	అమహద్వాచకము
అచ్ఛిక	:	అచ్ఛిక పరిచ్ఛేదము

ఉ	;	ఉత్తర భాగము
ఉ పు	;	ఉత్తమ పురుష
ఏక	.	ఏకవచనము
కారక		కారక పరిచ్ఛేదము
పుం	;	పుంలింగము
పు	,	పుట
పూ	;	పూర్వభాగము
ప్రకీర్ణ	,	ప్రకీర్ణక పరిచ్ఛేదము
ప్ర పు	,	ప్రథమ పురుష
మ పు	;	మధ్యమపురుష
వాక్య		వాక్యపరిచ్ఛేదము
శబ్ద	,	శబ్ద పరిచ్ఛేదము
స క	;	సకర్మక క్రియ
సంజ్ఞా	,	సంజ్ఞా పరిచ్ఛేదము
సంధి	,	సంధి పరిచ్ఛేదము
సంపా	,	సంపాదకులు
సమాస	.	సమాస పరిచ్ఛేదము
సూ	;	సూత్రము
హ	,	హల్లు

∠ ।	మొన వై పునగల దిజన్య రూపము లేదా పరిణత అవి అర్థము.
7	పూర్వమందున్నది సమీప మాతృక లేదా ప్రాచీన అర్థము
⌣	పరిపర వర్ణ వియతి రూపాంతరము
∞ .	పరిపర రూపవియత
Ꝋ	పూర్వ పదాంశము ల

2 ENGLISH

Abbrevations	Name of the Book,
DED	Dravidian Etymological D cti
IL	Indian Lingu stics
TVB	Telugu Verbal Bases
Vol	Volume
P.	Page

3 ఇ త ర ము లు

కొ క		కొత్త కన్నడము
త		తమిళము
పా క	:	పాత కన్నడము
ప్రా	·	ప్రాకృతము
మ.		మరాఠీ
సం	:	సంస్కృతము

— o —

Awarded Ph. D. by the Nagarjuna University in 1985

Dr. Y. ADEPPA
M. A., M. Ed., Ph. D

Native Place	:	Jalalapuram. Anantapur (Dt.)
School Education	:	G. K. Parished High School. NARPALA
Collegiate Education	:	Govt. Arts College, ANANTAPUR.
M. A.	:	Andhra University, WALTAIR
B. Ed.	:	Regional College of Education, MYSORE
M. Ed.	:	Himachal Pradesh University SIMLA
Ph. D.	:	Nagarjuna University, Nagarjuna Nagar

Job : S. C. B. Oriental College, Lepakshi
Govt. Junior College, Rayadrug
NIDADAVOLE.
Govt. Degree College, TANUKU.

Present :- Lecturer in Telugu.
S. R. R. & C. V. R. Govt. College.
VIJAYAWADA.

